

การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล
สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญาการศึกษาดุष्ฎิบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
กรกฎาคม 2562
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

ประกาศคุณูปการ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข” มีจุดเริ่มต้นจากการเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่มีในทุกคนโดยเฉพาะอย่างยิ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เมื่อยามต้องประสบกับความทุกข์ทรมานอันเป็นผลจากความเจ็บป่วยที่ควรจะได้รับ การเยียวยาจากพยาบาลที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ การจะทำให้เกิดภาพเช่นนั้นได้จำเป็นต้องอาศัยอาจารย์พยาบาลที่มีคุณสมบัติเพื่อการบ่มเพาะลูกศิษย์ให้เป็นพยาบาลที่ดี สิ่งนี้คือเข็มมุ่งในการเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษาด้วยความศรัทธาและเชื่อว่าจะได้รับโอกาสที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้ในครั้งนี้ กราบขอบพระคุณอาจารย์สาขาการบริหารการศึกษาทุกท่านที่ทำให้ความปรารถนานี้เป็นจริง กราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนุชา กอนพ่วง ที่เป็นพลังจุดประกายความคิดให้มีความสว่างมากยิ่งขึ้นด้วยคำปรึกษาที่มีคุณค่าตลอดการทําวิจัย

กราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงและพัฒนา รูปแบบ ขอขอบคุณอาจารย์พยาบาลวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีอุตรดิตถ์ผู้ร่วมวิจัยทุกท่าน ที่ให้ข้อมูลสะท้อนศักยภาพการพัฒนาตนเองเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การมีหัวใจความเป็นมนุษย์ที่ยิ่งขึ้นผ่านสุนทรียสนทนาด้วยความซาบซึ้งใจแก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณเพื่อนร่วมชั้นเรียนที่สนับสนุนให้กำลังใจ ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นประสบการณ์และความทรงจำที่เปี่ยมไปด้วยมิตรภาพ ขอขอบคุณนักวิชาการประจำภาควิชาที่เอื้ออำนวยความสะดวกและติดต่อประสานงานอย่างมีคุณภาพ

ขอขอบคุณ ทูนอุดหนุนการวิจัยสำหรับการทำวิทยานิพนธ์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่ให้ทุนอุดหนุนในการทำวิจัยประจำปีการศึกษา 2562

คุณูปการที่เกิดจากการทำวิจัย ขอบอบแต่ คุณพ่อบุญยืน คุณแม่สวัน เทพทองคำ ผู้ให้กำเนิดที่เคารพยิ่ง ท่านเป็นแบบอย่างของความอดทน ไตร่ตรองพิจารณาสิ่งต่างๆ ด้วยสติปัญญา และมีความเมตตากรุณา ขอขอบคุณจิ่ง น้องสาวและหลานซิวซิว ที่ให้กำลังใจมาโดยตลอด

ขอบคุณคุณอาทิตย์ ชุมแสง ผู้ยืนหยัดอยู่เคียงข้าง ให้เวลากับการดูแลตลอดเส้นทางของการเดินทางศึกษาค้นคว้าวิจัย เป็นตัวอย่างที่ดีของการเคารพผู้อื่นเสมือนเคารพตนเอง ทำให้ผู้วิจัยไม่ย่อท้อต่อเจตจำนงในการศึกษาและขอขอบคุณผู้ให้ความช่วยเหลือที่ไม่ได้ระบุนามให้ปรากฏอย่างครบถ้วน มา ณ ที่นี้

ดวงดาว เทพทองคำ

ชื่อเรื่อง	การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข
ผู้วิจัย	ดวงดาว เทพทองคำ
สถานที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุชา กอนพ่วง
ประเภทสารนิพนธ์	วิทยานิพนธ์ กศ.ด. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2561
คำสำคัญ	ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ อาจารย์พยาบาล

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษา 1) ผลการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข 2) ผลการวางแผนการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติ 3) ผลการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติ โดยใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบความร่วมมือนทางเทคนิควิธี ในขั้นตอนของการเตรียม การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อน จำนวน 2 วงจร 10 ขั้นตอน 4) ศึกษาผลการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ประชากรในการวิจัยคือ อาจารย์พยาบาลวิทยาลัยพยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข กลุ่มตัวอย่างการวิจัย คือ อาจารย์พยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี อุตรดิตถ์ สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก จำนวน 15 คน โดยการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการทำแผนปฏิบัติการ ขั้นตอนและประเด็นคำถามที่ใช้ในการสนทนายสนทนา แบบบันทึกผลการเรียนรู้หลังปฏิบัติและแบบสัมภาษณ์เพื่อประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย ด้านองค์ประกอบรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล มี 4 องค์ประกอบหลักคือ 1) การตั้งหลักและทัศนคติ 2) การเข้าถึงและการนำไปใช้ 3) การปฏิบัติและพัฒนา 4) ผลของการปฏิบัติ

ผลการนำรูปแบบไปปฏิบัติ พบว่า อาจารย์มีการพัฒนาการตระหนักรู้ อาจารย์มีภาวะผู้นำ
หัวใจความเป็นมนุษย์ยิ่งขึ้นมีปฏิสัมพันธ์ทางบวกกับเพื่อนร่วมงาน การปฏิบัติงานกับผู้อื่นที่ได้รับ
มอบหมายจากองค์กร และครอบครัว มีการปรับเปลี่ยนการสอนเพื่อพัฒนาอัตลักษณ์บัณฑิต

Title A DEVELOPMENT OF HUMANISTIC LEADERSHIP MODEL
OF NURSE INSTRUCTORS IN THE JURISDICTION OF
PRABOROMARAJCHANOK INSTITUTE MINISTRY OF
PUBLIC HEALTH

Author Duangdao Thepthongkam

Advisor Assistant Professor Anucha Kornpung, Ph.D.

Academic Paper Thesis Ed.D. in Educational Administration,
Naresuan University, 2018

Keywords Humanistic Leadership Nurse Instructors

ABSTRACT

The purposes of this research were to study 1) instruction of a humanistic leadership model of nurse instructors who work with Praboromarajchanok Institute Ministry of Public Health 2) planning to apply a model humanistic leadership of nurse instructors in the jurisdiction of Praboromarajchanok Institute Ministry of Public Health to practice. 3) The result of applying on a model humanistic leadership of nurse instructors in the jurisdiction of Praboromarajchanok Institute Ministry of Public Health to practice by utilizing a technical collaborative approach in action research methodology in steps of preparation, planning, action, observing, reflection and re-planning ; 2 cycles 10 steps 4) evaluation new body of knowledge to develop a model humanistic leadership of nurse instructors in the jurisdiction of Praboromarajchanok Institute Ministry of Public Health to practice. Subjects were nurse instructors (n=15) who teach in Boromrajonani college of Nursing, Uttaradit under Praboromarajchanok Institute Ministry of Public Health. Purposive sampling was applied. Instruments consisted of semi-structure interview, practical planning record, process of dialogue, practicing note and structure interview for assess humanized leadership in nurse instructors. Content analysis was performed on qualitative data.

Finding revealed that there were 4 components of a development of humanistic leadership model of nurse instructor in the jurisdiction of Praboromarajchanok Institute

Ministry of Public Health. The 4 components of 1) anchoring and attitude 2) access and approach 3) action and arrangement 4) result and benefits.

For applying on the model, the study showed that nurse instructors to enhance emotional self-awareness and develop humanized leadership. They were always appreciative intervention with colleague, work with others in duties and family. They shape their teaching designs for improve humanized health care identities nursing graduates.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาของปัญหา	1
คำถามการวิจัย	7
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
ขอบเขตการวิจัย.....	8
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	13
มนุษย์และหัวใจความเป็นมนุษย์	13
วิวัฒนาการของทฤษฎีภาวะผู้นำ: การวิเคราะห์ผ่านมุมมองของแนวคิด ความเป็นมนุษย์ (Leadership Theories: Critically reviewed through a Humanistic Lens)	36
ทศวรรษวิวัฒนาการการพัฒนาคุณลักษณะอาจารย์และนักศึกษาพยาบาล ให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์ของสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวง สาธารณสุข	64
รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล.....	79
การวิจัยปฏิบัติการ	89
กรอบแนวคิดในการวิจัย	96
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	97
ระยะที่ 1 การสร้างรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข	100

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ระยะที่ 2 การวางแผนการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของ อาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวง สาธารณสุข ไปปฏิบัติ.....	102
ระยะที่ 3 การนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติ	103
ระยะที่ 4 การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข	107
การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่างการวิจัย	108
4 ผลการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล และผลการวางแผนการนำไปปฏิบัติ	110
ผลการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข	110
วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์.....	112
รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์	116
ผลการวางแผนการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ พยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข	125
5 ผลการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลไป ปฏิบัติ รอบที่ 1	151
ผลการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัด สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติ รอบที่ 1	152
6 ผลการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลไป ปฏิบัติ รอบที่ 2	175
ผลการนำไปปฏิบัติ รอบที่ 2	175

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
7 ผลการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล ..	200
ที่มาของการพัฒนา	200
8 บทสรุป.....	203
สรุปผลการวิจัย.....	203
อภิปรายผลการวิจัย.....	206
ข้อเสนอแนะ.....	216
บรรณานุกรม.....	217
ภาคผนวก.....	232
ประวัติผู้วิจัย.....	246

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 แบบบันทึกการทำแผนปฏิบัติการ การปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงาน การปฏิบัติด้านงานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กรการสอน และวิถีชีวิตประจำวัน	128
2 แสดงสรุปการสะท้อนคิดต่อสุนทรียสนทนาของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยด้านความรู้สึก.....	171
3 แสดงสรุปการสะท้อนคิดต่อสุนทรียสนทนาของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยด้านการเรียนรู้จากการสนทนา	172
4 แสดงสรุปการสะท้อนคิดต่อสุนทรียสนทนาของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยด้านการนำไปใช้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองต่อไป	173
5 แสดงผลการประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์: ประเมินตนเอง ด้านการตั้งหลักและทัศนคติ	176
6 แสดงผลการประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์: ประเมินตนเอง ด้านเข้าถึงและการนำไปใช้	177
7 แสดงผลการประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์: ประเมินตนเอง ด้านการปฏิบัติและพัฒนา.....	178
8 แสดงผลการประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์: ประเมินตนเองด้านความคาดหวังและเป้าหมาย.....	179
9 แสดงภาพวาดและคำบรรยายประกอบภาพของอาจารย์พยาบาล	181

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1 แสดงส่วนของสมอง.....	18
2 แสดงระดับของจิตมนุษย์	20
3 แสดงพลวัตรการเรียนรู้และการประยุกต์พัฒนาตนเองโดยใช้การภาวนา ตามหลักพุทธธรรม	30
4 แสดง ระดับจิตสำนึกและการเปลี่ยนผ่านของมนุษย์	31
5 แสดงมิติของมนุษย์กับความเชื่อมโยงทางกายภาพ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม.....	32
6 แสดงลักษณะการพัฒนาระดับของจิตใจ	33
7 แสดงระดับของการนำของมนุษย์จากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง.....	35
8 แสดงการสรุปวิธีการปฏิบัติเพื่อพัฒนาสู่การมีหัวใจความเป็นมนุษย์	36
9 แสดงความเชื่อมโยงของภาวะผู้นำจากการสังเคราะห์ทฤษฎี	50
10 แสดงวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ (A Humanistic Approach to Leadership Development)	58
11 แสดงรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของเนเธอร์แลนด์	60
12 แสดงกรอบแนวคิดภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ (A Framework for Humanistic Leadership, based upon the Empirical Findings)	62
13 แสดงรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล	79
14 แสดงศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตนเองจากการพัฒนา ด้วยการสะท้อนคิด	85
15 แสดงวงจรของการวิจัยปฏิบัติการ (The Spiral of Action Research)	91
16 แสดงการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์กับระดับการนำ	95
17 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย	96
18 วิธีดำเนินการวิจัย	97
19 แสดงรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัด สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขจากการศึกษาเอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	118

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ	หน้า
20 แสดงรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ.....	125
21 แสดงรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลสังกัดสถาบัน พระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข.....	151
22 แสดงผลการประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลสังกัด สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข.....	175
23 แสดงผลการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข.....	200

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาแล้วบนโลกใบนี้ มีน้อยคนนักที่ไม่ต้องการมีชีวิตอยู่ ทุกคนปรารถนาที่จะมีชีวิตที่ยืนยาวภายใต้เหตุผลที่แตกต่างกันออกไป ประการสำคัญคือการให้ความหมายและการให้คุณค่ากับชีวิต มนุษย์จึงแสวงหาวิธีเพื่อการอยู่รอดของชีวิตนับแต่อดีตขึ้นจนวาระสุดท้าย การเยียวยาตนเองของมนุษย์เริ่มจากการอาศัยกลไกการทำงานของระบบภูมิคุ้มกันที่เป็นเสมือนโปรแกรมอัจฉริยะที่ปกป้องมนุษย์จากสิ่งคุกคาม วิวัฒนาการด้านการรักษา มีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม การสื่อสาร ด้านคมนาคมและอื่นๆ ที่สร้างขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความทุกข์ทรมานทางกายของมนุษย์น้อยลง (ปริชา ช้างขวัญยืน, 2560, น. 3; HIS market, 2018) มีโอกาสในการใช้ชีวิตที่สะดวกสบายขึ้นด้วยความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ ได้แก่ การยืดชีวิตให้ยืนยาวด้วยเทคโนโลยีทางการแพทย์ (กัลยานี เสนาสุ, 2559, น. 87) การเร่งสร้างผลผลิตทางการเกษตรเพื่อตอบสนองด้านการบริโภคด้วยการใช้สารเคมี และวัตถุมีพิษที่ขาดมาตรฐานการควบคุม เป็นเหตุให้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ถูกทำลาย และวิถีชีวิตแบบอารยธรรมสมัยใหม่ ที่มีความขัดแย้งในตัวเอง ทำให้มนุษย์เผชิญต่อความเจ็บป่วยและเสียชีวิตได้ง่าย (ประเวศ วะสี, 2561, น. 680) ดังเช่น มะเร็งและเนื้องอกทุกชนิดเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากจำนวน 73,938 คนต่อจำนวนและอัตราตายต่อประชากร 100,000 คน ในปี 2558 เป็น 77,566 คน ในปี 2559 (สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สถาบันพระบรมราชชนก, 2560) การแพร่กระจายของเชื้อโรคหลายสายพันธุ์ที่ยากต่อการรักษา ด้วยยาปฏิชีวนะ การเกิดอุบัติเหตุจากการจราจรทางถนน ที่เป็นสาเหตุการเสียชีวิตอันดับ 2 ของโลก (World Health Organization, 2017) ในอัตรา 36.2 ต่อแสนประชากรเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ประชากรของประเทศยังต้องประสบกับความเจ็บป่วยจากพฤติกรรมสุขภาพที่เพิ่มมากขึ้นทุกปี เช่น ความดันโลหิตสูง ซึ่งข้อมูลเดือนมีนาคม 2561 ของสถาบันพระบรมราชชนกพบว่า มีจำนวนผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงรายใหม่ในปีงบประมาณ จำนวน 409,610 คน และจำนวนผู้ป่วยเบาหวานรายใหม่ 15,723 คน (กลุ่มรายงานมาตรฐาน สถาบันพระบรมราชชนก, 2561)

จากสถานการณ์ของความเจ็บป่วยของประชากรในประเทศไทยที่มีความซับซ้อน และสัมพันธ์กับระบบทุนนิยม เศรษฐกิจและสังคมแบบบริโภคนิยม ทำให้นโยบายบริการสุขภาพ

เชิงรุกด้านการส่งเสริมและป้องกันอาจไม่สามารถดำเนินการได้อย่างครอบคลุม บุคลากรทางด้านสาธารณสุขมีจำนวนไม่เพียงพอต่อจำนวนประชากร แพทย์มีสัดส่วนต่อการดูแลประชากร 1 : 2,065 คน พยาบาลวิชาชีพมีสัดส่วนต่อการดูแลประชากร 1: 423 คน พยาบาลเทคนิค มีสัดส่วนต่อการดูแลประชากร 1: 10,399 (สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์สถาบันพระบรมราชชนก, 2560) ในขณะที่บริการสุขภาพเชิงรับ จำนวนผู้ป่วยและผู้เข้ารับบริการในสถานพยาบาลมาก ดังจำนวนผู้ป่วยนอก วันที่ 21 มีนาคม ปี 2561 เวลา 10.45 นาฬิกา มีจำนวนมากถึง 54,659,470 คน จำนวนผู้ป่วยใน 2,919,342 คน วันที่นอนรับการรักษาในโรงพยาบาลโดยรวม 11,849,255 วัน มีนับรวมถึงการบาดเจ็บจากอาชญากรรมปีละ 60,000 คน เด็กวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์เมื่อไม่พร้อมที่เข้ารับบริการ สูงขึ้น 150,000 คนต่อปี (กลุ่มรายงานมาตรฐาน สถาบันพระบรมราชชนก, 2561) วิกฤติการณ์ด้านการรักษาพยาบาลระดับทุติยภูมิและตติยภูมิ ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเพื่อรองรับกับความต้องการบริการสุขภาพของประชาชน อันเป็นกำลังสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ การนำเข้าเทคโนโลยีการแพทย์สมัยใหม่นำเข้าจากต่างประเทศด้วยมูลค่าหลายพันล้านบาทต่อปี โดยปีงบประมาณ 2560 สถาบันพระบรมราชชนกได้จัดสรรงบประมาณลงทุนครุภัณฑ์ทางการแพทย์จำนวน 2,702,568,000 บาท (โสภณ เมฆธน, 2559) ประเทศไทยจึงเป็นประเทศที่มีความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยีทางการแพทย์ไม่ได้ด้อยกว่าชาติใดในโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบบริการสุขภาพเอกชนที่มีการเจริญเติบโตของบริการสุขภาพ ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐให้ไทยเป็นศูนย์กลางบริการสุขภาพนานาชาติ (Medical HUB of Asia) ในปี พ.ศ.2559-2568 สถานการณ์ธุรกิจบริการสุขภาพของประเทศไทยในปัจจุบันติดอันดับหนึ่งเมื่อเทียบกับบริการสุขภาพเอกชนของประเทศเกาหลีใต้ อินเดีย สิงคโปร์ และมาเลเซียเนื่องจากมาตรฐานการแพทย์อยู่ระดับนานาชาติแต่มีค่าใช้จ่ายต่ำกว่าประเทศอื่น (ณัฐพล วุฒิรักษ์จร, 2559, น. 1-8) ปี 2560-2561 กลุ่มธุรกิจสถานบริการเอกชนยังคงวิเคราะห์และวางแผนเพื่อขยายการลงทุนและปรับปรุงกิจการเพื่อเพิ่มศักยภาพของการลงทุนให้มากที่สุด แม้ว่าธุรกิจจะมีปัจจัยเสี่ยงคือการขาดบุคลากรทางการแพทย์ซึ่งส่วนใหญ่ปฏิบัติงานอยู่ในสถานพยาบาลของรัฐ การกำหนดค่าตอบแทนบุคลากรทางการแพทย์ในสถานพยาบาลเอกชนจึงสูงเพิ่มขึ้นเพื่อเป็นแรงจูงใจให้มาประกอบธุรกิจร่วมกับเอกชน (ณัฐพล วุฒิรักษ์จร, 2560, น. 1-4)

กระแสการเติบโตของธุรกิจสุขภาพเกิดจากจำนวนประชากรที่เจ็บป่วยมีมากขึ้น การนำเข้าเครื่องมือทางแพทย์จากต่างประเทศมีจำนวนมูลค่ามหาศาลในแต่ละปีเป็นที่ยืนยันความเชื่อ ค่านิยม และความต้องการด้านคุณภาพและมาตรฐานเพราะการทำงานถูกควบคุมด้วยนวัตกรรมเทคโนโลยี ข้อมูลและการรายงานผลมีการประมวลอย่างรวดเร็วสอดคล้องกับ

ความต้องการของผู้ให้และผู้รับบริการสุขภาพ ผู้ป่วยในสังคมปัจจุบัน จึงได้รับบริการสุขภาพ ภายใต้เครื่องมือทางการแพทย์ที่ทันสมัย พันทนาการที่โยงโยด้วยเส้นสายของอุปกรณ์ และเครื่องมือที่ผูกติดกับร่างกายขาดดุลยภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ และส่วนใหญ่ผู้ที่จะได้รับ บริการสุขภาพด้วยเครื่องมือทางการแพทย์ที่มีความทันสมัยและมีราคามหาศาล คือ ผู้รับบริการ สุขภาพที่มีอำนาจในการจ่าย มากกว่าที่จะเป็นสิทธิของผู้ป่วยทุกรายที่มีเกณฑ์การเจ็บป่วยอันควร จะได้รับการดูแลรักษาด้วยมาตรฐานการใช้อุปกรณ์และเครื่องมือทางแพทย์เดียวกัน เมื่อถึงคราว ที่เจ็บป่วยในวาระสุดท้ายของชีวิตในโรงพยาบาล (พรพิศ ตริบุพชาติสกุล, 2555) แม้ว่าประเทศไทย จะมีหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า แต่ความเหลื่อมล้ำทางการบริการสุขภาพยังคงเป็นประเด็นที่ควร จะได้รับการแก้ไข (ตามเงื่อนไขสิทธิมนุษยชนในรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ (ถาวร สกุลพาณิชย์, 2554; รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, น. 8,12; พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ 2550, น. 3) ความก้าวหน้าด้านการรักษาผู้ป่วยของประเทศไทย ในอันดับต้นของแถบเอเชียแปซิฟิกทำให้ระบบการดูแลสุขภาพพยาบาลผู้รับบริการและผู้ป่วยด้วย หัวใจความเป็นมนุษย์ถูกบั่นทอนลงไป เพราะเป้าหมายของธุรกิจเป็นเรื่องของการแสวงหากำไร บริการสุขภาพแบบธุรกิจคือการตอบสนองความพึงพอใจของลูกค้า บริการสุขภาพจึงเป็นกลายเป็น สินค้าที่สร้างค่านิยมและทางเลือกใหม่ให้แก่ประชาชนผู้รับบริการที่สามารถเข้าถึงได้ และเป็น ทางเลือกหนึ่งที่ทำให้บุคลากรทางการแพทย์เลือกที่จะเดินบนเส้นทางของธุรกิจสุขภาพโดยคำนึงถึง แก่นแท้ของวิชาชีพไว้เบื้องหลัง (ประเวศ วะสี, 2561, น. 10; พินิจ ลิ้มสุคนธ์, 2561, น. 35-36)

ในอีกด้านหนึ่ง ระบบบริการสุขภาพในสถานพยาบาลของภาครัฐกำลังประสบกับปัญหา อัตราการครองเตียงที่มีจำนวนไม่เพียงพอต่อการรองรับจำนวนผู้ป่วยที่มีมากขึ้นทุกนาที่ งบประมาณการรักษาพยาบาลที่มีจำนวนไม่เพียงพอ และสัดส่วนของแพทย์และพยาบาลที่ไม่ได้ มาตรฐานสากล แม้จะมีการวางแผนการผลิตและพัฒนากำลังคนด้านสาธารณสุขติดต่อกัน อย่างต่อเนื่อง (สถาบันพระบรมราชชนก, 2560) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิชาชีพพยาบาล ซึ่งเป็น กำลังคนที่สำคัญเนื่องจากลักษณะของวิชาชีพต้องให้บริการสุขภาพแก่ประชาชนตลอด 24 ชั่วโมง และมีจำนวนมากที่สุดในบุคลากรทางด้านสาธารณสุขของประเทศ สถาบันการศึกษาพยาบาลมี ข้อมูลการผลิตบัณฑิตพยาบาลจำนวนมากพอต่อการบริการสุขภาพอนามัยของประชาชน แต่ ผลลัพธ์สุดท้ายคือ จำนวนพยาบาลยังคงขาดแคลนในระดับวิกฤติ ทั้งนี้เนื่องมาจากปริมาณงาน ของพยาบาลที่มากขึ้นโดยไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม ความตึงเครียดจากการให้บริการ สุขภาพแก่ผู้ป่วยแต่ละวันที่ไม่สัมพันธ์กับความคาดหวังของผู้ป่วยและญาติต่อการบริการที่ได้รับ จากระบบสุขภาพ (เฉลิมพล พลमुख, 2560) ค่าตอบแทนที่ไม่สัมพันธ์กับภาระงาน และสวัสดิการ

ที่ไม่มั่นคง ทางเลือกที่ดีกว่าสำหรับวิชาชีพพยาบาลคือการลาออกไปทำงานต่างประเทศ โรงพยาบาลเอกชน หรือประกอบอาชีพอื่น

ปรากฏการณ์ทางสังคมทั้งภาครัฐและเอกชน ประจักษ์ชัดว่ามนุษย์ปรารถนาจะมีชีวิตอยู่ โดยได้รับการทางสุขภาพเพื่อให้ร่างกายกลับคืนสู่สมดุลจากผู้ให้บริการสุขภาพอย่างเอื้ออาทร ซึ่งผู้ให้บริการที่ใกล้ชิดผู้ป่วยมากที่สุดคือ “พยาบาล” หากพยาบาลไม่ได้รับการบ่มเพาะให้เป็น เมล็ดพันธุ์ที่มีความเมตตากรุณาต่อมนุษย์ด้วยกันอย่างแท้จริง จะเป็นการยากที่จะแก้ไขปัญหา อัตราพยาบาลไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้ป่วย ดูแลสุขภาพประชาชนไม่ทั่วถึง ครอบคลุม ประชาชน ได้รับการบริการที่ไม่ได้คุณภาพมาตรฐาน ในขณะที่วิกฤติการณ์ทางด้านสุขภาพยังดำเนินไปอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดผลกระทบต่อความเปราะบางของการคงอยู่ในเส้นทางสายวิชาชีพของ พยาบาลที่รุนแรงมากยิ่งขึ้นและมีโอกาสที่จะใช้ความรู้ความสามารถในวิชาชีพดูแลมนุษย์ไป ประกอบกิจในทางที่เป็นการแสวงหากำไรจากความเจ็บป่วยจนกระทั่งความเข้าใจถึงความหมาย ความดีและความงามของการพยาบาลทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและจิตวิญญาณ ลางเลือนไป จึงเป็นหน้าที่ที่ยิ่งใหญ่ของผู้ประกอบวิชาชีพพยาบาลที่จะมีต้องฝึกฝนขัดเกลาตนเอง ให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์เพื่อการเยียวยาตนเอง ผู้อื่นและสังคม (ประเวศ วะสี, 2561, น. 11; มกราพันธุ์ จูฑะรสก, 2556, น. 52 -53) ในทางปฏิบัติ สภาการพยาบาลได้ให้ความสำคัญกับการให้บริการด้วยความเอื้ออาทรที่เน้นความรู้คู่คุณธรรมมาอย่างต่อเนื่อง อาทิ การสร้างจิตสำนึก บริการด้วยใจรักกับนักศึกษาพยาบาลทุกรุ่นในโครงการผลิตพยาบาลเพื่อพัฒนาประชาชนใน จังหวัดชายแดนตามรอยสมเด็จพระเจ้า ผู้สำเร็จการศึกษาพยาบาลจะกลับคืนสู่ภูมิลำเนา ปฏิบัติงานใน ชุมชนบ้านเกิดเพื่อดูแลสุขภาพประชาชนในเขตจังหวัดชายแดนเป็นการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ร่วมกับสถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน (มกราพันธุ์ จูฑะรสก, 2556, น. 1-3)

สถาบันพระบรมราชชนก สำนักงานปลัดกระทรวง สถาบันพระบรมราชชนก (สบช.) เป็นสถาบัน การศึกษาระดับอุดมศึกษาหนึ่งซึ่งมีพันธกิจหลักในการผลิตบัณฑิตพยาบาลและบุคลากรด้าน การสาธารณสุขของประเทศ ด้านการผลิตพยาบาล มีสถาบันการศึกษาในสังกัดคือ วิทยาลัย พยาบาลบรมราชชนนี จำนวน 30 แห่ง ทั่วประเทศ ผลิตบัณฑิตพยาบาลเพื่อให้บริการแก่ประชาชน กว่า 4,000 คนต่อปี มีนโยบายในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติคือ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาสังคม เพื่อส่งเสริมคุณค่าความเป็นมนุษย์และการพัฒนาที่ยั่งยืน การจัดการศึกษาวิทยาลัยพยาบาล บรมราชชนนี ในสังกัดสถาบันพระบรมราชชนกจึงเป็นการจัดการศึกษาแบบบูรณาการเพื่อเป้าหมาย พัฒนานักศึกษาพยาบาลให้เป็นคนดี มีจิตบริการหัวใจความเป็นมนุษย์ เป็นคนเก่ง สามารถคิด

วิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างสรรค์อย่างเป็นระบบและมีความสุขในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสังคม พหุวัฒนธรรมที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ตลอดจนการสร้างผู้นำทางการพยาบาล เพื่อสังคมที่เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ มีดุลยพินิจในการแก้ปัญหาโดยสติและปัญญา ควบคู่กับการเป็นนักปฏิบัติ (สถาบันพระบรมราชชนก, 2560, น. 10; มกราพันธุ์ จูฑะรสก, 2554)

ด้วยการตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญ สถาบันพระบรมราชชนก จึงกำหนดอัตลักษณ์ บัณฑิตพยาบาลของสถาบันให้มีบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ การจัดการเรียนการสอน ของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนี ทุกแห่งมีเป้าประสงค์เพื่อให้บัณฑิตมีสมรรถนะเชิงวิชาชีพบน พื้นฐานการดูแลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์และตอบสนองความต้องการของชุมชนสอดคล้องกับ การพัฒนาระบบสุขภาพต่อไปในอนาคต (สถาบันพระบรมราชชนก, 2560, น. 12) โดยมีการนำ นโยบายและการกำหนดอัตลักษณ์นี้ไปใช้ในการพัฒนานักศึกษาพยาบาลผ่านการจัดการเรียน การสอน โครงการและกิจกรรม อาทิ การกำหนดเป็นหัวข้อในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาการ พยาบาล โครงการการจัดกระบวนการเรียนรู้จิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ภายใต้ระบบ ครอบครัวยุคใหม่ ตลอดจนการสร้างเป็นเครือข่ายเพื่อพัฒนาระบบสาธารณสุขในวิชาชีพพยาบาล ภายใต้จิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ในความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาสู่สถานบริการ เพื่อชุมชนที่เข้มแข็ง และการวิจัยการบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ เช่น การศึกษาของ กิติพร เนาว์สุวรรณ และคณะ (2558) เรื่อง กลวิธีการพัฒนาอัตลักษณ์ของนักศึกษา วิทยาลัย พยาบาลสถาบันพระบรมราชชนก พบว่า การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนานักศึกษาพยาบาลให้ มีหัวใจความเป็นมนุษย์มีวิธีการที่หลากหลายทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ แต่การสร้างการรู้คิดแก่นักศึกษาให้เกิดการซึมซับโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องให้การพยาบาลผู้ป่วยภาคปฏิบัติบนหอผู้ป่วย ซึ่งนักศึกษาจะได้เรียนรู้ความเป็นมนุษย์ที่ปรากฏชัดในสถานการณ์จริงนั้น อาจารย์พยาบาลต้อง เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งการปฏิบัติและการสะท้อนคิดให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ อุปสรรคที่พบในการ พัฒนานักศึกษาพยาบาลให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์คือ นักศึกษาถูกครอบงำความคิด ทั้งนักศึกษา และอาจารย์พยาบาลไม่ทราบว่าเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาเป็นอย่างไร สอดคล้องกับ การศึกษาของอัญชลี แก้วสระศรี และคณะ (2556) เรื่อง มุมมองของนักศึกษาพยาบาลต่อแนวคิด การพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ นักศึกษาส่วนใหญ่เห็นว่า การนำแนวคิดในการพยาบาล ไปใช้ในการปฏิบัติการพยาบาลมีความซับซ้อน ไม่แน่ใจในตนเองว่าได้นำแนวคิดการพยาบาล ด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ไปใช้หรือไม่ มีความเป็นนามธรรมและไม่มีแบบอย่างจากพยาบาล ต้นแบบบนหอผู้ป่วยที่ชัดเจน

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก ประสพการณ์การสอนของอาจารย์เพื่อพัฒนานักศึกษาพยาบาลให้มีการบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ ส่วนใหญ่มาจากการนำความรู้เรื่องการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ ที่ได้จากการศึกษาดำรง เอกสาร และสื่อความรู้ต่างๆ เพื่อมาถ่ายทอดให้นักศึกษาในการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนและการจัดเป็นกิจกรรมโครงการเสริมหลักสูตรภายใต้วิธีการดำเนินการที่เหมาะสมกับบริบทของวิทยาลัยพยาบาลแต่ละแห่ง แต่ยังไม่ปรากฏผลการศึกษาด้านการพัฒนาภาวะผู้นำ หัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลสู่การนำมาใช้ในการสอนนักศึกษา ปัจจุบันดังกล่าวอาจไม่สอดคล้องต่อการจัดการศึกษาพยาบาลเพื่อพัฒนาอัตลักษณ์บัณฑิตให้มีจิตบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ จะเห็นได้จากงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเครียดของนักศึกษาพยาบาลพบว่า ความเครียดของนักศึกษาพยาบาลต่อการเรียนวิชาการพยาบาลมีความสัมพันธ์กับอาจารย์ผู้สอน (มาลีวัล เลิศสาครศิริ, 2558; ลัดดาวัลย์ แดงเถิน, 2558) ในขณะที่นักศึกษามีความคาดหวังต่อพฤติกรรมเอื้ออาทรจากอาจารย์พยาบาลโดยเฉพาะการสอนภาคปฏิบัติแต่ในความเป็นจริงที่ได้รับจากอาจารย์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น (นิลอุบล แก้วอินทร์ และพรวิทย์ หงส์ประสิทธิ์, 2558) ซึ่งปัจจุบันดังกล่าวมีผลด้านลบต่อการเรียนรู้ด้านทักษะทางปัญญาจากการปฏิบัติที่มีผลต่อการพัฒนาอัตลักษณ์บัณฑิตพยาบาลได้ (กนกพร หมู่พยัคฆ์ และคณะ, 2558)

ข้อมูลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้นักศึกษาพยาบาลมีหัวใจความเป็นมนุษย์นั้น นอกจากการมีหลักสูตรที่ดี อาจารย์ต้องมีหัวใจความเป็นมนุษย์อยู่ในตนเอง (ประมวล เพ็งจันทร์, 2561) หรือมีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ อันเกิดจากการนำตนเองเพื่อการฝึกฝนขัดเกลาตนเอง นอกจากปัญญารายนอกที่ได้จากการศึกษาผู้รู้ ประสพการณ์ เอกสารตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นฐานที่สำคัญในการนำมาพัฒนาปัญญาภายในที่เกิดจากการใคร่ครวญ (contemplative) และความรู้โดยไม่ผ่านกระบวนการคิด (intuition) ปัญญาภายในจะเกิดขึ้นได้ ต่อเมื่อการได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองจึงจะเป็นความรู้แบบบูรณาการจากภายนอกและภายในเข้าด้วยกันซึ่งเป็นวิธีการพัฒนาเพื่อให้เกิดภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ให้ปรากฏขึ้นในจิตวิญญาณตลอดจนการเปลี่ยนแปลงตนเองให้มีพฤติกรรมทางบวกต่อเพื่อนร่วมงาน การปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย วิถีชีวิตประจำวัน และสามารถนำพาสู่การเปลี่ยนแปลงสิ่งอื่นในทางที่ดีขึ้นได้เช่นเดียวกับการสอนวิชาการพยาบาลเป็นการสอนให้นักศึกษาเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างละเอียดอ่อนทั้งภายในร่างกายและสิ่งแวดล้อมภายนอก

ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษการพัฒนา รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข โดยผ่านกระบวนการวิจัย เชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในครั้งนี้จะทำให้ อาจารย์พยาบาลสามารถนำมาใช้ในการสอน นักศึกษาพยาบาลให้เป็นบัณฑิตที่มีอัตลักษณ์การบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ แก่สังคมได้อย่างแท้จริง ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ในครั้งนี้

คำถามการวิจัย

การวิจัยนี้ มีคำถามการวิจัยหลักที่ต้องการทราบว่า ผลการศึกษการพัฒนา รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ พยาบาลสังกัด สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวง สาธารณสุข เป็นอย่างไร โดยมีคำถามการวิจัยรอง ดังต่อไปนี้

1. ผลการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัด สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข เป็นอย่างไร
2. ผลการวางแผนการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติ เป็นอย่างไร
3. ผลการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัด สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติ เป็นอย่างไร
4. ผลการพัฒนา รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สถาบัน พระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อศึกษาผลการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจ ความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข และมี วัตถุประสงค์การวิจัยรอง ดังนี้

1. เพื่อศึกษาผลการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข
2. เพื่อศึกษาผลการวางแผนการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติ
3. เพื่อศึกษาผลการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติ

4. เพื่อศึกษาผลการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. อาจารย์พยาบาล สังกัดกระทรวงสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข มีการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ด้านการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร ด้านการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานและผู้อื่นและวิถีชีวิตประจำวัน สามารถนำมาเป็นแนวทางในการสอนนักศึกษาพยาบาลให้มีอัตลักษณ์การบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ได้
2. ผู้บริหารวิทยาลัยพยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข นำการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปใช้ในการพัฒนาอาจารย์

ขอบเขตการวิจัย

1. การวิจัย เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบความร่วมมือทางเทคนิควิธี ในอาจารย์พยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี อุตรดิตถ์ สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ช่วงระยะเวลา เดือน สิงหาคม 2561 – พฤษภาคม 2562 โดยแบ่งขอบเขตระยะเวลาเป็นดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาผลการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข เดือน สิงหาคม – พฤศจิกายน 2561

ระยะที่ 2 ศึกษาผลการวางแผนการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติ เดือนธันวาคม 2561

ระยะที่ 3 ศึกษาผลการวางแผนการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติ เดือน มกราคม-มีนาคม 2562

ระยะที่ 4 ศึกษาผลการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข เดือน เมษายน-พฤษภาคม 2562

2. การดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบความร่วมมือทางเทคนิควิธี 2 วงจร 10 ขั้นตอน โดยผู้วิจัยมีบทบาทเป็นกระบวนกร

3. การสะท้อนผลนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปใช้ใน ขั้นตอนการปฏิบัติเป็นข้อมูล

จากภายในสู่ภายนอกคือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ดังนั้นผู้วิจัยและอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยที่อยู่ในกระบวนการสนทนายืยสนทนาต้องห้อยแขวนการตัดสินใจ เคารพความเป็นมนุษย์ด้านอิสระในการเรียนรู้และการแสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

มนุษย์ หมายถึง รูปร่างของบุคคลที่เชื่อมโยงอยู่กับนามหรือจิตและสมองที่อาศัยการเกื้อกูลกันเพื่อให้เกิดความจำอันพื้นฐานต่อการนำมาพิจารณาให้เกิดสติและปัญญาเพื่อปรับสภาวะจิตใจให้สมดุล มองเห็นและเข้าใจสรรพสิ่งว่ามีความเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงกัน เป็นองค์รวมสามารถแสดงออกเป็นพฤติกรรมคือทำคุณประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้อย่างสร้างสรรค์และมีพลัง

หัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง การรับรู้สัมผัสทางใจของมนุษย์ต่ออารมณ์ ที่เกิดจากสภาวะภายนอกและภายในที่กระทบ ทำให้เกิดพฤติกรรมทางบวกและทางลบ มีความสัมพันธ์ถ่ายทอดและรับรู้ระหว่างมนุษย์ สามารถพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไปได้ด้วยการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ที่กระตุ้นให้เกิดความคิดที่เป็นลบให้เป็นการคิดตามความเป็นจริงด้วยสมองหรือจิตใจ แปรพฤติกรรมเป็นทางบวก เหมาะสมต่อผู้อื่น ด้วยเป็นความเมตตาที่เพิ่มพูนขึ้นไปพร้อมกับความเป็นมนุษย์

ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง คุณสมบัติและลักษณะของบุคคล ที่มีในตนเอง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความเข้าใจในมนุษย์ 2) การเข้าถึงหัวใจความเป็นมนุษย์ 3) การพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเองด้วยการภาวนา

การพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเองด้วยการภาวนา หมายถึง การฝึกสติด้วยการกำหนดรู้ที่อยู่ในสิ่งที่กำลังกระทำอยู่ในปัจจุบันขณะของอาจารย์พยาบาล เพื่อการเท่าทันความคิดและการจัดการกับพฤติกรรมให้เหมาะสมกับการมีปฏิสัมพันธ์กับตนเอง ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องในบริบทของการดำรงชีวิต

วิธีการภาวนา หมายถึง ลักษณะการฝึกสติให้กำหนดรู้ที่อยู่ในสิ่งที่กำลังกระทำ ได้แก่ การฝึกสติในรูปแบบ การฝึกสติในชีวิตประจำวัน

การฝึกสติในรูปแบบ หมายถึง การทำสมาธิด้วยการนั่ง ยืน เดิน นอน ตามหลักคำสอนทางศาสนา

การฝึกสติในชีวิตประจำวัน หมายถึง การกำหนดรู้ในสิ่งที่กำลังกระทำอยู่ในกิจกรรมการปฏิบัติที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การทำงาน การเล่นดนตรี การวาดภาพ การสนทนากับผู้อื่นด้วยการฟังอย่างตั้งใจ หรือกิจอื่นใดที่พึงาม

อาจารย์พยาบาล หมายถึง พยาบาลวิชาชีพด้านการสอน ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในการสอนนักศึกษาพยาบาล หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี อุดรดิตถ์ สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก สำนักงานปลัดกระทรวง สถาบันพระบรมราชชนก

ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล หมายถึง คุณสมบัติและลักษณะของอาจารย์พยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี อุดรดิตถ์ สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ที่มีในตนเอง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความเข้าใจในมนุษย์ 2) การเข้าถึงหัวใจความเป็นมนุษย์ 3) การพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเองด้วยการภาวนา เพื่อการพัฒนาอัตลักษณ์นักศึกษาพยาบาลและการสนับสนุนช่วยเหลือผู้อื่น ประเมินได้จากการสะท้อนคิดในตนเองของอาจารย์ถึงผลของการภาวนาที่มีต่อความคิดและการจัดการกับพฤติกรรมของตนเอง ผ่านกระบวนการสุนทรียสนทนาในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทางเทคนิควิธี 2 วงจร 10 ขั้นตอน และจากการสะท้อนคิดของ เพื่อนร่วมงาน ผู้บริหาร/หัวหน้างาน/ผู้มอบหมายงาน และนักศึกษาพยาบาล ที่มีต่อภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย

รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข หมายถึง แบบแผน ของความคิดเพื่อการพัฒนาระดับความคิดและจิตวิญญาณให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์ ของอาจารย์พยาบาล มี 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. การตั้งหลักและทัศนคติ (Anchoring & Attitude) หมายถึง การสร้างความตระหนักรู้ให้เกิดขึ้นกับตนเอง ประกอบด้วย 1) การเปิดใจเรียนรู้ความจริง (Truth) โดยการห้อยแขวนความคิด โดยใช้แนวคิดมนุษยนิยม (humanism) 2) การสร้างความตระหนักรู้ด้วยการฝึกสติรู้ตัว อยู่เสมอ ให้จิตมีสมาธิ การตระหนักรู้ (self-awareness) และหยั่งรู้ (intuitive knowing) ในมิติที่หลากหลาย 3) การฝึกปฏิบัติโดยการบูรณาการความรู้ (Integral knowing) เพื่อการจัดการพฤติกรรมอย่างมีสติ (Managing self) เป็นการควบคุมพฤติกรรมแสดงออกของตนเองให้เหมาะสมกับกาลและบุคคล

2. การเข้าถึงและการนำไปใช้ (Access & Approach) เป็นการนำสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตนเองที่เกิดจากการฝึกฝน จนเกิดความคิดที่ถูกต้อง ดีงาม มีคุณธรรมจริยธรรมที่ สู่การมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในองค์กร การปฏิบัติตามหน้าที่และความรับผิดชอบในองค์กรวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี อุดรดิตถ์ และการบริหารจัดการองค์กรของผู้นำ

3. การปฏิบัติและการพัฒนา (Action & Arrangement) เป็นขั้นตอนการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติ เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของตนเองในประสบการณ์ทาง

วิชาชีพการพยาบาลหรือเรียกว่าสนามปรากฏการณ์ได้แก่การสอนนักศึกษาพยาบาลทั้งภาคทฤษฎี ทดลองและปฏิบัติทางการพยาบาล และการเชื่อมโยงผู้อื่นในสนามปรากฏการณ์ ชุมชน สังคม

4. ความคาดหวังและเป้าหมาย (Ambitious & Aims) เป้าหมายสูงสุด (ultimate goal) คือการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลเพื่อการพัฒนาอัตลักษณ์ นักศึกษาพยาบาล ให้มีการบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ต่อไปและสังคมอย่างแท้จริง

การพัฒนารูปแบบ หมายถึง การนำผลการศึกษารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็น มนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขไปปฏิบัติ โดยกระบวนการวิจัยปฏิบัติการ มาปรับปรุงเพื่อการพัฒนาารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ต่อการนำไปใช้ต่อไป

ความศรัทธา หมายถึง สภาวะจิตที่มีความมั่นคงต่อ ความเป็นมนุษย์ ศักยภาพการพัฒนา ตนเองให้มีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ให้ยิ่งขึ้นด้วยการภาวนา

การตื่นรู้ หมายถึง สภาวะของจิตที่เข้าไปรู้โดยไม่ผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ มีการนำ ความรู้้นมาปฏิบัติเพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่นและตนเองด้วยความเบิกบาน ยินดี

เพื่อนร่วมงาน หมายถึง อาจารย์พยาบาลคนอื่นๆ ที่ปฏิบัติงานในวิทยาลัยพยาบาล บรมราชชนนีอุดรดิตถ์ สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

การปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร หมายถึง การทำงานร่วมกันเป็นทีม ของอาจารย์พยาบาล วิทยาลัยพยาบาลอุดรดิตถ์ สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวง สาธารณสุขตามโครงสร้างการบริหารและพันธกิจหลัก ด้านการสอน การบริการวิชาการ การวิจัย และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

นักศึกษาพยาบาล หมายถึง ผู้เรียนวิชาการพยาบาล หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี อุดรดิตถ์ สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ในช่วงระยะเวลาที่ผู้วิจัยได้ศึกษาตามขอบเขตการวิจัย

อัตลักษณ์บัณฑิต สถาบันพระบรมราชชนก หมายถึง คุณลักษณะของนักศึกษา พยาบาลที่มีการบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ ประกอบด้วยการมีจิตบริการ (Service mind) ที่ผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ (Analytical thinking) เพื่อการพยาบาลแก่ผู้รับบริการแบบมี ส่วนร่วม (Participatory) บนพื้นฐานของหัวใจความเป็นมนุษย์

สุนทรียสนทนา หมายถึง การสนทนาที่นำมาใช้เพื่อการประเมินการพัฒนาการเปลี่ยนแปลง ภายใน (Inner self) ที่เกิดขึ้นจากการสนทนาซึ่งประกอบด้วย 1) การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep listening) 2) การเคารพในผู้อื่น (Respecting) 3) การห้อยแขวนการตัดสิน (Suspending) และ 4) การเปิดเผย

เสียงภายใน (Voicing) ทำให้ผู้พูดได้ฟังเสียงที่เกิดขึ้นภายในผ่านคำพูดของตนเองและได้เรียนรู้จากคำพูดของผู้ร่วมสนทนา

การสะท้อนคิดในตนเอง หมายถึง การใคร่ครวญ ตรวจสอบความคิดและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยใช้สติและความเห็นชอบ พิจารณาจุดอ่อนและจุดแข็ง อันมาจากการตระหนักรู้ การหยั่งรู้ ควบคู่ไปกับการศึกษาจากความรู้นอกตน เพื่อนำความรู้ใหม่ มาปรับปรุงพฤติกรรม

การวิจัยปฏิบัติการแบบความร่วมมือทางเทคนิควิธี หมายถึง การศึกษาการปฏิบัติเพื่อพัฒนาการตระหนักรู้ของอาจารย์พยาบาลโดยใช้รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์ สังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยนำไปปฏิบัติการ 2 วงจร 10 ขั้นตอน ดังนี้

วงจรที่ 1 การเตรียม (preparation) การวางแผน (planning) การปฏิบัติ (acting) การสังเกต (observing) และการสะท้อน (reflection)

วงจรที่ 2 การวางแผนใหม่ (re-planning) การปฏิบัติใหม่ (re-acting) การสังเกตใหม่ (re-observing) การสะท้อนใหม่ (re-reflection) และการสรุปผล (reporting) ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาและการประเมินผลการมีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการพัฒนาารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ผู้วิจัยได้เริ่มต้นศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์และหัวใจความเป็นมนุษย์ วิวัฒนาการทฤษฎีภาวะผู้นำและการวิเคราะห์ผ่านมุมมองความเป็นมนุษย์ การศึกษาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์จากเอกสารจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเชื่อมโยงสู่การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข โดยใช้การดำเนินการวิจัยปฏิบัติการ แบบความร่วมมือทางเทคนิควิธี ตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

1. มนุษย์และหัวใจความเป็นมนุษย์
 - 1.1 มนุษย์
 - 1.2 หัวใจความเป็นมนุษย์
 - 1.3 แนวคิดมนุษยนิยม
2. วิวัฒนาการทฤษฎีภาวะผู้นำ: การวิเคราะห์ผ่านมุมมองความเป็นมนุษย์
 - 2.1 ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์
 - 2.2 การพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์: การนำตนเอง
 - 2.3 รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์
3. รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลและการพัฒนาจิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ในบริบทของสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข
4. การวิจัยปฏิบัติการแบบความร่วมมือทางเทคนิควิธี
5. กรอบแนวคิดการวิจัย

มนุษย์และหัวใจความเป็นมนุษย์

1. มนุษย์

ทุกคนเกิดมาได้รับสมญานามว่า “มนุษย์” ระดับของความเป็นมนุษย์ในแต่ละคนไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับการพัฒนาทางด้านปัญญาที่เกิดจากการบ่มเพาะเชิงนามธรรมภายใต้มนโวิญญาน (unconscious) ที่ยังไม่มีมาตรวัดและพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ให้เห็นได้เป็นรูปธรรม ในเกณฑ์ของสังคม ตัดสินความเป็นมนุษย์ที่พฤติกรรม เพราะเชื่อว่า จิตสามารถสั่งกายได้ว่า สิ่งใด

ควรกระทำและไม่ควรกระทำ ในขณะเดียวกันพฤติกรรมชั่วขณะไม่สามารถตัดสินความเป็นมนุษย์ได้เป็นการถาวร ระดับความเป็นมนุษย์ที่แท้จริงคือพฤติกรรมคุณธรรมที่แสดงออกซึ่งความจริง ความดีและความงามอย่างเป็นสากล (integrity and self- actualization) (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2560, น. 3)

1.1 ความหมายของมนุษย์

มนุษย์เมื่อเกิดขึ้นแล้วในครรภ์ของมารดา ย่อมมีปฏิสนธิวิญญานมาอาศัยจาก จุติจิตในมรณาสันนิวติหรือดวงวิญญานในชาติก่อนกอบปรืออยู่ในร่างกาย รูปร่างของมนุษย์มีความชัดเจนขึ้นตามอายุครรภ์ ตามพัฒนาการของเซลล์แต่ละเซลล์ อาทิ เซลล์กล้ามเนื้อ ประสาท และกระดูก กลายมาเป็นอวัยวะ จนครบทุกระบบ (พริตจ็ฟ คาปร้า, 2556; Silverthorn, D.U., 2014) ปรัชญาจีนอธิบายถึงความเป็นมนุษย์ในนาม หยิน (陰 yīn) และ หยาง (陽 yáng) ด้วยหลักแก่นอกอ่อนใน เป็นแข็งในอ่อนนอก หรือเรียกได้ว่าเป็นการสลับขั้วกันไป มาระหว่างหยินกับหยาง จนครบวงจร เกิดเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีอวัยวะต่างๆ ในร่างกาย ได้รับการพัฒนานับล้านปี จากสภาวะธรรมชาติ หยินกับหยางตามปรัชญาของจักรพรรดิฟุฉี คือ ความสมดุลของสรรพสิ่ง (โจว จง ฮว่า, 2535, น. 46-56; จรยุทธ์ สุวรรณชนะ, 2556, น. 1-3) และนาม เป็นความรู้สึก ความคิด อารมณ์ ความจำ

ในพุทธศาสนา มีการอธิบายความเชื่อมโยงนี้ไว้ในหลักปฏิจจสมุปบาทว่าเพราะมนุษย์เกิดจากอวิชชาจึงมีการปรุงประกอบทำให้เกิดนามรูป นามรูปทำให้เกิดระบบประสาททั้งหก ได้แก่ ประสาททางหู ตา จมูก ลิ้น กาย และใจ ที่มีภาวะอยู่เหนือหัวใจ (พุทธทาส อินทปัญโญ, 2554, น.49-61) สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยอาศัยระบบการหายใจเข้าและออกเพื่อการแลกเปลี่ยนก๊าซ การรับประทานอาหารและการย่อยอาหารเพื่อการดูดซึมและขับถ่าย การไหลเวียนของโลหิตเพื่อหล่อเลี้ยงไปยังเซลล์ต่างๆ ที่เป็นส่วนประกอบอวัยวะของร่างกาย การเคลื่อนไหวร่างกาย มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการทำงานของกระดูก กล้ามเนื้อและประสาทสมอง และประกอบไปด้วยน้ำประมาณร้อยละ 65 แร่ธาตุร้อยละ10 ไฮโดรคาร์บอนร้อยละ 10 และธาตุอื่นๆ อีกร้อยละ 15 ที่มีการเกิดและการตายเพราะการเปลี่ยนรูป (โจว จง ฮว่า, 2535, น. 84)

มนุษย์อาศัยอยู่ในระบบเปิดในระบบนิเวศวิทยา จึงมีการรับรู้ต่อสิ่งเร้าที่เข้ามากระทบตอบสนองและเรียนรู้ เพื่อการอยู่รอดซึ่งเป็นสิ่งสำคัญทางธรรมชาติมนุษย์ นอกจากการรับรู้ทางกาย สมองของมนุษย์มีการรับรู้ความรู้สึก มีความคิดด้านความเป็นเหตุเป็นผลที่มีพัฒนาการมาแต่เด็กด้าบรรพ์ มนุษย์จึงมิได้มีชีวิตอยู่เพียงการหาเลี้ยงชีพและการต่อสู้ป้องกันจากอันตรายต่อร่างกาย แต่ยังคงต้องต่อสู้กับความทุกข์ทางใจซึ่งเป็นสิ่งติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิดจากผัสสะ ระบบประสาททั้งหกอาศัยสัมผัส การสัมผัสจึงทำให้เกิดความต้องการที่มากไปกว่าการมีชีวิตอยู่รอด

เกิดการยึดถือในสิ่งที่ได้มา ความทุกข์นี้เป็นเครื่องกำกับอยู่ในทุกลมหายใจของความเป็นมนุษย์ ทั้งสังคมในอดีต ปัจจุบันและอนาคตอันหาที่จับจอบไม่ได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546, น. 31-33)

ในศาสตร์ทางด้านจิตวิทยาและวิทยาศาสตร์สุขภาพ ได้ให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ไว้ว่า มนุษย์เป็นภาวะที่มีความสมดุลทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ (ประเวศ วะสี, 2552) ความสำคัญของการเป็นสิ่งมีชีวิตอยู่บนโลกในฐานะของมนุษย์มีความแตกต่างจากสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นๆ คือ เป็นผู้ที่สามารถพัฒนาระดับจิตใจ อารมณ์และจิตวิญญาณในตนเอง ให้สูงขึ้นจากระดับต่ำกว่าสมดุลคือ ความแปรปรวนของอารมณ์ ความพอใจ ไม่พอใจ ความโกรธเกลียด เคียดแค้น พยาบาท มารู้เท่าทันกับความคิดของตนเอง เพื่อการลด ละ และเลิกการสร้างความสำเร็จของสภาวะอารมณ์เหล่านี้ที่เกิดขึ้นกับตนเองให้ลดลงในขั้นต้น (ปริญญา ต้นสกุล, 2556, น. 16-21) จนถึงระดับสูงสุดคือการเป็นมีจริยธรรมคุณธรรมทั้งดงาม อันออกมาจากจิตใจที่ได้รับการขัดเกลาจนถึงระดับสูงสุดของพัฒนาการทางจริยธรรมคือ การมีอุดมการณ์เพื่อเป็นผู้ให้แก่ผู้อื่น (Zhang, Q., & Zhao, H.H., 2017, p. 153) หรือการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม นำพาตนเองสู่ความพ้นทุกข์ได้โดยไม่มีสิ่งต้องติดค้างในภพชาติ

ในอีกแง่มุมหนึ่ง มนุษย์ เป็นผู้มีเหตุผล มีปัญญา มีจริยธรรมคุณธรรม มนุษยธรรม ความรู้ความสามารถ มีกระบวนการและขั้นตอนวัฒนธรรมการศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมวิชาชีพ วิชาชีพดี ให้เป็นคนดี เข้าใจและเข้าถึงคุณค่าแห่งความจริง ความถูกต้อง ความดีและความงามในชีวิตของตนเองและผู้อื่นที่แวดล้อม นั้นหมายถึงว่าความเป็นมนุษย์สามารถฝึกฝนได้จากการเล่าเรียน และการฝึกฝนอบรมทางวิชาชีพอย่างมีระบบเพราะเชื่อว่า กระบวนการและขั้นตอนของการเป็นคนดีนี้จะสามารถทำให้บุคคลเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่เข้าใจถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องว่าชีวิตมีความสัมพันธ์กับสรรพสิ่งต่างๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546, น. 8)

ปรัชญาอินเดียนกล่าวไว้ว่า ความรู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์นั้นเป็นไปได้ยากยิ่งที่จะเรียนรู้จากทฤษฎีเพียงอย่างเดียว สอดคล้องกับการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามความเชื่อของลัทธิเต๋าที่กล่าวไว้ว่า ความเป็นเหตุเป็นผล (陽 yáng) ไม่ได้ทำให้มนุษย์เข้าถึงความจริงและความงามแห่งการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ความรู้แบบหยางใช้ความเป็นเหตุเป็นผลแต่ขาดการปฏิบัติฝึกฝนเพื่อสัมผัสกับความรู้สึกทางปัญญาอันละเอียดอ่อนมีความเป็นหยินที่ลึกซึ้งกว่า การอธิบายโดยใช้ตรรกะ ทฤษฎีว่าด้วยความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จึงขึ้นอยู่กับความเกื้อกูลกันอยู่ทั้งองค์ความรู้จากทฤษฎีและการปฏิบัติ เรียกว่าการมีสภาวะของการเป็นหนึ่งเดียวในหยินมีหยางในหยางก็มีหยิน (พิน ดอกบัว, 2555, น. 13-14) เหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะ มนุษย์มีพลังของปัญญา

และมีพลังของกิเลสอยู่ในตัวตนเดียวกัน ขึ้นอยู่กับสภาวะว่าสิ่งใดจะมีพลังมากกว่า เมื่อใดก็ตามที่พลังกิเลสเข้าครอบงำความรู้สึกนึกคิดสถานการณ์จะลดลงเหลือเพียงความเป็นมนุษย์แต่เพียงร่างกาย แต่จิตใจอาจต่ำกว่าเด็กรัจฉานบางชนิด แต่หากพลังของปัญญามีมากกว่ามนุษย์สามารถเข้าถึงความดีและความงามของจิตใจได้อย่างน่าอัศจรรย์เกิดเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ ความหมายของมนุษย์ทางปรัชญาอินเดีย จึงให้ความหมายกับความรู้ทางทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติตนเพื่อพัฒนาตนเองให้มีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ โดยเน้นที่การปฏิบัติที่เป็นอายตนะภายในให้มีสติรู้เท่าทันความคิดของตนเองไม่ให้ไปไปตามกระแสของอายตนะภายนอก เมื่อจิตของมนุษย์สามารถพัฒนาและไต่ระดับได้จนถึงการพ้นทุกข์เมื่อนั้นความเป็นที่สูงสุดแห่งมนุษย์จะบังเกิดขึ้นคือ มหาจิต สามารถแผ่ความเมตตาไปยังผู้อื่นหรือส่วนรวมอย่างหาที่สุดไม่ได้ (จ.กฤษณะมูรติ, 2559, น. 141-146; ประมวล เพ็งจันทร์, 2558, น. 29)

ความหมายของมนุษย์ในทั้งหมดยุคเน้นลัทธิขงจื้อและแนวคิดของสงฆ์สาวกในพุทธศาสนาให้ความหมายของ มนุษย์ว่า เป็นผู้อุบัติเกิดขึ้นแล้วในโลกและใช้ชีวิตอยู่ในสังคมตามธรรมชาติแห่งวัฏสงสารและทุกข์ตามอิทธิพลของของเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง มนุษย์ที่สมบูรณ์ตามทัศนะของขงจื้อ คือ มนุษย์ที่เปี่ยมอุดมด้วยคุณธรรม (บุญศักดิ์ แสงระวี, 2559, น.135; กรศิริ คตภูธร และชูชีพ ชายทวีป, 2558, น. 14 -17) ในด้านการศึกษาโดยทั่วไปจะมีการกล่าวถึงความหมายของมนุษย์โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงของร่างกายที่มีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสังคม เช่น มนุษย์ เป็นสิ่งมีชีวิตมีการเจริญเติบโต มีการเปลี่ยนแปลงและมีการเกี่ยวพันกับปัจจัยต่างๆ ในเรื่อง ความเป็นอยู่ สังคม สิ่งแวดล้อม ศาสนาการเมืองผ่านประสบการณ์ต่างๆ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย (สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, 2558, น. 419)

ส่วนลัทธิขงจื้อ กล่าวถึง ความเป็นมนุษย์ ไว้ว่า มนุษย์ไม่ได้เป็นเพียงผู้ที่มีความเจริญเติบโต ของร่างกายตามธรรมชาติ แต่จำเป็นต้องได้รับการอบรมบ่มเพาะให้เป็นผู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงให้เป็นผู้ที่มีความเจริญงอกงามทางคุณธรรมที่พึงปฏิบัติต่อสังคม มิเช่นนั้นมนุษย์จะไม่หลุดพ้นจากความทุกข์ไปได้เพราะการอาศัยอยู่ในสังคมยังคงต้องพบกับคนหลายประเภท ซึ่งมีทั้งดีและไม่ดี มนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นย่อมเลือกทางปฏิบัติให้กับตนเองแต่ในทางที่เป็นคุณได้ (พิน ดอกบัว, 2555, น. 122) เช่นเดียวกับ อริสโตเติล แม้ว่าเขาจะให้ความหมายของความเป็นมนุษย์ ว่าเป็นสัตว์โลกที่รู้จักใช้เหตุและผลแต่ความสำคัญที่เขาให้คุณค่ามากกว่านั้นคือ ความมีมโนธรรมและการสำนึกว่าตนเองมีส่วนสัมพันธ์เชื่อมโยงกับโลก (Mann, H.S., 2010, pp. 34-36)

ฌอง-ปอล ซาทร์ (Jean-Paul Sartre) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสผู้มีแนวคิดแบบอัตถิภาวะนิยม (Existentialism) ได้กล่าวถึงความเป็นมนุษย์ไว้ 3 สภาวะ คือ สภาวะรู้สำนึก (Conscious being) โดยเขาได้อธิบายความหมายของสภาวะรู้สำนึกไว้ว่าเมื่อมนุษย์ยังมีความรู้สึกตัว ถือว่ามีความเป็น (being) เท่ากับว่าสภาวะความเป็นมนุษย์ยังคงมีอยู่ แต่เมื่อใดที่มนุษย์ขาดซึ่งภาวะของการเป็น และ ความมีอยู่โดยขาดไว้จิตรู้สำนึก เมื่อนั้นจะไม่ใช่ความเป็นมนุษย์ความว่าง (Nihilate being) คือ สภาวะที่เขาได้ยกตัวอย่างถึงสิ่งหนึ่ง (object) ที่อยู่รายล้อมมนุษย์แต่มนุษย์อาจมีความรู้สึกว่าง เพราะสิ่งที่อยู่รายล้อมนั้นเป็นสิ่งที่อยู่นอกความรู้สึกมนุษย์จึงสามารถดำรงตนอยู่ได้โดยรู้สึกว่ามีสิ่งใดรายล้อมตัวอยู่เลย สภาวะนั้นเรียกว่าเป็นความว่างและมนุษย์มีเสรีภาพ (freedom) คือการเป็นผู้ที่มีอิสระในการตัดสินใจเลือก และภูมิใจในเสรีภาพของตนเองโดยที่ไม่ได้ทำตนเองให้เป็นปัญหาแก่สังคมนอกจากนี้มนุษย์ที่มีเสรีภาพต้องรู้จักรับผิดชอบและแก้ปัญหาได้ (สมลิตี อัสตรนีย์, 2556, น. 82; Sartre, J.P., 2007, pp.17-18)

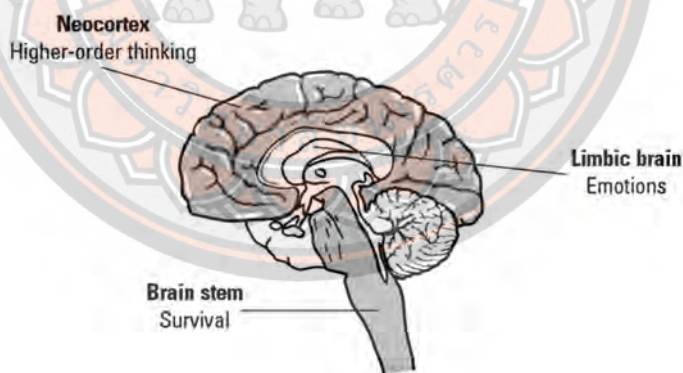
มนุษย์ ประกอบไปด้วยรูปและนาม รูป คือ ร่างกาย ที่มีการทำงานอย่างสัมพันธ์กันของเซลล์ทุกเซลล์ในร่างกาย อวัยวะและระบบของร่างกายทุกระบบอย่างต่อเนื่อง มีการเชื่อมสลายโมเลกุลที่ประกอบกันอยู่ในเซลล์ที่ผ่านการทำงานให้แก่ร่างกายมาระยะหนึ่ง มีการเจริญเติบโตของเซลล์ที่เข้ามาแทนที่ และพร้อมที่จะทำงานให้แก่ร่างกายต่อไปเป็นวัฏจักรเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ การทำงานของร่างกายนี้มีความเชื่อมโยงอยู่กับนามหรือจิตซึ่งเชื่อว่าเป็นสภาวะไม่ได้เกิดจากการสั่งการของสมองโดยตรงแต่อาศัยการเกื้อกูลกันเพื่อให้เกิดความจำอันพื้นฐานต่อการนำมาพิจารณาให้เกิดสติและปัญญาเพื่อยกระดับของจิตใจให้สมดุล มองเห็นและเข้าใจสรรพสิ่งว่ามีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน เป็นองค์รวม สามารถแสดงออกเป็นพฤติกรรมคือ การไม่ใช้ตนเองเป็นศูนย์กลางในความคิดและการตัดสินใจ ลดความเห็นแก่ตัวและทำคุณประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้อย่างสร้างสรรค์และมีพลังจนกว่าจะสิ้นอายุขัย

ความน่าสนใจในความหมายของมนุษย์และการรู้จักมนุษย์ในเชิงปริยัติหรือวิชาการความรู้จากแหล่งอ้างอิงพบว่านอกจากการทำงานของร่างกายอันวิจิตรลึกลับซับซ้อนของธรรมชาติ มนุษย์ยังมีสิ่งอัศจรรย์มากกว่าสัตว์ชนิดอื่นในโลกและจักรวาลที่ค้นพบในปัจจุบัน คือ มนุษย์สามารถพัฒนาจิตวิญญาณหรือผู้วิจัยใช้คำว่า ยกระดับจิตใจและเปลี่ยนแปลงเป็นพฤติกรรมที่พึงงามได้ ความรู้ที่ลึกซึ้งนี้นักวิทยาศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับการวัดหรือพิสูจน์ในสิ่งที่จับต้องได้ (objective measurement) (Hard Science) ให้ความสำคัญว่าเกิดจากระบบประสาทสมอง (Nervous System) ของมนุษย์ ในขณะที่วิทยาศาสตร์อีกแขนงหนึ่งสนใจเกี่ยวกับการศึกษา

ในสิ่งที่เป็นนามธรรม (Soft Science) เชื่อว่าเกิดจากสภาวะของจิต (Spirituality) ที่ไม่เกี่ยวข้องกับระบบประสาทสมอง (สม สุจิรา, 2560, น. 138; Miller, P.J., 2006, p.17)

1.2 สมองและจิตของมนุษย์

สมองไม่ใช่จิตและจิตไม่ใช่สิ่งที่สมองสั่งการ (Epiphenomenon) สมองมีหน้าที่หลักคือการบริหารจัดการไร้สำนึกจักรวาล เข้ามาอยู่ในสมองให้เป็นจิตสำนึก จิตรู้ วิญญาณชั้นหยาบ ส่วนจิต คือ จิตไร้สำนึก ซึ่งมีมาก่อนจักรวาลที่ไม่มีจำนวนสิ้นสุด เรียกว่าจิตจักรวาลในโลกของมนุษย์เท่าที่พิสูจน์ได้ในเวลานี้ (ประสาน ต่างใจ, 2554, น. 7) แต่นอกจากโลก ไกลออกไปหลายล้านปีแสงออกนอกทะเลดูละเส้นขอบทางช้างเผือกซึ่งมีแต่ความว่างไกลออกไปมากกว่านั้น จะมีจักรวาลที่ประกอบด้วยดาวอีกหลายล้านพันดวงนับไม่ถ้วนยังเป็นสิ่งที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิทยาศาสตร์และเป็นไปได้ยากที่มนุษย์จะมีความสามารถค้นพบจิตจักรวาลที่ไกลกว่าจักรวาลของโลก ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (สม สุจิรา, 2560, น. 38-44; Cheung, Y.K.E., Kao, H.C., & Savvidy, K., pp.2, 9) สมองของมนุษย์มีระบบการทำงานแบบอัจฉริยะมีกลไกในการทำงานเพื่อการเชื่อมโยงอวัยวะทุกระบบในร่างกายให้มีการทำงานที่สัมพันธ์กัน ทั้งการเคลื่อนไหวร่างกาย การคิดวิเคราะห์ การแสดงออกทางอารมณ์ ดังภาพ 1

ภาพ 1 แสดงส่วนของสมอง

ที่มา: <https://bookofthrees.com/triune-brain>

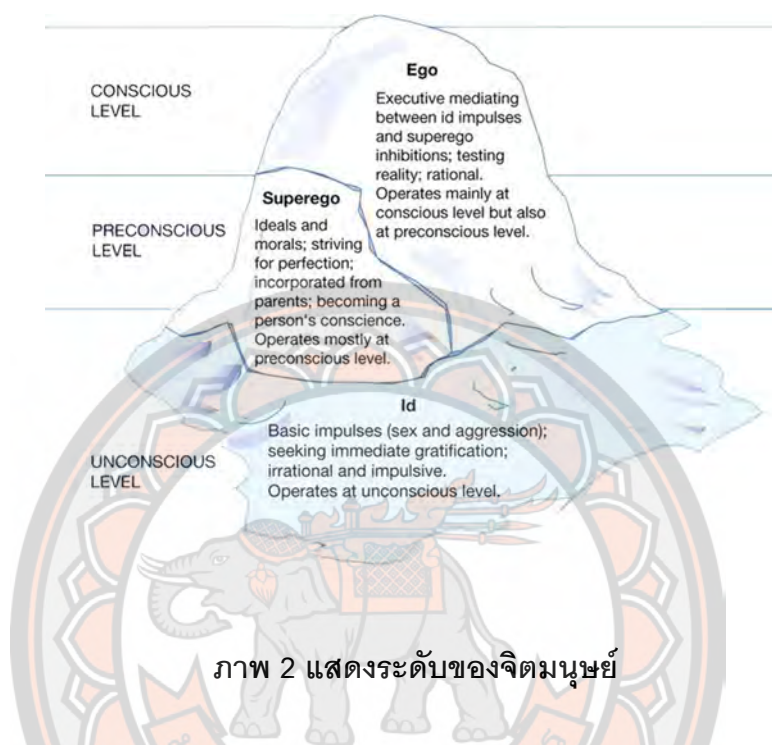
แมคลีน (MacLean, P., 1990) ผู้เชี่ยวชาญระบบประสาทสมองในรัฐแมริแลนด์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ค้นพบว่า ระบบประสาทสมองของมนุษย์ส่วนหน้าของมนุษย์ ซึ่งเป็นสมองที่มีขนาดใหญ่และซับซ้อนที่สุดและจะเชื่อมโยงเข้าด้วยกันเรียกว่า คอปัสแคลลอสัม

(Corpus Callosum) โดยการใช้สมองซีกซ้ายและขวาคือตรรกะเหตุผลและสุนทรียศาสตร์ ศิลปะ และความงามทำให้เกิดการทำงานแบบสมดุล (Harmony equilibrium) นอกจากนี้สมองส่วนหน้า (Neocortex) ยังจะผลิตเซลล์และเกิดเซลล์ใหม่ที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น (brain evaluation) หากมีการจิตของมนุษย์สามารถเข้าถึงความหมายของนามธรรมที่มีความหมายลึกซึ้ง (abstract) เกิดความเข้าใจ (insight) เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทำให้การแสวงหาอำนาจ ความก้าวร้าว ความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นสัญชาตญาณที่เกิดจากการทำงานของก้านสมอง (brain stem) จึงแต่การเข้าใจในความหมายของการเป็นนามธรรมไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยง่าย เพราะปัจจุบันโลกมีสภาวะวิกฤติ มนุษย์ใช้สัญชาตญาณเพื่อการอยู่รอดสูงมากขึ้น ส่วนของก้านสมอง ได้รับการกระตุ้นมากกว่า (รุ่งเรือง ลัมพูปฏิภาณ, 2549, น. 40-41) สำหรับสมองส่วนของลิมบิก (Limbic System) เป็นส่วนของสมองที่ฝังอยู่ในส่วนลึกใต้สมองส่วนหน้าจะทำหน้าที่เกี่ยวกับการแสดงอารมณ์ ความรู้สึก (emotional brain)

จากข้างต้นแนวคิดของการค้นพบของแมคคีน จัดอยู่กลุ่มของนักวิทยาศาสตร์ ศึกษาความรู้แบบปฏิฐานนิยม (Positivism) ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลที่ สังเกตได้หรือรับทราบได้จากประสาทสัมผัส (sensory nerve) และปฏิเสธการคาดเดา (hard scientist) เชื่อว่า การพัฒนาของสมองส่วนหน้าทำให้มนุษย์สามารถควบคุมพฤติกรรมได้แตกต่างจากสัตว์ เพราะเกิดความสมดุลของการกระตุ้นเซลล์ประสาทของสมองซีกซ้ายและขวาและเชื่อว่าจิตไม่มีอยู่จริง ในขณะเดียวกัน กลุ่มของนักวิทยาศาสตร์ ที่ให้ความสนใจและศึกษาเรื่องจิต (soft scientist) โดยเฉพาะ นักวิทยาศาสตร์รุ่นใหม่ (post-modern scientist) เชื่อว่าประสบการณ์ความรู้สึกที่เกิดจากขึ้นภายในใจ (sense-experience) เป็นรากฐานแห่งความรู้ที่ไม่มีทางผิดพลาด จิตมีอยู่จริงและอยู่เหนือการทำงานของระบบประสาทสมอง (nervous system) สามารถควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ได้ (ประสาน ต่างใจ, 2554, น. 42-43)

จิตมนุษย์เสมือนเป็นภูเขาน้ำแข็งในทะเลสาบ จิตรู้สำนึก (conscious) คือ ส่วนของน้ำแข็งที่ลอยอยู่บนพื้นผิวน้ำให้เห็นเป็นส่วนน้อย เป็นจิตที่รู้ตัวตน ใช้เหตุผลในการคิด และตัดสินใจ รับรู้ว่าเป็นตัวตน (อัตตา) ได้รอยต่อระหว่างส่วนที่โผล่พ้นผิวน้ำ เป็นจิตกึ่งรู้สำนึก (pre-conscious/sub-conscious) จิตกึ่งรู้สึกสำนึกจะควบคุมพฤติกรรมในอยู่ในบรรทัดฐานของสังคม และศีลธรรมจรรยา (superego) ส่วนต้นและจิตไร้สำนึกในบางตำราเรียก จิตใต้สำนึก (unconscious) จิตไร้สำนึกหรือจิตใต้สำนึกนี้เป็นขุมที่สะสมพลังในตัวมนุษย์แบบไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่า (invisible) (McLeod, S., 2018) ในบางครั้งมนุษย์อาจไม่เคยรับรู้มาก่อนว่ามีสิ่งนี้ซ่อนอยู่ในตนเอง ซึ่งจิตใต้สำนึกนี้อาจเป็นทั้งพลังบวกและพลังลบคือสร้างสรรค์หรือทำลาย

ล่างทำให้มนุษย์เป็นผู้ที่มีใจประเสริฐหรือเป็นคนจิตวิบริตแปรปรวน ขึ้นอยู่กับเหตุและปัจจัย
 ดังแสดงตามภาพ 2

ภาพ 2 แสดงระดับของจิตมนุษย์

ที่มา: <https://linaibooker.com/tag/id/>

จิตของมนุษย์ตามแนวคิดมนุษยนิยม (Humanism) พัฒนามาจากการแนวคิดปรัชญาอัตถิภาวนิยมที่ให้ความสำคัญกับความรู้สึกนึกคิดตามของปัจเจกชน ที่มีความเข้าใจในธรรมชาติของการมีอยู่ (existence) การศึกษาจิตของมนุษย์ตามแนวคิดนี้จะอธิบายความเป็นอิสระทางความคิดของมนุษย์ต่อการศึกษาในสิ่งที่ป็นธรรมชาติของการมีชีวิตตามธรรมชาติ (พระครูปลัดมารุต วรมงฺคโล, 2553, น. 22) การศึกษาจิตของมนุษย์ตามแนวคิดมนุษยนิยม จะให้ความสำคัญในเรื่องของ ความเชื่อ และคุณค่าที่มีต่อความเป็นมนุษย์ ที่ใช้สร้างความสัมพันธ์กับสังคมและโลก โดยคาดหวังว่า การศึกษาในปัจเจกบุคคลจะทำให้เข้าใจความจริงและธรรมชาติของมนุษย์ได้มากขึ้น ไม่ให้ความสำคัญกับการควบคุมเพื่อเชื่อว่ามีอิสระในวิธีการคิดและสร้างทางเลือกของตนเอง (Copson, A., 2015, pp. 3-6) แนวคิดนี้ปฏิเสธที่จะทำความเข้าใจศึกษามนุษย์เป็นกลุ่มเพราะเชื่อว่าการศึกษาเป็นกลุ่มจะนำมาซึ่งความคลุมเครือในการเข้าถึงความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริงต่างจากการศึกษาแบบปัจเจกบุคคลมีข้อมูลที่อ้างอิงถึงธรรมชาติ

ของมนุษย์ได้อย่างแท้จริงมากกว่า ดัง ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา (2560, น. 89) ได้เขียนไว้ในหนังสือ เรื่อง ปัญญาอนาคต (Future) ว่า

“รู้จักหนึ่งเข้าใจถึงหมื่น

เข้าใจหนึ่งมรรคา จึงค่อยแสวงหามรรคาอื่น

รู้หมื่นไม่รู้จักตน นี่คือนทางปราชญ์”

วิธีการศึกษาจิตของมนุษย์ตามแนวมุขยนิยม จึงเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ 3 ด้าน คือ (Copson, A., 2015, pp. 7-13)

1. การเข้าถึงมนุษย์เกิดจากความเป็นมนุษย์ (human approach begins with human being) ที่มีในวงชีวิตนับแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต
2. ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ (naturalism) มนุษย์กับธรรมชาติคือหนึ่งเดียวกันและจิตของมนุษย์สามารถพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติ
3. จิตของมนุษย์พัฒนาเพราะการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นหลักมิใช่เพียงแต่การพิสูจน์ด้วยหลักทางวิทยาศาสตร์และความรู้ (science and free inquiry)

การศึกษาจิตของแนวมุขยนิยมการศึกษาที่ผู้รู้ (subjectivity) เช่นเดียวกันกับ อรรถิภาวะนิยมคือ แนวทางการศึกษานี้มักได้รับการโต้แย้งว่าไม่มีความน่าเชื่อถือ การบรรยายปรากฏการณ์อาจมาจากการคาดเดา ที่ไม่สามารถพิสูจน์ให้เป็นที่ยอมรับชัดเจนได้ ในความคิดนี้ได้รับการปฏิเสธมายาวนาน โลกให้ความสำคัญกับสิ่งที่สามารถทำนายได้อย่างชัดเจน วิเคราะห์ สังเคราะห์ หาความสัมพันธ์ หาปัจจัยเชื่อมโยง เพื่อตอบคำถามทางวิทยาศาสตร์และการนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา ทั้งที่ปัจจัยแห่งความเชื่อมโยงนั้น มีการค้นพบมาแล้ว 2500 กว่าปี และยังสามารถพิสูจน์ได้แค่สังเกตจากสิ่งแวดล้อมที่รอบตัว มนุษย์ที่มีความเชื่อด้านใดด้านหนึ่งอย่างสุดโต่งจึงไม่อาจพบความจริงได้แม้แต่เสี้ยวหนึ่งที่นอกจากโลกนี้ไปอย่างน่าเสียดาย (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2553, น. 11-23)

ความซับซ้อนของการเกี่ยวพันกับมนุษย์มีมากขึ้นตามลำดับ เทคโนโลยีล้ำหน้าแบบก้าวตามไม่ทัน แต่จิตใจของมนุษย์กลับเสื่อมถอย สร้างปัญหาให้กับสังคมและโลก การแก่งแย่งแข่งขัน การหวังผลประโยชน์ตอบแทนแก่ตนเองและพรรคพวก ความเห็นแก่ตัวบนความไม่พอเพียง ปัญหาใหญ่เกิดจากจุดเล็กๆ เพียงจุดเดียวคือสมองและหัวใจของความเป็นมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลง และขาดการอิงอาศัยอยู่ในธรรมชาติแบบเป็นหนึ่งเดียวที่สมดุล (ประเวศ วะสี, 2550, น. 16-17) การเร่งการสร้างผลผลิตโดยการสร้างมนุษย์หุ่นยนต์ (Robot) และมนุษย์เครื่องกล (Artificial Intelligence: AI) โดยไม่หวังพึ่งพาศักยภาพของมนุษย์ อนาคตของมนุษยชาติจะเป็นสิ่งใด

หรือสังคมจะมีสันติภาพหรือจะกลายเป็นโศกนาฏกรรมปัญญาประดิษฐ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นมาทำลายกันเอง เป็นสิ่งที่ต้องนำมาใคร่ครวญ (ประเวศ วะสี, 2557, น. 7-11; ดิษ นัท อันท์, 2548, น. 118-122)

ในขณะที่ทางการแพทย์คิดค้นอุปกรณ์ช่วยกระตุ้นอัตราการเต้นของหัวใจเพื่อใช้รักษาผู้ที่มีภาวะหัวใจเต้นช้า สำเร็จตั้งแต่ปี ค.ศ. 1952 เพื่อฝังผนังหน้าอก (pacemaker implantation) เป้าหมายคือการช่วยชีวิตมนุษย์ ต่อมาอีก 28 ปี การสร้างมนุษย์เครื่องกลตัวแรกถูกสร้างเสร็จในเชิงพาณิชย์ครั้งแรก (Mital, T., 2005, p. 238) ปัจจุบันพัฒนาการของมนุษย์สมองกลกำลังเร่งพัฒนาความสามารถระบบการคิดและการกระทำให้ใกล้เคียงมนุษย์ มีคุณธรรม จริยธรรมที่เหมาะสมในการสื่อสารและการปฏิบัติตนในสังคม ในด้านบวกและลบที่อยู่คู่เดียวกัน การใช้นวัตกรรมนี้อย่างมีสติ คือ การตระหนักถึงคุณค่าในหัวใจของความเป็นมนุษย์ ดัง นักวิทยาศาสตร์ เช่น จอห์น โลเวน (Rowan, J., 2005, p. 11-12) ปฏิเสธว่า การสร้างโปรแกรมข้อมูลในให้สมองกล คิดแบบมนุษย์หาใช้ระดับจิตวิญญาณของมนุษย์ไม่ และไม่มีทางเป็นไปได้ที่นักวิทยาศาสตร์ จะพัฒนาการเชื่อมต่อใยประสาทเทียมในมนุษย์สมองกล (cybernetics and brain stimulation) ให้เป็นสสารและพลังงานจักรวาลได้ สำหรับทางปรัชญา และศาสนาแล้ว ไม่มีความเชื่อในเรื่องนี้ นับตั้งแต่ต้น เพราะจิตวิญญาณเป็นเรื่องอจินไตย (ปี อลัน วอลเลซ, 2009; Long, L. N., & Kelley, T. D., 2010)

จิต เป็นพลังที่สามารถเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์อันยิ่งใหญ่ให้กับโลกมนุษย์มาแล้ว นับครั้งไม่ถ้วน จากยุคไดโนเสาร์จนถึงยุคอวกาศและสมองกล นักวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียงรางวัลโนเบลเปลี่ยนแปลงชีวิตของมนุษย์ให้พบเจอกับสิ่งอัศจรรย์ที่ไม่คิดว่าจะมีสิ่งมีชีวิตใดในโลกที่จะสามารถสร้างสรรค์ขึ้นมาได้ ทุกอย่างเกิดขึ้นจาก “สภาวะของจิตที่ไปรู้ในสิ่งนั้น” จุดเริ่มต้นของค้นพบทฤษฎีสัมพัทธภาพของไอน์สไตน์ไม่ได้เกิดจากคิดสูตรตัวเลข หากแต่เกิดจากภาพความคิดในสภาวะจิตที่เขานึกขึ้นได้ว่า “ถ้าตั้งนาฬิกาไว้ทุกๆ จุดในจักรวาลจะเกิดอะไรขึ้น เวลาในแต่ละเรือนจะเดินเร็ว ช้า ไม่เท่ากัน” จากนั้นเขาจึงพิสูจน์ด้วยปรีชาญาณด้านความละเอียดอ่อนในการคำนวณทางคณิตศาสตร์ที่นำไปสู่การพิสูจน์กฎทางฟิสิกส์อื่นๆ ได้อย่างสอดคล้องลงตัว จึงเป็นที่มาของ $E=MC^2$ ทุกทฤษฎีของไอน์สไตน์จะเกิดจากการหยั่งรู้ในจินตนาการเสมอ เขาจึงกลายเป็นมนุษย์คนหนึ่งในโลกไม่เคยลืม (สม สุจิรา, 2560, น. 123) เช่นเดียวกับการวิจัยแม้ว่าผู้วิจัยจะมุ่งเน้นศึกษาจาก “สิ่งที่ถูกรู้ (Objectivity)” แต่ไม่เคยที่ละความสนใจจากการศึกษาใน “ผู้รู้ (Subjectivity)” เพื่อ พัฒนาระดับจิตวิญญาณเลยแม้แต่น้อย

สรุป มนุษย์ หมายถึง ผู้ที่มีจิตใจสูงด้วยการพัฒนา มีองค์ประกอบคือ รูปและนามรูป รูป เป็นโครงสร้างของร่างกายประกอบซึ่งมีส่วนประกอบด้วยอนุภาคที่มีขนาดเล็กที่ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่า รวมตัวเป็นเซลล์ เนื้อเยื่อ อวัยวะและระบบต่างๆ ของร่างกายสามารถตอบสนองต่อการรับรู้ ด้านการสัมผัส รับรส กลิ่น ได้ยินเสียง มองเห็น (อายตนะทั้ง 5) ระบบต่างๆ ของร่างกายมีการทำงานสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องเพื่อการเจริญเติบโต เสริมหยุดการทำงานและย่อยสลายไปในที่สุด นาม เป็นส่วนที่ไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรม คือ จิต ซึ่งเป็นที่อยู่ของจิตใจและจิตวิญญาณ จิตใจเป็นความรู้สึกดีใจ เสียใจ โศกเศร้า อิจฉา กลัว ที่เป็นผลจากอายตนะทั้ง 5 ทำให้เกิดเป็นอารมณ์ ส่วนจิตวิญญาณ คือการรู้อยู่อีกชั้นหนึ่งขึ้นไปว่า จิตเป็นสุข ทุกข์ หรือกลางๆ จิตเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ มนุษย์สามารถพัฒนาจิตหรือจิตวิญญาณได้ด้วยการฝึกปฏิบัติซึ่งเป็นศักยภาพที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน เพื่อการมีพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นและการทำคุณประโยชน์ต่อสังคม

2. แนวคิดมนุษยนิยม

แนวคิดเกี่ยวกับมนุษยนิยมคาดว่าเกิดในยุคเรเนซองส์ (Renaissance) หรือก่อนหน้านั้น มนุษยนิยมให้ความสำคัญกับอิสระในความเป็นมนุษย์ว่าเป็นวิญญูชน (individualism) ที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองทั้งความคิดและการกระทำ โดยวิวัฒนาการของปรัชญามนุษยนิยม วิลเลียม เจมส์ เป็นบุคคลที่ได้รับการกล่าวถึงการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ที่เห็นถึงแนวทางการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในความเป็นมนุษย์กระจ่างจัดด้วยคำอธิบายเกี่ยวกับ เซล์ฟ (self) คือ มนุษย์ประกอบไปด้วย ร่างกาย (material self) การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (social self) และศักยภาพในการพัฒนาจิตใจ (spiritual self) (Copson, A., 2015, pp. 6-24) ซึ่งภายหลังต่อมาเซลล์ฟ ได้มีการเปลี่ยนมาใช้เป็นคำว่า การตระหนักรู้ (self-awareness) ในตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการทำ ความเข้าใจในความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นได้ด้วยเช่นเดียวกันและการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาได้จากบริบทในสังคม (Bland, A. M., & DeRobertis, E. M., 2019)

ความเป็นมนุษย์ในแนวคิดของแนวคิดมนุษยนิยมเป็นมิติที่มีความกว้างขวาง แต่หากย้อนย่อให้สั้นลงสามารถสรุปได้ให้เห็นถึงแนวทางของการเข้าถึงความเป็นมนุษย์ได้ดังนี้ (Copson, A., 2015)

1. เข้าใจความจริง (Understanding Reality) โดยเริ่มต้นจากความเข้าใจในความเป็นมนุษย์ (starting with the human being) ศรัทธาและเชื่อในความเป็นมนุษย์ว่าเป็นผู้ที่รับรู้โลก ให้ความหมายแก่โลก สามารถที่จะบัญญัติความเป็นสิ่งต่างๆ และวัดสิ่งที่รู้ขึ้นได้ด้วยประสบการณ์ และประจักษ์กับสิ่งที่รู้ได้ด้วยตนเองผ่านประสาทสัมผัสทั้งหกที่มีความเชื่อมโยงกับธรรมชาติตามที่เป็นอยู่ (naturalism) หากคลาดเคลื่อนจากความจริงถือว่าความรู้นั้นยังไม่เป็นความจริงที่จะ

นำไปสู่การเข้าใจความจริง ด้วยการเข้าใจความจริงในความเป็นมนุษย์ที่ปรัชญามนุษยนิยมเน้น ไม่ได้รับการยอมรับ เพราะมาจากความรู้สึกจึงไม่มีความน่าเชื่อถือ ในยุคหลังต่อมาจึงมีการพัฒนาแนวคิดและความเชื่อนี้ผ่านการศึกษาจากประสบการณ์ร่วมระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันในกลุ่มเพื่อการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และการบูรณาการศาสตร์ทางมานุษยวิทยา ร่วมกับศาสตร์อื่นเพื่อการพิสูจน์ความจริงในระดับญาณวิทยา อย่างไรก็ตามวิทยาศาสตร์และความรู้จากศาสตร์ยังคงใช้เป็นแนวทาง (science and free inquiry) การศึกษาความเป็นมนุษย์ยังคงให้คุณค่ากับการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์ความจริงที่มนุษย์สัมผัสภายในบุคคลยังเป็นสิ่งที่ต้องตกลงไว้เป็นเบื้องต้น (ลักษณะวัด ปาละรัตน์, 2554, น. 71; Copson, A., 2015, pp. 6-24) ปัจจุบันการให้คุณค่าความจริง (Valuing truth) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ไม่ถนัดนักเพราะปัจจัยแทรกในธรรมชาติของมนุษย์มีมากขึ้น ได้แก่ ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี วัฒนธรรมการยกย่องเงินตรา ความต้องการสุขสบายและเครื่องอำนวยความสะดวกของมวลมนุษยชาติ ที่ทำให้พลังของความเป็นมนุษย์อ่อนแอลง การจะเข้าถึงความจริงในข้อนี้ได้ จึงต้องเป็นผู้รู้และผู้ที่ถูกรู้ในเวลาเดียวกันอยู่เสมอ

2. เข้าใจความเป็นเรา (Understanding Ourselves) จากความจริงทางธรรมชาติที่ว่าเราจะเห็นความเป็นมนุษย์ได้จากการเป็นมนุษย์ การศึกษาที่ยาวนานหลายศตวรรษเกี่ยวกับมานุษยวิทยาคือ มนุษย์ไม่สามารถแบ่งแยกจากธรรมชาติได้ ในภาษาละติน “มนุษย์” มาจากคำว่า humus ซึ่งมีความหมายว่า “ดิน” และ homo ที่แปลว่า “การกำเนิดโลก” (earth-being) ความเข้าใจความเป็นเราในแนวคิดมนุษยนิยมคือ ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ที่ไม่แตกต่างกัน ตั้งแต่การกำเนิด วิวัฒนาการ การเปลี่ยนแปลง ความต้องการเป็นอยู่ที่ดี และปลอดภัย ความเท่าเทียมกันของมนุษย์ในสิ่งนี้จึงเป็นที่มาและความสำคัญของการสื่อถึงศักยภาพของมนุษย์ทุกคนที่มีเหมือนกัน คือ การตระหนักรู้และการพัฒนาจิตวิญญาณ ดังนั้นการวัดพัฒนาการของมนุษย์ไม่ใช่เพียงแต่วัดจากทางร่างกาย แต่จิตใจเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่วัดความเป็นมนุษย์ได้จากความสัมพันธ์กับผู้อื่น (individual person's relatedness to others) (Copson, A., 2015, p.9)

3. รู้จักนัยของความหมายของชีวิตและความเป็นมนุษย์ที่ซ่อนแฝงอยู่ในมิติอื่นในชีวิต (The Good Life and the Whole Person) เช่น การทำงาน เพื่อน และการดำเนินไปของวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นในแต่ละวันที่ทำให้ได้ตระหนักและเรียนรู้ การค้นพบความเป็นมนุษย์ที่งดงามไม่ได้อยู่ที่วลีหรือคำพูด หากเกิดจากประสบการณ์ที่ทำให้รู้และพบเจอ จึงเป็นอิสระของมนุษย์ยิ่งที่จะค้นหาและเดินทางไปพบเพื่อเรียนรู้ความหมายของมนุษย์ด้วยการศึกษาจากชีวิตที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะ

4. การหล่อหลอมทางศีลธรรม (Morality) ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้รับมาภายหลังจากการมีชีวิตและความจำเป็นของการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม เห็นได้ชัดจากวัฒนธรรม คำสั่งสอนทางศาสนา เช่น การไม่เห็นแก่ตัว ศีลธรรมของมนุษย์เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาระดับจิตวิญญาณและพฤติกรรมของมนุษย์ และทั่วโลกส่วนใหญ่ตัดสินความดีของมนุษย์ด้วยศีลธรรม ความดีงามที่ปฏิบัติ ในแนวคิดมนุษยนิยมไม่ได้ให้ความหมายของความเป็นมนุษย์ที่ศีลธรรมทั้งหมด เนื่องจากศีลธรรมอยู่ภายใต้เงื่อนไขของบริบทที่ซับซ้อน ศีลธรรมจึงเป็นเรื่องของสิ่งที่ควรนำมาวิเคราะห์ควบคู่ไปกับความรู้อื่นที่ไม่ใช่เฉพาะกฎเกณฑ์ของศีลธรรมเท่านั้น แนวคิดนี้ให้ความสำคัญต่อความรู้สึกที่รับรู้ได้จริงของมนุษย์ต่อเหตุการณ์นั้น (truth) และพฤติกรรมดีงามที่ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างแท้จริงและไม่หวังสิ่งตอบแทนจะอยู่เหนือคำว่าศีลธรรมที่มาจากการเรียนรู้ภายนอกตน

5. การปฏิบัติ (Practical Action) ความรู้ในความเป็นมนุษย์เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่พิสูจน์ได้ด้วยการปฏิบัติด้วยตนเองมากกว่าความรู้ที่ผ่านการทดสอบว่าจริงมาแล้วโดยผู้อื่น ความรู้จริงในความเป็นมนุษย์ของในแนวของมนุษยนิยมมีความสอดคล้องกับพุทธปรัชญาที่ต้องทดสอบด้วยการนำความรู้ที่เกิดจากมิตินภายใน (intuitive knowing) จากประสบการณ์ของตนเองโดยตรง (direct personal experience) (ลักษณะวัต ปาละรัตน์, 2554, น. 72-73) ความน่าเชื่อถือของการเข้าไปรู้ความจริงในความเป็นมนุษย์เมื่อไตร่ตรองด้วยเหตุและผล การวิเคราะห์ด้วยปัญญาจากประสบการณ์การเรียนรู้จากความเป็นมนุษย์ด้วยกันในสังคมจะทำให้เห็นและเข้าใจถึงความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาจากภายนอกและความรู้จริงที่เกิดขึ้นในประสบการณ์ซึ่งตรงตามธรรมชาติและสภาพที่เป็นอยู่ (reflection- in-action) ว่าแตกต่างกันอย่างไร (Veugelers, W., 2011, p. 22) การพบความจริงในข้อนี้จะทำให้มนุษย์ปฏิบัติต่อผู้อื่นเช่นเดียวกับการปฏิบัติต่อตนเองว่ามนุษย์ทุกคนมีร่างกายและการรับรู้สัมผัสความรู้สึกสุข ทุกข์ (tragedy and happiness) ในหัวใจความเป็นมนุษย์

3. หัวใจความเป็นมนุษย์

หัวใจความเป็นมนุษย์ มีความเป็นนามธรรมสูง เพราะเกิดจากสภาวะภายใน ไม่มีมาตรวัด แต่เป็นความรู้สึกรับรู้ได้ด้วยตนเองและสามารถส่งผ่านต่อกันได้โดยคลื่นพลังงานที่มองไม่เห็นสามารถเห็นด้วยสายตา หัวใจความเป็นมนุษย์ คือ จิตที่ได้รับการฝึกฝนและขัดเกลามาแล้ว มีการเจริญองงามทางปัญญาเสมือนก้านบัวชูดอกโผล่พ้นน้ำ ไม่อาจกลับคืนสู่ความคิดอวิชชาที่ปนเปื้อนด้วยแรงแห่งมิจฉาทิฐิ ความเห็นแก่ตัว มากกว่าการคำนึงถึงการให้คุณค่า ความดี และความงามของสรรพสิ่งที่มีความเชื่อมโยงต่อกัน (สกุล บุญยทัต, 2561, น. 44) ในท่ามกลาง

ความเจริญของวัตถุ มนุษย์มีทางเลือกในการสร้างดุลยภาพชีวิตให้มีค้ำกันในการสร้างภูมิปัญญา (wisdom) เท่าทันเทคโนโลยี คือการฝึกฝนตนเองให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ความหมายของหัวใจความเป็นมนุษย์

หัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อผู้อื่นด้วยความเอื้ออาทร ห่วงใย ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข เกื้อกูล ช่วยเหลือระหว่างกันและกัน ชื่นชมยินดีกับความสุขของผู้อื่น ตลอดจนการวางใจเป็นกลางในผลการกระทำด้วยเหตุและผลโดยปราศจากอคติ (มกราพันธุ์ จุฑะรสก, 2554, น. 18)

หัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง ความคิด ความรู้สึกของบุคคลที่ยังเห็นความจริงที่ไม่มีวันเปลี่ยนแปลง ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา และสถานที่ ความรักความเมตตาที่เกิดจากการสลายตัวตนหรืออัตตาของตนเอง เมื่อคิดช่วยเหลือผู้อื่นย่อมไม่หวังสิ่งตอบแทน ความรักและความเมตตาจะแสดงออกเป็นการช่วยเหลือและการทำประโยชน์แก่ส่วนรวม มีความประพฤติชอบ หัวใจความเป็นมนุษย์เป็นผลรวมของ ความสงบสุขและการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน (ประเวศ วะสี, 2552)

สรุป หัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่เข้าใจและอธิบายถึงการเป็นอยู่ของชีวิตมนุษย์ (being) ได้อย่างลึกซึ้งว่ามีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงอยู่กับสรรพสิ่ง โดยไม่ได้แยกส่วน ตั้งแต่การองค์ประกอบโครงสร้างและการทำงานของร่างกาย จิตใจ สังคม อารมณ์และจิตวิญญาณ ที่มนุษย์ควรจะต้องดำรงอยู่อย่างมีดุลยภาพตามธรรมชาติของการเกิดมามีชีวิต

องค์ประกอบของหัวใจความเป็นมนุษย์

องค์ประกอบของหัวใจความเป็นมนุษย์ ควรมีอย่างน้อย 3 ข้อ คือการมองเห็นความเป็นองค์รวม การเข้าใจความเป็นมนุษย์ และ การรู้จักความทุกข์ (พุทธทาส อินทปัญโญ, 2558; มกราพันธุ์ จุฑะรสก, 2554, น. 38-39)

1. การมองเห็นความเป็นองค์รวม สิ่งปรากฏเป็นรูปร่างนามของมนุษย์มีที่มาตั้งแต่ความสัมพันธ์ของการทำงานระดับเซลล์ อวัยวะ และระบบต่างๆ ในร่างกายมนุษย์ ตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์แบบระบบเปิดกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งการมองเห็นความเป็นองค์รวมนี้ สามารถอ้างอิงได้จนถึงการเกิดขึ้นของสรรพสิ่งต่างๆ เช่น ต้นไม้ไม่สามารถยืนต้นอยู่และเจริญเติบโตได้โดยลำพัง แต่การอาศัยการมีอยู่ของอากาศ ดิน น้ำ แร่ธาตุ และพืชชนิดอื่นๆ ที่เกื้อกูลกัน เป็นต้น

2. ความเข้าใจในมนุษย์ มนุษย์มีความแตกต่างกันทางโครงสร้างร่างกาย จิตใจ สังคม อารมณ์ และจิตวิญญาณ เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ความเชื่อ ความศรัทธา และประสบการณ์

3. การรู้จักความทุกข์ ความทุกข์ที่เกิดในมนุษย์ หรือเรียกว่าเป็นเวทนา ว่ามีอยู่คู่กับมนุษย์ตลอดเวลา ในทุกอิริยาบถ ไม่ว่าจะเป็น นั่ง เดิน นอน ยืน ในทุกลมหายใจเข้าออก ความหิว ความกลัว ความต้องการขับถ่าย

องค์ประกอบ 3 ประการนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นในผู้หัวใจของคนทุกคนได้เพียงการมีความรู้ ความจำและความเข้าใจที่ได้จากการอ่านและการฟัง แต่เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ และการฝึกฝนตนเอง ในความหมายนี้ ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ จึงสามารถเกิดขึ้นได้ในจิต ที่ได้รับการฝึกหัด ที่จำต้องได้รับการฝึกหัดดังที่กล่าวไว้แล้วในข้างต้น เช่นคำกล่าวของพระสุคตผู้เป็นเมธีทางจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนาที่ได้กล่าวไว้ ธรรมดาฝ่ายต่ำของโลกที่ยั่ววนสามารถที่จะสิงอยู่ในหัวใจของบุคคล ได้ชนะธรรมดาฝ่ายสูงของโลกย่อมได้ความสงบแบบกายเกิดเป็นหัวใจใหม่ที่เราเรียกว่า หัวใจความเป็นมนุษย์ เสมือนหนึ่ง การฝึกร่างกายให้มีความแข็งแรงในวิชาพลศึกษา ซึ่งเป็นวิชาทางโลกย่อมสำเร็จได้และมีผลลัพธ์คือภาวะสุขภาพดี เหตุใด จึงไม่ใคร่ควรขวนขวาย ฝึกฝนเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ให้ยิ่งขึ้นไป

วิธีการปฏิบัติเพื่อพัฒนาสู่การมีหัวใจความเป็นมนุษย์

การปฏิบัติเพื่อให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์นั้น มีพื้นฐานจากความเชื่อว่าบุคคลสามารถเข้าถึงความเป็นมนุษย์ได้เมื่อเห็นว่าบุคคลนั้นเป็นผู้สามารถพัฒนาหรือยกระดับจิตวิญญาณได้โดยมีอิสระในตนเองที่จะศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น แนวคิดนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญา อรรถิภาวะนิยม ที่ควรศึกษาเพื่อเป็นปฐมบทต่อการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

1. เปิดใจเรียนรู้ความจริง (truth) โดยวางความรู้แบบภาวะวิสัยชั่วคราว แนวคิดนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับปรัชญาอรรถิภาวะนิยม (Existentialism) ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ที่ศึกษาความเป็นจริงหรือแก่นแท้ของบางสิ่งบางอย่างโดยไม่ใช้คติหรือความเชื่อของตนเองตามประสบการณ์ ความรู้ หลักการหรือทฤษฎีใดๆ มาตั้งเป็นสมมุติฐาน แต่เชื่อว่ามนุษย์มีญาณทัศนะสามารถที่จะเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงนี้ได้อาศัยความเชื่อมโยงของจิตสำนึกของปัจเจกบุคคลกับสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ (Husserl, E, 1859-1938 อ้างถึงในสมสิทธิ์ อัสตรนีย์, 2556, น. 79) จากประสบการณ์หรือการเรียนรู้จากตนเอง การศึกษาของอจารย์ ไวโนด (Acharya, V., 2011) เรื่อง Nietzsche's Meta Existentialism ได้สรุปแนวคิดของ ฟรีดริช นีทเชอ (Friedrich Nietzsche) ว่า มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองให้ไปถึงขีดสูงสุดแห่งความเป็นมนุษย์ได้จากการฝึกฝนให้หยั่งรู้ภายในตน (intuitive) การหยั่งรู้ภายในตนนี้เป็นสภาวะที่ไม่สามารถนึกคิดหรือปรุงแต่งขึ้นมาจากมโนจิต เป็นของแท้ที่ได้จากการตระหนักรู้ภายใน (subjective knowledge) และให้คุณค่าแปรออกมาทางพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น แม้ว่า ภาวะสถานการณ์แต่ละคนมีสถานการณ์ไม่เหมือนกัน แต่สุดท้ายปลายทางอรรถิภาวะนิยมจะทำให้ผู้ที่ปฏิบัติคือสิ่งเดียวกัน

คือ การรู้จักและเข้าใจภาวะอื่นๆ มากยิ่งขึ้นมากยิ่งขึ้นนอกจากการเข้าใจในตนเอง เพราะการเกิดเป็นมนุษย์เราไม่ได้เกิดมาอยู่ในหนึ่งเดียวในโลก แต่มนุษย์เกิดมาและดำรงอยู่ในสภาวะแวดล้อมและสถานการณ์ที่รายล้อมอยู่รอบตัว ที่ทำให้มนุษย์ต้องประสบกับปัญหาและการหาทางแก้ไขในเวลาเดียวกัน (Acharya, V., 2011, pp.52-76)

ปรัชญาจีนกล่าวว่า กระบวนการศึกษา จากสมมุติฐาน “ต้องเห็นก่อนจึงจะเชื่อ” บ่งถึงทัศนคติที่ยากต่อการหยั่งรู้สัจธรรม ดวงตาของคนมีข้อจำกัดในการมองเห็นได้น้อยกว่าสัตว์หลายชนิด ยกตัวอย่าง เช่นคนไม่สามารถมองผ่านความมืดได้เท่าแมว และไม่สามารถมองเห็นได้ยาวไกลเท่านกอินทรี มนุษย์จำกัดประสบการณ์ของตนเกี่ยวกับจักรวาลภายในขอบเขตที่คับแคบนี้ โดยอาศัยดวงตาตนเอง การรับรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับความรู้ภายในตนเพื่อเชื่อมต่อกับสิ่งแวดล้อม จะทำให้เราเกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างใหญ่หลวง เพราะสิ่งแวดล้อมมีตั้งแต่วระดับเล็กจนถึงจักรวาล แนวคิดการเชื่อมโยงต่อสิ่งต่างๆ เหล่านี้สามารถกำหนดด้วยประสาทรับรู้ที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์โดยแท้ (โจว จง ฮว่า, 2535, น. 48) และการปฏิบัติเพื่อให้รู้เห็นในความเชื่อมโยงนั้นได้อาศัยการภาวนา

2. การฝึกสติด้วยการภาวนา เป็นการปฏิบัติเพื่อการพัฒนากระบวนการทางอารมณ์ เพื่อปลดปล่อยสิ่งที่ติดขัดมาไว้แล้วทั้งหมดเพื่อที่จะได้รับรู้สิ่งใหม่ เต่าเรียกว่าเป็นกระบวนการ วัฏจักรจากหวัจจุสู่วิจิและจากไวจิกกลับมาสู่วิจิ (ความว่าง) หรือด้านที่เป็นหยินอีกครั้งหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นนิจในขณะในแต่ละขั้นของความตระหนักรู้หรือจิตสำนึกมีการพัฒนาขึ้นตามลำดับ จนทำให้เกิดพลังภายในตัวเรียกว่า พลังชี และ จิง ส่วนการพัฒนาทางจิตใจนั้นจะเกิดจากผลที่ตามมาของความตั้งใจ (โจว จง ฮว่า, 2535, น. 19-33)

การภาวนาทำได้ต่างรูปแบบ ได้แก่ การนั่งสมาธิคือ การทำให้มีจิตตั้งมั่นในการทำกิจวัตร ทุกครั้งที่จิตล่องลอยให้กับมาสู่ปัจจุบันขณะแต่ต้องมีความเป็นธรรมชาติ ผ่อนปรนตามสถานการณ์ ไม่ปล่อยให้ตนเองตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของคนอื่นมากเกินไปจนขาดความเป็นอิสระในการตัดสินใจเลือกของตนเอง การมีอิสระเลือกทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงามนำไปสู่ความสงบของจิตใจ ทำให้มนุษย์เกิดการพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงตนเองได้จากจิตที่เป็นสมาธิและตั้งมั่น สมาธิจะช่วยทำให้เกิดที่ว่างในจิตใจ ทำให้เกิดความสงบ มนุษย์จะสามารถพัฒนาวิธีคิดแนวใหม่อย่างสิ้นเชิง เกื้อหนุนให้มนุษย์เปิดใจกว้างก่อให้เกิดบรรยากาศแห่งการยอมรับซึ่งกันและกัน ความสงบทางจิตด้านในทำให้ชื่นชมความแตกต่างของแต่ละบุคคลและการกลับไปสู่ความว่างอีกครั้ง (พุทธทาส อินทปัญญ, 2558)

วิธีการภาวนาอีกรูปแบบหนึ่งคือ การเฝ้าดูความคิดของตนเอง ดูแหล่งที่มาของอารมณ์ ท้นที่ที่เราทราบว่าสภาวะของความคิดเป็นหยาง จะต้องรู้จักควบคุมและระงับอารมณ์โดยไม่เก็บกดความรู้สึกไว้ หากเป็นการเก็บกดจะเป็นผลเสียทำให้เกิดอารมณ์ขุ่นมัวภายหลังได้ ทำให้ร่างกายเสียพลังและอ่อนล้า การผ่อนปรนและการรู้สึกตัวว่ามีสภาวะของการเป็นหยางระงับด้วยการเฝ้ามองเมื่อไรที่เราสังเกตอารมณ์ตนเองได้ ความรุนแรงของความเป็นหยางจะค่อยๆ ลดลง การนำหลักการนี้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน คือ การปฏิบัติต่อผู้อื่นเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยไม่คาดหวัง การตอบแทน ละเออความคิดด้านลบและความคิดอื่นที่ไม่จำเป็นออก เลือกรับในสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ มุมมองของเราจึงไม่แยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ อ่อนน้อม สำรวมและปราศจากการลำพองของอัตตา (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2553, น. 69-71; พิน ดอกบัว, 2555, น. 1-14) อันเป็นผลจากสมาธิและการมีสติ

สมาธิเต๋า เทียบเคียงศักยภาพของมนุษย์ในการพัฒนาตนเองจากระบบการศึกษา กับสมาธิว่า การศึกษาเกิดจากสิ่งสมมุติอย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีการพัฒนาขึ้นเป็นเป็นลำดับ แต่การศึกษามีข้อจำกัดอยู่เสมอแม้จะเรียกร้องความสมบูรณ์ก็ตาม ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเราจบการศึกษาระดับสูง พร้อมทั้งจะทำวิจัยเกี่ยวกับแก้วน้ำครั้งต่อไป แต่ความรู้ที่ได้รับการศึกษาจะเพียงพอสำหรับที่จะตรวจสอบสิ่งต่างๆ ของแก้วน้ำได้สองมิติเท่านั้น ไม่ว่าแก้วน้ำจะมีอายุยืนยาวสักเพียงไหนและจะทำวิจัยซ้ำอีกกี่ครั้ง ก็ไม่มากพอต่อการอธิบายความเป็นแก้วน้ำได้อย่างน่าพอใจ อยู่ดี เว้นแต่จะพบว่าแก้วน้ำมีมิติที่เพิ่มขึ้น มิติที่สามและที่สี่นำไปสู่ความรู้แจ้ง (ปราชญ์เหลาจื๋อ, 2556: เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2553, น. 69-71)

การเข้าใจความเป็นมนุษย์และความเป็นหนึ่งเดียวของสรรพสิ่ง เริ่มต้นจากความศรัทธาต่อการค้นหาความจริงในตัวเรา ความจริงที่ไม่สามารถหาได้จากความรู้ภายนอกจากตำรา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546, น. 26-42) พุทธธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาได้อธิบายไว้อย่างชัดเจนว่า ความเข้าใจในความหมายขององค์รวมหรือการเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาตินี้ สุตตมยปัญญาและจินตมยปัญญาทำให้เกิดความรู้และความดีของมนุษย์ไม่ได้ แต่การรู้จากภายในที่แท้จริงและทำให้เราค้นพบความจริง ความดี และความงามในการจรรโลงมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันได้คือ ภาวนามยปัญญา (การรู้แจ้งผ่านตนเอง) (ประมวล เพ็งจันทร์, 2555; ลักษณะวัต ปาละรัตน์, 2554) ที่สามารถปฏิบัติและพิสูจน์ได้ จากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (behavioral changing) และความรู้สึกของบุคคลรอบข้างที่ได้รับรู้ผลของการเปลี่ยนแปลงนั้น (impact) ความศรัทธาต่อมนุษย์ การฝึกสติด้วยการภาวนา มีความสำคัญต่อการพัฒนาจิต

วิญญาณของมนุษยชาติเป็นอย่างมาก การสร้างความสมดุลของสภาวะจิตและการปฏิบัติเพื่อการหยั่งรู้และความเข้าใจในสภาวะของการเป็นหนึ่งเดียวของสรรพสิ่ง ดังภาพ 3

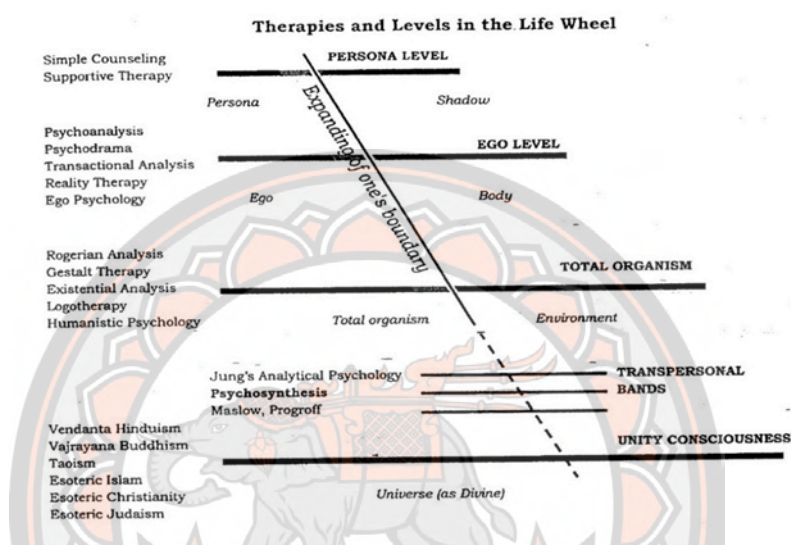
ภาพ 3 แสดงพลวัตรการเรียนรู้และการประยุกต์พัฒนาตนเองโดยใช้การภาวนาตามหลักพุทธธรรม

ที่มา: รุ่งเรือง ลิ้มชูปฏิภาณ, 2549, น. 157

3. การฝึกปฏิบัติโดยการบูรณาการความรู้

เคน วิลเบอร์ (Kenneth Earl Wilber) นักเขียนชาวอเมริกันเชื่อว่าบุคคลสามารถพัฒนาตนเองเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ โดยการเปลี่ยนแปลงระดับของความรู้สึกนึกคิดไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงระดับจิตวิญญาณ (transpersonal psychology) การเริ่มต้นการศึกษาของเขา คือการศึกษาความเป็นมนุษย์และการเปลี่ยนแปลงตนเองจาก ตำรา เอกสาร องค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ จิตวิทยา ปรัชญาและศาสนา ทั้งในแถบประเทศตะวันออกและประเทศตะวันตก ความรู้ที่เขาได้รับ ได้นำมาศึกษาและการค้นพบตนเองผ่านการภาวนาหรือการปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ เขาได้ถ่ายทอดความรู้ที่สลับซับซ้อนอยู่ทั้งในองค์ความรู้และจากการปฏิบัติผ่านตัวตนของเขาเองเป็นวรรณกรรม เป็นงานเขียนหนังสือ ที่ได้รับการตีพิมพ์ไม่ต่ำกว่า 7 ครั้งในแต่ละเล่ม วิลเบอร์ได้รับการยอมรับว่าเป็นนักทฤษฎีด้านการเปลี่ยนแปลงตนเองทางจิตวิญญาณ ก้าวข้ามให้พ้นตัวตนเดิมที่เต็มไปด้วยตัณหา อูบาทาน อันเป็นสิ่งที่ฝังในสัญชาตญาณของมนุษย์ เขาค้นพบว่า มนุษย์มีศักยภาพมากพอที่จะทำให้จิตใจของตนเองเปี่ยมไปด้วยพลังที่มากกว่าระดับปกติจากเดิมที่เคยมีได้ด้วยการฝึกปฏิบัติตนเอง ตามปรากฏในงานเขียนที่เขาตีพิมพ์ในหนังสือว่า บุคลิกภาพของมนุษย์นั้นเปลี่ยนผ่านมาจากจิตสำนึก 4 ระดับ เริ่มจาก 1) ความมี

ร่างกายเป็นมนุษย์ (personal level) 2) ความเป็นตัวตนและการมีความรู้เกี่ยวกับตนเอง (ego level) 3) ความรู้สึกทั่วร่างกายและจิตเป็นหนึ่งเดียว (total organism) 4) การเป็นหนึ่งเดียวกับจักรวาลหรือสรรพสิ่งต่างๆ (unity consciousness) (Wilber, K., 2001 อ้างถึงในจารุประภา วัชรี, 2556, น. 8) ดังภาพ 4

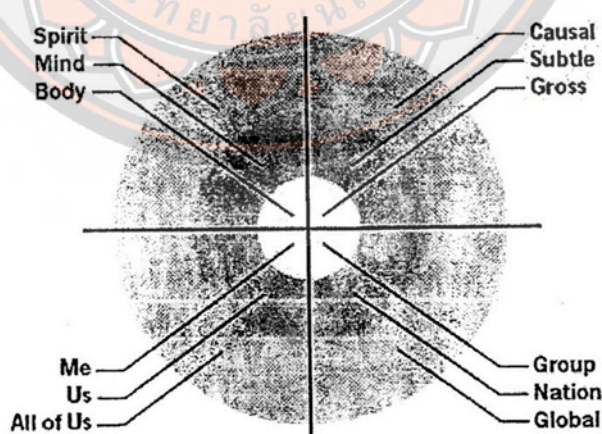
ภาพ 4 แสดง ระดับจิตสำนึกและการเปลี่ยนผ่านของมนุษย์

ที่มา: Wilber, K., 2001

ภาพที่แสดง วิลเบอร์อธิบาย (Wilber, K., 2007) แต่ละเส้นแนวขวางบ่งบอกถึงระดับขั้นของการพัฒนาในการเกิดเป็นมนุษย์ ภาพนี้เป็นตัวแทนของการพัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ด้านซ้ายมือแสดงถึงการพัฒนาจิตสำนึกของมนุษย์ซึ่งสามารถพัฒนาได้โดยใช้กายสังขารของการได้เกิดมาเป็นมนุษย์ แรกเริ่มของการพัฒนาและการเจริญตามวัย เมื่อเติบโตขึ้นมนุษย์มีความเป็นตัวตน มีความรู้ในเรื่องเฉพาะตนมีขอบเขตของความรู้จำกัดซึ่งสามารถพัฒนาและเข้าถึงจิตใจความรู้สึกนึกคิดภายในตนเองได้ว่ามีความเป็นหนึ่งเดียวกับร่างกาย ก้าวเข้ามาสู่การคิดวิเคราะห์ที่ไตร่ตรองโดยแยกกายเข้าถึงความสุขที่แท้จริงอันเป็นสูงสุดของชีวิตคือการรู้จักตัวตนที่แท้จริงภายในตน (self actualization) วิลเบอร์ต้องการอธิบายว่ามนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้ โดยการเดินทางในเส้นแนวนอนจากซ้ายมือมาทางด้านขวามือและสามารถพัฒนาจากขั้นในแนวดิ่งจากระดับบนลงล่างอันเป็นเส้นทางเดินสูงสุดของความเป็นมนุษย์ได้ แต่วิลเบอร์ได้ทำเส้นแบ่งกึ่งกลางไว้เป็นตัวแทนมายาคติของมนุษย์ส่วนใหญ่ที่คิดว่า มนุษย์ไม่สามารถพัฒนาตนเองให้

ก้าวข้ามเส้นแบ่งตรงกลางได้ไม่ว่าจะเป็นแนวดิ่งหรือแนวนอนก็ความหมายเดียวกัน ความเป็นจริงแล้วการที่มนุษย์จะเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อให้เข้าถึงความเป็นหนึ่งเดียวของจักรวาลไม่มีเส้นใดๆ จะมาเป็นพรมแดนกั้นกลางเพียงแต่ว่ามนุษย์คุ้นเคยกับสิ่งที่จับต้องได้และเห็นเป็นรูปธรรมคือ ติดอยู่ที่เส้นที่แบ่งกั้นระหว่างอึดติดกับปรมาตมจะ หรือความจริงในหนึ่งเดียวของจักรวาลนั่นเอง การติดกับดักของเส้นอึดตามมนุษย์สามารถหลุดรอดพ้นสถานการณ์นี้ได้ ถ้ายอมรับว่าจิตได้สำนึกของมนุษย์ที่ซ่อนอยู่มีพลังมากพอที่จะทำให้ค้นพบกับจิตใหม่ ที่ได้จากการระเบิดพลังที่ซ่อนอยู่นั้นออกมา มนุษย์จะเปลี่ยนแปลงตนเองไปในทางดีงามได้อย่างเป็นนิรันดร์

จากความมุ่งมั่นในความสนใจเรื่องราวของการพัฒนาจิตเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ของ วิลเบอร์ได้เรียนรู้ไต่ระดับตนเองตามลำดับที่เขาได้ศึกษาจากภายนอกและภายในตนเอง ปี 1990 วิลเบอร์ได้ทบทวนความคิดของเขาเองหลังการค้นคว้าทุกศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความรู้เกี่ยวกับมนุษย์และการพัฒนาระดับจิตสำนึก เขาได้ค้นพบว่ามิติของมนุษย์มีความเชื่อมโยงอยู่ด้วยกัน 3 มิติคือมิติทางกายภาพ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เรียกว่า AQAL (All-quadrants, all-level, all lines, all state, all types) (Wilber, K., 2005; Wilber, K., 2001))แต่ละมิติคือสี่ส่วนของภาพเดียวกัน โดยอธิบายรายละเอียดไว้ว่า ครึ่งบนซ้ายและขวาเป็นการพัฒนาเฉพาะตน ครึ่งล่างซ้ายและขวาเป็นการพัฒนาระดับกลุ่มคนที่ขยายวงกว้างออกไปจนถึงระดับประเทศและโลก ดังภาพ 5

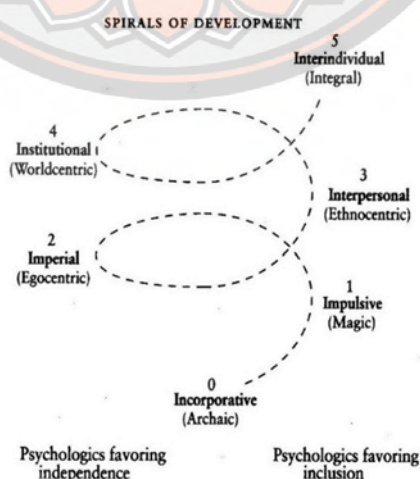

ภาพ 5 แสดงมิติของมนุษย์กับความเชื่อมโยงทางกายภาพ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

ที่มา: AQAL, Wilber, K., 2007, p.24

ด้านในสุดแสดงถึงสภาวะของมนุษย์ (state) ส่วนด้านซ้ายบน (upper left) เป็นสภาวะของจิตรู้สึกนึกจากระดับในสุดคือขั้นของกาย (body) สภาวะที่จิตรับรู้มีส่วนสัมพันธ์กับร่างกาย เช่นการเดิน การนอนหลับและการฝัน สัญชาตญาณของการมีชีวิตอยู่ จากนั้นจิตที่ได้รับการพัฒนาขึ้นในวงถัดมาจากชั้นในสุดคือ ขั้นของใจ (mind) จิตรู้สำนึกมีส่วนสัมพันธ์กับใจ เป็นกรารู้ตัวทั่วพร้อม การมีสติรู้เท่าทันความคิดของตนเองอันเกิดจากการฝึกฝน จนกระทั่งการพัฒนาขึ้นสู่ระดับของจิตวิญญาณ (spirit) ด้านขวาบน (upper right) คือด้านในสุดคือการสภาวะของการรับรู้ว่าคุณคนมีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน(gross) การเป็นหนึ่งเดียว จิตจะมีความละเอียดอ่อน ลึกซึ้งมองเห็นความเป็นจริงได้ง่าย (subtle) จนกระทั่งเข้าใจถึงความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง (causal) ต่อมาเมื่อมาถึงด้านซ้ายล่าง (Lower left) ผู้ที่ฝึกฝนตนเองจะเข้าใจตนเอง (me) เข้าใจผู้อื่นและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเหมาะสม (us) และสามารถที่จะเรียนรู้กับการอยู่ในสังคมได้อย่างสันติ (all of us) การพัฒนาด้วยการฝึกฝนตนเองนี้สามารถที่จะอยู่ร่วมและทำประโยชน์เกื้อกูลผู้อื่นได้ทั้งในระดับกลุ่มคน องค์กร ชุมชน (group) ประเทศ (nation) และโลก (global) ได้ (Wilber, K.,2007, pp.25-26)

อย่างไรก็ตามในการพัฒนาระดับจิตวิญญาณของมนุษย์นั้นมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยอื่นหลายประการหรือวิลเบอร์เรียกว่า เส้น (line) โดยที่เราไม่สามารถทราบได้เลยว่าจิตจะพัฒนาขึ้นหรือตกลงได้เมื่อใด วงของเส้นจึงแทนด้วยภาพของการบิดขึ้นเป็นเกลียว (spiral dynamics terms)ที่ไม่อาจพุ่งขึ้นไปเส้นเป็นแนวตั้งได้ (Wilber, K., 2007, p.62) ดังภาพ 6

ภาพ 6 แสดงลักษณะการพัฒนาระดับของจิตใจ

ที่มา: Wilber, K.,2007, p. 62

จากแนวคิดของเคน วิลเบอร์ สรุปได้ว่า มนุษย์ไม่ว่าจะเกิดในชนชั้นวรรณะใด ตราบใดที่มีร่างกายและจิตใจที่มีความพร้อมต่อการเรียนรู้และการฝึกฝนพัฒนาจิตสำนึกของตนเอง จะสามารถเข้าใจสภาวะของการเป็นองค์รวม (Holistic being) จนถึงระดับหนึ่งที่จิตตก กระแสจะเข้าสู่สภาวะที่มีความละเอียดอ่อนเกิดเป็นจิตสำนึกที่เป็นหนึ่งเดียว (Unity Consciousness) สามารถสัมผัสรู้ถึงความจริงในจักรวาล มองเห็นและเข้าใจอย่างลึกซึ้งว่าสรรพสิ่งไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้หากแต่มีความสัมพันธ์กันอยู่อย่างบูรณาการสมบูรณ์แบบ

ริชาร์ด แบลเลทท์ และคนอื่นๆในแบลเลทท์ แวล्यू เซ็นเตอร์ (Barrett Value Centre) ประเทศสหรัฐอเมริกา (Barrett, R. et al., 2017, p.7) พบว่ามนุษย์โฮโมเซเปียน (Homo sapiens) ในช่วงของวัยผู้ใหญ่ขึ้นไป (Individuating) จะสามารถพัฒนาระดับของจิตสำนึกได้ ประกอบด้วยหลัก 3 ประการด้วยกันคือ

1. ความว่างและการเป็นอิสระ มนุษย์ต้องเรียนรู้และเข้าถึงความว่างและเป็นอิสระในการดำรงชีวิตอยู่
2. เรียนรู้และปรับตัวอยู่ได้ร่วมกับผู้อื่นในสังคมภายใต้เงื่อนไขของสภาวะแห่งความซับซ้อนและการคุกคามจากบริบทการเปลี่ยนแปลงมากกว่าการใช้ชีวิตอยู่เฉพาะตน
3. การสร้างเครือข่ายให้ความสัมพันธ์ของมนุษย์จากกลุ่มย่อยขยายเป็นกลุ่มใหญ่เปรียบเสมือนจากอะตอมรวมกันเป็นเซลล์ จากเซลล์รวมกันเป็นอวัยวะและระบบต่างๆ ที่ทำงานกันอย่างสัมพันธ์กันในร่างกายของมนุษย์

ในหลักการ 3 ประการ บัณฑิตสามารถนำมาใช้ในกระบวนการทั้ง 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. มีแนวคิดในการดำเนินการตามหลัก 3 ประการ
2. ศึกษาค้นคว้าความรู้จากแหล่งอ้างอิงต่างๆ เพื่อตักตักความรู้โดยการบูรณาการหรือเลือกวิธีการที่เหมาะสมต่อการนำมาฝึกฝนปฏิบัติกับตนเอง
3. ฝึกฝนปฏิบัติกับตนเอง
4. เมื่อฝึกฝนปฏิบัติด้วยการนำตนเองเป็นพื้นฐานแล้วจึงนำผู้อื่น องค์การ และสังคม
5. มีความยืดหยุ่นที่จะเรียนรู้กับการปรับปรุงตนเองอยู่เสมอจากการเรียนรู้จากกลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์ แม้ในขณะที่มีบทบาทการเป็นผู้นำ (Leader) กลุ่มหรือการเป็นผู้ช่วยเหลือกลุ่ม (Facilitator) ก็ตาม
6. เลือกที่จะละทิ้งหรือเก็บความรู้ที่ได้จากการฝึกฝนนี้ไว้

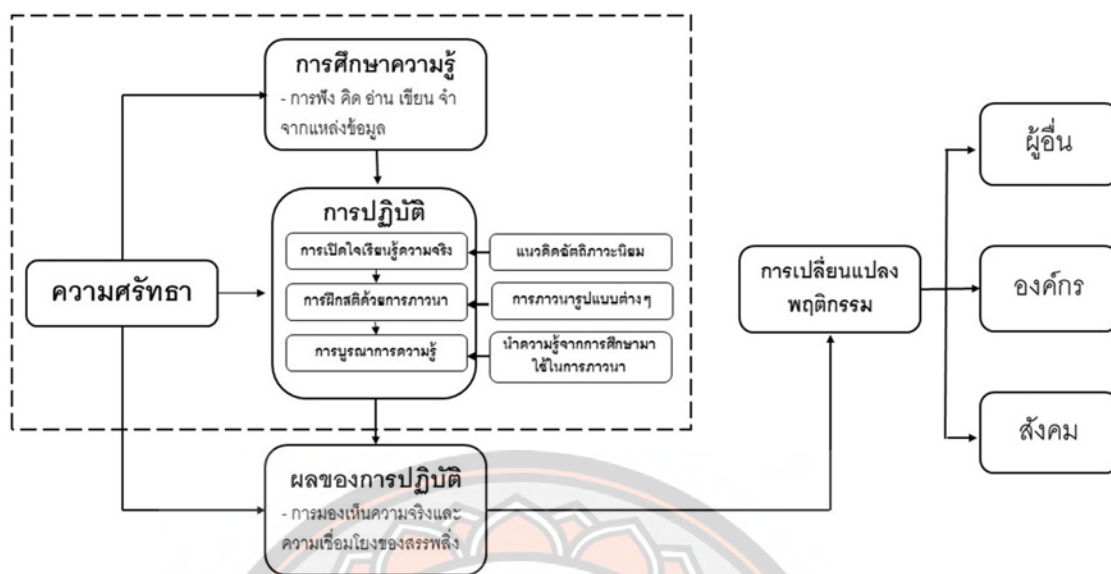
7. เข้าถึงการเป็นหนึ่งเดียวของสรรพสิ่งจากความรู้ทั้งหมดที่มีจากกระบวนการทั้ง 7 ขั้นตอนสามารถสรุป ดังภาพ 7

ภาพ 7 แสดงระดับของการนำของมนุษย์จากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการฝึกฝนปฏิบัติตนเองเพื่อการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จะเห็นได้ว่ามนุษย์สามารถกระทำได้โดยการเริ่มต้นที่ตนเอง (self-leading/individual leading) ระดับของการพัฒนาระดับจิตวิญญาณคือความสามารถในการบริหารจัดการตนเองเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การมีองค์ความรู้ใหม่เกิดเป็นจิตสำนึกใหม่ที่สามารถจะเกื้อกูลต่อผู้อื่น ทีม องค์กร ชุมชนและสังคมต่อไปได้

สรุป วิธีการปฏิบัติเพื่อพัฒนาสู่การมีหัวใจความเป็นมนุษย์ ในภาพรวมได้ดังภาพดังต่อไปนี้

ภาพ 8 แสดงการสรุปวิธีการปฏิบัติเพื่อพัฒนาสู่การมีหัวใจความเป็นมนุษย์

วิธีการปฏิบัติเพื่อพัฒนาสู่การมีหัวใจความเป็นมนุษย์ เป็นการปฏิบัติเพื่อการเปลี่ยนแปลงความคิดให้มีจิตใหญ่ จากความศรัทธา ความเพียรพยายาม หมั่นใคร่ครวญเฝ้าดูจิตใจ ระวังความคิดที่เป็นอุปสรรคต่อการฝึกปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติต้องมีความสามารถในการนำตนเอง (Leading Self) ซึ่งเป็นคุณสมบัติของความเป็นผู้นำ (Leadership) ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์มุมมองของแนวคิดความเป็นมนุษย์ตามวิวัฒนาการของทฤษฎีภาวะผู้นำดังนี้

วิวัฒนาการของทฤษฎีภาวะผู้นำ: การวิเคราะห์ผ่านมุมมองของแนวคิดความเป็นมนุษย์ (Leadership Theories: Critically reviewed through a Humanistic Lens)

ทฤษฎีภาวะผู้นำที่นำมาศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์จากทฤษฎีและสังเคราะห์ความเชื่อมโยงในมุมมองของความเป็นมนุษย์ตามแนวคิดมานุษยวิทยา (Humanism) นอกจากวิเคราะห์ในมุมมองของความเป็นมนุษย์บางทฤษฎีภาวะผู้นำได้มีอธิบายถึงภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ (humanistic leadership) การวิเคราะห์และสังเคราะห์ประกอบไปด้วย ทฤษฎีภาวะผู้นำแบบคุณลักษณะ พฤติกรรมภาวะผู้นำ ภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและทฤษฎีภาวะผู้นำร่วมสมัย ดังนี้

ภาวะผู้นำแบบคุณลักษณะ (trait leadership theories) เป็นทฤษฎีภาวะผู้นำที่พัฒนามาจากทฤษฎีผู้นำวีรบุรุษ (Great Man Theory) กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้นำเฉพาะคนที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ความสามารถในการตัดสินใจ ความกล้าหาญ ความแข็งแกร่งทางด้านร่างกาย

สติปัญญาที่แสดงออกเป็นพฤติกรรมที่มีมาแต่กำเนิด โดยสตอกดิล (Stogdill, 1948 as cited in Harrison, C., 2018, p.19) ให้ความสำคัญเกี่ยวกับคุณลักษณะภาวะผู้นำนี้มาก เขาได้ศึกษาและแยกคุณลักษณะของคนที่ภาวะผู้นำออกจากผู้ที่ไม่มีความรู้ของผู้นำไว้ 8 คุณลักษณะด้วยกัน ได้แก่ 1) ฉลาด (intelligence) 2) ให้ความสนใจกับความต้องการของผู้อื่น (alertness to the needs of others) 3) มีปัญญาเข้าใจในสิ่งต่างได้อย่างลึกซึ้ง (insight) 4) มีความคิดริเริ่ม กล้าตัดสินใจ (initiative) 5) รับผิดชอบ (responsibility) 6) ยืนหยัดมั่นคงต่อการแก้ไขปัญหา (persistence in dealing with problems) 7) มั่นใจในตนเอง (self-confidence) และ 8) มีความสามารถทางสังคม (sociability) ในมุมมองความเป็นมนุษย์ สตอกดิลล์ เห็นว่า ความสำเร็จของผู้นำมิใช่เพียงแต่จะประกอบไปด้วยการมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ใน 8 ประการแต่ความสำเร็จจะเกิดขึ้นเมื่อผู้นำได้เรียนรู้และค้นพบตัวเองที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ ที่ต้องนำคุณลักษณะที่มีนี้ไปใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำไปใช้นั้นเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและส่วนรวม (Stogdill, 1948 as cited in Harrison, C., 2018, p.19) ภาวะผู้นำคุณลักษณะจะพัฒนาตนเองขึ้นไปอย่างต่อเนื่องด้วยการเรียนรู้จากสถานการณ์

อัลเมนนี่ (Alemany, 2015) กล่าวถึง 1 ใน 10 บัญญัติของการมีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ (The 10 commandments of humanistic leadership) ว่า “หากผู้นำไม่ต้องการที่จะพัฒนาตนเองเสียแล้ว ย่อมไม่สามารถพัฒนาผู้อื่นได้” และการพัฒนาตนเองที่ความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นนี้จำเป็นต้องมีสิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง การศึกษาของออสชิน (Evgeny N.) มาลยูทีนา (Anna V. Malyutina) และโคสเชวิลีวา (Natalia V. Kosheleva) เรื่องการเปลี่ยนแปลงตนเองของบุคคลโดยใช้แนวคิดอัตถิภาวะนิยมปรากฏการณ์พบว่า การที่บุคคลจะเปลี่ยนแปลงตนเองไปในทางที่ดีขึ้นได้นั้นมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับสูงกับความรู้ของบุคคลที่จะเปิดใจเข้าสู่สถานการณ์ การเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยที่ไม่นำความรู้เดิมไปให้ความหมายหรือคาดการณ์ไว้ล่วงหน้า ในมุมมองของแนวคิดอัตถิภาวะนิยมถือว่ามนุษย์มีการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นอิสระ ความว่างของความคิด ทำให้เกิดปัญญามองเห็นศักยภาพในตนเอง การสร้างแรงจูงใจและการเห็นคุณค่าของสิ่งต่างๆ ในโลก (Osin, E.N., Malyutina, A.N., & Kosheleva, N.V., 2015) มหาตมะ คานธี ได้ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นี้เช่นเดียวกันดังคำกล่าวที่ว่า “หากต้องการเห็นโลกใบนี้ จงเปลี่ยนตัวเอง” “Be the change that you wish to see the world” (Mahatma Gandhi 2012 as cited in Gizzi, C., 2016)

ในช่วง ค.ศ. 1940 – 1960 สังคมนิยมและทุนนิยมเข้ามาแทนที่จักรวรรดินิยม ในยุคต้นนักทฤษฎีหลายคนได้แก่ Kurt Lewin, Rensis Likert, Blake and Mouton และ Douglas

McGregor เห็นตรงกันว่า ผู้นำและผู้ตามต่างมีส่วนได้ส่วนเสียและมีความสำคัญกับองค์กรไม่แตกต่างกัน พฤติกรรมของผู้นำ (Behavioral Leadership) ในยุคนี้เป็นแบบผสมผสานคือ มีทั้งผู้นำที่มีพฤติกรรมแบบอัตถนิยม (Autocratic Leaders) คือใช้ตนเองเป็นหลักในการตัดสินใจที่อาจนำความสับสนคลอนมาสู่องค์กรได้เพราะเป็นการหยุดความคิดสร้างสรรค์ของสมาชิก ซึ่งแตกต่างจากพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย (Democratic Leaders) ที่ให้โอกาสสมาชิกมีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจร่วมด้วยเสมอ และพฤติกรรมภาวะผู้นำแบบเสรีนิยม (Laissez-Faire Leaders) ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ให้อิสระแก่สมาชิกในองค์กรมากเกินไป ระเบียบและกฎเกณฑ์มีความยืดหยุ่นสูง (Bass, B. M., & Bass, R. 2009) ความสำเร็จของพฤติกรรมของผู้นำแต่ละแบบของ Kurt Lewin ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ว่า ผู้นำจะใช้พฤติกรรมใดบริหารจัดการองค์กรให้ประสบความสำเร็จ หากใช้พฤติกรรมแบบอัตถนิยมหรืออัตตาริปไตยจะทำให้การบริหารล้มเหลว เช่น ในประวัติศาสตร์ยุคของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ได้รับการวิจารณ์จากสังคมอเมริกันในช่วง ค.ศ. 1818-1883 ว่า ความล้มเหลวของเศรษฐกิจเกิดจากสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ (communist) โดยแก่นนำพรคบริหารแบบเผด็จการ (วิทยากร เชียงกุล, 2558) ในต้นยุคอุตสาหกรรมครั้งที่ 3 เชื่อว่าผู้นำ มีวิธีการนำและบริหารจัดการองค์กรแบบควบคุมเข้มงวด เน้นการใช้แรงงานของสมาชิกในองค์กร อาจมีการคำนึงถึงสติปัญญาของสมาชิกในองค์กรอยู่บ้างเนื่องจากเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการผลิตเพื่อการบรรลุเป้าหมาย แต่ในฐานะของความเป็นมนุษย์ (human being) ของสมาชิกในองค์กร ยากที่จะมีผู้นำคนใดให้ความสำคัญกับจิตวิญญาณ (spirituality of human being) แม้กระทั่งในยุคปัจจุบัน (รัตติกรณ์ จงวิศาล, 2559, น. 273)

เมื่อศึกษาย้อนหลังไปพบว่าข้อมูลการศึกษาของรัตติกร จงวิศาล มีความสอดคล้องกับหนังสือของ ชาญ กรัสนัยบุระ (2545, น. 182-183) ผู้เขียนประวัติวิวัฒนาการความคิดสังคมนิยมจาก พลาโต โทมัส มัวร์ ฟุริเออร์ แซ็งต์ ซีมอง จนกระทั่งถึงยุคของ โรเบิร์ต โอเวน ในศตวรรษที่ 19 ที่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของโอเวน ในการเสนอนโยบายใหม่ของชนชั้นกรรมกรให้พ้นจากการถูกกดขี่จากนายทุน โดยสนับสนุนให้มีการปรองดองกันระหว่าง อุตสาหกรรม มนุษยธรรมและปัญญา เป็นการสมานฉันท์ระหว่างผลประโยชน์ของแรงงานกับทุน กรรมกรกับเจ้าของโรงงาน ในช่วงเวลานั้นมีกรรมกรนับแสนคนที่ให้การสนับสนุนโอเวน แต่ก็ไม่สามารถนำกำลังนี้ไปสู่หลักชัยแห่งความสำเร็จต่อการเจรจา (negotiation) กับเจ้าของโรงงานซึ่งเป็นผู้นำอุตสาหกรรมได้ สรุปการพ่ายแพ้มาจากการปราศจากภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของนายทุน 25 ปีสุดท้ายของการมีชีวิตอยู่ โอเวน จึงพยายามผลักดันและเผยแพร่ “โลกศีลธรรมใหม่” ซึ่งจะนำไปสู่การมีผู้นำที่จัดสรรสังคมมนุษยชาติ

แนวคิดหลักของทฤษฎีพฤติกรรมผู้นำ คือ การมองในสิ่งที่ผู้นำปฏิบัติและชี้ให้เห็นว่าทั้งผู้นำและผู้ตามต่างมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน อดีต ส่งผลถึงปัจจุบัน การหย่อนมากเกินไปเช่น พฤติกรรมแบบเสรีนิยมย่อมไม่เกิดผลดี ในทางตรงกันข้าม การใช้พฤติกรรมแบบประชาธิปไตยในท่ามกลางภาวะวิกฤติที่ต้องตัดสินใจอย่างเร่งด่วนก็อาจไม่ทันต่อเหตุการณ์ เพราะประชาธิปไตยจะมีความคิดเห็นที่หลากหลายและใช้เวลาในการตัดสินใจซึ่งไม่เหมาะสมกับภาวะการณ์ที่เร่งด่วน การศึกษาของ Likert, Blake and Mouton's และ McGregor ได้สรุป พฤติกรรมภาวะผู้นำในยุคทศวรรษที่ 60 ผู้นำเริ่มมีการคำนึงถึงความต้องการของสมาชิกไปพร้อมกับความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กรมากขึ้นต่างจากภาวะผู้นำในยุคต้น ผลสำเร็จของงานเป็นแบบพึ่งพาอาศัย มีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้นำกับสมาชิกในองค์กร การคำนึงถึงความต้องการของสมาชิกในองค์กรเป็นการสร้างแรงบันดาลใจที่ดีให้แก่สมาชิกเมื่อได้รับการตอบสนองจากความใส่ใจของผู้นำ (รัตติกรณ์ จงวิศาล, 2559, น. 231)

ช่วงของทฤษฎีพฤติกรรมภาวะผู้นำ ยุคกลางถึงยุคปลาย ศตวรรษที่ 19 มีการคำนึงถึงความต้องการของสมาชิกในองค์กรเพื่อเป็นกลยุทธ์ในการบริหารองค์กรหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมมากขึ้น ค.ศ.1943 อับราฮัม มาสโลว์ ได้สร้างทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานความต้องการของมนุษย์ (Maslow's Hierarchy of Needs) เขาได้นำเสนอครั้งแรก โดยเรียกชื่อว่า ทฤษฎีแรงจูงใจของมนุษย์ (Theory of Human Motivation) ที่มีความสอดคล้องกับความต้องการและการดำรงชีวิตของมนุษย์ มีการนำไปใช้ในการบริหารองค์กรในสาขาต่างๆ อย่างแพร่หลาย ภาวะผู้นำในยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบเดิมจากบทบาทการเป็นผู้นำยึดอำนาจการตัดสินใจเป็นของตนเองเป็นหลักมาสู่ความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์มากขึ้น ว่านอกจากความต้องการพื้นฐานทางด้านร่างกาย มนุษย์ยังต้องการการตอบสนองทางด้านจิตใจ ได้แก่ ความรักและการเป็นเจ้าของ (love and belonging) การเห็นคุณค่าในตนเอง (self-esteem) จนถึงจุดสูงสุด คือ การยอมรับและเข้าใจในตนเองอย่างแท้จริง (Self-actualization) (Abraham Maslow, 1954 as cited in Martin, D., & Joomis, K., 2007) การวิเคราะห์ดังกล่าวเป็นเพียงช่วงปลายของยุค พฤติกรรมภาวะผู้นำ ในทุกยุคยังคงมีทั้งการใช้อำนาจ การผ่อนปรนจนถึงขั้นไร้ระเบียบในการจัดการ และทางสายกลางยังคงมีอยู่ในยุคสมัย มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม ลักษณะเฉพาะของแต่ละองค์กรและการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ เมื่อเหตุการณ์เปลี่ยนแปลง ผู้นำย่อมเปลี่ยนรูปแบบการบริหารจัดการตามบริบทของสถานการณ์ (situational leadership)

ทฤษฎีตามสถานการณ์ (Situational or Contingency Leadership Theories) ปลายคริสต์ศักราช 1960 เป็นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ภาวะเศรษฐกิจโลกกลับมาฟื้นฟูก่อครั้งในยุค

ค.ศ. 1960-1969 แต่ภาวะเศรษฐกิจที่มีการเจริญเติบโตก็มีความผันผวนของเหตุการณ์ค่อนข้างมาก ยกตัวอย่างเช่นวิกฤติเศรษฐกิจในประเทศสหรัฐอเมริกาช่วง 1969-1970 หลักการค้าประกันทางการเงินของประเทศได้รับความเสียหายและมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศอื่นทั่วโลก (กอบศักดิ์ ภูตระกูล, สฤณี อาชวานันทกุล, และปกป้อง จันวิทย์, 2552, น. 61) เป็นต้น ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ ได้มีนักคิดและมีผู้นำมาประยุกต์ใช้ในช่วงเวลาดังกล่าว โดยลักษณะทฤษฎีมีความเป็นอิสระ สามารถนำไปบริหารจัดการองค์กรตามระบบโครงสร้างสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมขององค์กร ความสอดคล้องของทฤษฎีกับบริบทขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของเหตุการณ์นั้นในช่วงเวลาใดช่วงเวลานึ่งตามความเหมาะสม ในยุคนี้ส่วนใหญ่ นักทฤษฎีเห็นว่ามันมีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์และมีความจงรักภักดีต่อองค์กร การให้ความสำคัญแก่สมาชิกว่าเป็นส่วนที่มีความสำคัญในการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนองค์กรไปสู่เป้าหมายโดยผู้นำมีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงให้ทุกคนได้พัฒนาตนเองและองค์กรไปพร้อมๆ กัน

ฟิลด์เลอร์ (Fiedler) มีมุมมองต่อภาวะผู้นำตามสถานการณ์ไว้ 3 องค์ประกอบคือ ภาวะผู้นำ ลักษณะโครงสร้างของงานและการใช้อำนาจของผู้นำ บุคลิกภาวะผู้นำจะมีผลต่อการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลในองค์กร โครงสร้างองค์กรขนาดใหญ่สายการบริหารงานมีความซับซ้อน ผู้นำจะมีอำนาจในการบริหารงานมากขึ้นตามขนาดโครงสร้างและความซับซ้อนของการบริหารงาน สำหรับการใช้อำนาจของผู้นำนั้น ฟิลด์เลอร์เห็นว่า ผู้นำที่ใช้อำนาจเป็น มีความเข้มแข็งกล้าตัดสินใจจะประสบความสำเร็จในการบริหารงานมากกว่าผู้นำที่อ่อนแอและมุ่งเน้นเฉพาะการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม จากการศึกษาของยูรี คัสตาร์และคณะ (Kustar, Y. et al., 2014) ได้วิเคราะห์ภาวะผู้นำของสตีฟ จ๊อบ (Steve Jobs) ผู้นำทางเทคโนโลยีการสื่อสารแอปเปิล แคมปัส (apple campus) โดยนำแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำของฟิลด์เลอร์ไปใช้ในวิสัยทัศน์ของการให้ความสำคัญทั้งการนำตนเองของผู้นำ (Leadership style) และการนำองค์กร (organizational situations)

คัสตาร์และคณะได้อภิปรายผลการศึกษาว่า ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ของฟิลด์เลอร์สามารถเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ได้ว่าผู้นำในโลกของการเปลี่ยนแปลงต้องรู้จัก เข้าใจ และมีวิสัยทัศน์ด้านการตอบสนองความต้องการด้านจิตใจของมนุษย์ มีความมุ่งมั่นที่จะริเริ่มในด้านการเปลี่ยนแปลงนี้เพื่อการพัฒนาองค์กรในอนาคต คัสตาร์ได้อธิบายภาวะผู้นำที่จะเข้าใจการเปลี่ยนแปลงความต้องการของมนุษย์ตามสถานการณ์ว่าจะต้องมีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำคุณลักษณะด้วย เช่นเดียวกับปีเตอร์ เซงเก (Peter Senge) ได้กล่าวว่าในสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ผู้นำจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปพร้อมๆ กับสถานการณ์เพื่อให้ทันต่อการบริหารจัดการองค์กร

ผู้นำจะต้องมีการคิดใหม่ทำใหม่นั้นคือ นโยบาย วิสัยทัศน์ พันธกิจและยุทธศาสตร์องค์กรต้องมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการเป็นอยู่ของสมาชิกในองค์กร (Senge, P., 1988 as cited in Smith, M.K., 2001, p.3)

ภาวะผู้นำที่เกิดจากการปฏิวัติตนเองในปี 1973 เจมส์ วิกเตอร์ ดาวน์ตัน (James Victor Downton) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน หรือ ชื่อที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปคือ จิมส์ ดาวน์ตัน (Jim Downton) ได้เขียนหนังสือเล่มหนึ่งชื่อว่า Rebel Leadership: Commitment and Charisma in the Revolutionary Process ซึ่งในหนังสือได้กล่าวถึงคำว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) (Downton, J.V., 1973) ต่อมาในปี 1978 เจมส์ แม็คเกรเกอร์ เบิร์น ได้นำแนวคิดนี้มาพัฒนาเป็นทฤษฎีภาวะผู้นำตีพิมพ์เป็นหนังสือเล่มแรกชื่อว่า Transforming leadership and transactional leadership โดยความสำคัญของแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำนี้ต้องการพัฒนาระดับคุณธรรมจริยธรรมและแรงจูงใจของภาวะผู้นำที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตนเองโดยมีความเชื่อว่าเมื่อพฤติกรรมภาวะผู้นำเปลี่ยนจะสามารถเปลี่ยนแปลงองค์กรได้เพราะผู้นำสามารถที่จะทำให้ผู้ตามรับรู้ด้านการให้คุณค่า ความคาดหวัง การสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ตามได้ จากคุณลักษณะของผู้นำและพฤติกรรมการบริหารองค์กร ได้มากกว่าการบริหารโดยใช้ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน (transactional leadership) ที่มีกลยุทธ์ในการบริหารจัดการองค์กรให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายได้อย่างมีคุณภาพโดยมีคำตอบแทนที่สัมพันธ์กันไปในทางบวกกับคุณภาพและประสิทธิภาพของงาน มองเห็นชัดเจน สามารถจับต้องได้อย่างเป็นรูปธรรม (James A.O., & Ogbonna, I.G., 2013, pp.356-359)

ในแต่ละทฤษฎีภาวะผู้นำ อลิซเบท เอ. ฟิชเชอร์ ได้นำแนวคิดทฤษฎีภาวะของ มาสโลว์ (Maslow's hierarchy of needs), เฮิร์ซเบิร์ก (Herzberg's two-factor or motivatorhygiene theory), แมค เคลแลนด์ (McClelland's trichotomy of needs), แมคเกรเกอร์ (McGregor's Theory X – Theory Y), ลิเคิร์ต (Likert's System 1 – System 4), เบลคและมูตัน (Blake and Mouton's managerial grid), เฮอร์เชย์และแบลนชาร์ด (Hersey and Blanchard's situational leadership), และอวอร์เทอร์และเบส (Atwater and Bass's transformational leadership). (Fisher, E.A., 2009, pp.347-365) มาใช้ในการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ทฤษฎีภาวะผู้นำในสถานการณ์ปัจจุบัน พบว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตนเองซึ่งสามารถนำไปใช้ต่อการพัฒนาสังคมมนุษย์ หรือ จัดการด้านการด้านสังคมสงเคราะห์ (social work) มีองค์ประกอบ 5 ประการคือ 1) การคิดอย่างเป็นระบบทั้งต่อตนเองและบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์ด้วย (client) 2) มีทักษะการพัฒนาตนเองเพื่อการบรรลุเป้าหมาย (personal mastery) การเรียนรู้ตนเองเพื่อการเรียนรู้องค์กร (own

personal learning to organizational learning) ซึ่งถือว่าการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ 3) การรู้จักโลกทัศน์ (mental model) หากมีความเข้าใจจะทำให้ทราบว่าควรแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมอย่างไร 4) การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (share vision building) เพื่อพัฒนาเครือข่ายให้ขยายไปในวงกว้าง และ 5) การสร้างการเรียนรู้ให้แก่ทีมในระดับบุคคล (individual) ขึ้นไปจนถึงกลุ่มบุคคล (teams) ด้วยการใช้สุนทรียสนทนา (dialogue) ด้วยความใส่ใจ สนใจให้ความสำคัญว่า สมาชิกหนึ่งคนก็คือ ญุณแจสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จที่เกิดขึ้นแก่สมาชิกเองและความสำเร็จขององค์กร สุนทรียสนทนาทำให้เกิดความเข้าใจต่อตนเอง ทีมและองค์กร

ภาวะผู้นำร่วมสมัยในมุมมองของความเป็นมนุษย์

ในยุคร่วมสมัยปัจจุบันภาวะผู้นำได้มีทฤษฎีและการให้คำนิยามใหม่ต่อภาวะผู้นำมากขึ้นกว่าในอดีต เช่น ภาวะผู้นำแบบตื่นรู้ (enlightened or awaken leadership) ภาวะผู้นำแบบเห็นอกเห็นใจ (compassionate leadership) ผู้นำดิจิทัล (digital leadership) ภาวะผู้นำของครู (teacher leadership) ภาวะผู้นำทางการเรียนการสอน (instructional leadership) สำหรับภาวะผู้นำร่วมสมัยในมุมมองของความเป็นมนุษย์ ที่ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ในครั้งนี้ประกอบด้วยภาวะผู้นำที่แท้ ภาวะผู้นำแบบบริการ ภาวะผู้นำจริยธรรม ภาวะผู้นำจิตวิญญาณ ภาวะผู้นำแบบยั่งยืน ภาวะผู้นำดิจิทัลและการนำตนเอง

1. ภาวะผู้นำที่แท้ (Authentic Leadership) เป็นภาวะผู้นำที่มีความสามารถในตนเอง ในการที่จะตระหนักรู้จากภายในตนเอง (own inner) ถึง อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ที่ให้ความหมายต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างแท้จริง บุคคลที่มีสภาวะนี้เกิดขึ้นกับตนเองได้สามารถจะพัฒนาตนเองสู่การเป็นผู้นำที่แท้จริงได้ ภาวะผู้นำที่แท้จริงจะมีความรู้จักทั้งตนเองและผู้ตามพร้อมที่จะพัฒนาผู้ตามและตนเองไปพร้อมๆ กัน เห็นคุณค่าของการกระทำ ภาวะผู้นำที่แท้จริงวิเคราะห์ในมุมมองของความเป็นมนุษย์ คือ การเป็นผู้นำที่เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่งหมายความว่า เมื่อใดก็ตามที่ผู้นำมีภาวะผู้นำที่แท้จริงสามารถใช้ภาวะความเป็นผู้นำนี้บริหารจัดการหรือนำผู้อื่นได้ในทุกสถานการณ์ (Fritz, S., & Sorgell, P., 2017, p.21) ผู้นำที่แท้จริงเป็นผู้นำที่มองเห็นความเป็นอยู่สภาวะของผู้ตามที่มีใช่เพียงแต่การปฏิบัติงานแต่มองเห็นและเข้าใจในบริบทที่เกี่ยวข้องกับผู้ตามนั้นมากไปกว่าการทำงาน ภาวะผู้นำที่แท้คือหนึ่งในลักษณะของผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ที่ให้ความสำคัญของการพัฒนาตนเองและผู้อื่น บททศวรรษวิชาการของ เบนเซนและคณะ (Bensen, F. et al., 2018) อธิบายภาวะผู้นำที่แท้จริงว่า เป็นผู้นำที่มีการตระหนักรู้ในตนเอง (self-awareness) ยอมรับในตนเอง (self-acceptance) เป็นผู้นำที่มีจริยธรรมสูง (high moral standard) คิดและแสดงออกซึ่งพฤติกรรมในทางบวก ซึ่งผ่านกระบวนการพัฒนาจากด้านใน คือ ความคิด อารมณ์ และความเชื่อที่อยู่ในตนเอง (inner self) เพื่อแสดงความเป็นจริง ในตัวของคนนั้น อย่างแท้จริง

และคำนี้กลายเป็นที่มาของคำว่า ผู้นำที่แท้ ที่สามารถนำตนเองได้ (own leadership) ในมุมมองของความเป็นมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องหรือเป็นสิ่งเดียวกันคือ การพัฒนาตนเองให้มีเป็นผู้นำที่แท้ มีอยู่ด้วยกัน 4 ประการ ดังนี้

- 1.1 ตระหนักรู้ในตนเอง รู้ภาวะจิตใจ อารมณ์และคุณค่าในตนเอง
- 1.2 ปราศจากอคติ
- 1.3 แสดงออกซึ่งพฤติกรรมทางบวกที่มาจากภายในตนเองอย่างแท้จริง
- 1.4 จริงใจและซื่อสัตย์ต่อการมีสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น

การแสดงออกซึ่งความจริงใจ มีผู้ได้แย้งเรื่องข้อพิพาทระหว่างความคิดซึ่งเป็นความรู้สึกด้านในกับพฤติกรรมอาจไม่เป็นความจริงเสมอไป ประเด็นนี้ได้มีการอภิปรายเพิ่มเติมว่า สนามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง (reality experience) จะเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้นำได้ทดสอบและฝึกหัดตนเองให้เป็นคนที่แท้จริงภายในตนเองได้

2. ผู้นำแบบบริการ (Servant Leadership) การรับใช้ผู้อื่น บุคคลที่จะกระทำเช่นนี้ได้จะต้องมีพลังในตนเองที่จะมีจิตบริการผู้อื่นจากความรู้สึกที่แท้จริงโดยมิได้หวังสิ่งตอบแทนหรือรางวัล การบริการผู้อื่นก่อนการนำ จึงเป็นคำที่มีความหมายในมุมมองของความเป็นมนุษย์ที่จะเลือกเป็นผู้ให้มากกว่าการตอบสนองความต้องการของตนเองเป็นอันดับแรก ลักษณะของผู้นำแบบบริการจะเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ มั่นคง น่าเชื่อถือและไว้วางใจ ชื่นชมและยินดีในผู้อื่น ให้กำลังใจและพร้อมจะสนับสนุนผู้ตามอยู่เสมอ ลักษณะเช่นนี้คือบุคคลที่มีการพัฒนาและฝึกฝนตนเองในระดับที่พร้อมกับการบริการผู้อื่นโดยมิได้คิดว่าตนเองเป็นผู้นำหรืออยู่ในตำแหน่งของผู้นำ หากเปรียบเทียบกับพุทธธรรมคือ ความสามารถของบุคคลในการลดละ อัดตา ตัวตนของตนเองได้ การประพฤติเช่นนี้เป็นหนทางที่งดงามยิ่งต่อการพัฒนาตนเองสู่สภาวะของความ “ว่าง” และเมื่อเกิดภาวะนี้ได้ บุคคลนั้นจะสามารถที่จะพัฒนาตนเองให้มีจิตใจที่กว้างขวาง หรือเรียกว่า มีจิตใหญ่ (ประเวศ วะสี, 2560) บทวิเคราะห์ภาวะผู้นำแบบบริการ (แบบผู้รับใช้) ของรัตติกกรณ์ จงวิศาล (2559, น. 278-300) สะท้อนให้เห็นมุมมองของความเป็นมนุษย์ได้อย่างชัดเจน อาทิ “ผู้รับใช้ควรพัฒนาให้เป็นผู้นำมากยิ่งขึ้นหรือควรติดตามผู้นำที่เป็นผู้รับใช้ (servant leader) แต่การเป็นผู้นำที่เป็นผู้รับใช้ มิได้เป็นได้โดยง่าย จำเป็นต้องเริ่มจากความรู้สึกอย่างเป็นธรรมชาติที่ต้องการจะรับใช้” การจะรู้สึกอย่างเป็นธรรมชาติได้จะต้องอยู่ในหัวใจของผู้นำที่มีจริยธรรม (Greenleaf, 2002) ฟังผู้อื่นด้วยความเข้าใจ (deep listening) เข้าใจและยอมรับและเอื้อวยาผู้อื่นได้ (empathy and healing) มีความตระหนักรู้เกี่ยวกับตนเอง (self-awareness) สุภาพถ่อมตน (humility) และการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น (altruism) หากเป็นสรุปทั้งหมดของการเป็นผู้นำที่สามารถบริการผู้อื่นได้

ต้องลดอัตตา ตัวตนของตนเอง ตามหลักคำสอนของพุทธธรรม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการฝึกตัวตน ให้เป็นคนมีหัวใจของความเป็นมนุษย์ ที่เป็นผู้มีจิตใจสูง (พุทธทาส อินทปัญญ, 2558)

3. ภาวะผู้นำจริยธรรม (Ethical Leadership) เป็นภาวะผู้นำที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้การ มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันออกมาสมบูรณ์มากที่สุดนั่นคือการสื่อสารแบบสองทาง (two way communication) ด้วยความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เท่าเทียม หลักการนี้ได้นำมาใช้ในการ สื่อสารระหว่างผู้นำและผู้ตามเพื่อการนำและการตามด้วยความเข้าใจ ยอมรับและให้เกียรติซึ่งกัน และกัน ผู้นำมีเพียงแต่การสื่อสารเพื่อการทำให้งานบรรลุตามเป้าหมายแต่เป็นการสื่อสารต่อผู้ตาม ด้วยความเอื้ออาทร พฤติกรรมของผู้นำ คือการแสดงออกซึ่งการมีคุณธรรมจริยธรรม ซื่อสัตย์ ยุติธรรมและมีเมตตาเพื่อให้งานก้าวไปข้างหน้าและประสบความสำเร็จทั้งผู้นำ ผู้ตามและองค์กร ในมุมมองของภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ภาวะผู้นำจริยธรรมและภาวะผู้นำหัวใจความเป็น มนุษย์มีจุดร่วมที่เหมือนกันคือ การให้คุณค่าต่อกันด้วยการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความซื่อสัตย์สุจริตระหว่างผู้นำและผู้ตาม (Fritz, S., & Sorgell, P., 2017, pp.21-22) แต่ใน นัยหนึ่งภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะลงโทษต่อผู้ตามที่ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ บทบาทหน้าที่และ ความรับผิดชอบ แต่สำหรับภาวะผู้นำด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องของการลงโทษ หรือเอาผิดต่อผู้กระทำผิดแต่อย่างใด แต่จะเน้นเรื่องการพัฒนาให้ผู้ตามมีการพัฒนาตนเองสู่ความ ดีและความงามทั้งในชีวิตความเป็นอยู่และในหน้าที่การงาน

4. ภาวะผู้นำจิตวิญญาณ (Spiritual leadership) จิตวิญญาณ (spirituality) เป็นสิ่งที่มี อยู่ในความเป็นมนุษย์นับแต่มีการปฏิสนธิในครรภ์ตามความเชื่อทางศาสนา แต่การศึกษาด้านจิต วิญญาณมักไม่เป็นที่ยอมรับในด้านวิชาการ การศึกษาและการวิจัยเนื่องจากมีข้อจำกัดด้านการวัด เชิงปริมาณ อย่างไรก็ตามความเป็นจริงนี้มนุษย์ไม่สามารถปฏิเสธว่าเป็นสิ่งที่อยู่ในความเป็น มนุษย์และจิตวิญญาณมีความสำคัญต่อการสร้างความหวัง (hope) ความรักและการมีพลังใจ (passionate) ต่อการทํากิจใดๆ ของมนุษย์ให้ประสบความสำเร็จได้นอกจากการใช้สติปัญญา (รัตติกรณ์ จงวิศาล, 2559, น. 301-302) มาร์ควส์ ดิแมนและคิง (Marques, J., Dhiman, S., & King, R., 2013, pp.81-91) ได้นำแนวคิดทฤษฎีด้านจิตวิญญาณไปใช้ในการทดลองกับสมาชิก ในองค์กรธุรกิจ โดยการใช้รูปแบบการบูรณาการทางความคิดเพื่อให้สมาชิกในองค์กรมีการนำเอา การตระหนักรู้ใหม่ (a new awareness) ในสถานที่ทำงาน (an integral model of spirituality in workplace) ที่มีการบริหารองค์โดยผู้นำที่มีความเชื่อและให้ความสำคัญเรื่องจิตวิญญาณของ มนุษย์และศักยภาพของมนุษย์ในการพัฒนาตนเองซึ่งมีอยู่แล้วในธรรมชาติของการเกิดมาเป็น มนุษย์ (nature spiritual mindset) ผลการศึกษาของพวกเขาพบว่า 1) สมาชิกขององค์กรทำงาน

ให้แก่องค์ด้วยความสุขและความพึงพอใจ รู้สึกถึงคุณค่าในตนเองและคุณค่าของงานที่ทำการเป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จขององค์กร 2) ด้านภาวะผู้นำด้านจิตวิญญาณของผู้บริหารองค์กร พบว่ามีคุณลักษณะดังต่อไปนี้ สนับสนุนให้ความใส่ใจต่อสมาชิกองค์กรในฐานะของความเป็นบุคคล ปฏิบัติต่อสมาชิกองค์กรด้วยความเคารพในความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน ให้ความสำคัญกับชุมชนและการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และให้ความร่วมมือ ไว้วางใจและเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นและหรือองค์กรอื่น ผู้นำจิตวิญญาณ ในมุมมองของความเป็นมนุษย์คือผู้ที่อดทนต่อการให้โอกาสตนเองได้มีการพัฒนาจิต ลดทอนความเห็นแก่ตัว โดยมีเป้าหมายชีวิตคือการไม่เบียดเบียน ทำให้ชีวิตของการเป็นผู้นำเป็นประโยชน์ด้วยการบ่มเพาะความกรุณาเพื่อสร้างความสุขอันยิ่งใหญ่ให้ผู้อื่น ซึ่งเป็นความยั่งยืนโดยแท้ของการเกิดมามีชีวิตก่อนที่จะดับสิ้นไป (องค์ทะไลลามะ, 2558, น. 38)

5. ภาวะผู้นำแบบยั่งยืน (Sustainable Leadership) พัฒนาขึ้นครั้งแรก ค.ศ.1980 โดยเลสเตอร์ บราวน์ (Lester Brown) สถาบัน เวิลด์วอตช์ (World Watch Institute) และได้มีการพัฒนาทฤษฎีภาวะผู้นำแบบยั่งยืนนี้มาอย่างต่อเนื่องในปี ค.ศ.1987, 1992, 2002 และ 2005 ตามลำดับ ภาวะผู้นำที่ยั่งยืนพัฒนาขึ้นมาเพื่อให้ ธุรกิจ สังคม การเมือง รัฐบาล มีศักยภาพในการสร้างผู้นำที่เหมาะสมต่อสภาพการณ์เปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน คำนิยามภาวะผู้นำแบบยั่งยืนมีความหมายไว้จำนวนมาก โดยสรุป ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนเป็นภาวะผู้นำที่ไม่ปล่อยให้ผู้ตามเดินเองแต่เพียงลำพัง ตลอดเส้นทางของการบริหารจัดการจะมีผู้นำอยู่เคียงข้างและเดินพร้อมกับผู้ตามเสมอ มีวิสัยทัศน์ในการสร้างแรงบันดาลใจผู้ตามให้พัฒนาดตนเองเพื่อก้าวการพัฒนางานและพัฒนาองค์กรตลอดจนการเป็นผู้นำที่ดีเพื่อที่จะคงความสมดุลของธรรมชาติ สรรพสิ่งในโลกนี้ไว้ คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม นั้นหมายถึงการเป็นผู้นำที่มีศักยภาพที่สามารถนำได้ทั้งตนเอง (knowledge of individual leader and leader action) และองค์กร (Visser, W., 2018)

การศึกษาของคิลปีซย์ สุวรรณมณี (2555, น. 81-82) เรื่ององค์ประกอบสำคัญสู่การเป็นผู้นำแบบยั่งยืน ได้สรุปองค์ประกอบที่สำคัญของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนไว้ 2 องค์ประกอบ คือ ความยั่งยืนของภาวะผู้นำและความยั่งยืนขององค์กร ที่มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกัน เพราะผู้นำสามารถจะนำพาองค์กรสู่ความยั่งยืนด้วยภาวะผู้นำที่มีความลุ่มลึก(depth) คือความสามารถด้านการบูรณาการสติปัญญาและอารมณ์ (hard science and soft science) เข้าด้วยกันถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของผู้นำแบบยั่งยืน มีความทนทาน (endure) เพียรพยายาม การพัฒนาดตนเอง ต่อเนื่อง สอดคล้องและทันต่อสถานการณ์การของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีการผสมผสานของวัฒนธรรมตลอดจนแนวคิดที่หลากหลายรูปแบบมากขึ้นในยุคต่อไปในอนาคต (diversity)

มีค่านิยมในการอนุรักษ์ (conservation) และการยืดหยุ่น (flexibility) อันสืบเนื่องมาจากความสามารถของการพัฒนาระดับจิตใจของตนเองกระทั่งเห็นว่ามนุษย์ไม่สามารถแยกจากธรรมชาติได้ สอดคล้องกับการศึกษาของ ภาวะผู้นำที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดผู้นำยุคใหม่ (new paradigm) ที่นำไปใช้กันอย่างแพร่หลายในสาขาต่างๆ ได้แก่ เศรษฐศาสตร์ (economics) โดยแดเนียล คาร์เนมัน (Daniel Kahneman) ศาสตราจารย์ด้านจิตวิทยา ผู้เสนอทฤษฎีเศรษฐศาสตร์เชิงพฤติกรรม ได้รับรางวัลสาขาเศรษฐศาสตร์ของธนาคารชาติสวีเดนเพื่อระลึกถึงอัลเฟรด โนเบล (The Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel) เกียรติยศของรางวัลเทียบเท่ารางวัลโนเบล เรื่องที่เขาศึกษาและได้รับรางวัลเป็นเรื่องของการพัฒนาพฤติกรรมด้านเศรษฐศาสตร์ ด้วยการมีสติ การหยั่งรู้ มาใช้ในการตัดสินใจและการสร้างพฤติกรรม (Intuitive judgement and decision-making, explores the same territory of real behavior) และภาวะผู้นำแบบยั่งยืนนี้จะนำองค์กรสู่ความยั่งยืนได้ ทั้งด้านธุรกิจ (business) การเงินและธนาคาร (finance and banking) และการศึกษา (education) (Tideman, S.G. et al., 2013, pp.20-21)

จะเห็นได้ว่า การนำตนเอง ของผู้นำมีความสำคัญเกี่ยวกับการหยั่งรู้ (intuitive knowing) ที่เกิดขึ้นได้ในมนุษย์ทุกคนและสามารถจะเข้าถึงได้หากมีความเพียรที่จะสร้างจิตสำนึกใหม่เพื่อการพัฒนาตนเองและการทำคุณประโยชน์ต่อส่วนรวม

6. ภาวะผู้นำดิจิทัล (Digital Leadership) เป็นภาวะผู้นำที่ได้มีการนิยามขึ้นตามการเปลี่ยนไปของยุคสังคมจากอุตสาหกรรมช่วงที่ 3 สู่อุตสาหกรรมช่วงที่ 4 (4.0) ซึ่งเป็นยุคของข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีดิจิทัล ภาวะผู้นำในยุคดิจิทัล อีริค เซนเนินเจอร์ ได้อธิบายว่าตามความหมายของภาวะผู้นำในวิกิพีเดียคือ เป็นกระบวนการทางสังคมที่มีผลต่อบุคคลให้สามารถให้การสนับสนุนผู้อื่นบนพื้นฐานขององค์ความรู้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย คำสำคัญจึงอยู่ที่คำว่า “การนำสังคม” ซึ่งเป็นการนำสังคมของข้อมูลข่าวสาร มัลติมีเดีย สังคมออนไลน์ (social media) ไปเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์องค์กรให้ประสบความสำเร็จ เซนเนินเจอร์เชื่อว่า ภาวะผู้นำในแต่ละยุคไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนักแต่สิ่งที่เปลี่ยนคือ รูปแบบการบริหารจัดการของผู้นำ (style) ที่ปรับเปลี่ยนตนเองและนำความก้าวหน้าทางนวัตกรรมเทคโนโลยีนี้มาใช้ในการจัดการอย่างไร (Sheninger, E., 2014) ตระหนักและรู้เท่าทันว่าสิ่งเหล่านี้คือเรื่องน่าตื่นเต้นหรือสิ่งที่ทำให้เกิดความสับสน ที่จะทำให้องค์กรเปลี่ยนแปลงให้เร็วหรือช้า ผู้นำการเปลี่ยนความคิด ต้องตัดสินใจกับการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคตที่ไวเสมือนหนึ่งของมิติเวลาที่เดินทางตามแนวโค้งของอวกาศที่เกิดจากการบิดตัว (Warp speed) การอยู่ในท่ามกลางวงจรของการแข่งขันอยู่ตลอดเวลา (rat

race) และการประเมินถึง ประโยชน์ ผลกระทบและความคุ้มค่าของการเปลี่ยนแปลงขององค์กรในเส้นทางของโลกใบใหม่ (Gazelle race) ที่ผู้นำการเปลี่ยนความคิดต้องเผชิญ

คุณลักษณะ/องค์ประกอบของผู้นำดิจิทัลประกอบด้วย 1) มีความสามารถด้านเทคโนโลยีทั้งความรู้และการใช้งาน (Leading with Technology) สามารถที่จะบริหารงานได้โดยไม่ต้องนั่งเก้าอี้บริหารเพราะโลกอนาคตอันใกล้ ผู้นำจะจัดการองค์กรได้โดยไม่ต้องใช้ห้องทำงาน ผู้นำการเปลี่ยนความคิดจะสามารถติดต่อสื่อสารกับลูกค้า สมาชิก หรือได้โดยการผ่านเทคโนโลยีทางการสื่อสาร ยกตัวอย่างเช่น สไกป์ (Skype) เฟซไทม์ (FaceTime) ไลน์ (Line) เป็นต้น 2) มีความคิดบริหารจัดการแบบยืดหยุ่น (Flexible work schedules) มีความคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking) คำนึงถึงความสุข (Happy) การความสมดุลของชีวิตในการทำงานของสมาชิกในองค์กร (Work-life balance) 3) ไม่มีช่องว่างระหว่างวัยในการทำงานร่วมกับสมาชิกในองค์กร (Generation Breakdown) โดยผู้นำการเปลี่ยนความคิดจะต้องสามารถ เรียนรู้ (Learn) วิธีที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองให้เป็นผู้ที่ตื่นรู้ เบิกบาน (enlightened) ด้านการสื่อสาร (Communicate) มีช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายและกว้างขวางโดยใช้เทคโนโลยีและสื่อสารเป็น เช่น เข้าใจในสิ่งที่ตนเองต้องการจะสื่อสาร เข้าใจว่าคนที่ตนเองต้องการจะพูดด้วยคือใคร เขาต้องการอะไร อะไรที่เป็นความฝันและแรงบันดาลใจของเขา บอกเรื่องราว อะไรคือสิ่งที่ตนเองจะพูด พูดให้คนฟังมองเห็นภาพ สนใจความรู้สึกของคนที่กำลังพูดด้วย ไม่ใช่เพียงแค่เข้าใจว่าเขากำลังคิดอะไรอยู่เท่านั้น เมื่อไรก็ตามที่เขาปฏิบัติตามที่ตนเองต้องการจะสื่อสาร อย่าลืมทำให้ชีวิตเขาดีขึ้น สร้างแรงบันดาลใจ (Inspire) เสริมสร้างพลังอำนาจให้ผู้อื่นก้าวข้ามอุปสรรคในตนเองสู่การพัฒนาได้ และเป็นผู้นำความคิดการบริหารวันนี้และวันข้างหน้า ให้คุณค่ากับสิ่งที่ทำและปรับตัวกับเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงอย่างเท่าทันอยู่เสมอ ฟังความคิด และ ไวต่อความรู้สึกของผู้อื่นเป็น สอดคล้องกับการศึกษาของ จิราพล สังข์โพธิ์ สุวรรณจันทิวาสารกิจ และเสาวนีย์ อยู่ดีรัมย์ (2560) เรื่อง ภาวะผู้นำในการบริหารองค์กรยุคดิจิทัล กรณีศึกษา: องค์กรดิจิทัลและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับดิจิทัล ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นผู้นำยุคดิจิทัลประกอบด้วย 5 มิติ คือ 1) การมีวิสัยทัศน์ 2) การสื่อสารที่สร้างแรงบันดาลใจ 3) การกระตุ้นทางปัญญา 4) การเป็นผู้นำแบบสนับสนุน 5) การให้ความสำคัญต่อพนักงาน

ในมุมมองของความเป็นมนุษย์ของภาวะผู้นำดิจิทัลในงานเขียนของเบนต์ตัน (Benton, D.A., 2017) คือ ผู้นำจะใช้เทคโนโลยีเป็นเพียงเครื่องมือในการบริหารงานและบริหารคนเพื่อสมาชิกและความสำเร็จขององค์กรโดยไม่ถ่วงดุลกับเทคโนโลยีจนลืมความเป็นคนของสมาชิกหรือผู้ตามยังคงให้ความสนใจและใส่ใจต่อผู้อื่นอย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ผักผ่อนตนเองให้เป็น

ผู้ที่มีพลวัตในการเปลี่ยนแปลงและช่วยให้ผู้ตามพัฒนาตนเองได้ (Be Dynamic: Enable change in yourself and other) มิติแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้มีความหมายในด้านลึก กว้าง และยาว ด้านลึก คือการเปลี่ยนแปลงจากภายในตนเองด้วยการฝึกปฏิบัติ ซึ่งมีอยู่ด้วยกันหลายวิธี เช่น การฝึกสติสัมปชัญญะ มีความรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา เท่าทันความรู้สึกตัว สติจะเป็นเครื่องกำกับตนเองในมีพฤติกรรมที่ถูกต้องท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก ดังนั้นไม่ว่ายุคดิจิทัลเทคโนโลยีหรือยุคที่มนุษย์ย้ายที่อยู่อาศัยไปยังดาวดวงอื่น หากมนุษย์ยังคงมีจิตวิญญาณเดิม ภาวะผู้นำ การเปลี่ยนความคิด (mind-switch leadership) นี้ก็ยังคงดำรงอยู่ได้แบบมีภูมิคุ้มกันในตนเองและนำพาผู้อื่นให้มีความทุกข์น้อยลงได้

7. การนำตนเอง (Self-Leadership) แนวคิดทฤษฎีพัฒนามาจากแมนซ์ (Manz, C.C., & Neck, 2004) ในการศึกษาของแมนซ์ได้อธิบายถึงการนำตนเอง คือการที่บุคคลสามารถที่จะควบคุมพฤติกรรมและการมีพลังในการนำตนเองและผู้อื่น ซึ่งความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมตนเองนี้เกิดได้ด้วยความรู้ความเข้าใจที่เกิดจากปัญญา (cognition) การควบคุมพฤติกรรมของตนเองที่เกิดจากปัญญานี้มีผลอย่างมากต่อผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ผู้ตาม เพื่อนร่วมงานหรือบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้อง (Neck, C.P., & Houghton, J.D., 2006) พอล ซอเจลล์ ได้นำแนวคิดการนำตนเองของแมนซ์และเนค มาวิเคราะห์ในมุมมองของภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ (humanistic leadership) พบว่า การนำตนเองเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์อย่างชัดเจน เพราะการตระหนักรู้และการหยั่งรู้ที่เกิดขึ้นในภายในของบุคคลนั้นมาจากการฝึกฝน (practicing) และเป็นสภาวะที่รู้ได้ด้วยตนเองจึงสามารถที่จะนำไปพัฒนาปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นได้ด้วยความเมตตา (kindness) และสามารถที่จะให้การช่วยเหลือต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ (Fritz, S., & Sorgell, P., 2017, pp. 24-25)

สรุปวิวัฒนาการของทฤษฎีภาวะผู้นำ สังเคราะห์ผ่านมุมมองของแนวคิดความเป็นมนุษย์ และภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ได้ดังนี้

1. ด้านการนำตนเอง

1.1 มีการพัฒนาฝึกฝนตนเอง อาทิ

1.1.1 การปล่อยใจให้ว่างจากความคิด

1.1.2 การฝึกสติเพื่อการตระหนักรู้ และการหยั่งรู้

1.1.3 การรู้เท่าทันความคิด อารมณ์และความรู้สึกของตนเอง

1.1.4 การมองเห็นความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง

1.1.5 การมองเห็นคุณค่าในตนเอง

1.1.6 ตื่นรู้และมีแรงบันดาลใจ

1.1.7 เรียนรู้ฝึกหัดตนเองให้มีจิตสำนึกใหม่จากประสบการณ์/สนาม
ปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

1.1.8 การทบทวนบทบาทพฤติกรรม เพื่อการปรับปรุง ด้วยวิธีการสะท้อนคิด
ในตนเองอยู่เสมอ (self-reflection)

2. ด้านการนำองค์กร

2.1 การปฏิบัติต่อสมาชิก

2.1.1 ใช้สุนทรียสนทนา

2.1.2 ลดช่องว่างระหว่างผู้นำกับผู้ตาม /สมาชิก

2.1.3 เคารพในคุณค่าความเป็นมนุษย์ของสมาชิกในองค์กร มีปฏิสัมพันธ์
ทางบวกต่อสมาชิกและผู้ร่วมงาน

2.1.4 คำนึงถึงความต้องการและความจำเป็นพื้นฐานของสมาชิก

2.1.5 บริหารงานโดยการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลของสมาชิก

2.1.6 ส่งเสริมสนับสนุน ให้มีการพัฒนาสามารถนำตนเองและพัฒนาเป็นผู้นำ
ในอนาคต

2.1.7 ไม่ลำเอียง มีความเห็นชอบในการบริหารงาน

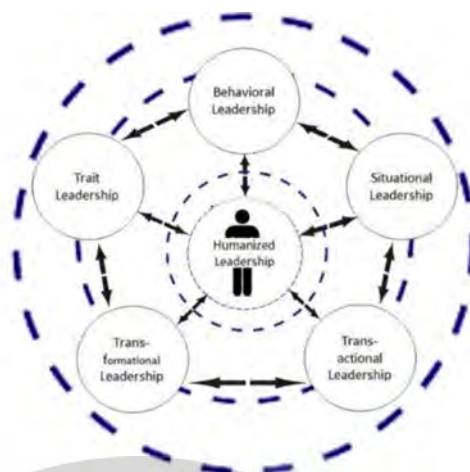
2.2 การทำประโยชน์เพื่อองค์กร

3. ด้านความเชื่อมโยงต่อชุมชนสังคม

3.1 การร่วมเรียนรู้กับชุมชน องค์กรอื่น สังคม แลกเปลี่ยนและทำประโยชน์เพื่อ
ชุมชน สังคม

3.2 การช่วยเหลือสังคม/การอนุรักษ์ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ผู้นำมมของความเป็นมนุษย์ นั้นเป็นผู้นำที่สามารถที่จะพัฒนาระดับจิตวิญญาณ
ของตนเองสู่เปลี่ยนแปลงตนเองอย่างลึกซึ้งด้วยฝึกฝนให้ตนเองมีสติ รู้เท่าทันความคิดการตระหนักรู้
รู้ เกิดการหยั่งรู้ (intuitive) ตื่นรู้ (awakening) มีความเบิกบานยินดี เกิดสำนึกใหม่ เปลี่ยนแปลง
ตนเองไปจากเดิม เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เข้าใจโลกตามลักษณะของปัญหาและภาวะการณ์ แม้ว่า
ความซับซ้อนของปัญหาและภาวะวิกฤติการณ์ทางสังคมจะเป็นพลวัตรที่หมุนเร็วโลกจะ
เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ภาวะผู้นำที่มีความคิดสร้างสรรค์และมีหัวใจความเป็นมนุษย์ จะ
สามารถนำการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สังคมมีสันติสุขได้ (ประเวศ วะสี, 2561) และภาวะผู้นำ
หัวใจความเป็นมนุษย์จะเชื่อมต่อและหลอมรวมอยู่ในภาวะผู้นำทุกยุคสมัย ดังภาพ 9

ภาพ 9 แสดงความเชื่อมโยงของภาวะผู้นำจากการสังเคราะห์ทฤษฎี

1. ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ :

ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ เป็นการสร้างทฤษฎีภาวะผู้นำที่มีการนำแนวคิดของทฤษฎีมานุษยวิทยามาใช้เกี่ยวกับองค์ประกอบของความเป็นมนุษย์ที่มีรากฐานที่มาจากปรัชญาและศาสนา แนวคิดนี้ได้นำมาใช้ในการเรียนการสอนด้านการบริหารในมหาวิทยาลัยมากขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาในยุคศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ผู้วิจัยได้ศึกษาเรียบเรียงเกี่ยวกับที่มา ความหมาย และการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ดังนี้

1.1 ที่มา

ผู้นำส่วนใหญ่มักจะบริหารองค์กรตามกระแสของโลกเพื่อความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ แต่ด้วยสังคม สิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบ (impact) ซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา บทสรุปของการนำสุดท้ายไม่ว่าจะระดับใดคือ การหมุนไปตามวงล้อของเวลา มีการริเริ่ม มีการพัฒนาและการสิ้นสุดการพัฒนา แม้แต่องค์กรของรัฐก็อาจมีการหยุดการพัฒนา การล้มเลิกการบริหาร ซึ่งอาจจะเกิดจากความเสื่อมที่เป็นไปตามระยะเวลา ประกอบกับภาวะผู้นำที่อ่อนแอ การคอร์รัปชันโกงกินของคนในองค์กรย่อมนำมาซึ่งความเสื่อมสลายในที่สุด แต่ความน่าสนใจของการกาลเวลาคือ ช่วงที่มีการพัฒนา คำถามที่ตามมาคือ จะมีวิธีทางใดที่ทำให้การพัฒนานี้เกิดการหมุนเวียนไปแบบต่อเนื่อง แบบ“การพัฒนาแบบยั่งยืน” ยาวนานตามยุคสมัยเมื่อใกล้ถึงระยะที่จะเสื่อม สามารถจะพลิกผันสถานการณ์เพื่อให้คงอยู่ได้โดยไม่พินาศไปจนต้องใช้ระยะเวลารื้อฟื้นที่ยาวนาน

ปี ค.ศ.1980 ในสหรัฐอเมริกาและยุโรปได้มีการปรับแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำในการสอนระดับบัณฑิตศึกษา ในมหาวิทยาลัย เพื่อให้มีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับสภาวะการณ์

สังคมที่เปลี่ยนแปลงในยุคสังคมนิยมใหม่ ซึ่งภาวะผู้นำจะต้องมีทั้งบทบาทผู้นำและผู้ตามในคนเดียวกันและจำเป็นต้องเพิ่มทฤษฎีแนวคิดมานุษยวิทยา (humanistic theory) เข้าไปในการเรียนการสอนเพื่อการสร้างผู้นำแบบใหม่เพื่อประสิทธิภาพและความยั่งยืนของเศรษฐกิจดังนั้นจากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ได้นำมาใช้ในสาขารัฐกิจ โดยโรเบิร์ต (Dennis Robert,) เป็นคนแรกที่ได้นำแนวคิดมานุษยวิทยามาใช้ในการพัฒนาทฤษฎีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ โดยมีประเด็นดังนี้ 1) ค้นหาความหมายและให้ความสำคัญต่อประสบการณ์ของมนุษย์ 2) ความรู้คือพื้นฐานที่สำคัญของการปฏิบัติ 3) การปฏิบัติอยู่ภายใต้คุณธรรมจริยธรรม (Perruci, G., & Schwartz, S., 2002, pp. 11-17) อธิบายได้ดังนี้

1.1.1 ประสบการณ์ของมนุษย์ (The Human Experience) การศึกษาภาวะผู้นำในที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาพฤติกรรมของผู้นำในบริบทของด้านสังคมวิทยา (social science) แต่ปราศจากการศึกษาความเป็นมนุษย์ของผู้นำ ซึ่งคำว่า “มนุษย์” เป็นคำที่ติดตัวมนุษย์มาแต่แรกเกิดที่สามัญมากที่สุด และคำนี้จะนำไปสู่ความเป็นที่สุดของพฤติกรรมผู้นำได้โดยมีต้องสงสัย ปัจจุบันนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาพยายามที่จะหาเครื่องมือเพื่อทดลองวัดพฤติกรรมของมนุษย์ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ประสบการณ์ของมนุษย์ในเชิงอัตวิสัยมีความสำคัญและจำเป็นมากต่อการศึกษาความเป็นมนุษย์ (human being) เมื่อนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาภาวะผู้นำ (Leadership Education) จึงมีความสอดคล้องกันอย่างยิ่ง เพราะความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและผู้ตามเป็นปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ซึ่งมีความรู้สึก ดีใจ เสียใจ รัก โกรธและหลง ไม่แตกต่างกัน ดังนั้นการใช้แนวคิดมานุษยวิทยามาพัฒนาภาวะผู้นำจะช่วยให้เข้าใจถึงภาวะผู้นำผ่านมุมมองของความเป็นมนุษย์ที่มีมิติละเอียดอ่อน

1.1.2 ความรู้มาก่อนปฏิบัติ (Knowledge Before Action) ในอดีตการศึกษาของมนุษย์ไม่ได้แยกส่วนระหว่างความรู้และการฝึกปฏิบัติออกจากกัน การทำซ้ำทำให้เกิดความรู้และความรู้ นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นเช่นนี้อยู่เสมอ การเรียนรู้ของมนุษย์ในยุคดั้งเดิม “ความรู้กับความจริงคือสิ่งเดียวกัน” แต่ปัจจุบันมนุษย์มีความรู้แบบแยกส่วนเพราะความต้องการของสังคม การพัฒนาทฤษฎีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์เป็นการศึกษาโดยเชื่อมโยงความรู้สู่การปฏิบัติ ในยุคเรเนอซองค์ (Renaissance) แมคชีแวลล์ (Machiavelli's The Prince) กล่าวว่า “มีอาจปฏิเสธได้ว่าธรรมชาติของมนุษย์มีความซับซ้อน แต่เราจำเป็นต้องมีความเป็นมนุษย์เพื่อการพัฒนาสู่สิ่งที่ดีกว่า” จึงเป็นไปได้ว่าในยุคนี้นักปรัชญาแมคชีแวลล์ คือ ผู้ที่เข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สามารถเชื่อมต่อกันได้ระหว่างธรรมชาติของผู้นำและผู้ตาม

การศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำความเป็นมนุษย์มีสามารถกระทำได้ เพียงแต่การมีความรู้เพียงอย่างเดียวแต่ต้องนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ และติดตามผลของการปฏิบัติ ด้วยการบันทึกการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์อย่างต่อเนื่องพร้อมกับทำความเข้าใจต่อสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างใคร่ครวญด้วยตนเองผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

1.1.3 คุณธรรม จริยธรรม มานุษยวิทยายุคต้น เห็นว่าพฤติกรรมที่แสดงถึงความเป็นมนุษย์คือการแสดงออกซึ่งสิ่งที่เป็นความงาม ความดี ที่เกิดจากจิตที่ได้รับการพัฒนาฝึกฝน ในยุคกลางกล่าวถึงวัฒนธรรมที่อยู่ในบุคคล ในการพัฒนาทฤษฎีภาวะผู้นำคือ คำถามที่ว่า แล้วทำอย่างไรจึงจะเกิดพฤติกรรมเช่นนี้ได้ ดังนั้นการสนทนา การสื่อสารระหว่างผู้นำและผู้ตามคือ คำตอบในการพัฒนาและการเข้าถึงความเป็นมนุษย์เพราะการเรียนรู้จากการสนทนาจะนำมาสู่การรู้จักตนเองเพื่อการรู้จักและเข้าใจว่าจะเป็นผู้นำเพื่อสิ่งใด

แนวคิด ทฤษฎีพื้นฐานของภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ (Humanistic leadership) มีที่มาจากอัครทอฟและโฮลฟอร์ด (Aktouf, & Holford's, 2009) ที่ตระหนักรู้และเห็นคุณค่าของการคิดริเริ่มที่จะสร้างทฤษฎีเพื่อประโยชน์ต่อมนุษยชน (human person) ที่จะศึกษาภาวะผู้นำนี้ด้วยการเป็นผู้ศึกษาและผู้ถูกศึกษาในคนคนเดียวกัน (knowing from subjective being and objective are in one) โดยการวางแผนว่าจะศึกษาด้วยตนเอง ศึกษาผู้อื่น หรือจากปรากฏการณ์ เหตุการณ์ โครงการ หรือกิจกรรมใดๆ ที่จะสามารถทำให้ตนเองเกิดการเรียนรู้และมีภาวะผู้นำในตนเองสู่การมีหัวใจความเป็นมนุษย์ได้ ทฤษฎีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ จึงเป็นทฤษฎีการเรียนรู้จักตนเองด้วยตนเอง โดยการพิจารณาที่ค้นหาความหมายของการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างแท้จริง แนวคิดหนึ่งที่อัครทอฟและโฮลฟอร์ด นำมาพิจารณาและสนับสนุนการสร้างทฤษฎีคือ เขาทั้งสองเชื่อว่าวิสัยทัศน์ของผู้นำที่ใช้โครงสร้างการบริหารองค์การแบบบนลงล่าง (top-down vision) ไม่เพียงพอต่อการบริหารองค์แบบมนุษยศรัทธาจะปฏิบัติต่อกัน ความหมายอีกนัยหนึ่งคือการบริหารองค์การด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์นั้นโครงสร้างในการบริหารงานไม่ควรเป็นแบบจากบนลงล่าง เช่นเดียวแนวคิดของเมลล์ (Mele', 2016) เห็นว่า ผู้นำที่แท้จริงไม่ใช่ผู้ที่แสดงความรู้ความสามารถว่าตนเองรู้และเก่งเพียงคนเดียว แต่เป็นผู้นำที่มีปฏิสัมพันธ์ผ่านการสนทนา พูดคุย (dialogue) กับผู้ตามแบบกัลยาณมิตร (adult allies) สามารถทำให้ผู้ตามรู้จักและพัฒนาตนเองให้ยิ่งขึ้นไปได้ ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์เป็นภาวะที่บุคคลมองเห็นถึงความสำคัญของเพื่อนมนุษย์ การพัฒนาและการเจริญเติบโตของผู้ตามและชุมชน

ในปี 2009 พุสและเฟรย์ (Peus, & Frey, 2009) ได้นำแนวคิดที่พัฒนามาจากมานุษยวิทยามาใช้ในการบริหารองค์การ ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 8 หลักด้วยกัน คือ 1) เข้าใจผู้ตาม 2) ใช้การนำ

ด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์มาประพติดปฏิบัติ 3) ให้ผู้ตามเข้าใจในวิสัยทัศน์ขององค์กรร่วมกัน 4) ลดช่องว่างระหว่างผู้นำกับผู้ตาม 5) สื่อสารกับผู้ตามในทีมอย่างทั่วถึง 6) เป็นกันเองกับผู้ตามทุกคน 7) มีส่วนร่วมในการทำงานเป็นทีมและการให้อิสระในการตัดสินใจ 8) ผู้นำมีความยุติธรรม พุสและเฟรย์นำหลักการทั้ง 8 ประการนี้มาพัฒนาเป็นภาวะผู้นำด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์และกำหนดกรอบแนวคิดทฤษฎีนี้ขึ้นในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตามในปีเดียวกันนักวิชาการร่วมสมัยมากและเพลส (Maak, & Pless, 2009) ได้วิจารณ์ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์นี้ว่าผู้นำควรจะนำพาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ไปใช้ในยุคของโลกาภิวัตน์ (global citizen) เชื่อมโยงไปสู่การเป็นเครือข่ายทั่วโลก การนิยามภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์จึงไม่อาจนิยามได้ง่ายนัก เพราะความละเอียดอ่อนและซับซ้อนในมิติของความเป็นมนุษย์ ซึ่งการเจริญงอกงามทางปัญญา พัฒนาสู่การมีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากภายใน (intrinsic person/inner) มีความเป็นนามธรรมสูง อย่างไรก็ตามในนานาประเทศได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของการพัฒนาความรู้ภายใน (inside knowing) จึงได้มีผู้ที่นิยามไว้ในความหมาย ดังนี้

1.2 ความหมาย ความสำคัญของภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ และ มุมมองการบริหารการศึกษา

ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ (Humanistic Leadership) คือ ลักษณะของผู้นำที่มีความเข้าใจสมาชิกในองค์กรในฐานะของความเป็นมนุษย์ที่ เคารพ ให้เกียรติในทุกด้านที่มีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับความเป็นบุคคลของสมาชิก ยอมรับและรับฟังในความคิดเห็นและพฤติกรรมการแสดงออกของแต่ละบุคคลที่มีความแตกต่างกัน เป็นผู้นำในการสร้างเครือข่ายบุคคลที่มีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์นี้เป็นกลุ่มคนและขยายเครือข่ายภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์นี้ออกไปในวงกว้างเพื่อมนุษย์ที่เบ่งบาน (ดุลยภาพในความเป็นมนุษย์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ (well-being) การเข้าถึงความจริง (self -actualization) และเข้าใจในความหมายของการมีชีวิตอยู่และการอยู่ในองค์กร (Fritz, S., & Sorgel, P., 2017, p. 18)

ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ คือ การประยุกต์หลักของความเป็นมนุษย์ ปรารถนาว่าด้วยการเคารพในศักดิ์ศรีและการเห็นคุณค่าของมนุษย์และสรรพสิ่งในจักรวาล มาใช้กับภาวะผู้นำและการพัฒนาตนเองจากด้านใน (personal development) ก่อนที่จะปฏิบัติต่อผู้อื่นบนพื้นฐานของคุณธรรมจริยธรรมความรับผิดชอบ ความเข้าใจ ยอมรับและเห็นอกเห็นใจในผู้อื่น (compassionate) (Hancock, J., 2018)

สรุป ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลที่มีความเข้าใจสมาชิกหรือผู้ตามในฐานะของความเป็นมนุษย์และปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพ ความเป็นบุคคล การตัดสินใจ ยอมรับฟังความคิดเห็น ให้เกียรติ เมตตาและเอื้ออาทร พิจารณา

ไตร่ตรองตามเหตุผลและความจริง ไม่ตัดสินโดยใช้ความคิดเห็นเฉพาะตน สนับสนุนในสิ่งที่มีความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนพึงมี

1.3 ความสำคัญของภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์

ไม่ว่าโลกจะหมุนไปและมีพัฒนาการของสิ่งต่างๆ ไปมากเพียงใด ความยังคงอยู่ซึ่งค่านิยมของมนุษย์คือ การมีผู้นำที่ดีมีรากฐานของความเป็นมนุษย์ หรือสภาวะแห่งตนที่มีความแข็งแกร่งทางมโนธรรม ในจิตวิญญาณ นำตนเองได้ นำผู้อื่นได้ นั่นหมายความว่าสามารถที่จะนำองค์กร ชุมชนและสังคมได้ในที่สุด ผู้นำหนึ่งคน เป็นตัวอย่างที่ดีระดับโลกได้ เพราะเหตุที่มีผู้นำที่มีเพียงคนเดียวย่อมมีผู้ตามที่ยึดเป็นแบบอย่างและสามารถนำตนเองได้ นำผู้อื่นได้ ขยายความสัมพันธ์นี้ได้อย่างไรขอบเขตในแนวราบ การจะแสดงพฤติกรรมออกมาซึ่งการเป็นผู้นำเช่นนั้นได้ จำต้องอาศัย “ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์”

ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ : มุมมองของการบริหารการศึกษา

การศึกษาในอนาคตต้องการผู้นำทางการศึกษาที่สร้างการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับไปพร้อมกันกับเทคโนโลยีที่สามารถสอนให้มนุษย์เรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ในโลกของไซเบอร์ (cyber) ที่มีแต่สิ่งประดิษฐ์ที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ของมวลมนุษยชาติเพื่อรองรับกับความต้องการในการดำรงชีวิต ในขณะเดียวกันกับความเป็นมนุษย์ที่สัมผัสได้การสื่อสารด้วยกันอาจถูกลดทอนลง ด้านการศึกษาผู้เรียนมีแนวโน้มต้องการเรียนรู้นอกสถาบันทางการศึกษาเพิ่มสูงมากขึ้นกว่าการเรียนในกระบวนการสอนจากครูหรืออาจารย์ (Lichtman, G., 2017, p.138) ผู้นำทางการศึกษาจึงไม่สุดโต่งทางด้านเทคโนโลยีและไม่โน้มเอียงไปในทางอนุรักษนิยมในคุณค่าการสอนในการจัดการศึกษารูปแบบเดิม ผู้นำทางการศึกษาจึงต้องสามารถจัดการและบริหารการศึกษาด้วยความรู้แบบบูรณาการที่เท่าทันทั้งความเจริญภาควัตถุและภาคของความเป็นมนุษย์ที่อยู่ในกระแสของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเข้าใจ นั่นคือ เข้าถึงความเป็นมนุษย์และความจำเป็นของเทคโนโลยีทางการศึกษา ใช้เทคโนโลยีเพื่อการบริหารการศึกษาได้อย่างชาญฉลาดในสิ่งที่ความสามารถด้านการสอนที่มนุษย์ไม่อาจกระทำได้เท่า และใช้ความเป็นมนุษย์คือ การรับรู้สัมผัส ความเชื่อ ความศรัทธา การสร้างความไว้วางใจ (trust) และการพัฒนาระดับจิตวิญญาณ (spiritual) ที่เทคโนโลยียังไม่สามารถสร้างได้ ให้เกิดคุณูปการที่สืบทอดการพัฒนาให้ผู้เรียนมีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาอย่างมีภูมิคุ้มกัน ประเด็นที่สำคัญที่ไม่แตกต่างคือผู้นำด้านการบริหารการศึกษาต้องมีการนำตนเองเพื่อการนำและการบริหารการศึกษาด้วยความเข้าใจความเป็นมนุษย์ที่แท้ในการบริหารการศึกษาได้ในทุกยุคสมัย

2. การพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ : การนำตนเอง

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าในยุคเก่ามีการกล่าวถึงภาวะผู้นำในทัศนะของความเป็นมนุษย์งานเขียนของพลาโต (Plato) และในวรรณกรรมภควัตคีตา ที่ไม่แตกต่างจากยุคปัจจุบัน ว่าเป็นผู้นำที่เข้าถึงการเป็นหนึ่งเดียวกัน (integrity) ที่จะสร้างความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ ไปด้วยกันกับการนำองค์กร ภาวะผู้นำคุณลักษณะอ้างอิงคุณสมบัติของบุคคลที่ติดตัวมาแต่กำเนิดและสามารถถ่ายทอดได้ทางพันธุกรรมในอดีต แต่ในโลกปัจจุบันทุกคนสามารถเป็นผู้นำ ทฤษฎีภาวะผู้นำมีไว้สำหรับทุกคนที่จะพัฒนาตนเองสู่การเป็นผู้นำ แม้ว่าในทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะจะอ้างถึงภาวะผู้นำเป็นลักษณะเฉพาะบุคคล แต่จากการศึกษาพบว่าศักยภาพของมนุษย์เกิดจากการเปลี่ยนแปลงตนเองด้วยแรงบันดาลใจที่เกิดขึ้นภายในบุคคล และการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวของบุคคลนั่นเอง การพัฒนาภาวะผู้นำด้วยการนำตนเองนั้นมีความสำคัญตามคำกล่าวของพลาโตที่ว่า “มากไปกว่าการอธิบายถึงภาวะผู้นำที่ดีหรือไม่ดีนั้นผ่านทฤษฎี คือการที่สามารถบอกได้ว่าผู้นำที่ดีหรือไม่ดีนี้ผ่านตนเอง” (Hamill, P., 2013, pp. 34-50) ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

2.1 การบ่มเพาะตนเอง (Self-cultivation) การบ่มเพาะตนเองจะเกิดขึ้นได้ด้วยการตระหนักรู้ในตนเอง (Self –Awareness) และพยายามจะเปลี่ยนแปลงตนเองให้พ้นจากวิถีการปฏิบัติแบบเดิม ต้องยอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงตนเองกว่าจะสำเร็จได้นั้นจะต้องได้รับความเจ็บปวดในตนเอง (painful self –development) เมื่อผ่านพ้นและปฏิบัติได้จนกระทั่งประสบความสำเร็จจะกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ถาวร (sustainable change) การปฏิบัติจำเป็นต้องห้อยแขวนความรู้และประสบการณ์เดิมไว้ เนื่องจากการฝึกบ่มเพาะตนเองด้วยการตระหนักรู้ในสถานการณ์จริงผู้ฝึกปฏิบัติจะไม่สามารถคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าได้ว่าสิ่งใดจะเป็นตัวกระตุ้นพฤติกรรมหากผู้ปฏิบัติคาดหวังว่าพฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นต้องเป็นไปความรู้เดิมที่ตั้งสมมุติฐานไว้ล่วงหน้าจะทำให้ผู้ปฏิบัติใช้ทักษะเดิมมาแก้ไขกับเหตุการณ์ปัจจุบันซึ่งอาจไม่ได้มีความสอดคล้องกันก็เป็นได้ ในแนวคิดนี้มีความสอดคล้องกับอัตถิภาวะนิยม (existentialism) คือความว่างและการมีอิสระในการเรียนรู้ของมนุษย์ ที่จะเป็นฐานในการทำให้เกิดการตระหนักรู้ในตนเอง ได้ง่ายต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ต้องระลึกอยู่เสมอว่า บุคคลไม่สามารถจัดการกับทุกสิ่งได้โดยใช้สูตรเดิม การเรียนรู้กับเหตุการณ์ใหม่ด้วยการเปิดใจ การพัฒนาภาวะผู้นำในตนเองด้วยการตระหนักรู้คือการไม่ใช้ความรู้เดิมเข้ามาตัดสิน ไม่คาดหวังผลลัพธ์ไว้ล่วงหน้า แต่เป็นการเรียนรู้อยู่กับปัจจุบันเพื่อผลที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว การเป็นผู้นำที่แท้จริงคือการสร้างความแตกต่างในการบริหารจัดการให้เกิดขึ้นกับองค์กรหรือโลกใบนี้

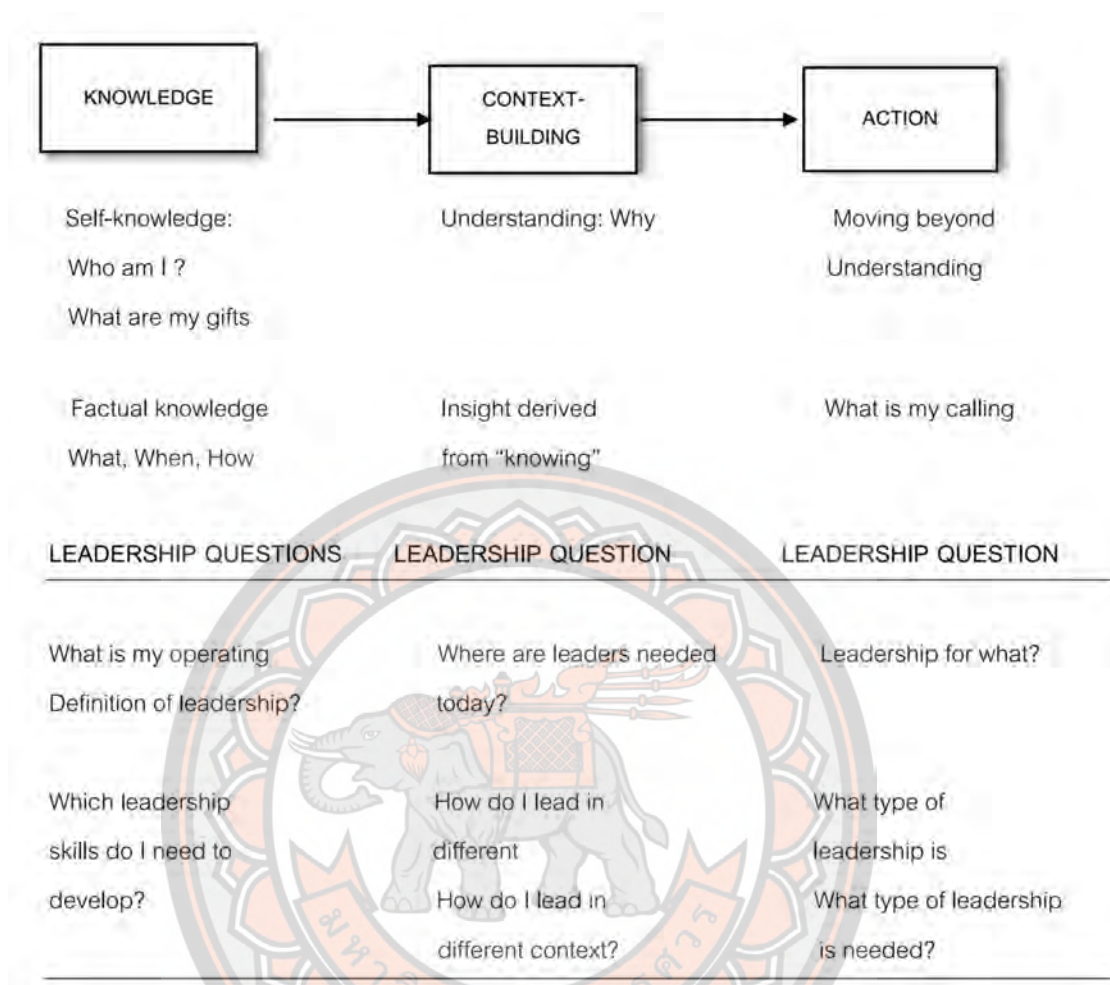
การสังเกตความคิด พฤติกรรมของตนเองในทุกขณะโดยการใช้สติ มีการใคร่ครวญความคิด การตัดสินใจทั้งก่อน ระหว่างและหลังการกระทำนั้นๆ จะทำให้เกิด การตระหนักรู้ แก่ไขในสิ่งที่เป็นข้อบกพร่องและการกระทำในสิ่งที่ดีแล้วในดียิ่งขึ้นไป อาทิ การรู้สึก ว่าตนเองโกรธ ไม่พอใจเมื่อสิ่งที่คาดหวังไม่เป็นไปตามที่ตั้งใจ และการดีใจ พอใจในสิ่งที่ได้มา ซึ่งสมหวังดังความต้องการ การรู้เท่าทันอารมณ์และความรู้สึกที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดการตระหนักรู้ ในตนเองก่อนการแสดงออกเป็นพฤติกรรม การฟังอย่างลึกซึ้ง ฝึกการเป็นผู้ฟังที่ดี (great listener) สามารถที่จะพัฒนาตนเองสู่การเป็นผู้นำที่ดีได้เพียงแค่จุดเริ่มต้นของการคิดอย่างใคร่ครวญ การตระหนักรู้และจากการเป็นผู้ฟังที่ดี

การตั้งคำถามว่าตนเองคือใคร (Who am I?) จะทำให้ผู้ฝึกปฏิบัติความเป็นผู้นำ ในตนเอง สามารถที่จะทบทวนความรู้สึกและบทบาทที่ตนเองกำลังกระทำอยู่ในปัจจุบันขณะคือ อะไร อาการรับรู้เกี่ยวกับตนเองเป็นสิ่งที่สำคัญมากกับภาวะผู้นำในปัจจุบันเพราะการรับรู้ เกี่ยวกับตนเองเท่ากับเป็นการรับรู้ความฉลาดทางอารมณ์ (emotional intelligence) ที่จะปรับ ความสมดุลของตนเองให้แสดงออกต่อผู้อื่นอย่างเหมาะสม เมื่อเข้าใจตนเองเท่ากับการเข้าใจ บริบทและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น (Understanding: Why) และพฤติกรรมแสดงออกซึ่งภาวะผู้นำ ที่ฝึกตนมาดีแล้วนั้นจะมากไปกว่าคำว่าเข้าใจในทุกสิ่งที่เกิดขึ้น นั่นแสดงว่าผู้นำจะมองเห็นและ เข้าใจได้ว่าสมาชิก ผู้ตามหรือบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องด้วยนั้นต้องการการแสดงออกอย่างไรจาก ผู้นำ ความเข้าใจนี้จะมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ดังมีคำกล่าวว่า “เราต้องการการแสดงออกจาก ผู้อื่นอย่างไร เขาก็ต้องการอย่างนั้นเช่นกัน เพราะบุคคลทุกคนที่เกิดมาล้วนแต่มีความเป็นมนุษย์ไม่ แตกต่างกัน” (Perruci, G., & Schwartz, S., 2002, pp.11-17)

พัฒนาการของบุคคลเพื่อการเป็นผู้นำตนเองสู่ความเป็นมนุษย์ ด้วยคำว่ามนุษย์ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถวัดได้โดยใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ ความเป็นมนุษย์จะพัฒนาได้มากน้อย เพียงใดจึงสังเกตได้จากพฤติกรรมโดยเชื่อว่า พฤติกรรมที่ได้รับการขัดเกลาแล้วย่อมมาจากการฝึก ตนเองให้เปลี่ยนแปลงความคิดซึ่งเป็นนามธรรมไม่สามารถจับต้องได้ ดังนั้นการศึกษาการพัฒนา ตนในที่นี้จึงมีอาณาเขตของการวัดเชิงปริมาณมาเทียบวัดได้ สิ่งหนึ่งที่นักวิทยาศาสตร์ไม่ควร ปฏิเสธคือความจริงแท้ของสรรพสิ่งมีอยู่ด้วยกัน 2 ลักษณะ คือ สสารและจิตวิญญาณ (Dualism) มนุษย์ก็เช่นเดียวกันคือประกอบไปด้วยสสาร (รูปธรรม) และจิตวิญญาณ (นามธรรม) ดังได้กล่าว ในข้างต้นว่าพฤติกรรมของมนุษย์มาจากการขับเคลื่อนของความคิดเพราะจิตสั่งกายจึงเคลื่อนไหว จิตจะควบคุมกายได้มากน้อยเพียงใดนั่นคือ ความเป็นมนุษย์ในจิตวิญญาณที่ได้รับการฝึกฝนให้มี ความแตกต่างจากพฤติกรรมของสัตว์ จึงเป็นความหมายของมนุษย์ ที่ชื่อว่า เป็นผู้ที่มีจิตใจสูง

ความรู้ในการฝึกความเป็นผู้นำตนเองต้องเข้าใจเป็นพื้นฐานและมีความเชื่อว่า สิ่งที่เป็นนามธรรมมีอยู่จริง (Factual knowledge) เพื่อการนำไปสู่ความรู้และความเข้าใจเรียกว่าญาณทัศนะ (intuitive knowing) ที่เกิดจากการบูรณาการความรู้จากศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกันและการนำมาฝึกปฏิบัติตนเองให้มีการเปลี่ยนแปลงจากภายในสู่ภายนอก (insight derived from knowing) เป็นพฤติกรรมที่ตนเองต้องการ (what is my calling) เรียกความสัมพันธ์เชื่อมโยงมาจากการบ่มเพาะจากการตระหนักรู้สู่การสร้างจิตใหม่ให้ตนเอง (an embodied mind)

2.2 การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Learn from experience) เป็นการนำสิ่งที่การนำจิตใหม่มาใช้ในสนามประสบการณ์ เพื่อให้เกิดความชัดเจนต่อการฝึกปฏิบัติในสนามปรากฏการณ์ ผู้ฝึกปฏิบัติควรตั้งคำถามกับตนเองว่า จะนำตนเองอย่างไรให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์ (what is my operating definition of leadership?) เหตุการณ์ใดบ้างที่จะพัฒนาตนเองให้มีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ (where are leaders needed today?) และภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์นั้นมีเป้าหมายเพื่ออะไร (leadership for what?) เพื่อเรียนรู้ว่าสิ่งใดเป็นความสามารถที่ตนเองกระทำได้และสิ่งใดที่ยังคงเป็นอุปสรรค (which leadership skills do I needed to develop?) และถ้าเป็นสถานการณ์ที่ต่างออกไปเราจะนำด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์นี้ได้อย่างไร (how do I lead in different context?) สำหรับการฝึกเป็นผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ในชีวิตจริง การทดลองในสนามของชีวิตทำให้ได้เรียนรู้ว่า เราเป็นใคร พฤติกรรมของเราเป็นอย่างไร มีผลกระทบต่อผู้อื่น บุคคลรอบข้างอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะพัฒนาพฤติกรรมนั้น สิ่งเหล่านี้สามารถฝึกหัดได้โดยผ่านตนเอง และประเมินผลโดยการสะท้อนมุมมองจากของตนเองและผู้อื่นและนำผลการประเมินนั้นกลับมาพัฒนาตนเองอีกครั้ง เพื่อให้เกิดภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ที่ดีขึ้นกว่าเดิม (what type of leadership is?) และ เพื่อความเข้าใจต่อภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น (what type of leadership is needed?) กว่าการศึกษาจากผู้รู้ ทฤษฎี เอกสารและตำรา (Hamill, P., 2013, p. 92; Perruci, G., & Schwartz, S., 2002, p.14) แนวคิดการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์สรุป ได้ดังภาพ 10

ภาพ 10 แสดงวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ (A Humanistic Approach to Leadership Development)

ที่มา: Perruci, G., & Schwartz, S.W., 2002, p.14

การพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ในแผนภาพมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ ซิมส์และลอเรนซี (Sim, H.P., & Lorenzi, P., 1992) ในทัศนะภาวะผู้นำตนเองหรือการนำตนเอง (self-leadership/leading self) ว่า ภาวะผู้นำที่ดีควรจะต้องเริ่มต้นที่ความสามารถในการนำตนเองเรียกได้ว่าเป็นปรัชญาของการจัดการพฤติกรรมและจิตใจของตนเองอย่างเป็นระบบส่งผลให้ต่อความคิด ความรู้สึกและเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่ตนเองมุ่งหวังเช่นเดียวกับฮอร์น (Horn, M., & Pratt, M., 2013) ที่มีแนวคิดว่า “การจะนำผู้อื่นได้ควรเริ่มที่การนำตนเองก่อน

(Leading others starts with leading one's self) ซึ่งการนำตนเองเป็นเรื่องของบุคคลที่จะปฏิบัติด้วยตนเอง

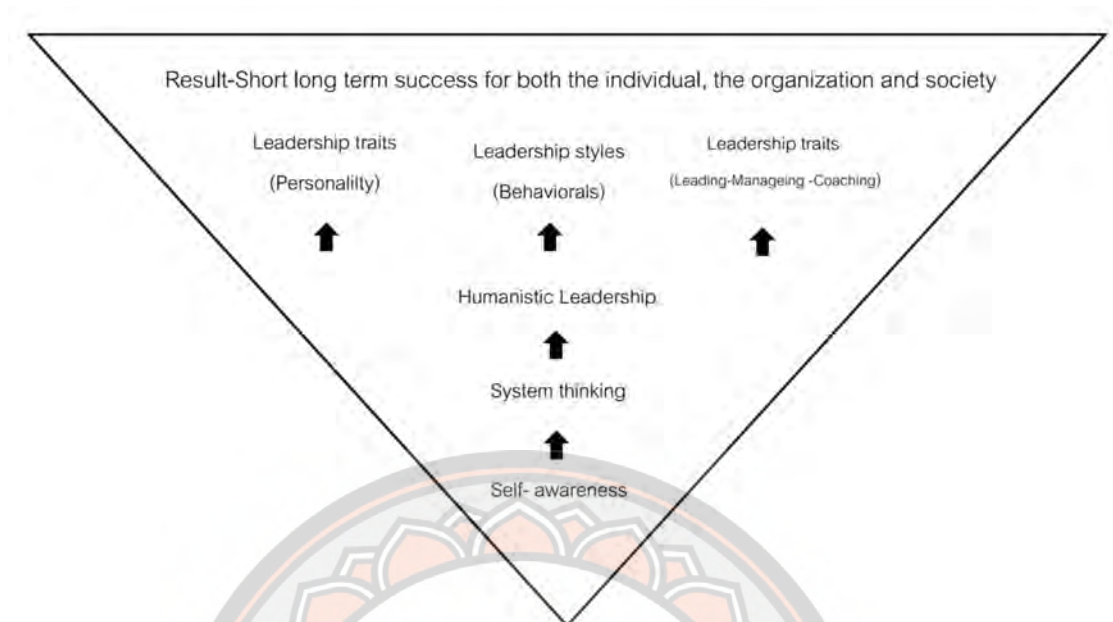
การนำตนเอง (self-leadership/personal leadership) มีชื่อเรียกที่ต่างกันออกไปในบางบทความเรียกว่า ผู้นำรายบุคคล (individual leadership) อย่างไรก็ตามการนำตนเองเพื่อการพัฒนาตนเองสู่ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์เป็นหลักการสำคัญที่ต้องเริ่มต้นจากภายในตนเองที่เป็นมนุษย์ การรู้จักคำว่ามนุษย์คือการศึกษาค้นคว้าจากความเป็นมนุษย์ภายในตนเอง (leading self) ภายใต้ความจริงที่ว่ามนุษย์มีความรู้สึกและความต้องการที่จำเป็นพื้นฐานของการมีชีวิตไม่แตกต่างกัน ในภาวะผู้นำ การนำตนเอง (leading self) จึงมีความสำคัญกว่าการมีทักษะภาวะผู้นำอื่นๆ (other leadership skills) (วิโรจน์ สารัตนะ, 2557, น. 97-122)

สรุป การนำตนเองด้วยความศรัทธาต่อความเป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพในการพัฒนาจิตวิญญาณ สร้างพลังศรัทธาให้เป็นความเพียรอันบริสุทธิ์เพื่อการเข้าใจความเป็นมนุษย์ในตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นภายใต้กฎของความเป็นมนุษย์คือการเป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างกายใจ สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้พัฒนาตนเองให้มีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์

3. รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์

ปัจจุบันมีการนำทฤษฎีภาวะผู้นำไปใช้ในการศึกษารูปแบบภาวะผู้นำการนำเพื่อการบริหารในสาขาวิชาต่างๆ ในมุมมองของนักวิชาการต่างประเทศมองเห็นว่าการศึกษาระดับผู้นำตามแนวคิดทฤษฎีแบบเดิมก็เปรียบเสมือนกับการศึกษาวิจัยกันมากขึ้นอาจกลายเป็นการทำซ้ำที่จะทำให้ทฤษฎีภาวะผู้นำมีความเฉพาะเจาะจงมากเกินไปและความสอดคล้องต่อการบริหารจัดการกับคนซึ่งมีความซับซ้อนในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมลดลง การศึกษาและรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์มาจากการริเริ่มศึกษาในต่างประเทศมีโดยวัตถุประสงค์เพื่อการบริหารจัดการภาคธุรกิจให้มีการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ไม่ได้หมายถึงผลกำไรที่จะเกิดกับองค์กรเพียงอย่างเดียว แต่ผลกำไรนั้นต้องมีความองอาจไปพร้อมกับการรักษาธรรมชาติให้คืนสู่โลกของมนุษย์ไม่ทำลายเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจ ผู้นำที่จะเข้าใจในหลักการนี้ได้จึงต้องเป็นผู้นำที่เข้าใจความเป็นมนุษย์และสิ่งแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเปราะบางของมนุษย์ที่เกิดขึ้นมาบนโลกใบนี้เป็นอย่างดี

เกรก แนนธันสัน (Nathanson, C., 2017, p. 1) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ได้ดังภาพ 11

ภาพ 11 แสดงรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของแนแนสัน

ที่มา: Nathanson, C., 2017

ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์จะเริ่มต้นจากการตระหนักรู้ในตนเอง (Self-awareness) ซึ่งความหมายของการตระหนักรู้ในตนเองนี้เป็นการเรียนรู้จากตนเองตลอดชีวิต “เราเป็นใคร?” เป็นคำถามที่ส่วนใหญ่มักจะไม่มีใครถามตนเอง แต่คำถามนี้จะนำไปสู่ความสำคัญในการหาคุณค่าภายในตนและการให้คุณค่ากับเป้าหมายในสิ่งที่ต้องการ การตระหนักรู้ในตนเองสามารถปฏิบัติได้จากการใคร่ครวญและการสะท้อนคิดกับตนเองต่อพฤติกรรมที่แสดงออกในแต่ละวันเพื่อปรับปรุงตนเองและการแสดงออกต่อผู้อื่น การสังเกตตนเองที่เกิดขึ้นในทุกวันของการใช้ชีวิตประจำวัน ทำให้มีทักษะของการคิดอย่างเป็นระบบ (Systemic thinking) ในที่นี้ คือความสามารถในการมองเห็นศักยภาพของตนเองโดยผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ที่ได้จากการใคร่ครวญ การตระหนักรู้ในตนเอง ทำให้เข้าใจพฤติกรรมในแต่ละการแสดงออกของตนเองและผลลัพธ์ของการกระทำที่อาจส่งผลกระทบต่อผู้อื่นอย่างรู้เท่าทัน การคิดอย่างเป็นระบบตามความหมายของรูปแบบภาวะผู้นำของแนแนสัน เป็นภาพรวมความคิดที่มีขนาดใหญ่ (big picture) ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงถึงระบบสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ

ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ (Humanistic Leadership) ในรูปแบบของแนแนสัน (Nathanson, C., 2017) หมายถึง ความไว้วางใจในผู้อื่น มีแรงบันดาลใจในตนเองและการอยู่

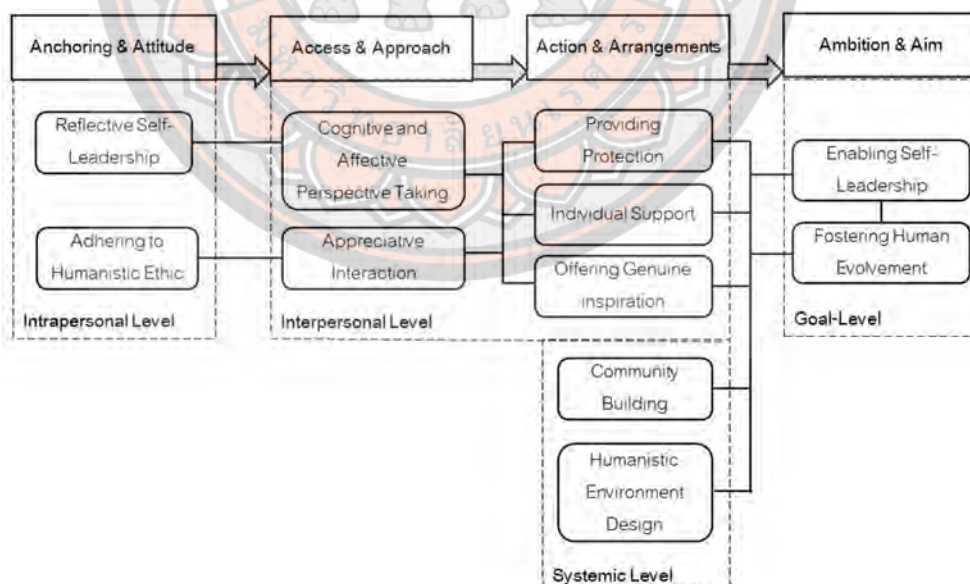
ร่วมกับผู้อื่นที่เชื่อมโยงสู่วิสัยทัศน์ พันธกิจ ค่านิยม และการปฏิบัติ (expected behaviors) ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์สามารถพัฒนาได้จากการเรียนรู้ไปพร้อมๆกับการปฏิบัติที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงานร่วมกับสมาชิกในองค์กรและการเป็นเครือข่ายกับองค์กรอื่นๆ การศึกษาของภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของเนทธาน พบว่า ทางด้านธุรกิจ ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์คือความต้องการที่มากกว่าผลกำไรคือความเห็นอกเห็นใจและการเคารพต่อผู้อื่นอย่างแท้จริง (empathy and respect for others)

คุณลักษณะ (trait) หรือทักษะ (skill) ของผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ที่จะต้องมีในตนเองคือ การนำ (Leading) การจัดการ (Management) และการโค้ช (Coaching) การนำของผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ คือ การทำให้สมาชิกในองค์กรมีความปรารถนาในการปฏิบัติงานอย่างสร้างสรรค์ (passion) ให้บรรลุตามวิสัยทัศน์ได้โดยที่มีผู้นำเป็นผู้คอยชี้แนะ (facilitator) ในการเดินทางสู่เป้าหมายนั้น มีการจัดการ (management) เพื่อการบริหารโดยให้ความใส่ใจและสมาชิกในองค์กรแบบปัจเจกบุคคล ซึ่งการโค้ชเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ผู้นำจะต้องมีทักษะในการฟังอย่างลึกซึ้ง (listen and focus on people) ในความต้องการของสมาชิก ตอบสนองความต้องการและสร้างแรงบันดาลใจและพัฒนาความสามารถของสมาชิกแบบรายบุคคลและทีมได้ มีความสามารถในการบริหารงานในองค์กรอย่างยั่งยืน มั่นคง นำองค์กรสู่ความสำเร็จแบบคำนึงถึงเป้าหมายและการมีส่วนร่วมไปด้วยกัน

ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ควรจะต้องมีคุณลักษณะทั้งสามประการนี้อยู่ในคนเดียวกัน พฤติกรรมของภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ (Leadership Style: Behavioral) จะคำนึงอยู่เสมอว่าทุกการแสดงออกของผู้นำจะมีผลกระทบต่อผู้อื่นหรือไม่อย่างไร การใคร่ครวญและการระลึกรู้ตัวจะทำให้แสดงออกต่อสมาชิกในองค์กรแบบรู้ตัวทำให้ผู้นำควบคุมตนเองได้นำไปสู่การสร้างคุณค่าให้กับตนเองและการเคารพคุณค่าในสมาชิกองค์กรด้วยเช่นเดียวกัน พฤติกรรมผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์อีกประการหนึ่งคือต้องมีความเป็นประชาธิปไตยและการบริหารแบบมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตามคุณลักษณะของผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ที่สำคัญที่สุดคือการ อยุ่รู้ในขั้นสูง (high level of conscientiousness) ที่จะเข้าใจอย่างลึกซึ้งว่าภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์คือความรู้สึกเข้าถึงความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างตนเองและผู้อื่น ตื่นรู้และทำงานเพื่อเป้าหมายองค์กรได้อย่างมีความสุขทั้งผู้นำและผู้ตาม

จากการศึกษาของฟริทซ์ และซอร์เจล (Fritz, S., & Sorgell, P., 2017) เรื่อง Recentering Leadership around Human Person- Introducing a Framework for Humanistic Leadership โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกรอบแนวคิด ทฤษฎีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ และการนำไปใช้

ในการบริหารธุรกิจในยุคปัจจุบันด้วยการมองเห็นความสำคัญของภาวะผู้นำที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาระดับภายในตัวของบุคคล (intrapersonal level) ผู้การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น (interpersonal level) และสังคม (systemic level) การศึกษาภาวะผู้นำหวัใจความเป็นมนุษย์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบฐานราก (a grounded theory) แบบกรณีศึกษา (case study) ผู้วิจัยทำการศึกษาดูความเป็นอิสระไม่ตัดสินปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการศึกษาด้วยความรู้เดิม แต่เป็นการนำผลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์เพื่อให้คุณค่าและความหมายโดยมีอ้างอิงทางวิชาการ วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยได้เลือกผู้นำองค์กรที่ได้รับรางวัลในการบริหารจัดการองค์กรด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ (Great Place to Work) ได้รับการรับรอง ยืนยันจากสังคม พนักงานผู้จัดการ ในองค์กรว่าผู้นำมีคุณลักษณะและการบริหารด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ที่ให้คุณค่าแก่องค์กรทั้งทางด้านการเจริญเติบโตด้านธุรกิจและการเจริญเติบโตของสมาชิกในองค์กรทุกคน องค์กรที่ได้รับการคัดเลือกคือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งหนึ่ง ประเทศเยอรมัน การศึกษาภาวะผู้นำหวัใจความเป็นมนุษย์ ผู้วิจัยได้ศึกษาแบบปรากฏการณ์วิทยา ในการสังเกตและเรียนรู้ภาวะผู้นำหวัใจความเป็นมนุษย์ในผู้นำทุกระดับ (multiple case studies) องค์กรแห่งนั้น ผลการวิจัย สรุปกรอบแนวคิดภาวะผู้นำหวัใจความเป็นมนุษย์ ตามภาพ 12 ดังนี้

ภาพ 12 แสดงกรอบแนวคิดภาวะผู้นำหวัใจความเป็นมนุษย์ (A Framework for Humanistic Leadership, based upon the Empirical Findings)

ที่มา: Fritz, S., & Sorgell, P., 2017, p.67

รายละเอียดมีดังนี้

1. ด้านการตั้งหลักและทัศนคติ (Anchoring and Attitude) การศึกษาภาวะผู้นำ หัวใจความเป็นมนุษย์พบว่า การสะท้อนคิดภายในตนเองอยู่เสมอจะทำให้เกิดการตระหนักรู้ สามารถที่จะควบคุมความคิดและพฤติกรรมของตนเอง ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมจึง เป็นการแสดงออกทางจริยธรรมที่ถูกต้อง ดังาม การตระหนักรู้ ทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงความคิด ที่จะพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นหรือเรียกได้ว่าเป็นความคิดแบบมีวิจารณญาณ (critical thinking) การสะท้อนคิดภายในตนเองและทัศนคติที่เกิดขึ้นภายในตนเป็นพื้นฐานที่สำคัญของภาวะผู้นำ หัวใจความเป็นมนุษย์ (Humanistic Leadership)

2. การเข้าถึงและการนำไปใช้ (Access & Approach) เป็นการใช้นำตนเอง ที่ถูกต้อง ดังาม มีคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการฝึกฝนในตนเองนี้ ผู้การมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิก ในองค์กรและการบริหารจัดการองค์กรของผู้นำ ซึ่งประสพการณ์ของการนำไปใช้คือ ผู้นำจะต้องมีความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มุมมองของความเข้าใจในความเป็นมนุษย์ที่จะเข้าถึงสมาชิก พนักงาน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับองค์กรแบบเคารพในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละฝ่าย โดยไม่ครอบงำความคิดของทุกคนและเห็นว่าความคิดของผู้นำถูกต้องแต่เพียงฝ่ายเดียว

3. การปฏิบัติและการพัฒนา (Action & Arrangement) ขั้นตอนนี้ ผู้นำจะใช้ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของตนเองนำทั้งองค์กรและการเชื่อมโยงสู่ผู้อื่นมากขึ้นได้แก่ ชุมชน สังคม ในระหว่างนี้ผู้นำจะนำการเรียนรู้ที่ได้จากประสบการณ์มาปรับปรุงตนเองและการบริหารงานให้ดีขึ้น เป็นการพัฒนาดตนเองและองค์กรไปพร้อมๆ กับพัฒนาชุมชน สังคม เพื่อการก้าวไปสู่เป้าหมายของภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์

4. ความคาดหวังและเป้าหมาย (Ambitious & Aims) เป้าหมายสูงสุด (ultimate goal) ของภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์คือการทำให้สมาชิกขององค์กรสามารถนำตนเองได้ (employees' self-leadership) และเป็นผู้ที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ต่อไปด้วยความรักที่จะพัฒนาศักยภาพตนเองและสังคมอย่างแท้จริง (passion)

การศึกษากรอบแนวคิดภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของฟริทซ์และซอร์เจลล์ (Fritz, S., & Sorgell, P., 2017) ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบแนวคิดในการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำ ความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล ในบริบทของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ในเบื้องต้น และนำมาปรับปรุง แก้ไข ด้วยการนำ ข้อเสนอแนะหรือข้อคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

ทศวรรษวิวัฒนาการการพัฒนาคุณลักษณะอาจารย์และนักศึกษาพยาบาลให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์ของสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

สถาบันพระบรมราชชนก สถาบัน การศึกษาพยาบาล หน่วยงานในสังกัดสำนักงาน ปลัดกระทรวง กระทรวงสาธารณสุข มีหน้าที่สนับสนุนให้วิทยาลัยพยาบาลในสังกัดจำนวน 30 แห่ง ทั่วประเทศ ทำหน้าที่ผลิตบัณฑิตพยาบาลแก่หน่วยงานบริการสุขภาพทั้งในและนอกสังกัด กระทรวงสาธารณสุข การจัดการศึกษาพยาบาล เป็นการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา มีเป้าหมายเพื่อ ผลิตบัณฑิตพยาบาลเพื่อให้บริการสุขภาพแก่ประชาชน สังคมและประเทศชาติ มีอัตลักษณ์ที่สะท้อนผลการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับปรัชญา ปณิธาน วิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา สำนักรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ) ที่ได้กำหนดกลุ่มตัวบ่งชี้อัตลักษณ์/เอกลักษณ์ เป็นตัวบ่งชี้มิติหนึ่งของการประกันคุณภาพภายนอก รอบสาม (พ.ศ. 2554-2558) ของสถาบันการศึกษา การกำหนดอัตลักษณ์ ประกอบด้วย 1) มีความสัมพันธ์กับ ปรัชญา ปณิธาน วิสัยทัศน์ พันธกิจและค่านิยมหลัก ตลอดจนวัตถุประสงค์ ของการจัดตั้งสถานศึกษา สาขาวิชาชีพและสอดคล้องกับกรอบคุณวุฒิระดับชาติ (Thai Qualification of Framework) 2) มีความเหมาะสมโดยอัตลักษณ์ของผู้เรียนต้องมีความเฉพาะ เจาะจง ชัดเจน สามารถส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้กับผู้เรียนทุกคนและเหมาะสมกับสถานศึกษา 3) ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและร่วมกันพัฒนาให้ประสบความสำเร็จบรรลุตามปรัชญา และสถานศึกษาที่กำหนด สามารถส่งเสริมให้เป็นเอกลักษณ์ของสถานศึกษา หรือสนับสนุนให้เกิด เป็นภาพลักษณ์ที่ดีหรือสร้างชื่อเสียงให้กับสถานศึกษาได้ (สถาบันพระบรมราชชนก, 2561)

สถาบันพระบรมราชชนก จึงได้กำหนดอัตลักษณ์บัณฑิต คือ “การบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์” ให้ความหมายของการบริการสุขภาพที่เป็นมิตร มีความรัก ความเมตตา ใส่ใจ ในปัญหาและความทุกข์ของผู้รับบริการและผู้เกี่ยวข้อง บริการสุขภาพตามปัญหาและความ ต้องการบริการสุขภาพของผู้รับบริการที่เป็นจริง รับฟังความคิดเห็นของผู้รับบริการ การบริการ สุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ พร้อมกับระบบบริการสุขภาพของประเทศที่เตรียมการพัฒนา คนทางด้านจิตใจในมิติของความเป็นมนุษย์ อาทิ การแพทย์ที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ (humanized medicine) การจัดทำโครงการ “ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การสร้างสังคมสุขภาวะที่มี หัวใจของความเป็นมนุษย์ หรือ โครงการ “เมืองไทยหัวใจความเป็นมนุษย์” ของสำนักงาน คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) (กองบรรณาธิการจดหมายข่าวสานพลังปฏิรูประบบสุขภาพ อ่างใน มกราพันธุ์ จุฑะรสก, 2553, น. 3)

สถาบันพระบรมราชชนก ได้กำหนดองค์ประกอบไว้ 3 ประการ คือ การมีจิตบริการที่เป็น มิตร มีความรัก ความเมตตา (service mind) บนพื้นฐานของ ความสามารถด้านการคิดวิเคราะห์

(analytical thinking) เพื่อ นำไปใช้ในการบริการสุขภาพแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้ให้บริการสุขภาพ และผู้รับบริการและการเคารพในสิทธิของผู้รับบริการ (participation/patient right) เรียกเป็นคำย่อ ว่า แซบ (SAP) (กลุ่มพัฒนาบุคลากร สถาบันพระบรมราชชนก, 2556) ขยายความดังนี้

จิตบริการ (Service mind) หมายถึง การมีจิตบริการที่เป็นมิตร มีความรักความเมตตา ใส่ใจในปัญหาและความทุกข์ของผู้รับบริการและผู้เกี่ยวข้อง โดยไม่ตัดสินพฤติกรรมคนอื่นด้วยความคิดของตนเอง เข้าใจและเห็นใจผู้อื่น ให้บริการตรงตามปัญหาและความต้องการของผู้รับบริการ

การคิดวิเคราะห์ (Analytical thinking) หมายถึง การคิดบนฐานข้อมูลจริง วิเคราะห์และวางแผนแก้ปัญหาได้ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากสภาพความเป็นจริงอย่างเป็นระบบ วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของผู้รับบริการ วางแผนแก้ปัญหาได้อย่างสอดคล้องกับบริบทชีวิตจริงโดยประยุกต์ความรู้ทางวิชาการ

การบริการสุขภาพแบบมีส่วนร่วม (Participation/Patient right) หมายถึง การให้บริการสุขภาพโดยการเคารพในสิทธิของผู้รับบริการและเป็นการสร้างเป้าหมายในการบริการสุขภาพร่วมกันระหว่างผู้ให้และผู้รับบริการ

สถาบันพระบรมราชชนกและวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนี ในสังกัดมีการพัฒนาให้นักศึกษาพยาบาล มีอัตลักษณ์สอดคล้องตามปรัชญาของหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง เริ่มต้นด้วยการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของ สถาบันพระบรมราชชนก พ.ศ. 2554–2558 การกำหนดเป้าประสงค์ (Key Success Factor: KSF) การใช้กลยุทธ์ปฏิรูประบบการบริหาร การศึกษา หลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียน การสอน การพัฒนารูปแบบการศึกษาแบบบูรณา การจัดการเรียน การสอนเน้นหัวใจความเป็นมนุษย์ การบูรณาการกับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร กระทั่งการพัฒนาเป็นนวัตกรรมจิตบริการด้วยหัวใจความเป็น มนุษย์ภายใต้วัฒนธรรมระบบครอบครัวเสมือน (มกราพันธุ์ จุฑะรสก, 2553) มีการขยายลงสู่การจัดกิจกรรมในชุมชนและสถาน พยาบาล เรียกว่า “หนึ่งวิทยาลัย หนึ่งตำบล” แต่ ผลการดำเนินงานและผลการประเมินคุณภาพทั้ง ภายในและภายนอกเกี่ยวกับการพัฒนาอัตลักษณ์ บัณฑิตของนักศึกษา วิทยาลัยพยาบาล กระทรวงสาธารณสุข ยังคงพบประเด็นที่ควรได้รับการ พัฒนาและข้อเสนอบางประการ ได้แก่ ตัวชี้วัด ไม่แสดงอัตลักษณ์ของสถาบันพระบรมราชชนก วิทยาลัยควรพัฒนาเครื่องมือการประเมิน อัตลักษณ์ที่มีความเที่ยงตรงแม่นยำ ควรกำหนดอัตลักษณ์นักศึกษาให้เป็นรูปธรรมนำไปสู่การ ปฏิบัติได้ (กิตติพร เนาวิสุวรรณ และวิทวัส ดิษยะศริน สัตยารักษ์, 2559) สอดคล้องกับการประเมิน หลักสูตร พยาบาลศาสตรบัณฑิต พ.ศ. 2545 ของสถาบัน พระบรมราชชนก พบว่า สมรรถนะเชิง

วิชาชีพ พยาบาลและความสามารถในการปฏิบัติการ พยาบาล บางครั้งนักศึกษายังมีการละเมิดสิทธิ ของผู้ป่วย ขาดความสามารถทางการคิด ทั้ง การคิดสร้างสรรค์ การคิดแก้ปัญหาและการคิดตัดสินใจเฉพาะหน้า ดังนั้นจึงควรส่งเสริมการคิด อย่างมีวิจารณญาณ เน้นการบูรณาการความรู้ คู่คุณธรรม (สถาบันพระบรมราชชนก, 2555, น. 15)

ทศวรรษการดำเนินการพัฒนาคุณลักษณะของอาจารย์พยาบาลและนักศึกษาพยาบาล ตลอดจนภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในการสร้างและพัฒนาบุคลากรด้านสาธารณสุข ของสถาบันพระบรมราชชนกกระทำอย่างต่อเนื่องขยายเป็นวงกว้างทั้งในสถานศึกษาในส่วนกลางและภูมิภาค ตามลำดับของการพัฒนา สังเกตได้ดังนี้

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่น ได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้จิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ภายใต้ระบบครอบครัวเสมือนเพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักศึกษาพยาบาล และสะท้อนกระบวนการและผลลัพธ์การเรียนรู้จิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ โดยความร่วมมือจากผู้มีส่วนร่วมในสถานศึกษาทุกระดับตั้งแต่ผู้บริหาร อาจารย์พยาบาล และนักศึกษาพยาบาลร่วมกันออกแบบ สังเคราะห์ ลงมือปฏิบัติและพัฒนาปรับปรุงรูปแบบเชิงปฏิบัติการ (มกราพันธ์ จุฑะรสก, 2553, น. 7) เดิมระบบครอบครัวเสมือนเป็นการปฏิบัติที่นำมาใช้ในวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์เป็นแห่งแรกเพื่อการดูแลนักศึกษาพยาบาลในโครงการผลิตพยาบาล เพื่อแก้ไขปัญหาขาดแคลนพยาบาลจังหวัดชายแดนใต้ จังหวัดสตูล สงขลา ยะลา ปัตตานีและนราธิวาส จำนวน 3000 คนและนักศึกษาพยาบาลในโครงการนี้วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์เป็นหนึ่งใน 29 วิทยาลัยพยาบาลในสมัยนั้นที่ผลิตนักศึกษาพยาบาลตามโครงการ (มกราพันธ์ จุฑะรสก, 2554, น. 1) จากนั้นได้มีการสร้างแนวทางการดำเนินงานของเครือข่ายจิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ เพื่อสร้างแนวทางการดำเนินงานของเครือข่ายจิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ ในภูมิภาคต่างๆ ประกอบด้วย วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี จักรีราช วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ชลบุรี วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครศรีธรรมราชและแก้วกัลยาสิกขาลัย โดยมีวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่นเป็นพี่เลี้ยงและร่วมเรียนรู้ ผ่านกระบวนการวิจัย และได้รับการพัฒนาเป็นการวิจัยพัฒนารูปแบบเครือข่ายจิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ ของวิทยาลัยสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก โดยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายไว้ต่อผู้บริหารระดับสูงของสถาบันพระบรมราชชนกต่อการนำไปใช้เป็นแนวทางการกำหนดนโยบายการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของวิทยาลัยในสังกัด (สงศรี กิตติรักษ์ตระกูล และคณะ, 2554)

การจัดทำคู่มือหลักสูตรพัฒนาอาจารย์ในการจัดการศึกษาแบบบูรณาการเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างเป็นระบบและจิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม โดยการดำเนินการของกลุ่มงานพัฒนาการศึกษา สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข วันที่ 12-14 กันยายน 2556 จากนั้นมีการถอดบทเรียนและจัดทำเป็นหนังสือเพื่อเผยแพร่ความรู้ (มกราพันธุ์ จุฑะรสก และเฟื่องฟ้า นรพัลลภ, 2556) และสถาบันพระบรมราชชนกมีคู่มือการใช้หลักสูตรพัฒนาอาจารย์สังกัดสถาบันพระบรมราชชนกในการจัดการศึกษาแบบบูรณาการเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างเป็นระบบและจิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม ในปี 2558 (สถาบันพระบรมราชชนก, 2558) การพัฒนาหลักสูตรพัฒนาศักยภาพการบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์สำหรับพยาบาลที่เลี้ยงในแหล่งฝึกภาคปฏิบัติของนักศึกษาพยาบาล (เพลินตา พรหมบัวศรี และคณะ, 2558) เพื่อนำผลที่ได้รับจากการศึกษาสู่การพัฒนาหลักสูตรผลิตพยาบาลให้มีอัตลักษณ์การบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์

ปี 2557 ผู้บริหารระดับนโยบายของสถาบันพระบรมราชชนกซึ่งมีหน้าที่กำกับดูแลการจัดการศึกษาของวิทยาลัยในสังกัดได้ร่วมกันศึกษา “รูปแบบการจัดการศึกษาแบบบูรณาการกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบและจิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ในสังคมพหุวัฒนธรรม สถาบันพระบรมราชชนก” เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นองค์ความรู้และนวัตกรรม การจัดการศึกษาของสถาบันพระบรมราชชนก สู่การพัฒนาคูณลักษณะของบัณฑิตสามารถปฏิบัติงานในวิชาชีพและดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรู้เท่าทัน (ลิลลี่ ศิริพร และคณะ, 2557)

จากการดำเนินการของสถาบันพระบรมราชชนกและวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ในสังกัด เป็นการนำนโยบายสู่การปฏิบัติเพื่อการพัฒนาอัตลักษณ์บัณฑิตพยาบาลให้มีการบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์สู่องค์กรและบุคลากรในกระทรวงสาธารณสุขงานอย่างเป็นรูปธรรม สะท้อนจากผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอัตลักษณ์ของนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ทั่วประเทศ อาทิ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุราษฎร์ธานี (อุบลรัตน์ โพธิ์พัฒนชัย และศุภสิริ เพชรเรียง, 2558) วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สงขลา (กิตติพร เนาว์สุวรรณ, ปฐมามาศ โชติบัณฑิต, และธิดารัตน์ สิงห์ศรี, 2559) วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พุทธชินราช (วิภาพร สิทธิศาสตร์ และสมาภรณ์ เทียนขาว, 2559) วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา (สุภาภรณ์ อุดมลักษณ์ และคณะ, 2560) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการ เผยแพร่แนวคิดทางหนังสือ เช่น หนังสือเรื่อง บริการสุขภาพแบบไหน: เข้าใจความเป็นมนุษย์ของคณาจารย์วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ราชบุรี จังหวัดราชบุรี (จิรียา อินทนา และคณะ, 2557) ในเนื้อหาของเล่มกล่าวถึงความเป็นจริงของการบริการสุขภาพ ทำอย่างไรผู้ให้บริการจะ

เข้าใจ และ การสะท้อนคิดเพื่อการเข้าใจผู้รับบริการ แก่บุคลากร สาธารณสุข เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการจัดการเรียนการสอน และเป็น แนวทาง ในการดูแลผู้รับบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ องค์ความรู้ที่ผ่านกระบวนการทั้งหมดได้มีการถ่ายทอดลงในหนังสือ เรื่องการสะท้อนคิด: กระบวนการคิดอย่างเป็นระบบเชิงสร้างสรรค์ด้วยตระกร้า 3 ใบ ที่จะทำให้นักศึกษาดึงศักยภาพภายในของตนเองด้วยการสะท้อนคิด ด้วยตระกร้า 3 ใบ คือ คำถาม 3 คำถาม ได้แก่ 1) รู้สึกอย่างไร 2) ได้เรียนรู้อะไร 3) จะนำไปประยุกต์ใช้อย่างสร้างสรรค์ได้อย่างไร (มกราพันธุ์ จุฑะรสก และอนิษฐา จุฑะรสก, 2559)

กว่า 10 ปีของการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อพัฒนาบัณฑิตให้มีอัตลักษณ์ คือ “บริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์” และการนำไปปฏิบัติในนักศึกษา อาจารย์พยาบาล ผู้บริหาร ภาควิชาที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของอาจารย์พยาบาลในบทบาทของการเป็นผู้สอนวิชาการพยาบาล เป็นบุคคลสำคัญในการถ่ายทอด ทำให้ผู้เรียนเห็นความเป็นมนุษย์ในมนุษย์ด้วยกัน การสอนตนเองก่อนสอนผู้อื่น การค้นพบความเป็นมนุษย์ในตนเองและความเข้าใจในมนุษย์ที่มากขึ้นจากเดิมจะเป็นเสมือนปัญญาสองทางให้นักศึกษาพยาบาลผู้เรียนรู้บนเส้นทางการนำความเมตตากรุณาไปสู่ผู้รับบริการสุขภาพ ครอบครัวและชุมชนของเขาผ่านรายวิชาการพยาบาลและการนำไปใช้ในอนาคตเมื่อสำเร็จเป็นพยาบาลวิชาชีพต่อไป

ด้วยการศึกษาวิชาการพยาบาล เป็นศาสตร์ที่มีทฤษฎีการพยาบาลอันเป็นองค์ความรู้ของวิชาชีพการพยาบาลที่พัฒนามาจากศาสตร์อื่นแบบผสมผสาน ทฤษฎีที่มีความสำคัญต่อการสอนเพื่อพัฒนานักศึกษาพยาบาลให้มีอัตลักษณ์การบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์คือ ทฤษฎีการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นทฤษฎีหลักที่อาจารย์พยาบาลทุกคนต้องมีความรู้ความเข้าใจเป็นพื้นฐาน ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาทฤษฎีการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ก่อนการนำไปสังเคราะห์เป็นรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ดังนี้

ทฤษฎีการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ : บทบาทของอาจารย์พยาบาลกับการนำไปใช้

ทฤษฎีการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ (Humanistic Nursing Theory) เป็นทฤษฎีการพยาบาลที่พัฒนาขึ้นในปี ค.ศ. 1988 โดย ดร.โจเซฟฟิน จี แพทเทอร์สัน และดร.ลอเรตตา ที่ เดอราด (Dr. Josephine G. Paterson, & Dr. Loretta T. Zderad) พยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลทหารเมืองลอง ไอซ์แลนด์ รัฐนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ทฤษฎีการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์มีพื้นฐานมาจาก 1) มนุษยนิยม (Humanism) การมีความคิดเกี่ยวกับเรื่องมนุษยธรรม ความศรัทธาและความรักในเพื่อนมนุษย์ การมีมุมมองที่เชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพในการที่จะเข้าใจ

ในความเป็นบุคคลของตนเองและผู้อื่นโดยผ่านการมีประสบการณ์ร่วมกัน 2) อรรถิภาวะนิยม (Existentialism) ปรัชญาที่อธิบายความเข้าใจชีวิตว่า มนุษย์มีความเป็นอิสระหรือเสรีในตนเอง สามารถสร้างทางเลือก ตัดสินใจและรับผิดชอบ ในสิ่งที่ตนเองเลือกและตัดสินใจ ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้จะ เป็นสิ่งที่คู่กันเสมอ เพราะมนุษย์มีความกลัวที่จะต้องตัดสินใจเลือก เพราะการตัดสินใจเลือกอาจ นำมาซึ่งความผิดพลาด เสรีจึงต้องคู่กับการมีความรับผิดชอบ (freedom and responsibility) สามารถที่จะแสดงออกทางพฤติกรรมในสนามปรากฏการณ์ และ 3) ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นเหตุการณ์ที่เกิดจากการมี ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วยกันในสิ่งแวดล้อม หรือสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งสามารถที่จะวิเคราะห์ สังเคราะห์และอธิบายได้ถึงความหมาย ของการมีปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์นั้นๆ ในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือประสบการณ์ของ บุคคลที่จะเกิดการเรียนรู้และพัฒนาความคิด พฤติกรรมจนสามารถกลายเป็นการคงอยู่ตามปกติ วิสัย (being) ที่ไม่ได้เกิดจากการแสวงหา แนวคิดมานุษยนิยม ปรัชญา อรรถิภาวะนิยม และ ปรากฏการณ์วิทยา ให้คำอธิบายไว้ในนิยามศัพท์ดังนี้ (Paterson, J., & Zderad, L.C., 2008)

การนิยามศัพท์

การพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ (Humanistic Nursing) หมายถึง พฤติกรรม การแสดงออกของพยาบาลผู้ให้การดูแลต่อผู้รับบริการที่เกิดขึ้นจากการยอมรับและความเข้าใจใน ความหมายของความเป็นมนุษย์ทั้งของตนเอง ผู้รับบริการและผู้อื่นที่อยู่ในสนามปรากฏการณ์ ทางการพยาบาล โดยผ่านการใคร่ครวญ ว่ามนุษย์มีการดำรงสภาพความเป็นอยู่ ของชีวิต (being) แต่เมื่อใดที่มนุษย์ขาดซึ่งภาวะของการเป็น และ ความมีอยู่โดยขาดไว้จิตสำนึก เมื่อนั้นจะไม่ใช่ ความเป็นมนุษย์จะไม่สมบูรณ์ มนุษย์มีเสรีภาพ (freedom) คือผู้ที่มีอิสระในการตัดสินใจเลือก และภูมิใจในเสรีภาพของตนเองโดยที่เสรีภาพนั้นไม่ได้นำมาใช้ให้เกิดปัญหาแก่สังคม นอกจากนี้ การมีเสรีภาพต้องรู้จักรับผิดชอบและแก้ปัญหาได้ การพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์จึงเป็น ให้การดูแลผู้รับบริการด้วยความตระหนักถึงความเป็นมนุษย์ในตนเองและของผู้อื่น ยอมรับ และเคารพซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน

ประสบการณ์ชีวิตอรรถิภาวะนิยม (Existential Experience) หมายถึง การตระหนักรู้ ในความเป็นมนุษย์ของตนเองและผู้อื่น ว่ามนุษย์มีความเป็นปัจเจกบุคคลที่มีความเป็นมาของชีวิต ที่แตกต่างกัน ชีวิตของมนุษย์แต่ละคนล้วนแต่พบเจอกับสิ่งที่เข้ามาในชีวิต มีความแปรปรวน สงบ นิ่งและการตกผลึกจนกว่าจะกลายมาเป็นความเป็นมนุษย์ที่มีลักษณะเฉพาะของคนๆ นั้น การที่ พยาบาลจะเข้าใจความเป็นมนุษย์ได้ต้องเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิตที่ห่อหุ้มด้วยความเชื่อ ความคิด และการตัดสินใจของตนเองที่จะไม่เลือกหรือตัดสินใจแทนผู้อื่น เพราะสิ่งแวดล้อมที่เป็น

เครือข่ายเชื่อมโยงในเรื่องราวและประสบการณ์ของผู้คนนั้นไม่สามารถนำมาตัดสินหรือเลือกให้คุณค่าในความเป็นมนุษย์ของทุกคนในมาตรฐานเดียวกันได้

ประสบการณ์จริง (Authenticity Experiencing) หมายถึง การนำประสบการณ์ชีวิต อดีตภาวะนิยม ที่เชื่อว่ามนุษย์มีการเป็นอยู่จริง ด้วยการตามรู้ ถึงความรู้สึก สัมผัสที่เกิดขึ้นระหว่างการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้รับบริการในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยพยาบาลรู้สึกและพิจารณาความรู้สึกนั้นในปัจจุบันขณะ ที่เกิดขึ้นในใจของตนเองเพื่อเรียนรู้ว่า มนุษย์สามารถสัมผัสและเรียนรู้ในสิ่งเหล่านี้ได้โดยใช้ “ความจริง” ที่เกิดขึ้นภายในตนเอง จากการรับรู้ผ่านทางประสาทสัมผัสผ่านการได้ยิน มองเห็น รับรส ดมกลิ่น ผิวหนัง และจิตใจ เมื่อพยาบาลรู้สึกและรับรู้เช่นนั้นได้ ไม่แตกต่างอันใดที่ผู้รับบริการยอมรับความรู้สึกและสัมผัสได้เช่นเดียวกัน การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในตนเองนี้เป็นสถานการณ์จริง ที่มนุษย์ไม่สามารถหลอกหลวงตนเองได้ เช่น ความรู้สึกเจ็บปวด เศร้าโศก เสียใจ ดีใจ ความหิว ความต้องการการดูแลเอาใจใส่ การหยั่งรู้ที่เกิดขึ้นได้เองโดยสัญชาตญาณ และการฝึกฝน ตามรู้ เท่าทันความรู้สึกและอารมณ์ของตนเองจะทำให้พยาบาลเข้าใจความเป็นมนุษย์และให้การพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ได้อย่างแท้จริง เพราะการยอมรับว่าตนเองมีและเป็นเท่ากับการยอมรับว่าผู้อื่นยอมรับและเป็นได้ภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกันคือ “ความเป็นมนุษย์”

ทางเลือกของการรู้จักสภาวะความจริงแท้ของการมีอยู่ (Moreness-Choice) หมายถึง การที่พยาบาลมีความเข้าใจในมิติทั้งลึกและกว้างในสิ่งที่เกิดขึ้นกับชีวิตของมนุษย์ว่า สรรพสิ่งมีการเกิดขึ้นและมีการเปลี่ยนแปลง เมื่อสิ่งใดเกิดขึ้นแล้วสิ่งนั้นก็จะผ่านไป สิ่งใหม่หรือเหตุการณ์ใหม่ก็จะผ่านเข้ามา การตระหนักรู้ของพยาบาลในเรื่องนี้จะทำให้พยาบาลยอมรับและเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้รับบริการ สามารถตอบสนองความต้องการทางด้านสุขภาพแก่ผู้รับบริการได้มากกว่าการที่จะสร้างความขัดแย้งหรือต่อต้าน มุมมองนี้เป็นมุมมองที่เห็นและเข้าใจมากกว่าการมองเห็นในมุมมองที่บวกลบหรือลบ เป็นมุมมองที่เห็นความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่งที่เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และสิ้นสุดไป การที่พยาบาลมีทัศนคติเช่นนี้จะนำไปสู่การวางแผนการดูแลผู้ป่วยตั้งแต่การรับผู้ป่วยไว้ในโรงพยาบาลจนกระทั่งการจำหน่ายผู้ป่วยกลับบ้านได้อย่างลึกซึ้ง ครอบคลุม ถึงปัญหาและความต้องการด้านสุขภาพของผู้ป่วยแต่ละราย

การพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์เป็นการปฏิบัติต่อผู้รับบริการที่มีอิสระในการตัดสินใจเลือกที่จะให้ความร่วมมือในการรักษาพยาบาลหรือไม่ก็ได้ ทำอย่างไรที่จะให้เกิดความร่วมมือระหว่างการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างพยาบาลเพื่อให้การเยียวยาผู้รับบริการให้มีสุขภาพที่ดีได้ โดยไม่ขัดต่อสิทธิของผู้รับบริการ พยาบาลจึงต้องเข้าใจความแตกต่างและการให้คุณค่าและค่านิยมของผู้รับบริการที่มีความแตกต่างกัน พร้อมกับปรับตัวสามารที่จะมีข้อตกลงร่วมกัน

เพื่อให้เกิดความเข้าใจและยอมรับในเป้าหมายการพยาบาลเพื่อการเยียวยา ผู้รับบริการ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม อารมณ์และจิตวิญญาณ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อพยาบาล สามารถเลือกและตัดสินใจพร้อมกับรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองได้ตัดสินใจร่วมกันกับผู้รับบริการ เพื่อเป้าหมายในการดูแลเดียวกัน ในทางตรงกันข้ามผู้รับบริการก็อยู่ในเงื่อนไขที่ต้องยอมรับในสิ่งนี้ เช่นเดียวกันอีกด้วย

ค่านิยม (Value and Non-Value) หมายถึง การให้คุณค่าต่อความเป็นมนุษย์ของผู้รับบริการ ที่จะนำไปสู่การใช้สุนทรียสนทนาของพยาบาลผู้ให้บริการสุขภาพแก่ผู้รับบริการ พยาบาลที่เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์จะใช้วาจาที่เหมาะสม สุภาพ ต่อผู้รับบริการ (Value) โดยปราศจากมายาคติ ที่เห็นว่า การใช้วาจาไม่เคารพความเป็นความเป็นมนุษย์ของผู้รับบริการ เป็นเรื่องปกติที่สามารถเกิดขึ้นได้ในการให้การพยาบาล (Non-Value) โดยมีเงื่อนไขว่าการพยาบาล เป็นงานหนักที่ไม่อาจใช้วาจาที่สุภาพได้ในทุกสถานการณ์ การปฏิบัติต่อผู้ป่วยด้วยความเสมอภาค และการใช้วาจาที่เหมาะสมเป็นพื้นฐานการพยาบาลที่พยาบาลทุกคนต้องตระหนักและปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานของวิชาชีพการพยาบาล

ข้อตกลงเบื้องต้นของทฤษฎี

การพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ พยาบาลต้องตระหนักและใคร่ครวญ ต่อปรากฏการณ์ทางการพยาบาลที่เกิดขึ้นอย่างสุขุม รอบคอบ สะท้อนคิดในพฤติกรรมของผู้รับบริการและตนเองในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น อธิบายได้ถึงการรับรู้และพฤติกรรมที่แสดงออกจาก สถานการณ์นั้นๆ ที่เกิดขึ้น สังเคราะห์กระบวนการที่ทำให้เกิดความคิด ความเชื่ออย่างใคร่ครวญ สามารถที่จะนำสิ่งที่ได้รับจากประสบการณ์ไปพัฒนาการให้การพยาบาลในสนามปรากฏการณ์อื่น ที่เกิดขึ้นต่อไปในอนาคต

มโนคติหลักของทฤษฎี

มโนคติหลัก (Metaparadigm) ของทฤษฎีการพยาบาลจะประกอบด้วย คน (Person) ภาวะสุขภาพ (Health) สิ่งแวดล้อม (Environment) และ การพยาบาล (Nursing) การพยาบาล ด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ อธิบายมโนคติหลักไว้ดังนี้ (Paterson, J., & Zderad, L.C., 2008)

คน (Person) ความเป็นมนุษย์คือมุมมองของสนามพลังงานที่เกิดขึ้นในประสบการณ์ชีวิต ในสนามพลังงานเป็นปรากฏการณ์ที่มีความกว้างใหญ่ที่ไม่สามารถทำนายและอธิบายได้จาก ความรู้ ความเป็นมนุษย์เป็นองค์รวมของธรรมชาติ ที่มีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การตระหนักรู้ในมิติที่หลากหลาย ความสามารถในการคิดและระลึกได้ในสิ่งที่เป็น นามธรรมและการสามารถอธิบายสิ่งที่มีความสลับซับซ้อนในความเกี่ยวข้องของชีวิตมนุษย์ออกมา

ให้ชัดเจนและเป็นรูปธรรมได้ในเรื่องของการให้คุณค่า การเคารพ การบ่มเพาะฝึกฝนตนเองให้มีการงอกงามทางปัญญา สิ่งเหล่านี้จะทำให้เข้าใจถึงภาวะสุขภาพของบุคคล ครอบครัวและชุมชนได้

ภาวะสุขภาพ (Health) คือ ภาวะที่เป็นทั้งหมดของชีวิตมนุษย์ที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเสียชีวิต ภาวะสุขภาพในความหมายของทฤษฎีการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์มีทั้งภาวะสุขภาพที่เป็นปกติ และภาวะที่เจ็บป่วย ที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนที่ต้องการที่จะมีชีวิตอยู่รอดหรือหายกลับคืนสู่ภาวะปกติ คำนิยามภาวะสุขภาพที่สั้นมากที่สุดของทฤษฎีคือ “ภาวะสุขภาพที่ดีไม่เพียงแต่การปราศจากโรคแต่ต้องไม่ปราศจากความเป็นมนุษย์ในความหมายของการมีชีวิตอยู่”

สิ่งแวดล้อม (Environment) คือ สถานที่หรือสถานการณ์ที่มีการบริการสุขภาพ ชุมชนหรือโลก โดยมีระยะเวลาของการให้บริการสุขภาพเข้ามาเกี่ยวข้อง การบริการสุขภาพในสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นนั้นผู้ให้บริการต้องวางความคิด ความเชื่อและความรู้ทางการพยาบาลไว้ชั่วคราว ระหว่างที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างพยาบาลกับผู้รับบริการ เพื่อการเรียนรู้ในสนามประสบการณ์นี้ร่วมกัน ผ่านการสนทนาช่วงเวลาที่เกิดขึ้น ณ บริบทใดบริบทหนึ่ง (space) เช่น ในห้องผู้ป่วย ในห้องของผู้ป่วย ที่เตียงของผู้ป่วย ที่พัก ห้องรอตรวจ หรืออื่นๆ สถานที่หรือบริบทที่แตกต่างกันมีความหมายต่อการเป็นตัวตนของทั้งสองฝ่ายที่ต้องเรียนรู้ เช่น หากเหตุการณ์เกิดขึ้นที่ส่วนตัวของตนเองบุคคลจะรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของมากกว่าที่ซึ่งไม่ใช่พื้นที่ของตนเอง บริบทของสถานที่สามารถที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ถึงความเข้าใจในมนุษย์ที่แตกต่างกัน พยาบาลจะต้องตระหนักรู้และลดอัตตาเมื่อรู้สึกว่าตนเองอยู่ในที่ปลอดภัย (safe zone) ของตนเองในขณะที่ผู้ป่วยหรือผู้รับบริการรู้สึกได้ถึงความอึดอัดและคับข้องใจในสถานที่ที่แปลกใหม่สำหรับตนเอง พยาบาลที่เข้าใจความเป็นมนุษย์ในด้านสิ่งแวดล้อม จะสามารถทำให้ผู้รับบริการผ่อนคลาย รู้สึกเหมือนกับผู้ป่วยอยู่ที่บ้าน ไม่ได้เป็นคนแปลกหน้าสำหรับพยาบาล

การพยาบาล (Nursing) การพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ เป็นประสบการณ์สดระหว่างความเป็นมนุษย์ของผู้ให้และผู้รับบริการในการมีปฏิสัมพันธ์ทางด้านการบริการสุขภาพในความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจะมีการสนทนา พุดคุยระหว่างทั้งสองฝ่าย ที่ต่างฝ่ายจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบของสัมพันธ์ภาพนี้ เช่น พยาบาลต้องมีความเข้าใจ ตระหนักในสภาวะความเจ็บป่วยและความต้องการบริการสุขภาพของผู้รับบริการ ให้คุณค่า ยอมรับ เคารพผู้อื่นโดยที่พยาบาลต้องรู้จักยอมรับและมีความเข้าใจในตนเองด้วยเช่นกัน เรียกว่ารู้จักตนเองก่อนให้การพยาบาลแก่ผู้อื่น การพยาบาลเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้

ในบทบาทและหน้าที่ของตนเอง เรียนรู้จากผลกระทบที่มีต่อตนเองและผู้รับบริการ ทำให้พยาบาลเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์และการหยั่งรู้โดยไม่ผ่านความคิด

ดังนั้นพฤติกรรมการแสดงออกของพยาบาลผู้ให้การดูแลต่อผู้รับบริการที่เกิดขึ้นจากการยอมรับและความเข้าใจในความหมายของความเป็นมนุษย์ทั้งของตนเอง ผู้รับบริการและผู้อื่นที่อยู่ในสนามปรากฏการณ์ทางการพยาบาล โดยผ่านการใคร่ครวญ ว่ามนุษย์มีการดำรงสภาพความเป็นอยู่ ของชีวิต (being) แต่เมื่อใดที่มนุษย์ขาดซึ่งภาวะของการเป็น และ ความมีอยู่โดยขาด ไร้จิตสำนึก เมื่อนั้นจะไม่ใช่ความเป็นมนุษย์จะไม่สมบูรณ์ มนุษย์มีเสรีภาพ (freedom) คือผู้ที่มีอิสระในการตัดสินใจเลือก และภูมิใจในเสรีภาพของตนเองโดยที่เสรีภาพนั้นไม่ได้นำมาใช้ให้เกิดปัญหาแก่สังคม นอกจากนี้การมีเสรีภาพต้องรู้จักรับผิดชอบและแก้ปัญหาได้ การพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์จึงเป็นให้การดูแลผู้รับบริการด้วยความตระหนักถึงความเป็นมนุษย์ในตนเอง และของผู้อื่น ยอมรับและเคารพซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน การนำทฤษฎีการพยาบาลไปใช้ในการดูแลผู้รับบริการจำเป็นต้องได้รับการปลูกฝังตั้งแต่การเป็นนักศึกษาพยาบาล

การสอนภาคปฏิบัติของอาจารย์พยาบาล : สนามปรากฏการณ์การพยาบาล

จากทฤษฎีการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์สู่การปฏิบัติ “อาจารย์พยาบาล” จึงผู้ที่มีบทบาทนำแนวคิด ทฤษฎีการพยาบาลหัวใจความเป็นมนุษย์สอนนักศึกษาพยาบาลให้มีความพร้อมต่อการดูแลสุขภาพของผู้รับบริการด้วยความเป็นมนุษย์ ด้วยความเมตตา และเป็นผู้ที่เข้าใจต่อแนวคิดในการนำทฤษฎีการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ไปใช้ด้านการศึกษาพยาบาลบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า การสอนให้นักศึกษาพยาบาลเกิดการเรียนรู้เป็นการสอนผ่านปรากฏการณ์ทางการพยาบาล ที่มีอาจารย์พยาบาลผู้สอนซึ่งมีความพร้อมและหยั่งรู้ในความเป็นมนุษย์ (provider the space) อย่างแท้จริง

การสอนจากปรากฏการณ์ทางการพยาบาลได้แก่ ประสบการณ์ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม ปฏิสัมพันธ์กับพยาบาลและผู้รับบริการสุขภาพในบริบทของการฝึกปฏิบัติการพยาบาลบนหอผู้ป่วยในโรงพยาบาล และ/หรือในชุมชน หลังจากนั้นให้นักศึกษาได้สะท้อนคิด (reflection) การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ได้รับ โดยกระบวนการปฏิสัมพันธ์ (interactive relationship) ต้องมีการเปิดใจ (openness) จริงใจ ผ่านการแสดงความคิดเห็นที่ตรงไปตรงมาตามที่ตนเองรู้สึกนึกคิด (authentic) มีความเคารพซึ่งกันและกัน (mutual respect) ระหว่างอาจารย์และนักศึกษา การสะท้อนคิดอาจารย์ต้องสร้างบรรยากาศให้นักศึกษารู้สึกปลอดภัยจากการถูกวิพากษ์วิจารณ์ ทั้งนี้เพื่อให้นักศึกษาล้ำที่จะแสดงความคิดเห็นที่เป็นความจริงจากภายในตนที่ได้รับจากประสบการณ์การเรียนรู้ กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ที่เกิดขึ้น ทุกคนที่อยู่ในวงการสนทนาจะต้องมีการฟังผู้อื่นพูด ไม่ขัดจังหวะหรือพูดแทรกแซง (deep listening) สิ่งที่ได้จากการสะท้อนคิดและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะทำให้นักศึกษาารู้คิด (thinking) เกิดคำถามกับตนเอง (Self-Questioning) มีความกล้าที่จะแสดงความรู้สึกที่แท้จริง และตัดสินใจเลือกหรือไม่เลือก (decision making) ที่จะปฏิบัติต่อผู้รับบริการและคนอื่นๆ ที่อยู่ในบริบทของสนามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทางการพยาบาลด้วยตนเอง โดยมีอาจารย์เป็นผู้สังเกตการณ์ ปรากฏการณ์นี้แบบมีส่วนร่วมในวงการสนทนา อาจารย์สามารถเป็นผู้ชี้ทางสว่าง (floodlight) เพื่อให้ศึกษาค้นพบและรู้จักตนเองโดยที่อาจารย์ไม่นำประสบการณ์หรือความคิดของตนเองมาตัดสินความคิดหรือการกระทำของนักศึกษาที่เกิดขึ้นในสนามปรากฏการณ์ที่ผ่านมา วิธีการสอนแบบการสะท้อนคิดจะทำให้นักศึกษาเกิดความมั่นใจ (self-confidence) ที่ทราบว่าตนเองได้รู้จักตนเอง ทราบจุดที่เป็นศักยภาพและจุดที่ต้องพัฒนาตนเอง มีความกลัวน้อยลง มีความกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบริการสุขภาพเพื่อประโยชน์ของผู้รับบริการในขณะเดียวกันกับความรู้จักได้ถึงความสุขใจที่ในบทบาทของการเป็นนักศึกษาพยาบาล (Paterson, J., & Zderad, L.C., 2008)

บทบาทของการเป็นผู้ชี้ทางสว่างของอาจารย์ มีความสำคัญที่จะทำให้ นักศึกษาเกิดการหยั่งรู้โดยไม่ผ่านกระบวนการทางความคิดที่เป็นผลจากการทำงานของสมองซีกซ้าย (intuitive thinking) หรือเรียกว่า การผุดบังเกิดทางปัญญา อาจารย์ไม่จำเป็นต้องสอนหรืออธิบายความเป็นเหตุและผลตามศาสตร์ทางการพยาบาล แต่อาจารย์ต้องสร้างคำถามเพื่อให้ นักศึกษาได้คิดอย่างใคร่ครวญ (deliberate) เมื่อใดก็ตามที่นักศึกษาได้รู้จักและเข้าใจในสนามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยตนเองถึงความเป็นจริงแห่งชีวิตและการบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ (self-actualization)

อาจารย์พยาบาล เทคโนโลยีทางการแพทย์ และการสอนด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์

ในความหมายของความเป็นมนุษย์ ที่ได้นิยามไว้ด้วยความ ดีความงาม และการมีจิตใจสูงนั้น เป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อการนำมาวิเคราะห์ความสอดคล้องกับการเรียนการสอนในยุคปัจจุบันที่มีความเจริญทางด้านนวัตกรรมเทคโนโลยีเป็นอย่างมากว่า เส้นทางความดี ความงามของมนุษย์เป็นด้านเดียวกัน เกิดขึ้นพร้อมกัน หรือเป็นสิ่งที่สวนกระแสทางสังคมหรือไม่ แท้จริงแล้วในการสอนนักศึกษาพยาบาลให้มีความเป็นมนุษย์กับเทคโนโลยีเป็นเรื่องเดียวกัน ซึ่งอาจารย์พยาบาลต้องมีความรู้ที่จะเชื่อมโยงในสองสิ่งนี้ได้อย่างกลมกลืน เนื่องจาก เทคโนโลยีทางการแพทย์และการพยาบาลมีความทันสมัยและเป็นนวัตกรรมที่สามารถปฏิบัติแทนมือของมนุษย์ได้ด้วยกลไกอัจฉริยะของเครื่องกล

การนำเทคโนโลยีทางการศึกษามาใช้ในการสอนการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ อาจารย์พยาบาลพิจารณาเลือกให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์แต่ในที่สุดแล้วอุปกรณ์ สื่อการสอนเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือประกอบการให้การพยาบาลและการสอนให้นักศึกษาพยาบาล สามารถคิดวิเคราะห์ (analytical thinking) และอย่างเป็นระบบ (systemic thinking) เพื่อเป้าหมาย ในการนำไปสู่การพัฒนาระดับจิตวิญญาณของนักศึกษาที่เกิดจากการปฏิบัติ สอดคล้องกับ การศึกษาของกิติพร เนาว์สุวรรณ และคณะ (2558, น. 124) เรื่อง กลวิธีการพัฒนาอัตลักษณ์ของ นักศึกษาวิทยาลัยพยาบาล กระทรวงสาธารณสุขว่า การใช้สื่อการสอนเทคโนโลยีสารสนเทศและ สื่อจำลอง (simulations) ทำให้นักศึกษาสนุก ท้าทาย ส่งเสริมคิดวิเคราะห์อันเป็นสิ่งที่ต้องการให้ นักศึกษาสามารถเชื่อมโยงความรู้สู่การบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์

การสอนนักศึกษาด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์เพื่อปลูกฝังความเป็นมนุษย์ในนักศึกษา มีจิตใหญ่ที่จะนำสู่การบริการสุขภาพแก่ผู้รับบริการที่ดีที่ไม่ใช่เพียงแต่การพยาบาลเพื่อให้บรรเทา หรือหายจากความเจ็บป่วย แต่เป็นการเยี่ยวยามมนุษย์ได้ถึงระดับลึกที่สุดของความเป็นมนุษย์คือ “จิตวิญญาณ” ในที่นี้ ความทันสมัยของเทคโนโลยีทางการศึกษาเป็นการใช้ในการปฏิบัติการ พยาบาลเพื่อให้เกิดการลงมือปฏิบัติด้วยมือของพยาบาลที่มีความอ่อนโยน การให้ข้อมูลทางด้าน สุขภาพผ่านสื่อประสม (multimedia) ด้วยวาจาที่สุภาพ เป็นมิตรกับผู้รับบริการ โดยมีได้ปฏิเสธว่า เทคโนโลยีทางการศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาเพื่อการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

การสอนการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ในสาระสำคัญของทฤษฎีคือ การสอน จากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้กับผู้รับบริการที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์หรือสถานการณ์ใด สถานการณ์หนึ่ง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างโดยมีเป้าหมายร่วมกัน ในช่วงระยะเวลาที่มีจำกัดในแต่ละ สถานการณ์ โดยที่สถานการณ์หรือปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้นแบบมีการเชื่อมโยงซึ่งกันและกันที่มี อยู่จริงตามธรรมชาติ ในรูปแบบที่มีปฏิสัมพันธ์กันมีจุดเน้นคือ การวางความเชื่อ ความคิดและการ ตัดสินใจของพยาบาลไว้ ไม่นำไปตัดสินผู้อื่น เปิดใจกว้างให้มีเสรีภาพทางความคิดเพื่อการเรียนรู้ สิ่งใหม่ อาจารย์พยาบาลจึงต้องเป็นผู้ที่ฝึกฝนตนเองเพื่อให้มีคุณลักษณะดังกล่าวอย่างแท้จริง ซึ่ง เป็นที่แน่นอนว่าการฝึกฝนตนเองไม่สามารถเกิดขึ้นได้เพียงเพราะการมีความรู้จากทฤษฎี เอกสาร และตำรา การค้นพบความเป็นมนุษย์ของคนทุกคน เกิดขึ้นที่ “ใจ” หรือความรู้ภายในตน ที่เกิดจาก ทดลองปฏิบัติจากตนเอง ความจริงที่มีอยู่นี้สามารถฝึกได้กับคนทุกคน เพราะ สิ่งมีชีวิตทุกชนิดใน โลก มีเพียงมนุษย์เท่านั้นที่สามารถฝึกฝนตนเองเพื่อพัฒนาระดับจิตวิญญาณให้เป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์ได้

การกล่าวโดยหลักการอาจเป็นสิ่งที่ไม่ยากเกินกว่าที่จะสร้างบัณฑิตให้มีอัตลักษณ์เช่นนั้นได้ในความรู้และประสบการณ์ของอาจารย์พยาบาล แต่ด้วยความเป็นทวิภาค (dualism) ของมนุษย์และข้อจำกัดทางวิทยาศาสตร์ที่ยังไม่สามารถวัดระดับจิตวิญญาณหัวใจของความเป็นมนุษย์ของแต่ละคนมีมากนักน้อยเพียงใด การวัดจึงมีความเชื่อในเบื้องต้นว่า “ใจสามารถสั่งกายให้กระทำหรือไม่กระทำไม่ได้” พฤติกรรมการแสดงออกต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันจึงสามารถสื่อถึงความเป็นมนุษย์ของบุคคลนั้นได้ว่ามีความแตกต่างกัน (ประเวศ วะสี, 2560; พรพิศ ตริบุพชาติสกุล, 2555, น. 85) ดังนั้นนอกจากการมีหลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อให้บัณฑิตมีการบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ ที่ดีแล้ว ควรมีอาจารย์ผู้สอนที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ด้วย

กระบวนการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์

แพทเทอร์สันและเดอราด ได้พัฒนาการกระบวนการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ โดยมี 5 ระยะ ดังนี้ (Paterson, J., & Zderad, L.C., 2008)

1. การเตรียมตัวพยาบาลผู้รู้ไปสู่การเป็นผู้ถูกรู้ (Preparation of the Nurse Knower for coming to know) ในที่นี้พยาบาลจะเป็นเสมือนผู้ที่มีบทบาทในการวินิจฉัยปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นจำเป็นที่จะต้องมีความพร้อมในการเปิดใจสู่การเรียนรู้และยอมรับต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
2. ความรู้ของพยาบาลเกิดจากการเรียนรู้ในผู้อื่นอย่างลึกซึ้งโดยผ่านการหยั่งรู้จากภายใน (Nurse Knowing of the Other Intuitively) เป็นระยะที่พยาบาลมีความเข้าใจในผู้รับบริการอย่างแท้จริง เรียกความสัมพันธ์นี้ว่า “I-thou relationship” (empathy) และไม่นำความรู้สึกนี้ซ้อนทับ แทนที่ลงไปในระดับลึกของจิตใจพยาบาล (sympathy)
3. ความรู้ของพยาบาลเกิดจากการเรียนรู้ผู้อื่นแบบเป็นวิทยาศาสตร์ (Nurse Knowing the Other Intuitively) ในระยะนี้พยาบาลในฐานะที่เป็นผู้สังเกตการณ์จะต้องเป็นผู้ที่นำสิ่งที่เกิดการหยั่งรู้หรือเรียกได้ว่าเป็นความรู้ภายในตน มาวิเคราะห์เปรียบเทียบ อธิบายในสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งในด้านที่มีความสัมพันธ์กันกับด้านที่มีความขัดแย้งกันโดยอาศัยความรู้จากภายนอกคือการศึกษจากเอกสาร ตำรา วิจัยและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่มีความรู้รอบตัวเพื่อเป็นหลักฐานอ้างอิงตามหลักวิทยาศาสตร์ สังเคราะห์ และแยกออกมาเป็นหมวดหมู่
4. พยาบาลนำสิ่งที่ได้รับนำมาใคร่ครวญอย่างรอบคอบเพื่อการเรียนรู้ในสิ่งที่ได้รับอย่างแท้จริง (Nurse Complementarily Synthesizing Known others) เป็นความสามารถของพยาบาลที่จะต้องพัฒนาหรือมองเห็นในปรากฏการณ์ทั้งหมดที่ได้ผ่านการวิเคราะห์จากความรู้ทั้งภายในตนเองที่ได้ประสมรวมกับการศึกษาหาความรู้เพื่อนำมาอธิบายในความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบและมีอ้างอิงที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อเพิ่มพูนความเข้าใจในตนเองต่อปรากฏการณ์

5. ความสำเร็จในตัวพยาบาลเกิดจากการตกผลึกของการเรียนรู้ (Succession within the Nurse from the Many to the Paradoxical One) ในระยะสุดท้ายนี้ พยาบาลจะนำข้อมูลทั้งหมดที่ผ่านการวิเคราะห์ สังเคราะห์แล้วสู่การปฏิบัติการพยาบาลในแหล่งสถานพยาบาล หรือในสถานการณ์ใดๆ ที่เป็นปรากฏการณ์ทางการพยาบาลเพื่อพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิมเป็นวงจรการเรียนรู้

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในภาพรวม ผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิดภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของฟริทซ์และซอร์เจิล (Fritz, & Sorgell, 2017) เป็นหลักและนำมาการบูรณาการร่วมกับการศึกษาทฤษฎีการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ในประเด็นย่อยที่มีความสอดคล้องกัน สรุป เป็นองค์ประกอบของรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ดังนี้

1. ด้านการตั้งหลักและทัศนคติ (Anchoring & Attitude) คือ

1.1 การสร้างความตระหนักรู้ให้เกิดขึ้นกับตนเอง ประกอบด้วย

1.1.1 การเปิดใจเรียนรู้ความจริง (Truth) ด้วยการห้อยแขวนความคิดและการตัดสินใจ การเป็นอิสระจากการคาดเดาสิ่งที่ยังไม่ปรากฏแจ่มชัดไว้ล่วงหน้า ความจำมายรู้จากตำรา หรือการจดจำ หรือการได้ยินได้ฟังผ่านการคำพูดของผู้อื่น เป็นการเรียนรู้จากความว่างและการเคารพในความเป็นมนุษย์ตามแนวคิดคิดปรัชญามนุษยนิยม (humanism)

1.1.2 การสร้างความตระหนักรู้ด้วยการฝึกสติรู้ตัว หรือการภาวนา แนวทางการปฏิบัติได้แก่การกำหนดลมหายใจระลึกรู้ในสิ่งที่ปัจจุบันด้วยการฝึกสติในรูปแบบหรือการฝึกสติในชีวิตประจำวัน การปฏิบัตินี้เป็นพื้นฐานแรกของการทำให้จิตมีสมาธิ การตระหนักรู้ (self-awareness) และหยั่งรู้ (intuitive knowing) เกิดความสามารถในการคิดและระลึกรู้ได้ในสิ่งที่เป็นามธรรมและการสามารถอธิบายสิ่งที่มีความสลับซับซ้อนในความเกี่ยวข้องของชีวิตมนุษย์ออกมาให้ชัดเจนและเป็นรูปธรรมได้ในเรื่องของการให้คุณค่า การเคารพ การบ่มเพาะฝึกฝนตนเองให้มีการงอกงามทางปัญญา (เนติมา ตีเยาว์, 2559) สิ่งเหล่านี้จะทำให้เข้าใจถึงภาวะสุขภาพของบุคคล ครอบคลุมและชุมชนได้ มีทัศนคติ (attitude) ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง

1.1.3 การฝึกปฏิบัติโดยการบูรณาการความรู้ (Integral knowing) เพื่อจัดการกับพฤติกรรมของตนเองอย่างมีสติ (Managing self) ด้วยการศึกษาศาสนาความเป็นมนุษย์และการเปลี่ยนแปลงตนเองจาก ตำรา เอกสาร องค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ จิตวิทยา ปรัชญาและศาสนา ของประเทศตะวันออกและประเทศตะวันตก นำความรู้ที่ได้รับ เลือกศึกษาที่เหมาะสมกับตนเองผ่านการภาวนาอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ

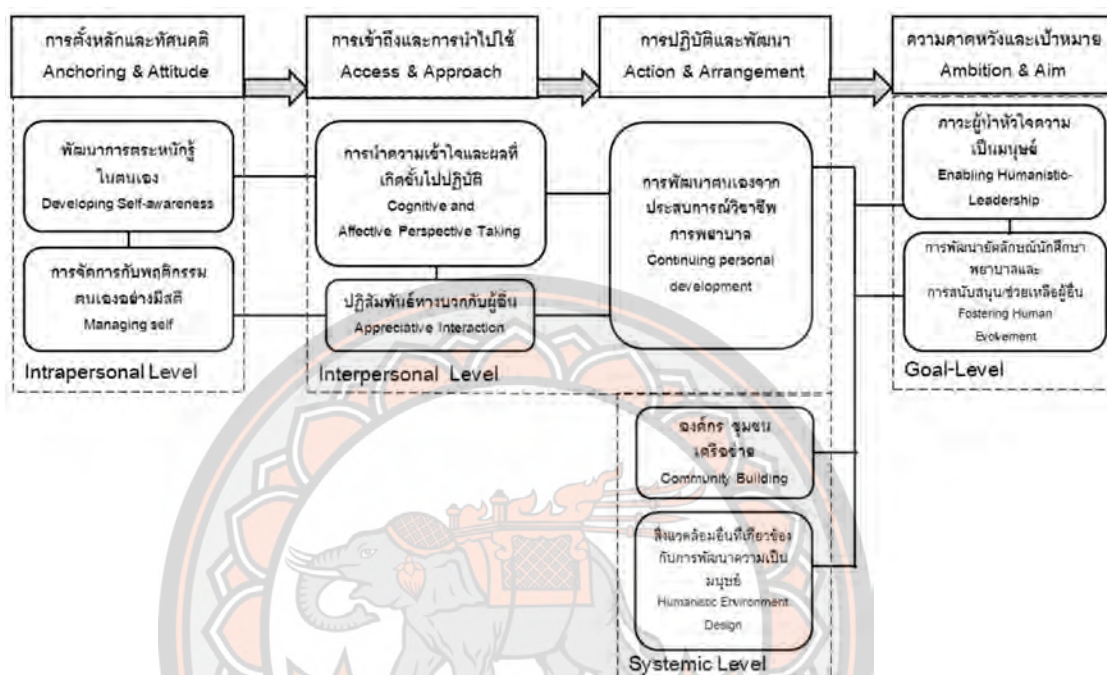
1.2 การจัดการกับพฤติกรรมอย่างมีสติ (Managing self) เป็นการควบคุมพฤติกรรมแสดงออกของตนเองให้เหมาะสมกับกาลและบุคคลโดยใช้สติระลึกรู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึก แสดงความเคารพและให้เกียรติต่อผู้อื่นด้วยความเข้าใจในความเป็นมนุษย์จากการฝึกปฏิบัติตนจนกระทั่งเห็นความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งว่าต่างมีความเกี่ยวข้องและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การระลึกรู้ตนเองอย่างสม่ำเสมอจะทำให้ตนเองแสดงออกต่อผู้อื่นด้วยความดีและความงาม มีคุณธรรมจริยธรรม ดังคำวามนุษย์คือผู้ที่มีจิตใจสูง

2. การเข้าถึงและการนำไปใช้ (Access & Approach) เป็นการนำสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตนเองที่เกิดจากการฝึกฝน จนเกิดความคิดที่ถูกต้อง ดีงาม มีคุณธรรมจริยธรรมที่ สู่การมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในองค์กรและการบริหารจัดการองค์กรของผู้ นำ ร่วมกับการนำขั้นตอนกระบวนการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ ของแพทเทอร์สันและเดอราด ข้อที่ 1 มาใช้ คือ การเตรียมตัวพยาบาลผู้รู้ไปสู่การเป็นผู้รู้ ในการวินิจฉัยปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้น (Preparation of the Nurse Knower for coming to know) (Paterson, J., & Zderad, L.C., 2008) ในการวิจัยครั้งนี้ ที่นี้อาจารย์พยาบาลควรมีความพร้อมในการเปิดใจสู่การเรียนรู้และยอมรับต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประสบการณ์วิชาชีพการพยาบาล มีมุมมองของความเข้าใจในความเป็นมนุษย์เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในเพื่อนร่วมงาน การปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร นักศึกษาพยาบาลและครอบครัว ความเป็นอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน

3. การปฏิบัติและการพัฒนา (Action & Arrangement) ขั้นตอนนี้ อาจารย์พยาบาลใช้ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของตนเองในประสบการณ์ทางวิชาชีพการพยาบาลหรือเรียกว่า สนามปรากฏการณ์ได้แก่การสอนนักศึกษาพยาบาลทั้งภาคทฤษฎี ทดลองและปฏิบัติทางการพยาบาล การปฏิบัติตามหน้าที่และความรับผิดชอบในองค์กร (วิทยาลัยพยาบาลฯ) และการเชื่อมโยงผู้รู้ในสนามปรากฏการณ์ ชุมชน สังคม ในระหว่างนี้ผู้นำจะนำการเรียนรู้ที่ได้จากประสบการณ์มาปรับปรุงตนเองและการบริหารงานให้ดีขึ้น โดยนำขั้นตอนกระบวนการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ขั้นตอนที่ 3-5 เป็นการพัฒนาตนเอง เพื่อก้าวไปสู่เป้าหมายของมีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์

4. ความคาดหวังและเป้าหมาย (Ambitious & Aims) เป้าหมายสูงสุด (ultimate goal) ของภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล คือ การพัฒนาอัตลักษณ์นักศึกษาพยาบาล ให้นักศึกษาพยาบาลรักที่จะพัฒนาศักยภาพตนเองให้มีการบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ต่อไปและสังคมอย่างแท้จริง (passion) นอกจากนี้อาจารย์พยาบาลยังสามารถนำภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ไปใช้เพื่อช่วยสนับสนุนช่วยเหลือผู้อื่น

ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล นำมาเขียนเป็นรูปแบบได้ตาม
ภาพ 13 ดังนี้

ภาพ 13 แสดงรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล

รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล

การประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล

อาจารย์พยาบาลจะพัฒนาตนเองได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับวิธีการหมั่นตรวจสอบสภาวะภายในของตนเอง ซึ่งการประเมินความเป็นมนุษย์ไม่มีเครื่องมือวัดในเชิงปริมาณ พฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ที่มีความเมตตาและเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั้นเกิดจากการพัฒนาระดับของความคิดตั้งแต่จิตใต้สำนึก (Id) การรู้สำนึก (ego) สู่พฤติกรรมจริยธรรม (superego) โดยการพัฒนานี้จะประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับแรงเสริมและแรงจุดในตนเองที่มีผลในเชิงคุณภาพสามารถประเมินได้จากจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและในสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม การสื่อสารกับผู้อื่นด้วยสุนทรียสนทนา ในประสบการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันผสมผสานกับวิถีปฏิบัติของอาจารย์พยาบาล ได้แก่การสะท้อนคิดในตนเอง (Self-reflection) จากการเรียนรู้จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นอยู่เป็นนิจจะทำให้เกิดการน้อมนำมาพัฒนาตนเองให้เป็นเกลียว (spiral development) และเชิงปริมาณซึ่งผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารตำราและวารสารที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดดังต่อไปนี้

การประเมินเชิงคุณภาพ

1. สุนทรียสนทนา (Dialogue)

สุนทรียสนทนา (Dialogue) เป็นภาษากรีก มาจากคำว่า “Dia” แปลว่า “ทะลุปรุโปร่ง” ศัพท์ภาษาอังกฤษคือ through และ Logos หมายถึง “คำ” ความหมายของการสนทนาในรากศัพท์ของคำว่า Dialogue มีความหมายที่ลึกซึ้งคือ เป็นการพูดคุยที่เกิดขึ้นแล้วทำให้เกิดความเข้าใจในสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง เกิดความรู้ที่เกิดขึ้นได้โดยไม่คิดวิเคราะห์ ความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นความรู้ที่เป็นความจริง โดยธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้ในเวไนยสัตว์คือ มนุษย์เท่านั้น เรียกว่า ปัญญาหยั่งรู้ (intuitive knowing) ทำให้ยกระดับจิตวิญญาณ สามารถเปลี่ยนวิถีคิดของตนเองได้อย่างแท้จริงและจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดีขึ้นแบบค่อยเป็นไปกลายเป็นพฤติกรรมที่ถาวรในที่สุด หลักในการสนทนาแบบสุนทรียะ เว้นจากความคิดในการตัดสิน (judge) ผู้อื่น ฟังแบบลึกซึ้ง คือ ไม่แทรกแซงการพูดเมื่อเป็นผู้ฟัง ฟังผู้สนทนาที่เป็นฝ่ายพูดจนจบประโยคเพื่อทำความเข้าใจในสิ่งที่เขาต้องการสื่อสารอย่างแท้จริง หลีกเลี่ยงการเสนอแนะ การโต้แย้ง การผูกขาดคำพูด การทำให้ผู้อื่นอับอาย องค์ประกอบของการใช้สุนทรียสนทนาประกอบด้วย (มกราพันธุ์ จุฑรสก, 2559)

1. สถานที่ (setting/scene) ฉากของการสนทนาในที่นี้ได้แก่ สถานที่ ลักษณะของตำแหน่งที่นั่งสนทนาควรนั่งหันหน้าเข้าหากัน หากล้อมวงได้จะเป็นการดี

2. กระบวนการ (process) จะไม่มีการจัดเตรียมไว้ล่วงหน้า การดำเนินการสนทนาเป็นไปตามธรรมชาติของการสนทนาซึ่งกันและกัน สิ่งสำคัญคือผู้ร่วมสนทนาต้องมีสักระหว่างการสนทนาเพราะไม่สามารถที่คาดเดาได้ว่าจะมีสิ่งใดที่จะเกิดขึ้นบ้างระหว่างการสนทนาที่เกิดขึ้น

3. เป้าหมายของการสนทนา (End) หรืออาจใช้คำว่า บทสรุปสุดท้ายของการสนทนา ในการพูดคุยไม่ให้ผู้สนทนามากำหนดเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งของตนเองไว้ล่วงหน้า นอกจากเป็นการสนทนาเพื่อการฟัง การเรียนรู้เสียงภายในที่เกิดขึ้นกับตนเองที่เกิดขึ้นแบบอัตโนมัติโดยไม่ต้องเค้นให้ความรู้สึกเกิดเป็นเพียงการปล่อยความคิดให้ว่าง หากไม่มีสิ่งใดที่ผุดรู้เกิดขึ้นก็ไม่จำเป็นต้องพยายามให้เกิดเพราะจะไม่ใช่ความรู้แท้ แต่จะเป็นการสมมุติหรือการคิดกำหนดให้เกิดขึ้น ผู้ร่วมวงสนทนาสามารถที่จะเรียนรู้หรือทำความเข้าใจจากผู้ร่วมวงสนทนาคนอื่นก็ได้ การฟังรับฟังจากเรื่องราวของผู้อื่นโดยไม่โต้แย้ง วางใจให้เป็นกลางและไม่มีมิชฌาติฐิ ก็ถือว่าประสบความสำเร็จในการสนทนาครั้งนั้นแล้ว

4. ทศนคติ (attitude) ผู้ร่วมสนทนามีเจตคติที่ดีต่อผู้อื่นที่อยู่ในวงสนทนานั้นๆ เป็นการเปิดกว้างทางความคิด มีความเห็นชอบโดยปราศจากการลำเอียง การเข้าข้างตนเองและคิดว่าความคิดของตนเองถูกต้องหรือเหนือกว่าความคิดของผู้อื่น

5. บุคคลผู้ซึ่งมีส่วนช่วยให้การสนทนาดำเนินไปอย่างราบรื่น (Key actor) อาจเป็นผู้ประสานงาน ผู้ที่มีส่วนทำให้มีการสนทนาเกิดขึ้น หรือแม้แต่ผู้ที่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้การดำเนินการสนทนาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุด บุคคลหรือทีมที่มีบทบาทและหน้าที่นี้ต้องดำเนินการด้วยความเป็นมิตร สุภาพ

6. เครื่องมือ (Instrument) เครื่องมือที่ใช้ในการสนทนาแบบสุนทรียะคือ “ภาษา” การใช้ภาษาในที่นี้สามารถปรับเปลี่ยนได้ขึ้นอยู่กับลักษณะธรรมชาติของผู้ร่วมสนทนาและบริบทของวงสนทนา เช่นภาษาทางการ ภาษากึ่งทางการ ภาษาท้องถิ่น โดยที่ภาษานี้อาจจะหมายถึงลักษณะคำพูดที่เหมาะสมระหว่างการสนทนาด้วย ซึ่งจะได้กล่าวไว้ในหลักของสุนทรียสนทนาต่อไป

7. บรรทัดฐานของการสนทนา (Norms of Interaction) หลักเลี้ยวคำพูดและการปฏิบัติที่แสดงว่าตนเองมีความรู้ ความสามารถเหนือกว่า หรือด้อยกว่า คำพูดและการปฏิบัติที่แสดงออกจะเป็นการสื่อถึงความไม่เสมอภาคในระหว่างความเป็นบุคคลของทุกคนซึ่งแท้จริงแล้วทุกคนมีความเท่าเทียมกันในการสนทนา

8. การสนทนา (Genre) เป็นการสนทนาแบบไม่ใช้การบรรยาย การโต้แย้งเพื่อหาความถูกต้อง ไม่ใช่การวินิจฉัยแต่เป็นการพูดคุยเพื่อการเรียนรู้และการหาความหมายร่วมกัน อย่างไรก็ตามในสรุปท้ายสุดของการสนทนาอาจกลายเป็นเป้าหมายหรือการตกลงบางอย่างร่วมกัน ที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติที่ไม่มีผู้ใดคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าก็ไม่ถือว่าเป็นข้อขัดแย้งของหลักการของสุนทรียสนทนาแต่อย่างใด

การศึกษาอื่นของการกล่าวถึงหลักการของสุนทรียสนทนาที่สำคัญประกอบด้วย 4 ประการด้วยกันคือ การฟังอย่างลึกซึ้ง ความเคารพในผู้อื่น การห้อยแขวนความคิด และการเปิดเผยถึงเสียงจากภายใน โดยรายละเอียดมีดังนี้ (มกราพันธุ์ จุฑะรสก และคณะ, 2554, น. 31-42; พรพิศ ตริบุพชาติสกุล, 2555, น.14)

1. การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep listening) การฟังให้ลึกซึ้งต้องอาศัยสมาธิ เน้นความจากการสนทนาผ่านคำพูดของผู้อื่นเป็นเสมือนสิ่งเร้าการรับรู้และอาจทำให้เกิดความสั่นไหวของอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดของผู้ฟัง อาจทำให้แสดงความเห็น พูดแทรก ในขณะที่การพูดของผู้พูดยังไม่ได้สิ้นสุดลง การไม่ฟังซึ่งกันและกันของมนุษย์ทำให้เกิดปัญหาจากปัญหาเล็กเพียงการไม่รับฟัง ไม่เปิดรับข้อมูลเข้ามาในความคิดของตนเอง การกระทำซ้ำบ่อยๆ ทำให้เกิดปัญหาใหญ่ขึ้นมาและลุกลามไปในวงกว้างได้ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม องค์กร ชุมชน สังคม ประเทศและโลกได้

2. การเคารพในผู้อื่น (Respecting) เป็นความเชื่อในตัวผู้อื่นว่ามีความเป็นบุคคล มีความเป็นมนุษย์เสมอกัน การเคารพผู้อื่นในการใช้สุนทรียสนทนาอย่างแท้จริงจะเกิดขึ้นได้จากการลดอัตตา ตัวตน ของตนเอง จากตำแหน่งหน้าที่ การงานหรือบทบาทความรับผิดชอบที่มีอยู่ว่าไม่ได้เห็นจากคนอื่น ไม่สูงกว่า ไม่ต่ำด้อยกว่า แต่หน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละคนมีประโยชน์ต่อผู้อื่น สังคมแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของบทบาทสมมุติที่ทุกคนแสดงอยู่กับโลก การเคารพในผู้อื่น จะทำให้ผู้ที่อยู่ในการสนทนาทุกคนเกิดความรู้สึกมีส่วนร่วม เกิดการยอมรับ และมีส่วนช่วยทำให้เกิดการฟังด้วยความใส่ใจในตัวผู้พูดหรือเนื้อความที่เขากล่าว (emphatic listening) ทำให้เข้าใจถึงความรู้สึกของผู้พูดได้ (I-in-You)

3. การห้อยแขวนความคิด (Suspending) การห้อยแขวนความคิด ทำให้ผู้ฟังเป็นอิสระจากมิจฉาทิฐิของตนเอง ได้แก่ ความคิดตัดสินผิดถูก ความลำเอียง การห้อยแขวนสิ่งเหล่านี้ไว้ ทำให้ใจเป็นกลางทำให้มีพื้นที่ของใจที่จะรับฟังถ้อยคำ เรื่องราวที่ผู้พูดจะสื่อสาร เป็นการส่งเสริมให้ตนเองเคารพผู้อื่น เรียนรู้จากความคิดของผู้อื่น และจะนำไปสู่ปัญญาภายในระหว่างของการสนทนาที่ผุดเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่เรียกว่าการหยั่งรู้ (intuitive knowing) หรือญาณทัศนะ บ้างใช้คำว่า เสียงจากภายใน (voicing)

4. การเปิดเผยเสียงภายใน (Voicing) การสัมผัสรับรู้ระหว่างการสนทนา การเป็นทั้งผู้พูด และ ผู้ฟัง ในคราวเดียวกันของการสนทนา การฟังแบบลึกซึ้ง ความเคารพในผู้อื่นและการห้อยแขวนความคิด จะทำให้เกิดปัญญา เห็นความคิดของตนเอง เข้าใจและเรียนรู้ต่อสิ่งที่เกิดขึ้นได้จนมีความคิดหนึ่งที้อาจเกิดขึ้นมาในใจของตนเอง เรียกว่า เสียงภายใน การเปิดเผยต่อเสียงที่เกิดขึ้นนั้น ทำให้ผู้พูดได้ฟังเสียงที่เกิดขึ้นภายในผ่านคำพูดของตนเอง พูดเพื่อให้ตนเองได้ยินและผู้ร่วมสนทนาได้เรียนรู้ เสียงจากภายในนี้จะต้องไม่ใช่ความรู้ที่เกิดจากการอ่านตำรา การท่องจำ หรือฟังเขาเล่ามา การเปิดเผยในสิ่งรู้ที่เกิดขึ้นจะทำให้สัมผัส (willing to response) ความคิดที่ผุดบังเกิดขึ้นกับตนเองและนำไปสู่การพัฒนาความคิดเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล ดังต่อไปนี้

ผลของสุนทรียสนทนาต่อเปลี่ยนแปลงตนเอง

มิติที่ 1 การเปลี่ยนแปลงภายในตน

สุนทรียสนทนาทำให้บุคคลฝึกฝนตนเองกับการห้อยแขวนความคิด ไม่ตัดสินความคิดเห็นของผู้อื่น

มิติที่ 2 การเปลี่ยนแปลงตนเองขณะมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม

การเปลี่ยนแปลงภายในตนเองจะทำให้มีสติรู้ตัวถึงพฤติกรรมที่จะแสดงออกต่อผู้อื่น ได้แก่ บุคคลรอบข้าง เพื่อนบ้าน ผู้ร่วมงาน สังคม

มิติที่ 3 การเปลี่ยนแปลงตนเองสู่พฤติกรรมใหม่

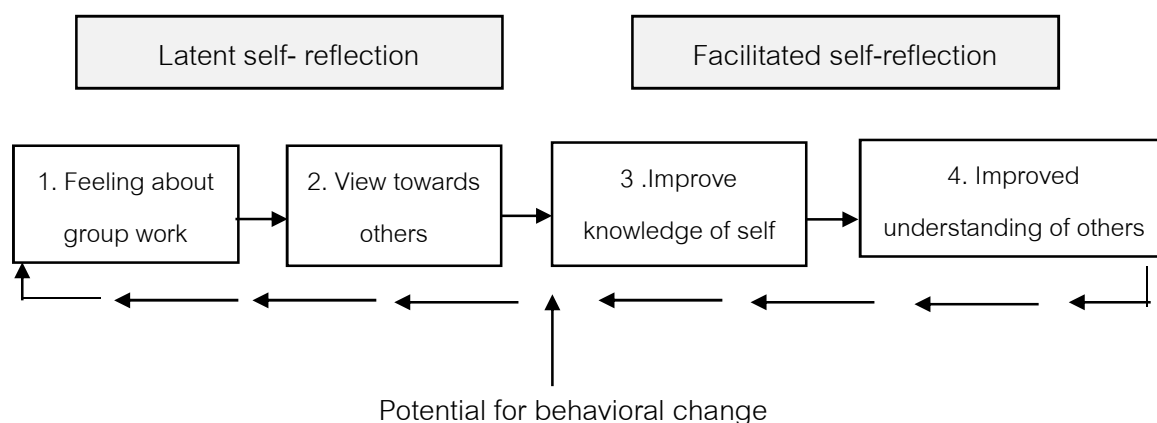
การเปลี่ยนแปลงตนเองไม่ได้เกิดจากการใช้สุนทรียสนทนาเพียงอย่างเดียว แต่ชีวิตของมนุษย์เป็นระบบเปิด การดำรงชีวิตยังคงต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและมีการสนทนา การใช้สุนทรียสนทนาจึงเป็นการสนทนาที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์ได้เพราะเป็นการเจริญสติ การเคารพในผู้อื่นในฐานะของความเป็นมนุษย์ที่มีความเสมอภาคกัน การฝึกพัฒนาจากการหยั่งรู้ที่เกิดขึ้นจากจิตว่างเพราะการห้อยแขวนการตัดสินสิ่งเหล่านี้ทำให้มนุษย์พัฒนาระดับของจิตวิญญาณได้ต่อเนื่องและเป็นวงจรแบบเกลียวหมุนขึ้นไปเป็นพฤติกรรมใหม่ การต่อเนื่องของการฝึกฝนจะทำให้กลายเป็นพฤติกรรมที่กลายเป็นบุคลิกลักษณะ เป็นผู้พัฒนาแล้ว ขึ้นชื่อว่า มีความเป็นมนุษย์มากพอแม้ว่าจะไม่สมบูรณ์จนที่สุดของการหลุดพ้นเป็นอริยะบุคคลก็ตาม แต่ยังคงได้ชื่อว่าเป็นคนคุณภาพเพราะมีหัวใจของความเป็นมนุษย์ที่เข้าใจถึงความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งที่ในปัจจุบันขณะ (I- in -Now)

สุนทรียสนทนาจึงมีสอดคล้องเป็นอย่างมากต่อการนำมาใช้เพื่อประเมนการพัฒนาเพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านตนเองด้วยการใคร่ครวญภายในตนเองเมื่อต้องสนทนากับคนอื่นในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเอง การศึกษาของเพียร์พร ยุงทอง และคณะ (2558) เรื่องการประยุกต์ใช้กระบวนการสุนทรียสนทนาในการจัดการเรียนการสอนคุณค่าการเป็นพยาบาลซึ่งมีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนคุณค่าการเป็นพยาบาลโดยประยุกต์ใช้กระบวนการสุนทรียสนทนาและการศึกษาการเปลี่ยนแปลงคุณค่าการเป็นพยาบาลของนักศึกษาพยาบาลที่ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาพยาบาลมีการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติในการมองเห็นความสุข ทุกข์ของผู้อื่น เกิดแรงบันดาลใจการให้คุณค่าที่มีต่อตนเองและผู้อื่น ด้านมุมมองของอาจารย์พยาบาล เห็นว่า สุนทรียสนทนาเป็นเครื่องมือสำหรับอาจารย์ที่จะได้เรียนรู้ไปพร้อมกับนักศึกษา ทำให้เข้าใจและเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ของนักศึกษามากขึ้นที่ไม่ได้ตัดสินเฉพาะเกรดการเรียนเท่านั้น สุนทรียสนทนานอกจากจะนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาการเรียนการสอน ด้านการพัฒนาภาวะผู้นำในยุคศตวรรษที่ 21 สุนทรียสนทนาได้ถูกกำหนดให้เป็นหนึ่งในรูปแบบ 1 ใน 5 ของการพัฒนาภาวะผู้นำดุลยภาพ (Equilibrium Leadership)" ที่สังเคราะห์ขึ้นมาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับยุคโลกาภิวัตน์ (ดุขฎิรัตน์ โกสุมภศิริ, 2558; วิโรจน์ สารรัตน์, 2557)

2. การสะท้อนคิดในตนเอง (Self-reflection)

การสะท้อนคิดในตนเอง (Self-reflection) เป็นกระบวนการคิดเกี่ยวกับความรู้สึกและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในตนเอง สามารถที่จะอธิบายหรือบอกเหตุผลที่ทำให้เกิดความคิดและพฤติกรรมนั้นๆ ของตนเองได้ (Cambridge Advanced Learners' Dictionary, & Thesaurus, 2017) คาร์ล จุง นักจิตวิทยากล่าวไว้ว่า “การมองภายนอกคือความฝัน การมองภายในคือการตื่นรู้”

(Who looks outside, dreams; who looks inside, awake) หมายความว่า การระลึกรู้ การใคร่ครวญการหมั่นตรวจตรา ความคิดของตนเองจะทำให้ค้นพบกับ “ความจริง” ใน วิกิพีเดีย (Wikipedia) อธิบายถึงความหมายของการสะท้อนคิดในตนเองว่าเป็นความสามารถของมนุษย์ ในการเรียนรู้จากตนเองถึงธรรมชาติของมนุษย์ที่มีศักยภาพในการพัฒนาตน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับ ปรัชญาทางด้านความคิด (Philosophy of mind) การตระหนักรู้ (awareness) และการสะท้อนคิด ในตนเองได้นำมาใช้ในการวิจัยเพื่อการพัฒนาตนเองเพื่อการประกอบการด้านเศรษฐศาสตร์ในปี ค.ศ. 2012 เพราะเศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่ผู้เรียนส่วนใหญ่นำมาใช้ในการประกอบธุรกิจและการ ลงทุนที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนจำนวนมากทั้งระดับจุลภาคและมหัพภาค การสะท้อนคิดใน ตนเองเป็นเครื่องมือทักษะด้านอารมณ์ (Soft Skills) ที่มีความสำคัญต่อการทำงาน การใช้ชีวิตและ การพัฒนามนุษย์ ได้แก่ การสื่อสารและการมีปฏิสัมพันธ์ (communication) การทำงานร่วมกับ ผู้อื่น (working with others) การจัดการกับปัญหา (problem solving) และการพัฒนาตนเอง (improving one's own learning and performance) จากบทความวิชาการของกิลเลียน สมิธและ แพท แยตส์ (Smith, G., & Yates, P., 2012) ได้นำประเด็นของการสะท้อนคิดในตนเองไปใช้เพื่อ พัฒนาตนเองและองค์กร ได้แก่ ด้านการสื่อสาร การสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ในสิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน การให้บริการลูกค้า การทำงานเป็นทีม ภาวะผู้นำ การวางแผนและการจัดการ การตระหนักรู้ ด้านการค้าและธุรกิจ การยืดหยุ่นและปรับตัว การพัฒนาผู้อื่น การจัดการกับปัญหา การคิด วิเคราะห์ และการสร้างสัมพันธภาพ ผลการวิจัยที่เขาได้นำไปศึกษาได้สรุปเป็นภาพ 14 ดังนี้

ภาพ 14 แสดงศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตนเองจากการพัฒนาด้วยการสะท้อนคิด

ที่มา: Smith, G., & Yates, P., 2012

จากแผนภาพอธิบายได้ว่า ช่วงของการมีปฏิสัมพันธ์ในระหว่างการทำงานร่วมกับผู้อื่นจะเกิดการรับรู้ถึงความรู้สึกที่มีต่อผู้อื่นที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์นั้นๆ (feeling about group work) ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจะทำให้มนุษย์มีทัศนะบางอย่างต่อผู้อื่นที่มีปฏิสัมพันธ์ด้วยทั้งด้านบวกและด้านลบ (view towards others) ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในช่วงของการมีปฏิสัมพันธ์และการเกิดทัศนะต่อผู้ร่วมงานนี้ถือว่ามนุษย์ยังไม่ได้เกิดการพัฒนาตนเองในด้านของอารมณ์ (undeveloped soft skills) เรียกว่าเป็นช่วงของ Latent self-reflection มนุษย์จะเกิดการพัฒนาได้ก็ต่อเมื่อได้นำเอาสิ่งที่ตนเองได้รับรู้ถึงความรู้สึกของตนเองที่มีต่อผู้อื่น เกิดทัศนะต่อผู้อื่นทั้งด้านบวกและด้านลบนั้นมาใคร่ครวญในตนเอง เกิดการตระหนักรู้ว่าสิ่งใดที่ควรนำมาปรับปรุงพัฒนาตนเอง (improve knowledge of self) จนกระทั่งเกิดความเข้าใจในตัวผู้อื่นที่ตนเองจะมีปฏิสัมพันธ์ด้วยต่อไปในครั้งต่อไป ศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงตนเองของมนุษย์จะเกิดขึ้นได้มากขึ้นเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับของการสะท้อนคิดในตนเองว่าสามารถที่จะเกิดการตระหนักรู้และหยั่งรู้ในตนเองและมีความพร้อมที่จะนำไปใช้ในการมีปฏิสัมพันธ์ในการทำงานและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้มากขึ้นเพียงใด

เพื่อการนำไปสู่การพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น ศูนย์ศาสตร์และศิลป์แห่งการดูแลสุขภาพจิตประเทศสหรัฐอเมริกา (The Center for the Healing Arts and Sciences) (Cristina, C., 2015) กล่าวถึงความสำคัญของการสะท้อนคิด ได้ 3 ประการดังนี้

1. การสะท้อนคิดในตนเอง ช่วยให้ผู้เรียนรู้สามารถสร้างการตระหนักรู้ได้ (to build emotional self-awareness) ด้วยการทำความเข้าใจกับตนเอง ถึงจุดอ่อน จุดแข็งที่มีอยู่ในตนเอง การสัมผัสความรู้สึกถึงอารมณ์และการเปลี่ยนแปลงในจิตใจของตนเองทุกสภาวะของการเคลื่อนไหวความคิด การระลึกและรู้ตัวอยู่อย่างสม่ำเสมอจะทำให้มนุษย์เท่าทันกับความคิด และการควบคุมพฤติกรรมการแสดงออกให้เป็นไปตามที่ตั้งใจมุ่งหวังไว้ได้

2. การสะท้อนคิดในตนเอง ทำให้มนุษย์มีความชัดเจนต่อสิ่งที่ตั้งใจมุ่งหวังและการพัฒนาระดับความคิด ทำให้เผชิญต่อสิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ การตัดสินใจหรือพิจารณาต่อทางเลือกปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมนั้นได้เป็นอย่างดี

3. ชีวิตของมนุษย์มีดำเนินไปอย่างเป็นวัฏจักร มีการเคลื่อนไหวและหยุดนิ่ง การระลึกในตนเองอยู่เป็นประจำ ทำให้มนุษย์เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงและไม่หยุดคิดที่จะพัฒนาตนเอง ไม่ว่าจะมีความรู้หรือเป็นอุปสรรคทำให้การพัฒนาตนเองไม่ประสบความสำเร็จ การสะท้อนคิดในตนเอง จะทำให้มนุษย์คิดวิธีการใหม่ๆ ขึ้นมาแทนวิธีการเดิมที่อาจปฏิบัติแล้วไม่ประสบความสำเร็จขึ้นมาใหม่ได้

วิธีการสะท้อนคิด (NSH leadership Academy, 2012)

1. การตระหนักรู้ในตนเอง (Self- Awareness) ผู้เขียน เขียนถึงการตระหนักรู้ในตนเอง ที่ได้รับจากประสบการณ์/สถานการณ์/ปรากฏการณ์ จากคำถามที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์นั้น ได้แก่ สิ่งแรกที่เกิดความคิดขึ้นมาคืออะไร สิ่งที่เกิดขึ้นมาได้ในขณะนั้นเป็นความรู้สึกด้านบวกหรือลบ เพราะเหตุใดบุคคลหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจึงแสดงออกมาเช่นนั้น และมีผลต่อความรู้สึกสภาวะอารมณ์ ต่อตนเองอย่างไร

2. การเปรียบเทียบระหว่างความรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างการหยั่งรู้ กับความรู้จากตำราทฤษฎี (Intuitive knowing and knowledge comparison) จากความรู้สึกที่เข้ามากระทบและทำให้เกิดความคิดบางอย่างเกิดขึ้น (ในข้อที่ 1) ทำให้เกิดการรู้โดยไม่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ขึ้นมาหรือไม่ ความคิดที่ผุดบังเกิดออกมาเรียกว่า การหยั่งรู้ (intuitive knowing) เป็นความรู้ที่เกิดจากปัญญา (wisdom) เมื่อเกิดการหยั่งรู้แล้ว จดบันทึกการหยั่งรู้นี้ออกมา ผู้เขียนสามารถเขียนความรู้นี้ว่าเป็นแบบใด รู้สึกอย่างไรกับตนเอง มีความสอดคล้อง แตกต่างกันหรือขัดแย้งกันหรือไม่อย่างไรกับความรู้ในเอกสารวิชาการ หนังสือ ตำรา และแหล่งอ้างอิงต่างๆ

3. สังเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้ออกมาเป็นความรู้ใหม่ สรุปความรู้ และนำความรู้นี้มาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน (Transfer to knowledge and skills) ผู้เขียนนำความรู้ที่ได้จากการเปรียบเทียบมาสังเคราะห์สรุปเป็นความรู้ใหม่ หลังจากนั้นนำความรู้ที่ได้รับนี้มาปฏิบัติใช้ใน

สถานการณ์ / ปรากฏการณ์ที่เป็นชีวิตประจำวัน (own daily life) พร้อมกับสังเกต การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตนเอง

4. การสะท้อนคิดในตนเอง (Self-reflection) จากการใช้ชีวิตในแต่ละสถานการณ์ คำถามที่เกิดขึ้นจากความรู้สึกถูกกระทบนั้นจะวนกลับมาใหม่ตามวัฏจักร อาจเป็นเหตุการณ์หรือ สนามปรากฏการณ์คล้ายเดิม หรือเป็นประสบการณ์ใหม่ แต่การตระหนักรู้และการหยั่งรู้จะเกิดขึ้น เป็นวงจร ที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ในเหตุการณ์ และผู้เขียน จะเขียนการสะท้อนคิดในการนำเอา ความรู้หรือสิ่งที่ตนเองได้จากการผสมผสานความรู้ที่เกิดจากการตระหนักรู้ การหยั่งรู้และการ วิเคราะห์เปรียบเทียบจากตำรานั้นมาใช้เป็นวงจรต่อไป เพื่อความรู้ ความเข้าใจต่อตนเอง ผู้อื่น และสรรพสิ่งมากยิ่งขึ้น

5. ความเข้าใจต่อหัวข้อที่ศึกษา (Understanding of subject) การทบทวนด้วยการ สะท้อนคิดในตนเองทั้งหมดในกระบวนการของการตระหนักรู้ การหยั่งรู้ การเปรียบเทียบและการ สังเคราะห์ออกมาเป็นความรู้ พร้อมทั้งจะนำความรู้ใหม่นี้มาปฏิบัติใช้เป็นวงจรในการพัฒนาตนเอง เพื่อเข้าถึงประเด็นหรือหัวข้อเรื่องที่ต้องการศึกษามากยิ่งขึ้น

การศึกษาของประเทศไทยในการนำแนวคิดการสะท้อนคิดในตนเองมาใช้ในการ จัดการเรียนการสอนในนิสิตทันตแพทย์ต่อประสบการณ์การทำงานในคลินิกทันตกรรมชุมชนโดยใช้ แบบสะท้อนความคิด (ณัฐรุธ แก้วสุทธา และคณะ, 2553) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา ประสิทธิภาพของเครื่องมือที่ใช้ประเมินนิสิตในคลินิกทันตกรรมในชุมชน โดยอาศัยทฤษฎีการ ประเมินด้วยตนเอง กลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตทันตแพทย์ชั้นปีที่ 5 คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จำนวน 60 คน ผลการศึกษาพบว่า แบบสะท้อนความคิดเป็น เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการแสดงประสบการณ์การเรียนรู้และการประเมินการมีส่วนร่วมใน การทำงานโดยใช้หลักการการประเมินด้วยตนเองได้

ด้านอาจารย์ผู้สอน ได้มีผู้ศึกษาการนำวิธีการสะท้อนคิดมาใช้ในการเพื่อพัฒนา กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาพยาบาล ของ ปิยาณี ณ นคร และคณะ (2559) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษา กลุ่มตัวอย่างคือ อาจารย์พยาบาลที่มีประสบการณ์ การสอนและผ่านการ อบรมการสะท้อนคิดและมีประสบการณ์ในการใช้การสะท้อนคิดในการ จัดการเรียนการสอน รวม ทั้งหมด 15 ราย คัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง ผู้วิจัยใช้แนวทางในการสะท้อนคิด 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การย้อนกลับและรับรู้ความรู้สึก 2) การประเมินผลและการวิเคราะห์สถานการณ์ 3) การค้นหา ข้อมูลและการวางแผนและ 4) การเลือกแนวทางใหม่โดยใช้คำ ถามจากผู้สอน ในการกระตุ้นการ คิดอย่างมีวิจารณญาณในทุกขั้นตอนแนวทางจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อน คิดเป็นตัวเชื่อม

ไปสู่การสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ช่วยให้ผู้สอนได้เพิ่มความเข้าใจถึงการรับรู้และพฤติกรรม การเรียนรู้ของผู้เรียน และทำให้ผู้สอนตัดสินใจเลือกหาวิธีการสอนที่เหมาะสม กับผู้เรียนแต่ละคน อย่างไรก็ตามการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดยังต้องพัฒนาเพื่อให้เกิด กระบวนการคิดอย่างมี วิจารณญาณ

3. การสะท้อนคิดในตนเองผ่านการอธิบายประกอบภาพวาด

ภาพวาดเป็นสื่อที่ใช้ติดต่อกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ การสื่อของภาพสะท้อนความคิด ของผู้วาดแม้จะไม่ผ่านภาษาพูด การวาดภาพของมนุษย์เป็นการใช้สัญลักษณ์แทนความคิดและ หรือการมองเห็นให้มีความชัดเจนมากขึ้นกว่าการบรรยาย ซึ่งผู้วาดจะมีความเข้าใจในสิ่งที่ตนเอง ต้องการสะท้อนออกด้วยการวาด การวาดภาพจึงไม่ได้เป็นเพียงเพื่อความสวยงามแต่เป็นการ สะท้อนความคิด เรื่องราวที่ผู้วาดต้องการถ่ายทอดได้อย่างละเอียดลออ (สมศิริ อรุณทัย, 2559)

สรุป การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การสะท้อนคิดในตนเองผ่านกระบวนการสุนทรีย สนทนาซึ่งการสะท้อนคิดนอกจากบทสนทนา (dialogue) อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยยังมีการ สะท้อนคิดในตนเองด้วยการวาดภาพและสะท้อนความคิดผ่านภาพวาดนั้นด้วยการอธิบาย ประกอบภาพ

ความคลาดเคลื่อน

การวัดทุกรูปแบบจะมีความคลาดเคลื่อนหรือความไม่แน่นอนอยู่เสมอ การทดลองที่ สมบูรณ์ต้องลดความคลาดเคลื่อนให้ได้มากที่สุด การวัดเชิงปริมาณความคลาดเคลื่อนมักเกิด จาก 1) ความคลาดเคลื่อนที่เกิดจากผู้วัด (personal errors) ที่ขาดความสุจริต รอบคอบ ระวังระวัง หรืออาจมีความบกพร่องด้านการรับรู้เช่น สายตา 2) ความคลาดเคลื่อนที่เกิดจากระบบ (systemic errors) ที่ไม่ได้เกิดจากผู้วัด ได้แก่ เครื่องมือวัดไม่มาตรฐาน ไม่มีประสิทธิภาพ การนำรูปแบบ ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลไปใช้ในการปฏิบัติ เครื่องมือในการวัด หัวใจความเป็นมนุษย์คือ อาจารย์พยาบาล โดยวัดจากการรับรู้ การตระหนักรู้ การหยั่งรู้ และการนำ ความรู้นั้นมาปรับปรุงพฤติกรรมตนเอง ผ่านกระบวนการทางสังคมของมนุษย์คือ การมีปฏิสัมพันธ์ กับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม นำสิ่งที่ป็นผัสสะทั้งด้านบวกและด้านลบมาสะท้อนคิด (self-reflection) เพื่อการปรับปรุงและการพัฒนาความคิดของตนเอง เป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมการดำเนิน ชีวิต ในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็นด้านงานการสอน งานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร และการมี ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน/ผู้อื่นที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน ผ่านการวิจัยปฏิบัติการ ดังนั้น การวิจัยโดยใช้ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือ เครื่องมือที่จะมีประสิทธิภาพจึงเป็นการลดความ คลาดเคลื่อนในความเป็นบุคคลของผู้วิจัย ซึ่งการรับรู้ของบุคคล (Perception errors) จะมีความ คลาดเคลื่อนจากความยึดติด 3 ประการ (รุ่งเรือง ลิ้มชูปฏิภาณ, 2550, น. 111)

1. ความคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ด้วยการยึดติด สภาวะแห่งการมี (ตัวตน) และเป็นของของเรา (type one error) การหลงติด ประชดแต่งให้เกี่ยวข้องกับเรื่องของตัวเอง ตนเอง ความคิดและจิตใจของตนเอง มากไปกว่าการมองว่าสิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้น คงอยู่และหายไป กับธรรมชาติ

2. ความคลาดเคลื่อนเกิดจากความคิดว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจะมีความคงทน คงที่และมีอยู่ตลอดไป เช่น เมื่อบุคคลได้ไปประสบกับเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่ทำให้เกิดความผิดพลาด แต่ผู้วิจัยยังคงติดอยู่กับความเสียใจ กระทั่งทำให้เกิดความเป็นทุกข์หรือเกิดอคติต่อสิ่งนั้น โดยที่ไม่คิดจะนำมาใคร่ครวญเพื่อการปรับปรุงแก้ไขหรือการปล่อยวางเพื่อให้สุขภาพจิตกับพื้นคืนมา ลักษณะของความคิดเช่นนี้จะทำให้เกิดการคลาดเคลื่อนทางการรับรู้ได้

3. ความคลาดเคลื่อนจากความคิดปฏิเสธความทุกข์ เข้าใจผิด หลอกตนเองว่าเป็นผู้มีความสุข ไม่เคยพ่ายแพ้และล้มเหลว จินตนาการว่าตนเองเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ปรากฏการณ์นี้จะทำให้ไม่ยอมรับความจริงตามธรรมชาติที่ไม่มีผู้ใดที่จะประสบแต่ความสุขและความสำเร็จในทุกสิ่งเมื่อเกิดมามีชีวิต ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดการคลาดเคลื่อนทางการรับรู้และการตีความ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตนเอง

การสะท้อนคิดผ่านกระบวนการสุนทริยสนทนาเป็นการสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ด้วยการเรียนรู้ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การพัฒนาตระหนักรู้ในตนเองไม่อาจทำได้อย่างสมบูรณ์ด้วยตนเองเพียงลำพังในวิสัยของปัจเจกชน เพราะอาจเป็นความรู้ที่ได้มาจากการมองไปข้างนอกหรือการคิดไปเองโดยไม่มี การสะท้อนจากผู้อื่น การฟัง การใคร่ครวญจากเสียงและความคิดของผู้อื่น ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล สังคม องค์กร ครอบครัวและสิ่งแวดล้อมเพื่อเชื่อมโยงความหลากหลายสู่ความเป็นหนึ่งเดียวกันคือความเป็นมนุษย์ ดังความสำคัญของการอธิบายการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติดังนี้

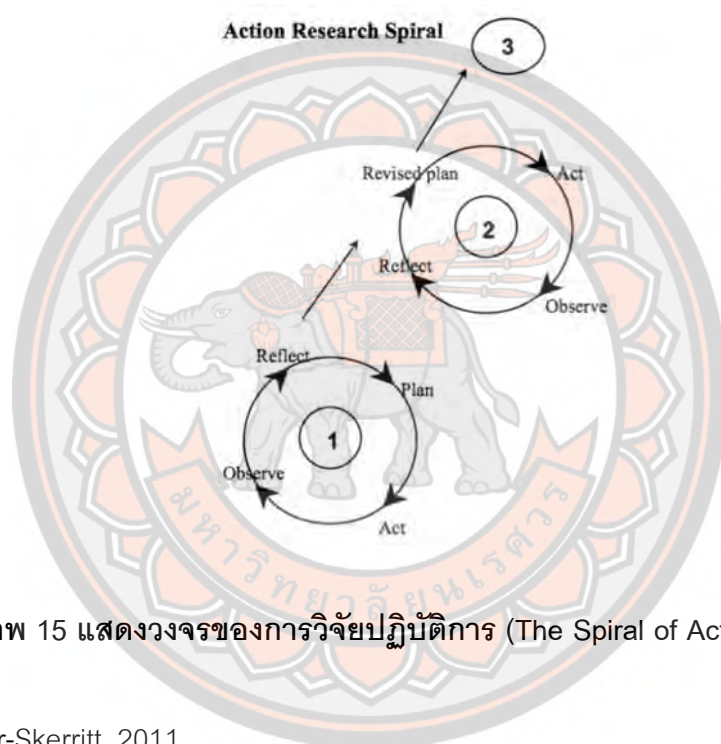
การวิจัยปฏิบัติการ

การวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) เป็นระเบียบวิธีการศึกษาความรู้ใหม่ด้วยการเรียนรู้จากประสบการณ์ รากฐานมาจากแนวคิดของเลวิน (Kurt Lewin) นักจิตวิทยาสังคม (social psychologist) ชาวอเมริกาที่ต้องการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทฤษฎี ปฏิสัมพันธ์ในประเด็นของพฤติกรรมและการสื่อสารของคนในองค์กร โดยให้ความสำคัญกับคุณค่าในตนเอง ความเป็นอิสระ ความเท่าเทียมและการเชื่อมสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ผ่านการศึกษาที่เรียกว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ ด้วยการใช้พลังของการสะท้อนคิด (reflective thought) การอภิปราย (discussion) และการปฏิบัติ (action) แนวคิดของเลวินได้ตีพิมพ์เผยแพร่ในปี 1946

(Tripp, D., 2018, p. 1) หลังจากที่เขาได้พยายามศึกษาแนวทางการวิจัยปฏิบัติการนี้เป็นครั้งแรก 1913 ในองค์กรแห่งหนึ่ง กรุงเวียนนา ประเทศเยอรมัน การวิจัยปฏิบัติการได้ถูกนำมาใช้ครั้งแรก ระหว่างสงครามโลกในสหภาพยุโรป (Indian Affair) ครั้งที่ โดยจอห์น โคลเลียร์ (John Collier) ซึ่งเขายอมรับว่าวิธีการศึกษาแบบปฏิบัติการตามแนวคิดของเลวินเป็นวิธีการที่เหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะเป็นการศึกษาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสภาวะของสงคราม (Tripp, D., 2018, p. 1) แนวคิดของเขาได้นำมาใช้ในแวดวงทางการศึกษามากขึ้นในช่วง ค.ศ.1989 โดยการพัฒนาของเทเลย์ (Ralph Tayler) อาจารย์มหาวิทยาลัยโอไฮโอ สหรัฐอเมริกา ในลักษณะของกลุ่มอาจารย์มหาวิทยาลัยที่นำการวิจัยปฏิบัติการมาใช้เพื่อศึกษารูปแบบการสอนของตนเอง หลังจากนั้นมีการนำการวิจัยปฏิบัติการไปใช้เพื่อการศึกษาวิจัยกันอย่างแพร่หลายในสาขาต่างๆ เช่น ธุรกิจ สังคมวิทยา การบริหารองค์กรและการพัฒนาภาวะผู้นำ การแพทย์และการพยาบาล เป็นต้น (สมปอง พะมุลิตา, 2560, น. 2; Adelman, C., 1993, pp. 7-15)

การวิจัยปฏิบัติการเป็นการนำความรู้ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาไปปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาหรือสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการปฏิบัติและการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องในบริบทของพื้นที่ ความน่าเชื่อถือได้ของการวิจัยปฏิบัติการ (Truth worthiness) มาจากการตรวจสอบความสอดคล้องข้อมูลของผู้วิจัยกับความจริงในปรากฏการณ์ ได้แก่ การตรวจสอบความตรงระหว่างผู้ให้ข้อมูลและผู้วิจัย (emic ethic) ผู้วิจัยเป็นผู้ที่อยู่ในสนามปรากฏการณ์นั้นเป็นเวลานาน (prolong engagement) มีความเข้าใจในบริบท และไม่มีอคติต่อข้อมูลที่ได้รับเพราะผู้วิจัยอยู่ในสภาพการณ์นั้นเป็นเวลานาน สามารถสังเกตการณ์ได้อย่างแท้จริง (persistence observation) เรียนรู้และพัฒนาได้ไปพร้อมกับผู้ร่วมวิจัย ข้อมูลจากประสบการณ์การเรียนรู้จากการปฏิบัติของผู้วิจัย ตรวจสอบได้ระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ร่วมวิจัย และเอกสาร ตำราสื่อความรู้วิชาการ (triangulation) หรืออาจจะเป็นการให้นักวิจัยหลายคนร่วมสังเกตการณ์ในสิ่งเดียวกันในความเห็นที่สนับสนุนหรือมีความเห็นแตกต่างกัน (Theoretical, Data, Methodology, Investigator, Analysis, and Multiple triangulation) (สมปอง พะมุลิตา, 2560, น. 11) อย่างไรก็ตาม การวิจัยปฏิบัติการมุ่งเน้นการให้ความเชื่อถือที่ผลที่ได้จากการวิจัย (require its own quality criteria) มากกว่าการใช้ปฏิฐานนิยม (not judged by the criteria of positivist science) (Coghlan, D., & Branick, T., 2005, p. 44) เพื่อการพัฒนาองค์ความรู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้น เป็นการเพิ่มความเข้าใจในปรากฏการณ์ อันจะนำไปสู่การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงตนเองหรือองค์กรได้

รูปแบบของกิจกรรมในการสร้างความรู้ใหม่ ของการวิจัยปฏิบัติการ จะเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในทุกๆ กิจกรรมในเส้นเวียนก้นหอย (the spiral of action research cycle) (ภาพ 15) เพื่อค้นหาความรู้อย่างลุ่มลึก ใช้วิธีการแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วม เน้นความร่วมมือโดยเสมอภาค สร้างความรู้เพื่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสังคมที่ดีขึ้น ผลที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติจะได้ทั้งองค์ความรู้ใหม่ และความสามารถใหม่ในการผลิตความรู้ด้วย

ภาพ 15 แสดงวงจรของการวิจัยปฏิบัติการ (The Spiral of Action Research)

ที่มา: Zuber-Skerritt, 2011

ชนิดของการวิจัย

ชนิดของการวิจัย (Types of Action Research) แบ่งออกเป็น 3 ชนิด ได้แก่

1. การวิจัยปฏิบัติการโดยอาศัยความร่วมมือทางเทคนิค (Individual Action Research/Technical collaborative approach :TAR) มีเป้าหมายเพื่อทดสอบวิธีแก้ไขปัญหาค้นคว้าที่พัฒนามาจากความรู้หรือทฤษฎีที่มีอยู่ โดยผู้วิจัยจะเป็นผู้วิเคราะห์ สังเคราะห์ความรู้ ที่ได้จากการวิจัยมาใช้ในการสร้างองค์ประกอบหรือองค์ความรู้ เพื่อการนำไปปฏิบัติด้วยตนเองหรือนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นนี้ไปให้กลุ่ม สมาชิกหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง นำไปใช้ในการปฏิบัติ ในทดสอบวิธีการแก้ไขปัญหาค้นคว้าที่พัฒนามาจากความรู้หรือจากทฤษฎีที่มีอยู่ว่าสามารถใช้ได้จริงในทางปฏิบัติหรือไม่ ความร่วมมือที่คาดหวังจากผู้ร่วมวิจัยคือการตกลงที่จะยอมรับหรือยินยอมที่จะให้ความร่วมมือ

(สมปอง พะมุลิตา, 2018, น. 7) จากนั้นผู้วิจัยจะประเมินผลการปฏิบัติเพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงด้วยตนเองและหรือร่วมกับผู้อื่นที่เกี่ยวข้องนี้ขึ้นอยู่กับการนำไปใช้ในระเบียบวิธีการดำเนินการวิจัย (Wieringa, R., & Morag, A., 2012)

2. การวิจัยปฏิบัติการโดยการร่วมมือ (Mutual collaboration approach) มาจากแนวคิดปรัชญาแบบเฮอริมิวติกส์ (Philosophical hermeneutics) ที่สัมพันธ์กับปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) และภววิทยา (ontology) และการดำรงอยู่ของมนุษย์ (existential) ในระเบียบวิธีการวิจัยปฏิบัติการผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะร่วมกันค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้นหรือมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นมาใช้ในการแก้ไขปัญหาโดยใช้วิธีการอุปมาน ผลที่ได้รับจากการวิจัยทำให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยเกิดความเข้าใจในปัญหา สาเหตุ ทางเลือกในการแก้ไขและการพัฒนาความรู้ ทฤษฎีใหม่ หรืออาจทำให้เกิดการเรียนรู้ในองค์กร ทำให้ผู้ปฏิบัติงานได้เข้าใจงานทั้งหมดจากการมีส่วนร่วมในการวิจัยปฏิบัติการ

3. การวิจัยปฏิบัติการแบบการส่งเสริมให้ศึกษาสภาพปัญหาและแก้ไขด้วยตนเอง (Enhancement approach) ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุน อำนาจความสะดวกเพื่อให้ผู้วิจัยได้ดำเนินการประเมินสภาพปัญหาในระดับบุคคลหรือองค์กร จากการสะท้อนคิดเชิงเหตุผลเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการแก้ไข ทำให้ผู้วิจัยและผู้ปฏิบัติได้มาความเชิงบรรยายและทำนาย (Descriptive and predictive knowledge)

ในการศึกษาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำระเบียบวิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบที่ 1 คือ การวิจัยโดยผู้วิจัยเป็นหลักหรืออาศัยความร่วมมือทางเทคนิค มีรายละเอียดดังนี้

การวิจัยแบบความร่วมมือทางเทคนิค (Individual Action Research/Technical collaborative approach: TAR)

ผู้วิจัยเป็นผู้พัฒนาเทคนิควิธีการ เพื่อการหาคำตอบในการแก้ไขปัญหา เสนอแนะปัญหาให้กับองค์กรโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากเทคนิควิธีที่สร้างขึ้นจากความรู้ โดยทั่วไปการวิจัยโดยอาศัยความร่วมมือทางเทคนิควิธีเพื่อที่แก้ไขปัญหาแก่ผู้รับบริการ (solving client' problem) วัตถุประสงค์ที่ได้จากการวิจัยตามรูปแบบนี้คือมีสองประการคือ 1) เพื่อเรียนรู้วิธีการที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมา 2) ความรู้ที่ได้รับจากข้อแรกนี้สามารถนำมาอ้างอิงเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาในระดับองค์กรได้ บทบาทของผู้วิจัยที่เลือกใช้ในการดำเนินการวิจัยแบบที่ 1 คือ เป็นผู้ออกแบบเครื่องมือ นำไปใช้หรือช่วยให้ผู้อื่นได้ใช้เครื่องมือของตนเองและประเมินผลด้วยการถอดบทเรียนเกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับจากการนำเครื่องมือไปใช้ออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรเชิงประจักษ์ด้วยตนเอง และผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยแบบอาศัยความร่วมมือทางเทคนิควิธีตาม

การทดลองดังกล่าวไว้ในเบื้องต้น การวิจัยโดยอาศัยความร่วมมือทางเทคนิควิธี เป็นการวิจัยที่สามารถที่จะอ้างอิงผลการวิจัยได้เฉพาะในองค์กร สำหรับเทคนิคและวิธีการของผู้วิจัยนั้นอาจนำไปประยุกต์ใช้ได้ในองค์กรอื่นที่มีบริบทแตกต่างกันออกไปได้ ((Wieringa, R. & Morage, A., 2012)

วิเคราะห์ความสอดคล้องของการนำวิจัยปฏิบัติการแบบความร่วมมือทางเทคนิคมาใช้ในการศึกษาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

1. การวิจัยปฏิบัติการแบบความร่วมมือทางเทคนิควิธีใช้เทคนิควิธีหรือรูปแบบที่ได้จากการสังเคราะห์ความรู้ของผู้วิจัยเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนเพื่อแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อน

2. การวิจัยปฏิบัติการแบบความร่วมมือทางเทคนิควิธีเป็นการวิจัยที่เหมาะสมต่อการแก้ไขปัญหาให้แก่ผู้รับบริการ (TAR for the Client) ในการศึกษาครั้งนี้ กลุ่มผู้ที่ให้ความร่วมมือทางเทคนิคส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับเครือข่ายภาคีของการบริการสุขภาพ การพัฒนานักศึกษาพยาบาลให้เป็นบัณฑิตที่มีอัตลักษณ์การบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ซึ่งอาจ ไม่ได้เกิดจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งโดยเฉพาะ ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์จะเป็นประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องได้มากน้อยเพียงใดยังต้องเป็นสิ่งที่ต้องการค้นหาคำตอบ

3. การวิจัยปฏิบัติการแบบความร่วมมือทางเทคนิควิธีเป็นปฏิบัติการที่ไม่คาดหวังคำตอบของการวิจัยไว้ล่วงหน้า ความรู้ที่ได้รับจากการเรียนรู้ในสนามปรากฏการณ์จริงเป็นการเรียนรู้ที่กว้างขวางที่สามารถเชื่อมโยง ตกผลึกกลายเป็นความรู้ที่จริงแท้จากการปฏิบัติ ในบริบทของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนี ที่ผู้วิจัยและอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยมีการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งมีความใกล้ชิดกับปัญหาและการเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาการตระหนักรู้ของอาจารย์นำไปสู่การจัดการพฤติกรรมทางบวกและการมีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นฐานคิดสำคัญที่ว่า การสร้างสรรค์และความรู้เชิงปฏิบัติการจะต้องตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐานของวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา (วีระยุทธ์ ชาติตะกานัญญ์, 2558, น. 37) ซึ่งผลการวิจัยจะนำมาซึ่งความรู้ใหม่ ที่จะช่วยพัฒนาการเรียนการสอนพยาบาลทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในองค์กรคือวิทยาลัยพยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขและระบบบริการสุขภาพ

4. ผู้วิจัยเป็นผู้พัฒนาเครื่องมือด้วยตนเอง (Researcher develop a technique behind their desk) ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยพัฒนารูปแบบ ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลนี้ขึ้นจากการทบทวน เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและแหล่งข้อมูลความรู้ต่างๆ และนำเครื่องมือนี้สู่การปฏิบัติในสนามปรากฏการณ์จริง (applied it to first to small and

then to realistic sample) เพื่อเรียนรู้จากสนามปรากฏการณ์สู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ (important to scale up from the desk practice)

จากศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจเบื้องต้นว่า การพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ขึ้นอยู่กับการตระหนักรู้ด้วยการมีสติรู้ตัว การเจริญสติที่มากขึ้นจะทำให้ผู้ปฏิบัติมีความรู้ถึงเหตุและผลที่เชื่อมโยงความเป็นมนุษย์จากภายในสู่ภายนอกได้ละเอียดลึกซึ้งมากขึ้นด้วยปัญญาหรือการหยั่งรู้ขึ้นมาด้วยกำลังของสติที่สมดุลกับความศรัทธาและการฝึกปฏิบัติให้ตนเองอย่างสม่ำเสมอจะส่งผลให้ไวต่อความคิดและอารมณ์ทางลบ เกิดความยับยั้งชั่งใจ แปรเป็นการควบคุมพฤติกรรมที่จะทำให้เกิดผลเสียต่อตนเองและผู้อื่นได้ทั้งทางกายและวาจาจากความพยายามในการที่ควบคุม กลายเป็นการเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างค่อยเป็นไป สามารถที่จะเกื้อกูลให้ความช่วยเหลือผู้อื่นได้ด้วยความเมตตากรุณาต่อกัน ระดับของการนำในระยะแรกจึงเป็นการเริ่มต้นจากการนำตนเอง ผู้อื่น สำหรับอาจารย์พยาบาลจะมีความเข้าใจและเชื้ออาหารต่อนักศึกษาเพิ่มขึ้น ตลอดจนการทำประโยชน์ให้แก่องค์กรและสังคม ซึ่งการพัฒนาต้องอาศัยการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง หากเทียบกับการศึกษาตามความหมายของเวริงการ์ (Wieringa, R., 2012) ในการออกแบบการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการด้านวิศวกรรมซอฟต์แวร์ เขาได้สรุปไว้ว่า การพัฒนาในระดับความคิด (Ideal) จะนำสู่การปฏิบัติ (practice) โดยเงื่อนไขของความคิดนี้จะกลายเป็นความจริงมากขึ้นและเป็นประโยชน์แปรผันตรงกับการทดลองปฏิบัติที่มากขึ้น เช่นเดียวกัน (more realistic conditions of practice) ความจริงนี้จะปรากฏชัดเจนมากขึ้นเริ่มต้นจากในตนเองไปจนถึงคนกลุ่มมาก เทียบเคียงกับการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์

ดั่งภาพ 16

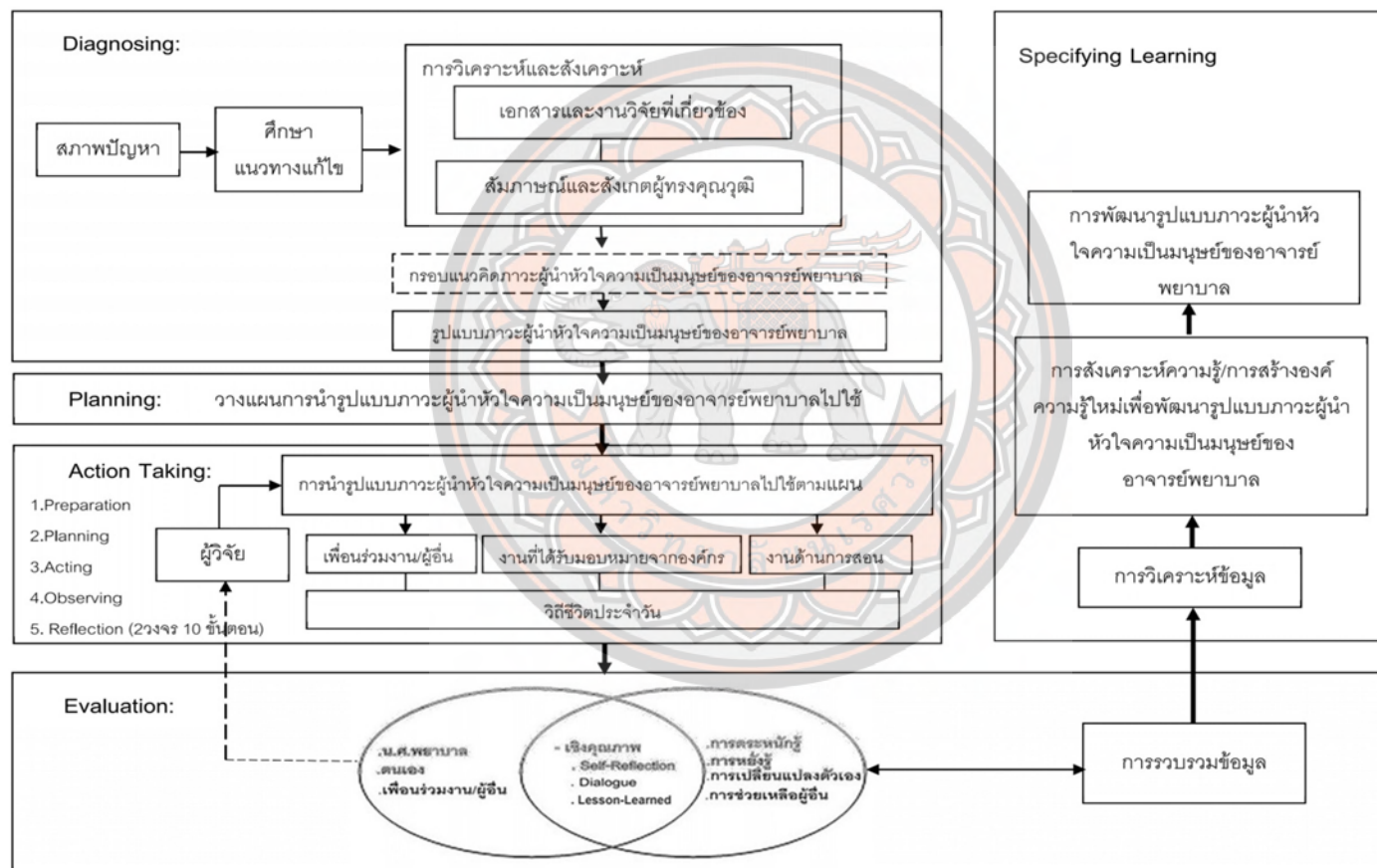

ภาพ 16 แสดงการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์กับระดับการนำ

ที่มา: Wieringa, 2012

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข มีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังต่อไปนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

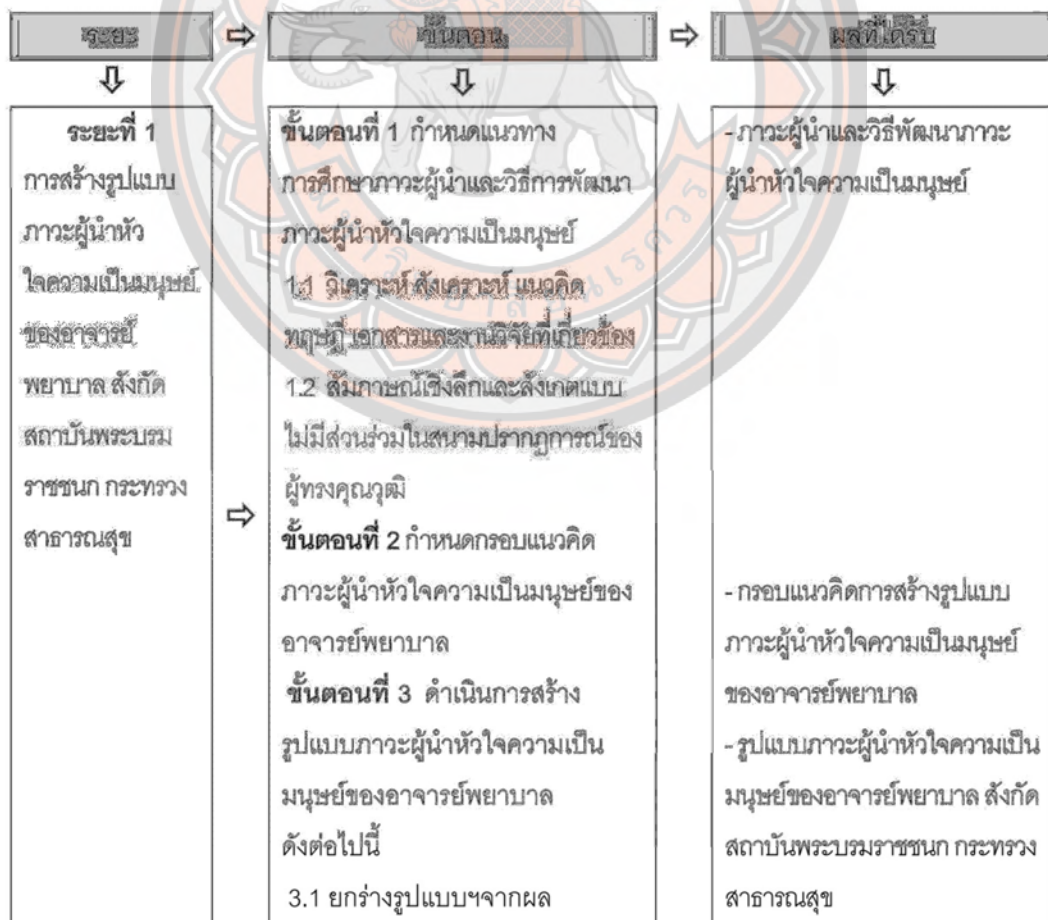

ภาพ 17 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบปฏิบัติการ (Action Research) แบบความร่วมมือทางเทคนิควิธี (Technical Action Research: TAR) โดยผู้วิจัยมีบทบาทในการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ไปใช้กับอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย เป็นกระบวนการ (facilitator) สอดคล้องกับแนวคิดของแมค เคแมน ที่ว่าธรรมชาติของการมีส่วนร่วมของผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัย ในการวิจัยแบบความร่วมมือทางเทคนิควิธี คือการเป็นกระบวนการ (McKernan, 1991 cited by Cillieris, W.J., 2018) การวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ภาพ 18 วิธีดำเนินการวิจัย

ภาพ 18 (ต่อ)

ภาพ 18 (ต่อ)

ระยะที่ 1 การสร้างรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนการศึกษาภาวะผู้นำและวิธีพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์มีดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.1 แหล่งข้อมูล

1.1.1 เอกสาร ตำรา สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์

1.1.2 โครงการประชุมเชิงปฏิบัติการจิตตปัญญาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์จากมิติภายใน ทำให้เกิดคุณธรรม เกิดสุขภาวะทางปัญญาอันเป็นการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นโครงการต่อเนื่อง 5 ระยะ สำหรับอาจารย์วิทยาลัยพยาบาลเครือข่ายภาคเหนือ โดยศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ดังนี้

ระยะที่ 1 วันที่ 12-14 กุมภาพันธ์ 2561

ระยะที่ 2 วันที่ 3-4 เมษายน 2561

ระยะที่ 3 วันที่ 20-23 พฤษภาคม 2561

ระยะที่ 4 วันที่ 3-5 ตุลาคม 2561

1.2 เครื่องมือ

1.2.1 แบบรวบรวมสาระสำคัญจากการประชุม

1.2.2 กระบวนการถอดบทเรียนจากการประชุม

1.2.3 ตารางการสังเคราะห์ข้อมูล

1.3 การรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยอ่าน ศึกษาตำรา เอกสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสาระสำคัญจากการเข้าร่วมประชุม จัดแยกหมวดหมู่ที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ วิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. สัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจากปรากฏการณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ

2.1 แหล่งข้อมูล ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน จากการคัดเลือกคุณสมบัติแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ดังนี้

2.1.1 มีความรู้ ทักษะและการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ สังคม เพื่อนร่วมงาน หรือ ผู้เรียน ด้วยมุมมองของหัวใจความเป็นมนุษย์

2.1.2 ให้ข้อมูลในประเด็นของรูปแบบการสอนนักศึกษาพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ ได้ในมิติใดมิติหนึ่งหรือ หลายหลายมิติ ได้แก่ มิติทางด้านปรัชญา ศาสนา การศึกษา และการศึกษาพยาบาล ที่เอื้อต่อการวิเคราะห์และนำไปสู่ความเข้าใจประเด็นการวิจัย ทั้งข้อมูลที่สนับสนุนหรือแย้งกับแนวคิดของการวิจัย

2.1.3 มีผลงานหรือผลของการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ สังคม เพื่อนร่วมงาน หรือ ผู้เรียน ด้วยมุมมองของหัวใจความเป็นมนุษย์ที่เป็นที่ประจักษ์ แก่สังคม

การกำหนดจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิในการเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตจากปรากฏการณ์ผู้วิจัย เมื่อรวบรวมข้อมูลไประยะหนึ่งและวิเคราะห์ข้อมูลหากพบว่าข้อมูลของการสังเคราะห์ยังไม่อิ่มตัว (saturation) ผู้วิจัยใช้วิธีการค้นหาผู้ทรงคุณวุฒิท่านอื่นโดยการแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีคุณสมบัติแบบเฉพาะเจาะจงในการวิจัยครั้งนี้ (Snowball Sampling Technique) จนกว่าข้อมูลจะได้รับการวิเคราะห์และสังเคราะห์อิ่มตัว

2.2 เครื่องมือ

2.2.1 แบบสัมภาษณ์

2.2.2 สมุดบันทึก และเครื่องบันทึกเสียง

2.2.3 ตารางการวิเคราะห์เนื้อหา

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.3.1 ผู้วิจัยเตรียมตัวโดยวางความรู้เดิมของตนเองไว้ชั่วคราว เปิดใจที่จะเรียนรู้ใหม่ที่ได้รับจากการให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิและการเป็นผู้สังเกตในสนามปรากฏการณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ

2.3.2 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure) โดยเจาะลึกถึงความหมายและปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ใช้หลักการและแนวทางปฏิบัติการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ

2.3.3 ผู้วิจัยสังเกตปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสนามปรากฏการณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ

2.3.4 บันทึกข้อมูลที่ได้ลงในแบบสัมภาษณ์ สมุดบันทึกหรือเครื่องบันทึกเสียง

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยาตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

2.4.1 ผู้วิจัยสำรวจตนเอง เพื่อตรวจสอบว่าตนเองมีอคติหรือข้อสรุปที่คิดไว้ล่วงหน้าเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เข้าไปศึกษาหรือไม่ก่อนการเริ่มต้นวิเคราะห์ข้อมูล

2.4.2 แยกข้อมูลทั้งหมดออกเป็นส่วนย่อย ให้ความหมายกับส่วนย่อยที่แยกออกมาและใส่รหัสความหมายที่กำหนดขึ้น

2.4.3 วิเคราะห์แก่นสาระ (thematic analysis) ตามความหมายที่เชื่อมโยงกันของส่วนเหล่านั้น

2.4.4 การแสดงข้อมูล จัดทำให้อยู่ในรูปแบบคำบรรยายหรือแสดงตาราง

2.4.5 การสรุป ตีความ สังเคราะห์โครงสร้างความรู้ที่ได้รับตามข้อเท็จจริงจากการสัมภาษณ์ และตรวจสอบความถูกต้อง

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดกรอบแนวคิดการสร้างรูปแบบฯ

การกำหนดกรอบแนวคิดการสร้างรูปแบบฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อการสร้างกรอบแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางในการยกร่างรูปแบบฯ วิธีการกำหนดเป็นการร่างกรอบโดยการผลการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 มาใช้ให้มองเห็นเป็นภาพจำลองก่อนการสร้างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการสร้างรูปแบบฯ และการนำไปปฏิบัติ

1. ยกร่างรูปแบบฯ จากผลการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 และขั้นตอนที่ 2
2. ตรวจสอบความเหมาะสม และความสอดคล้องของรูปแบบฯ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ
3. ปรับปรุงแก้ไขรูปแบบฯ ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

ระยะที่ 2 การวางแผนการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 4 การวางแผน โดยการกำหนดแผนการปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้สำหรับอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย ดังต่อไปนี้

1. การวางแผนปฏิบัติงานด้านการสอน
2. การวางแผนปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงานและผู้อื่น
3. การวางแผนปฏิบัติด้านงานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร
4. การวางแผนปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวัน

1. แหล่งข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์ในขั้นตอนที่ 1 และขั้นตอนที่ 2

2. เครื่องมือ

2.1 แบบบันทึกการทำแผนปฏิบัติการ งานด้านการสอน การปฏิบัติด้านงานที่ได้รับมอบหมายจาก การปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงานและผู้อื่น องค์การและการวางแผนปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวัน

2.2 แบบบันทึกผลการเรียนรู้หลังการปฏิบัติ

2.3 ร่างขั้นตอนของสุนทรีสนทนา (guide line) ที่ผ่านการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และพิจารณาปรับแก้ก่อนการนำไปปฏิบัติ

ระยะที่ 3 การนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 5 การปฏิบัติ เป็นการนำแผนไปปฏิบัติ ตามกรอบระยะเวลาที่กำหนด โดยการวิจัยปฏิบัติการแบบการวิจัยแบบความร่วมมือทางเทคนิค (Individual Action Research/ Technical collaborative approach: TAR) ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่

1. การปฏิบัติงานด้านการสอน
2. การปฏิบัติด้านงานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร
3. การปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงานและผู้อื่น
4. การปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวัน

1. **แหล่งข้อมูล** บุคคล กลุ่มคน เหตุการณ์ สังคม หรือ วัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้อง เป็นหน่วยของการบูรณาการที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันกับผู้วิจัย

2. เครื่องมือ

2.1 แผนปฏิบัติ

2.2 สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง

3. **ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย** การวิจัยแบ่งออกเป็น 2 วงจร 10 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation)

1. ผู้วิจัยคัดเลือกอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยโดยกำหนดคุณสมบัติแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ดังนี้

1.1 มีเจตจำนงในนำผลที่ได้จากการเจริญสติมาใช้ในการเปลี่ยนแปลงตนเอง ด้าน การสอนนักศึกษาพยาบาลให้มีอัตลักษณ์การบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ การปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงาน การปฏิบัติตามงานที่ได้รับมอบหมายและการใช้ชีวิตประจำวัน

1.2 ยินดีเป็นอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยด้วยความสมัครใจ ให้ความร่วมมือในการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ไปใช้ ให้ข้อมูลผลการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ไปใช้ ครบ 2 วงจรตามการดำเนินการวิจัย

2. ประชุมชี้แจงอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยครั้งแรกภายในเดือน ตุลาคม 2561 ณ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครสุพรรณบุรี สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข เพื่อนำเสนอรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข และเตรียมการนำไปปฏิบัติ 2 วงจร 10 ขั้นตอนในวันที่ 2 มกราคม 2562 เป็นเกลียวหมุนไปตลอดจนสิ้นสุดการวิจัยวันที่ 29 มีนาคม 2562 ประกอบด้วย

วงจรที่ 1: ขั้นตอนที่ 1 (preparation) อาจารย์ผู้ร่วมวิจัยเตรียมตนเองตามแบบแผน ที่ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้นเป็นแนวทาง ทั้งนี้อาจารย์ผู้ร่วมวิจัยสามารถประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกับตนเอง ในเวลา สถานที่ บุคคล เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ กลุ่มชน โครงการหรือกิจกรรมจากการวางแผนล่วงหน้าไว้อย่างเป็นระบบ

ขั้นตอนที่ 2 (planning) อาจารย์ผู้ร่วมวิจัยนำรูปแบบภาวะผู้นำ หัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปใช้ในการวางแผนให้สอดคล้องกับบริบทของตนเองตามสถานการณ์ ในด้าน การสอนนักศึกษาพยาบาล ให้มีอัตลักษณ์การบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ ด้านการปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงาน ด้านการปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย ด้านการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (action) อาจารย์ผู้ร่วมวิจัยนำรูปแบบภาวะผู้นำ หัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก ไปปฏิบัติมอง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยเริ่มต้นจากคำถามที่ยังไม่มีคำตอบ (เนื้อหา) เช่น ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ในบริบทของสถานการณ์ เหตุการณ์ (เวลา) เป็นอย่างไรได้บ้าง โดยไม่นำเอาความคิด ความรู้เดิมเข้ามาเป็นกรอบไว้แต่ต้น ผู้วิจัยต้องปล่อยให้ตนเองอยู่ในสภาวะว่างเป็นอิสระ จากความคิดเพื่อเปิดใจรับรู้ต่อเหตุการณ์อย่างปราศจากอคติ

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกต (observing) ในระหว่างและหลังการปฏิบัติ ผู้ร่วมวิจัย สังเกต ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มคน เหตุการณ์ สังคม ที่เกิดขึ้นกับตนเองโดยตรง (direct experience) ใน โครงการหรือกิจกรรม ที่ประสบให้มีความสำคัญ กับเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์ สังเกตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งภายใน (inner self) และภายนอกตนเอง (behaviors)

1. การสังเกตการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง ได้แก่ เหตุการณ์ สิ่งกระตุ้นที่มีผลกระทบ (ผัสสะ) ที่ทำให้เกิดการตระหนักรู้ การหยั่งรู้ ความคิดที่ผุดบังเกิดขึ้นมีผลทำให้เกิดความต้องการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงตนเองที่ ความรู้สึกนี้จะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติเป็นความคิดที่ไม่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์และการใช้องค์ความรู้เดิมของอาจารย์ผู้ร่วมวิจัย

2. การสังเกตการเปลี่ยนแปลงภายนอก ได้แก่ พฤติกรรมการแสดงออกที่มีต่อนักศึกษา ผู้ร่วมงาน การปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย การใช้ชีวิตประจำวัน ได้แก่ พฤติกรรมการสอน การมีปฏิสัมพันธ์ การเอื้ออาทร ความเมตตา ความเห็นอกเห็นใจ ความเข้าใจว่าสรรพสิ่งมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยการเปลี่ยนแปลงภายในและภายนอก จะเป็นทั้งทางบวกและทางลบ

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อน (reflection) แบ่งออก 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 อาจารย์ผู้ร่วมวิจัยสะท้อนภายในตนเอง (self -reflection) อยู่เสมอในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มคน เหตุการณ์ สังคม โดยตรง (direct experience) ให้ความสำคัญกับเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์ สังเกตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกตนเอง ระหว่างการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขไปปฏิบัติ การสะท้อนตนเองต่อการวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต จะเกิดขึ้นเป็นวงจรเล็กๆ ที่เป็นเกลียวหมุนอย่างต่อเนื่องในภายในตนเองของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย จำนวนวงจรและความต่อเนื่องของเกลียว (spiral) ขึ้นอยู่กับสติ การตระหนัก และการหยั่งรู้ของอาจารย์พยาบาลแต่ละคน การสะท้อนในส่วนที่ 1 นี้ อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยจะถ่ายทอดให้ผู้วิจัยรับรู้ผ่านกระบวนการสุนทรียสนทนาในส่วนที่ 2 ระยะที่ 1

ส่วนที่ 2 การสะท้อนสู่ภายนอก แบ่งออกเป็น 2 ระยะ ด้วยกันดังนี้

ระยะที่ 1 อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยสะท้อนผลการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขไปใช้กับผู้วิจัย โดยผู้วิจัยใช้กระบวนการสุนทรียสนทนากับอาจารย์ผู้ร่วมวิจัยรายบุคคล

ระยะที่ 2 ผู้วิจัยประชุม อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย จำนวน 15 คนเพื่อสะท้อนผลการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติ ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดบทเรียน (Lesson Learned) โดยใช้กระบวนการสุนทรียสนทนา โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นกระบวนการ (facilitator) ในประเด็นที่มีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ในลักษณะของการศึกษาสามรูปแบบ

ขอการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การพรรณนา (descriptive) การค้นหา (exploratory) และการมุ่งหาคำอธิบาย (explanatory) สิ่งที่ต้องพัฒนา ปัจจัยที่ทำให้ส่งเสริมให้เกิดภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ จากนั้นผู้วิจัยนำผลการสะท้อนทั้ง 2 ระยะ มาสังเคราะห์ สรุปผล จัดทำเป็นเอกสาร

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re-planning) ผู้วิจัยประชุมอาจารย์ผู้ร่วมวิจัย ถอดบทเรียน ทบทวนผล การนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนกไปปฏิบัติ โดยใช้กระบวนการสุนทรียสนทนา ให้อาจารย์ผู้ร่วมวิจัย แต่ละคนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มองเห็นการปัจจัยส่งเสริมที่ทำให้เกิดภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ และสิ่งที่ต้องพัฒนาในตนเองและของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยคนอื่น เพื่อการเตรียมตัวใหม่ (re-preparation) เป็นการตั้งหลักที่จะดำรงสติ ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการควบคุมพฤติกรรมให้เป็นทางบวก โดยอาศัยสติและการระลึกรู้ พร้อมทั้งนำผลที่ได้รับจากการสะท้อนในวงสนทนานำไปใช้ในการวางแผนใหม่สำหรับการนำไปปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting) อาจารย์ผู้ร่วมวิจัยแต่ละคน นำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก ไปปฏิบัติ โดยนำเอาการวางแผนใหม่ของตนเองเพื่อการพัฒนา ปรับปรุงหรือการส่งเสริมให้การนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ไปใช้ให้บรรลุผลตามแผนและจุดมุ่งหมายที่ตนเองได้กำหนดไว้

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตใหม่ (re-observing) เน้นการตระหนักรู้ ต่อผลการนำสิ่งที่ต้องพัฒนาจากการสังเกตผลเดิม มาใช้ ทั้งผลที่คาดหวังและไม่คาดหวัง การเรียนรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น ทั้งภายในและภายนอก ที่มีผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ จากการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขไปปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนใหม่ (re-reflection) ผู้วิจัยสะท้อนโดยใช้กระบวนการเดิม เป็นการสะท้อนทั้งภายในตนเองและการสะท้อนสู่ภายนอกของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย เพื่อการเรียนรู้หาข้อสรุปถึงการเรียนรู้คุณค่า ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา โดยผ่านกระบวนการสุนทรียสนทนา

ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (reporting) ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยในขั้นตอนที่ 1-9 หาข้อสรุปเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ องค์ความรู้จากการปฏิบัติโดยการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขไปใช้ อย่างเป็นระบบ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยการรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต การสัมภาษณ์ การใช้กระบวนการสนทนาริสนทนา ดังขั้นตอนต่อไปนี้

4.1 รวบรวมข้อมูลตามเครื่องมือที่เป็นแบบบันทึกและจากเครื่องบันทึกเสียงจากประสบการณ์ของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย ที่เป็นปัจจุบันขณะจากการเรียนรู้ที่ได้รับจากเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดการตระหนักและการหยั่งรู้โดยไม่ได้คาดเดาไว้ล่วงหน้าในกระบวนการหรือวงสนทนาริสนทนา

4.2 ผู้วิจัยถอดข้อความจากบันทึกข้อความ

4.3 นำข้อมูลที่ได้รวบรวมได้จากข้อ 1) มาทำการจำแนกจัดหมวดหมู่ และทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

4.4 เชื่อมการเรียนรู้ที่ได้จากประสบการณ์เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.5 การสรุป ดีความ สังเคราะห์โครงสร้างความรู้ที่ได้รับตามข้อเท็จจริงจากการสัมภาษณ์กับเอกสาร ตำราและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำ และตรวจสอบความถูกต้อง

ระยะที่ 4 การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

1. อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยประเมินตนเอง ในการประเมินนี้จะมีความเกี่ยวเนื่องกันกับ ขั้นตอนที่ 10 การสรุปการนำรูปแบบฯ ไปปฏิบัติ

2. ประเมินผลภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลโดยผู้บริหาร/หัวหน้างาน/ผู้มอบหมายงาน

ประชากร ผู้บริหาร หัวหน้างาน ผู้มอบหมายงาน

กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยคัดเลือกผู้บริหาร หัวหน้างาน ผู้มอบหมายงานโดยกำหนดคุณสมบัติแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ดังนี้

1. มีตำแหน่งเป็นผู้บริหาร ได้แก่ รองผู้อำนวยการ หัวหน้างาน และหรือผู้ที่ทำหน้าที่มอบหมายงานให้แก่อาจารย์ผู้ร่วมวิจัยนำไปปฏิบัติซึ่งอาจจะเป็นงานรายบุคคลหรืออาจกระทำร่วมกันเป็นทีม

2. ให้ความยินยอมเป็นผู้ประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย

3. ประเมินผลภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลโดยนักศึกษาพยาบาล

ประชากร นักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี อุตรดิตถ์

กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยคัดเลือกนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี อุตรดิตถ์ โดยกำหนดคุณสมบัติแบบเจาะจง (Purposive sampling) ดังนี้

1. เป็นนักศึกษาพยาบาลที่ได้รับการสอนจากอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยภาคทฤษฎีและปฏิบัติ
2. อาสาสมัครเป็นผู้ให้การประเมินโดยการให้สัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลวิทยาลัยพยาบาล อุตรดิตถ์ สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ประกอบด้วย ผู้บริหาร /หัวหน้างาน/ผู้มอบหมายงาน และนักศึกษาพยาบาล มาทำการจำแนกจัดหมวดหมู่ และทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)
2. เชื่อมการเรียนรู้ที่ได้จากประสบการณ์เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
3. สรุป ตีความ สังเคราะห์โครงสร้างความรู้ที่ได้รับตามข้อเท็จจริง จากการสัมภาษณ์กับเอกสาร ตำราและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำ และตรวจสอบความถูกต้อง
4. ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูล มาประเมิน นำความรู้ที่ได้ มาพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข โดยผ่านการพิจารณาจากอาจารย์ที่ปรึกษา

การพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่างการวิจัย

ผู้วิจัยคำนึงถึงสิทธิของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยโดยการดำเนินเสนอโครงการวิจัย เอกสารประกอบการพิจารณาเพื่อขอรับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากคณะกรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยนเรศวรและนำเสนอต่อผู้บริหารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี อุตรดิตถ์ เพื่อขออนุญาตดำเนินการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลจากอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย เมื่อได้รับการอนุญาต ผู้วิจัยประชุมชี้แจงอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย ถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ระยะเวลาของการทำวิจัย วิธีการวิจัย อันตราย รวมทั้งประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการวิจัย สิทธิที่จะบอกเลิกเข้าร่วมในโครงการวิจัยเมื่อใดก็ได้ โดยไม่จำเป็นต้องแจ้งเหตุผล และการบอกเลิกการเข้าร่วมการวิจัยนี้ได้ตลอดเวลาและทุกกรณี ข้อมูลของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยจะถูกเก็บเป็นความลับ การเก็บข้อมูล การบันทึกข้อมูลในแบบบันทึกและในคอมพิวเตอร์ การตรวจสอบ การวิเคราะห์

และการรายงานข้อมูลเพื่อวัตถุประสงค์ทางวิชาการเท่านั้นโดยไม่มีการเปิดเผยชื่อ และข้อมูลจะถูกทำลาย ทั้งนี้ภายใน 3 ปี นับแต่การดำเนินการวิจัยเสร็จสิ้น ผู้วิจัยจะเปิดโอกาสในการซักถามข้อสงสัยจนมีความเข้าใจอย่างดีแล้วจากคำตอบของผู้วิจัย ผู้วิจัยสำเนาเอกสารแสดงความยินยอมเข้าร่วมในโครงการวิจัยเพื่อให้อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย ลงนาม และ วันที่ พร้อมด้วยเอกสารข้อมูลสำหรับผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

บทที่ 4

ผลการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล และผลการวางแผนการนำไปปฏิบัติ

ผลการวิจัยบทที่ 4 อธิบายถึงผลการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขจากการบูรณาการความรู้ระหว่างสังเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผลการวางแผนการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขไปปฏิบัติ ลำดับได้ดังนี้

ผลการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ เกิดขึ้นได้ในคนทุกคน เริ่มต้นจากบุคคลนั้นต้องเข้าใจความเป็นมนุษย์อย่างลึกซึ้งว่า “มนุษย์” เป็นสิ่งมีชีวิตที่ประกอบไปด้วยธาตุที่มีโครงสร้างขนาดเล็กผสมกันเป็นเซลล์นับตั้งแต่มีการปฏิสนธิขึ้นในครรภ์ของมารดา เมื่อมีการปฏิสนธิย่อมมีวิญญาณหรือธาตุรู้เข้ามาประกอบในร่างกาย มีการเจริญเติบโตโดยอาศัยสารอาหารผ่านสายรก กระทั่งร่างกายครบสมบูรณ์ คลอดและเจริญขึ้นตามช่วงวัย เด็ก วัยรุ่น ผู้ใหญ่ ชรา และเสียชีวิต เป็นวัฏจักร การเกิดมามีอวัยวะที่ครบสมบูรณ์และการเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ทำให้มนุษย์มีการกระทบรู้จากสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้วยระบบการทำงานของประสาทสัมผัส ผ่านทางผิวหนังมองเห็น ได้ยินเสียง ดมกลิ่นและรับรส ผัสสะทางกายเกิดขึ้นพร้อมกันทันทีกับการรับรู้ของจิตใจ เช่น ความรู้สึกเจ็บปวด ตามองเห็นสิ่งสวยงามใจรับรู้ถึงความสุข เพราะมนุษย์มีการรับรู้สัมผัสทั้งภายนอกและภายในจึงทำให้มีอารมณ์ทางบวกและลบ และสิ่งนี้ที่ทำให้มนุษย์ทุกคนไม่แตกต่างกัน ดังนั้น ความเข้าใจในความเป็นมนุษย์จึงเป็นความหมายที่เป็นสภาวะภายในที่เกิดจากการรับรู้ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันและจะให้คุณค่าต่อความหมายของมนุษย์ผู้อื่นได้เมื่อบุคคลนั้นเข้าใจความเป็นมนุษย์ในตนเองอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งกล่าวว่า

...วัยเด็กอยู่กับตา ชื่นชอบกับการเปลี่ยนแปลงของตาตั้งแต่แรกจนชรา การอยู่กับความไม่มี ทำให้มองเห็นถึงความไม่มี การพบเจอสิ่งเหล่านี้เป็นความหมายบางอย่าง รู้กายเป็นความหมายต่อการมีชีวิต อายุจะไม่นับไปข้างหน้า แต่จะนับถอยหลัง เราจะไม่เสียเวลากับการยึดครอง จะต้องเลือกทำในสิ่งที่มีค่ามากพอที่จะทำในสิ่งที่มีชีวิตอยู่

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2, ผู้ให้สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2562)

...กายห่อหุ้มด้วยพลังงาน สามารถเปลี่ยนถ่ายในทางที่ดีและไม่ดีได้ แปรไปในทางบวกและลบ ความคิดอยู่ในกาย สามารถเปลี่ยนแปลงไปในทางเป็นบวกและลบได้

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2, ผู้ให้สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2562)

มนุษย์ประกอบกันด้วยรูปและนามเป็นสนามพลังงาน วิทยาศาสตร์อธิบายด้วยหลักอนุภาคของควอนตัม ศาสนาอธิบายด้วยธาตุพลังงานของดิน น้ำ ลม ไฟ และธาตุรู้ ซึ่งตามหลักความจริงสิ่งนี้มีการเกิดขึ้นก่อนที่วิทยาศาสตร์และศาสนาจะให้คำอธิบาย นอกจากการรู้จักความเป็นมนุษย์ในการเกิด มีการประสานของวิญญาณธาตุที่เชื่อมต่อกันด้วยกายและใจ ความละเอียดของการรู้จึงต้องหยั่งถึงสภาวะภายใน หรือเรียกว่า “หัวใจความเป็นมนุษย์”

หัวใจความเป็นมนุษย์ คือ การรับรู้อารมณ์ที่ปรากฏขึ้นในจิตใจจากสัมผัสภายนอก ด้วยการอาศัยสิ่งเดียวกันของการทำให้เกิดเหตุ คือ การใช้สภาวะของการ “รู้” จากการกระทบสัมผัส เพื่อการกลับมารู้ทันความรู้สึก ควบคุมอารมณ์ ไม่แสดงพฤติกรรมด้านลบต่อตนเองและผู้อื่น เมื่อปฏิบัติให้มากขึ้น จะทำประโยชน์ให้แก่สังคม ประเทศชาติ และโลก ได้ด้วยความเมตตา ดังคำกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิดังนี้

...เราเป็น อย่างมนุษย์เป็นอยู่แล้ว ที่จริงมีอยู่ในมนุษย์ทุกคน แต่เราไม่รู้ว่าเราเป็น จึงมีสิ่งอื่นมาเพิ่มทาบ เราต้องไม่ปฏิเสธในสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่กับเรา เป็นสิ่งเดิม เพียงแต่ว่ามีอะไรเข้ามาบังไว้เท่านั้นเอง การรู้สภาวะของตนเอง การฝึกฝน การรื้อเข้าไป ความกรุณาจะเกิดขึ้นเอง ตัวเขาเอง รู้ด้วยตัวของเขาเอง ว่าการมีชีวิตมีค่าแค่ไหน เห็นตลอด เห็นในสิ่งที่เกิดขึ้นและสิ่งที่ตนเองเปลี่ยนแปลง

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2, ผู้ให้สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2562)

โดยสรุป มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ประกอบไปด้วยร่างกายและจิตใจ มีการทำงานของระบบประสาทสมองที่สลับซับซ้อนและมีสภาวะของจิตรู้ ที่ไม่ปรากฏลักษณะทางกายวิภาค เป็นสภาวะที่ตั้งอยู่ มีอยู่ รู้สึกได้ แต่ไม่สามารถอธิบายให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ด้วยภาษา สภาพของจิตรู้ของมนุษย์ เป็นชุมพลที่ทำให้มนุษย์นำมาใช้ในการพัฒนาตนเองเพื่อให้มีระดับจิตวิญญาณที่สูงกว่าสัตว์อื่น มนุษย์จึงเป็น เวไนยสัตว์ คือ ผู้ที่สามารถฝึกตนให้มีความประพฤติดีงามเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ยังการทำประโยชน์ ต่อตนเองและผู้อื่นจึงได้ชื่อว่าเป็น “ผู้มีหัวใจความเป็นมนุษย์”

ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์: เป็นศักยภาพที่มีอยู่ในความเป็นมนุษย์ทุกคนในการนำตนเองออกจากสภาวะความคิดและอารมณ์ที่จะไม่เป็นผลดีกับตนเองและผู้อื่นให้ได้มากที่สุด ด้วยการฝึกฝนตนเอง ซึ่งจะประสบความสำเร็จได้มากน้อยเพียงใดมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยพื้นฐานของบุคคลเป็นปัจจัยหลัก โดยมีการอบรมเลี้ยงดู สิ่งแวดล้อม และประสบการณ์เป็นปัจจัยส่งเสริมที่จะทำให้นุคนจะนำไปเรียนรู้ด้วยตนเองในการขัดเกลาจิตใจ ด้วยการฝึกฝนตนเองให้ไวต่อการกระทบจากสัมผัสภายนอก สัมผัสภายใน การตระหนักรู้และการควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้ดีขึ้นจนทำให้เกิดการถือกฎต่อตนเองและผู้อื่นได้จนเป็นปกติธรรมชาติ (automatic behavior) ที่มีพื้นฐานจากการฝึกใจ และ กดเข้มในระยะต้น เพื่อกลายเป็นการเข้าถึงความเป็นมนุษย์ได้ในผู้อื่น มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความเมตตากรุณา การช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ในทฤษฎีภาวะผู้นำคือ ทฤษฎีภาวะผู้นำคุณลักษณะ (Trait Theory) ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์

วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์

การพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ มีจุดเริ่มต้นดังนี้

1. เชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพ มีพลังภายในตนที่มีผลต่อพฤติกรรมและการอยู่ร่วมกัน เห็นได้จาก คำกล่าวดังต่อไปนี้

...(หัวใจความเป็นมนุษย์)..จะเรียกว่าเป็นพลังงานก้อนใหญ่นั้น คือ พระเจ้าก็ได้ พลังงานนี้ส่งผลต่อพฤติกรรม พฤติกรรมอย่างนี้อาจเรียกว่าเป็น การบรรลุนิยาม คริสต์ ยุคดา วิวัฒนาการมนุษย์ทำให้เข้าใจได้ว่า แม้ไม่มีศาสนา ชินโต เต๋า มนุษย์ก็มีจุดร่วมบางอย่างที่ทำให้อยู่ร่วมกันได้ ถ้าเราไม่ประมาท เราก็จะสามารถ....(พัฒนาตนเองมีหัวใจความเป็นมนุษย์)

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2, ผู้ให้สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2562)

2. ก้าวข้ามความกลัว อยู่กับปัจจุบันขณะ และการยอมรับความจริง ดังคำกล่าวต่อไปนี้

...แต่แต่ละคนมาถึงจุดนี้ได้ แต่มีจุดยากอยู่ที่ ความต้องการที่จะเปลี่ยน เพราะโดยสมองของมนุษย์ต้องการความปลอดภัย การก้าวข้ามความกลัวเพื่อต้องการออกจากจุดที่ปลอดภัย ซึ่งความกลัวทำให้หาไม่ได้เพราะมนุษย์มีแกนสมอง ต้องกำจัดที่ “ความอยาก” และ “แค้น” ไม่นี่จากความจริง ยอมรับความจริง ซึ่งความจริงมีอยู่ด้วยกันสองอย่างคือ ความจริงแท้และความจริงในระดับนักสังเกตการณ์ เราไม่ทราบความจริงทั้งหมดแต่ทราบความจริงที่เกิดขึ้นภายในตนเองได้

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2, ผู้ให้สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2562)

3. มีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองด้วยการ “รู้สึกตัว” ดังคำกล่าวต่อไปนี้

... เริ่มต้นที่การเปลี่ยนความคิด แต่การจะเปลี่ยนแปลงความคิดได้ ต้องรู้และเห็นความคิดของตนเอง คือการกลับมารู้สึกตัว สร้างความรู้สึกใหม่ และเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งทุกคนสามารถกระทำได้ ขึ้นอยู่กับความมุ่งมั่นที่คิดจะเปลี่ยนแปลง จุดตัดคือ การคิด การพูด การไม่เสียเวลากับความทุกข์และการกลัวตาย ซึ่งเราจะต้องสร้างการคิดแบบนี้ให้กับสมองใหม่ เพื่อให้เกิดการชินแนปส์ซ้ำๆ กระตุ้นการรับรู้ใหม่ ไม่ให้เกิดความกลัว

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2, ผู้ให้สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2562)

การพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ประจักษ์อย่างหนึ่งคือการศึกษาและการรวบรวมหาวิธีการได้จากความรู้ในตำรา เอกสารวิชาการและแหล่งอ้างอิง ตลอดจนการศึกษาจากผู้รู้ที่เคยปฏิบัติมาก่อนจนบรรลุผล เห็นความจริงและเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากสังคมว่าเป็นผู้ให้โดยมิได้หวังสิ่งตอบแทน วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์มี ดังนี้

1. การฝึก “รู้” การฝึกรู้เป็นการฝึกให้เกิดการรู้ตัวทั่วพร้อมอยู่เป็นส่วนใหญ่ในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยธรรมชาติของจิตมักสร้างความคิดในเรื่องต่างๆ ให้กับมนุษย์อยู่ตลอดเวลาและเปลี่ยนเรื่องที่เกิด จากเรื่องหนึ่ง ไปยังเรื่องหนึ่งหมุนเวียนเปลี่ยนไปเช่นนี้อยู่เป็นประจำ มีน้อยคนที่เห็นการทำงานของความคิด หรือ เห็นจิตของตนเองที่มีความผันแปรไปในแต่ละช่วงเวลา พฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ จึงมาจากความคิด ความรู้สึกและอารมณ์

ที่เกิดจากสภาวะภายใน ที่ผ่านการ “รู้” แบบ “ไม่รู้” ความไม่รู้ที่เกิดขึ้นนี้ เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งต่อการสร้างพฤติกรรม ความเคยชิน จากความเคยชินเป็นนิสัย และกลายเป็นนิสัยที่นอนเนื่องอยู่ในจิตของมนุษย์ที่ต้องใช้เวลาอันยาวนานจนยากจะแก้ไข ความ “ไม่รู้” เป็นเรื่องลึกซึ้งในมิติของการเกิดภพชาติ ความรู้ที่ได้จากการตกลึกทางความคิดจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ แพทเทอร์สันและเดอราด พยาบาลวิชาชีพประเทศสหรัฐอเมริกาผู้ศึกษาปรัชญาอัตถิภาวนิยม มนุษยนิยม และปรากฏการณ์วิทยา พัฒนาการทฤษฎีการพยาบาลหัวใจความเป็นมนุษย์ (Humanistic nursing) การนำมาใช้ขั้นตอนแรกคือ การฝึกให้ตนเองจากการเป็นผู้รู้ (knower) ให้เป็นผู้ถูกรู้ (know) เปิดใจที่สู่การเรียนรู้กับความรู้ใหม่ที่จะเกิดขึ้น (Paterson, J., & Zderad, L.C., 2008).

การฝึก “รู้” แบบ “รู้” จึงเป็นการ ฝึกให้มีสติ รู้อยู่กับปัจจุบันขณะ คือ การเอาใจมาไว้ที่การเคลื่อนไหวของร่างกาย มีการระลึกรู้อยู่ที่การกระทำ และเห็นความคิดของตนเองที่กำลังเปลี่ยนแปลง เรียกสิ่งนี้ว่าการภาวนา ที่จะนำไปสู่การเข้าถึงความเป็นมนุษย์ ดังคำกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิดังนี้

...การภาวนาไม่ว่าจะเกิดขึ้นในวิธีใด รูปแบบใด สำหรับผู้ที่ภาวนา เราสามารถไปถึงที่เดียวกันได้ ที่ที่เรามีความรู้สึกละลายมาเป็นความมั่นคง เข้าใจในสิ่งที่ เป็นความมนุษย์ เข้าถึงความ เป็นมนุษย์ ไม่ปล่อยให้เป็นความกลัว ไม่ปล่อยให้ ความคิด ที่เป็นการปรุงแต่งเข้ามาครอบงำ

(ผู้ทรงคุณวุฒิดังที่ 1, ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2561)

อย่างไรก็ตามมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตเดียวที่สามารถฝึกจิต ให้รู้เท่าทันความคิดของตนเองได้ ด้วยวิธีการภาวนา ซึ่ง ความหมายของการภาวนานี้ก็คือ การทำให้มีสติรู้อยู่กับปัจจุบันขณะ ในความหมายเดียวกัน การภาวนานี้ จะให้ได้ผลดี ขึ้นอยู่ความพอใจของผู้ปฏิบัติ ปราศจากการบังคับ การฝืนใจ ตนเองให้ต้องปฏิบัติ ในศาสนาคริสต์ ได้กล่าวว่า การภาวนาอย่างจริงจัง จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อ พร้อมที่เปิดใจ และพร้อมที่จะยอมรับความเป็นจริงในตัวเองและปรับเปลี่ยน การฝืนใจภาวนาเป็นอุปสรรคในการเข้าไปรู้กับความจริงของธรรมชาติภายใน การรู้ตัวนั้น ต้องเกิดจากความเป็นอิสระของใจในการที่จะเรียนรู้ความจริงภายในใจนี้ สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า

...การเจริญสติด้วยการภาวนามีหลายวิธี ซึ่งไม่จำเป็นต้องทำในรูปแบบของการภาวนาที่ใช้กันในพุทธศาสนา ยกตัวอย่าง คนสร้างงานศิลปะ ศิลปินที่เขาสร้างงานทัศนศิลป์ๆ เขามีการบำเพ็ญภาวนา เจริญสติที่เข้มข้นมาก มีความรู้ที่เป็นมิตภายในที่ดี เวลาเขาทำงาน เขาอยู่กับปัจจุบัน ทำให้กายและใจของเขาอยู่ด้วยกันได้ แต่ไม่ได้ नियามผ่านการเจริญสติในรูปแบบ แต่คือการทำสมาธิภาวนาอีกรูปแบบหนึ่งเลยที่ได้ียว

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2561)

การภาวนา มีอยู่ด้วยกันหลายวิธี ซึ่งผู้ปฏิบัติสามารถใช้วิธีการใดวิธีการหนึ่ง หรือผสมผสานกันหลายรูปแบบ เมื่อกระทำจนเกิดความชำนาญแล้ว จากการฝึกการมีสติ ระลึก รู้ตัว การเท่าทันความคิด หรือจะใช้คำใดก็ตามที่หมายถึงการมีใจอยู่ที่กายกำลังเคลื่อนไหว จะกลายเป็นการฝึกแบบไม่ต้องฝึก นั่นคือ การมีสติรู้เท่าทันความคิดจนเป็นอัตโนมัติ หรือธรรมชาติวิสัย การภาวนาแบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1.1 การภาวนาในรูปแบบ ได้แก่ การฝึกสติด้วยการนั่งสมาธิ เติมนิจกรมการกำหนด รับรู้การหายใจเข้า-ออก ตามหลักพุทธธรรม การภาวนาด้วยการใช้บทสวดหรือบทเพลงในคริสต์ศาสนา การภาวนาที่บริสุทธิ์ (pure praying) ด้วยการทำสมาธิด้วยการไม่ร้องขอให้พระเจ้า ประทานในสิ่งที่ต้องการ ไม่คาดหวัง แต่ทำด้วยความจริงใจ ด้วยการอยู่กับปัจจุบัน (at the present moment) ดังคำกล่าวของ โยฮันเนน ที่ว่า “เราจะรับรู้ความสามารถที่ลึกลับของเราจากการทำสมาธิด้วยการอยู่กับพระเจ้า (with God) ในพระเจ้า (in God) ที่นี่ (here) และขณะนี้ (now) ซึ่งสามารถทำได้วิธีาตต่างๆ ได้แก่ นั่งคุกเข่า ยืน เดิน ไค้งค่านับ และการนอนหมอบ

1.2 การภาวนาในกิจกรรม เป็นการใช้ความรู้สึกอยู่ในสิ่งที่กำลังกระทำ เช่น การภาวนาโดยใช้ศิลปะและรูปภาพ การดูภาพที่มีศิลปะจะทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตานอกสู่ตาใน ทำให้เกิดการความรู้สึกขึ้นมาจากภายในอย่างลึกซึ้ง การวาดภาพจากความรู้สึก ลายเส้นจากปลาย ดินสอ สีที่ตวัด หรือแต่งแต้มจากปลายพู่กัน โดยไม่มีความรู้สึกถูกผิดว่าภาพจะออกมาอย่างไร สมาธิจะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติโดยไม่ได้รู้สึกถึงการควบคุม ไม่แตกต่างจากการนั่งสมาธิ การเล่น โยคะ การฟังบรรเลงดนตรี การเล่นดนตรี กีฬา การละเล่นที่ต้องใช้ความคิด เช่น หมากรุก และการใช้สมาธิอยู่กับการทำงาน (protestant ethics) ซึ่งเป็นสติขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน

1.3 การภาวนาไร้รูปแบบ ผู้ปฏิบัติจะมีสติ รู้ตัวอยู่ตลอดเวลาเป็นส่วนใหญ่ การมีสติเกิดจากการฝึกปฏิบัติโดยใช้การภาวนาประเภทใดประเภทหนึ่ง หรือทั้งสองประเภทมาก่อนจนชำนาญ จนกระทั่งถึงระดับหนึ่งตนเองไม่ได้ใช้รูปแบบในการภาวนา

2. การนำไปปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการภาวนาในรูปแบบใด การภาวนาที่ให้ผล คือ การปฏิบัติอยู่เป็นประจำสม่ำเสมอและกระทำอย่างต่อเนื่อง ดังคำกล่าว

...แต่เมื่อตระหนัก อยากจะเปลี่ยน ทดลอง ซึ่งจะไม่เหมือนกับสิ่งที่คิดไว้เลย ต้องถูกกระตุ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนกระทั่งสมองจำไว้ ถึงจะเกิดการเปลี่ยนแปลง
(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2, ผู้ให้สัมภาษณ์, 26 ตุลาคม 2562)

...การภาวนา ไม่จำเป็นต้องนั่งหลับตา เราจะเห็นผลได้ชัดก็ต่อเมื่อการปฏิบัติที่ใช้ได้ผลจริงในชีวิตประจำวัน การที่เรารู้สึกว่าระดับยับยั้งใจของตนเองไม่ให้โกรธ หรือ หงุดหงิดให้น้อยลง อย่างนี้ก็เรียกว่า ทำให้ผลจริง
(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 3, ผู้ให้สัมภาษณ์, 26 กันยายน 2561)

สำหรับข้อคิดเห็นตามข้อความข้างต้นของผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยเห็นว่า การกระทำซ้ำเป็นการฝึกสติขั้นพื้นฐานมาใช้ในชีวิตประจำวัน ในทางศาสนาเรียกว่าเป็นการฝึกสติในระดับที่บุคคลโดยทั่วไปสามารถปฏิบัติได้

รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์

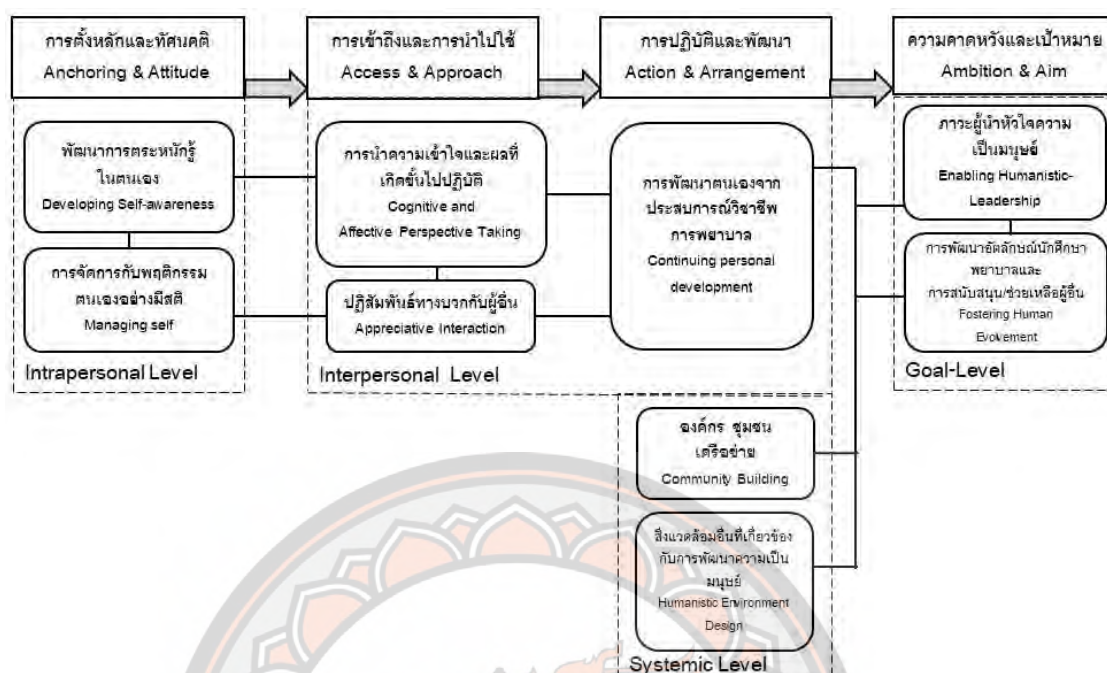
จากรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของผู้บริหารของฟริทซ์และซอร์เจลล์ Fritz, S., & Sorgel, P., (2017) ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบด้วยกัน ในบทที่ 2 ที่ผู้วิจัยได้ศึกษา เพื่อการนำมาสร้างรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์มีดังนี้

1. ด้านการตั้งหลักและทัศนคติ (Anchoring and Attitude) การศึกษาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ พบว่า การสะท้อนคิดภายในตนเองอยู่เสมอจะทำให้เกิดการตระหนักรู้ สามารถที่จะควบคุมความคิดและพฤติกรรมของตนเอง ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมจึงเป็นการแสดงออกทางจริยธรรมที่ถูกต้อง ดีงาม การตระหนักรู้ ทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงความคิดที่จะพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นหรือเรียกได้ว่าเป็นความคิดแบบมีวิจารณญาณ (critical thinking) การสะท้อนคิดภายในตนเองและทัศนคติที่เกิดขึ้นภายในตนเป็นพื้นฐานที่สำคัญของภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ (Humanistic Leadership)

2. การเข้าถึงและการนำไปใช้ (Access & Approach) เป็นการใช้นำตนเองที่ถูกต้อง ดึงมามีคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการฝึกฝนในตนเองนี้ ผู้การมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในองค์กร และการบริหารจัดการองค์กรของผู้นำ ซึ่งประสพการณ์ของการนำไปใช้คือ ผู้นำจะต้องมีความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มุมมองของความเข้าใจในความเป็นมนุษย์ที่จะเข้าถึงสมาชิก พนักงาน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับองค์กรแบบเคารพในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละฝ่าย โดยไม่ครอบงำความคิดของทุกคนและเห็นว่าความคิดของผู้นำถูกต้องแต่เพียงฝ่ายเดียว

3. การปฏิบัติและการพัฒนา (Action & Arrangement) ขั้นตอนนี้ ผู้นำจะใช้ภาวะผู้นำ หัวใจความเป็นมนุษย์ของตนเองนำทั้งองค์กรและการเชื่อมโยงสู่ผู้อื่นมากขึ้นได้แก่ ชุมชน สังคม ในระหว่างนี้ผู้นำจะนำการเรียนรู้ที่ได้จากประสบการณ์มาปรับปรุงตนเองและการบริหารงานให้ดีขึ้น เป็นการพัฒนานตนเองและองค์กรไปพร้อมๆ กับพัฒนาชุมชน สังคม เพื่อการก้าวไปสู่เป้าหมายของภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์

4. ความคาดหวังและเป้าหมาย (Ambitious & Aims) เป้าหมายสูงสุด (ultimate goal) ของภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์คือการทำให้สมาชิกขององค์กรสามารถนำตนเองได้ (employees' self-leadership) และเป็นผู้นำที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ต่อไปด้วยความรักที่จะพัฒนาศักยภาพตนเองและสังคมอย่างแท้จริง (passion) ภาพ 7

ภ แสดงรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัด สถาบันพระ
 ราชบัณฑิตยสถาน กระทรวงสาธารณสุขจากการศึกษาเอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พ

19

ผู้วิจัยได้นำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดกระทรวง
 สาธารณสุข ไปพบกับผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อสัมภาษณ์ ตรวจสอบข้อมูล ยืนยันความสัมพันธ์ของข้อมูล
 ที่ได้จากการตรวจสอบแล้วนำมาสังเคราะห์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

การพัฒนาการตระหนักรู้เพื่อการจัดการกับพฤติกรรมของตนเองนี้ เป็นสภาวะที่เกิดขึ้น
 ในตัวบุคคล (Intrapersonal) อุปมาอุปไมยเหมือนเมล็ดที่มีความแก่มากพอที่ร่วงลงสู่แผ่นดิน หรือ
 ควรแก่การนำไปปลูกเพาะ เช่นเดียวกันกับผู้ปฏิบัติที่ได้ฝึกสติและทดลองปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
 การจะทำให้มีความงอกงามไพบูลย์มากยิ่งขึ้นได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับเข้าถึงและการนำไปใช้
 ในการดำรงชีวิต (access & approach) การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (appreciative interaction)
 เปรียบเป็นสิ่งแวดล้อมของเมล็ดพันธุ์นั้นจะได้พบกับเนื้อดินดีมีความอุดมสมบูรณ์ หรือแห้งแล้ง
 ขาดแร่ธาตุ น้ำ อุดหนุน และความชื้นที่เหมาะสมต่อการเติบโตเมล็ดพันธุ์งอกเงยเป็นไม้ใหญ่ได้
 เพราะอาศัยปัจจัยภายนอกคือธรรมชาติเพื่อพยุรกายให้แข็งแรง ส่วนมนุษย์ใช้ ใช้ปัจจัยภายใน คือ
 ความพอใจ เพียรพยายาม เอาใจใส่ในการฝึกฝน และหมั่นตรวจสอบตนเองอยู่เสมอ (action &
 arrangement) เป็นการรดน้ำ พรวนดิน เพื่อสร้างฐานรากของจิตให้มีภาวะผู้นำหัวใจความเป็น

มนุษย์อันเป็นเป้าหมายสูงสุด (ambition & aim) พร้อมทั้งเป็นผู้ให้แก่ผู้อื่น สังคมต่อไป เช่นเดียวกับ ผู้ประกอบวิชาชีพการพยาบาลดังกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิดังนี้

...เพราะฉะนั้นการศึกษากาจะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล เป็นสิ่งที่มีค่าสำคัญ เพราะอาจารย์ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ที่ศึกษาวิจัยเรื่องราวภายนอก แต่เป็นการศึกษาวิจัยว่า อาจารย์จะเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดการตระหนัก ประจักษ์แจ้ง ความเป็นมนุษย์ในตัวเอง เพื่อให้เกิดวิชาความรู้ที่จะนำไปถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ คือ นักศึกษาพยาบาลได้อย่างไร

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, ผู้ให้สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2561)

หัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

...พยาบาล เป็นผู้ที่มีกิจในการดูแลสุขภาวะของมนุษย์ครบวงจรชีวิต เป็นวิชาชีพที่ได้มีโอกาสเห็นวงล้อของชีวิตมนุษย์ สัมผัสได้ถึงความสุขและความทุกข์ของผู้มารับบริการได้ในทุกขณะ...และเป็นไปได้ไหม ที่ความรู้สึนี้จะเกิดขึ้นกับบัณฑิต พยาบาลที่สำเร็จการศึกษาและต้องไปทำหน้าที่ในการดูแลเพื่อนมนุษย์ต่อไปในสังคม “ซึ่งไม่ใช่เพียงแค่ฟื้นฟูที่เขาย่อยแล้วหายป่วย แต่เป็นการเยียวยารักษาเพื่อนมนุษย์ ในการเยียวยาเพื่อนมนุษย์นี้ อาจารย์พยาบาลมีหน้าที่ผลิตบัณฑิตที่ไม่ได้ให้เขาไปทำงานกับเครื่องจักรกล...แต่เรากำลังพูดถึงพยาบาลหรือนักศึกษาพยาบาลที่ต้องไป ประกอบวิชาชีพสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ หัวใจความเป็นมนุษย์จึงต้องมีอยู่ในบุคลากร ด้านการพยาบาล ดังนั้นการจะทำให้นักศึกษาพยาบาลมีหัวใจความเป็นมนุษย์ จึงไม่ใช่ เป็นเพียงแค่การมีหลักสูตรที่ดี แต่จำต้องมีครูที่ดีด้วย และอาจารย์ คือหนึ่งของผู้ที่ มีหน้าที่เป็น “ครู” อยู่ในสถาบันการศึกษาที่เรียกว่า วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, ผู้ให้สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2561)

ประเด็นสำคัญที่ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่ง ได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า “พยาบาลไม่ควรกระทำต่อ ผู้ป่วยในฐานะมนุษย์เหมือนกระทำกับสิ่งของ (subject to object) พยาบาลควรจะทำต่อผู้ป่วย เหมือนมนุษย์กระทำต่อมนุษย์ (subject to subject) นั้นหมายความว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง

มนุษย์เป็นความสัมพันธ์ทางความรู้สึกที่สัมผัสและรับรู้ต่อกันได้ด้วยใจ ไม่จำเป็นต้องใช้ความรู้เชิงวิชาการในการนำมาอธิบายเหตุผลนี้” (คนที่ 1)

...ในโลกของทุนนิยม โลกของตลาดการค้าเสรี ความเป็นมนุษย์ (the humanize) คือ การลดทอนค่าของความเป็นมนุษย์ ความเป็นมนุษย์ เกิดจากความหมายของการทำหน้าที่ และมนุษย์ถูกมองในฐานะที่เป็นเหยื่อ ในระบบทุนนิยมทำให้มนุษย์เป็นเพียงสัตว์เศรษฐกิจ มีค่าเป็นปัจจัยการผลิตไม่ต่างจากการปฏิบัติหน้าที่ของพยาบาล ในยุคธุรกิจสุขภาพในประเทศกำลังเจริญเติบโต และการขาดแคลนอัตรากำลังของพยาบาลที่ต้องรองรับกับจำนวนผู้รับบริการที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี ในสถานพยาบาลของรัฐได้รับการประเมินจากผู้รับบริการว่าผ่านทางสื่อออนไลน์ว่าไม่ได้คุณภาพมาตรฐาน ให้บริการไม่ทันเวลา ไม่สอดคล้องกับความต้องการบริการสุขภาพของประชาชนที่เพิ่มมากขึ้น และความสัมพันธ์ที่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นคือพยาบาลที่มีหน้าที่เป็นผู้ดูแลสุขภาพไม่เคารพความเป็นมนุษย์ จึงมีความจำเป็นที่ต้องสร้างหัวใจความเป็นมนุษย์ในพยาบาล ภารกิจนี้จึงมีความสำคัญที่ผู้ที่มีหน้าที่ของการเป็นผู้สร้าง คือ อาจารย์พยาบาล ทำอย่างไรที่จะสอนให้นักศึกษาพยาบาลมีหัวใจความเป็นมนุษย์ ให้เป็นผู้มองมนุษย์ผู้อื่น มีความหมาย มีคุณค่าไม่น้อยไปกว่า ตัวเราเอง ความหมายนี้ เป็นความหมายที่ละเอียด ในยุคกลางช่วงศตวรรษที่ 17-18 เป็นช่วงที่เรียกว่า โมเดิร์นฟิลาโซฟี (Modern Philosophy) การเรียนรู้แบบวิทยาศาสตร์กำลังพัฒนา จนกระทั่งมาถึงศตวรรษที่ 19 ความเป็นวิทยาศาสตร์สมบูรณ์มากที่ผลการเรียนรู้จะออกมาแบบเชื่อหรือไม่เชื่อ ความรู้แบบระบบโมเดิร์นฟิลาโซฟี ทำให้ความรู้แบบวิทยาศาสตร์แข็ง (hard science) เพราะถ้าเชื่อถือไม่ได้ ก็เหมือนกับว่า “ไม่มีอยู่จริง” ดังนั้นความรู้แบบไหนที่ไม่ใช่ความรู้เชิงวิทยาศาสตร์ จะถูกเบียดออกไปอยู่ชายขอบทั้งหมด และความเป็นมนุษย์ก็就会被ทำให้ด้อยลง ซึ่งสุดท้ายแล้ว จะต้องมีความเป็นมนุษย์”และความเป็นมนุษย์นั้นจะต้องกว้างและมีความเป็นสากล

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, ผู้ให้สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2561)

สำหรับรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมดังนี้

1. ด้านการตั้งหลักและทัศนคติ (Anchoring & Attitude) คือ

1.1 การสร้างความตระหนักรู้ให้เกิดขึ้นกับตนเอง ประกอบด้วย

1.1.1 ความศรัทธา การพัฒนาการตระหนักรู้เพื่อนำไปสู่การเข้าถึงความเป็นมนุษย์เริ่มต้นที่ความศรัทธาต่อการฝึกฝนตนเองและความศรัทธาต่อวิชาชีพ ดังคำกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิต่อไปนี้

...สิ่งที่ต้องการจะศึกษาทุกชนิดเป็น object แต่ความรู้ที่จะเป็นหัวใจความเป็นมนุษย์ เป็นความรู้ได้เฉพาะตนซึ่งไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ... ในประเด็นนี้เชิญชวนให้เชื่อมั่นในความหมายนี้ก่อน พอเชื่อมั่นในความหมาย ต้องสื่อสารออกไปให้ได้ว่า สิ่งที่เป็นแกนความรู้ของพยาบาลศาสตร์ ในส่วนของวิทยาศาสตร์ตอนหลังนี้ ความเป็นมนุษย์มันจางลง เราไปเน้นเรื่องทักษะ เรื่องของอุปกรณ์ ชุดความรู้ซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น ซึ่งผมกำลังจะพูดว่าให้เราฟื้นฟูสิ่งเหล่านี้ให้มีมากขึ้นในวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, ผู้ให้สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2561)

...ความศรัทธา หมายความว่า ไม่มีวันเสื่อมสลายไป เราจะมุ่งมั่นในสิ่งที่ทำไปอย่างมั่นคง มั่นคงในวิชาชีพ (พยาบาล) มั่นคงการทำความดี ถ้าเราไม่ศรัทธา เราก็กลาออกไปทำงานเอกชน เงินเป็นตัวตอบแทนของ เงิน..วันหนึ่งก็หมด แต่ความศรัทธาต่อการพัฒนาตัวเองเพื่อช่วยคนอื่นอีกมากมาย ไม่มีวันหมด

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4, ผู้ให้สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2561)

1.1.2 การฝึกสติรู้ตัวอยู่เสมอ หรือการภาวนา ผลของการภาวนาจะสามารถควบคุมและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งแปรผันตามกับความไวของการรู้เท่าทันอารมณ์ที่อาศัย “สติ” เป็นเครื่องมือและการปฏิบัติต้องเป็นการเฝ้ามองความคิดอย่างเป็นธรรมชาติ ไม่ใช่เป็นการตั้งใจจดจ้องเพื่อการเฝ้าระวังความคิด ดังคำกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิดังนี้

...การเจริญสติ คือ ไม่ใช่เป็นการข่มใจ เพราะการข่มใจเป็นกลไกของความคิด ที่นี้การข่มใจที่เป็นกลไกของความคิด ก็ไม่ใช่สติ เพราะเวลาที่เรารู้ถึงสติ จะหมายถึงการตื่นรู้ ที่ปัจจุบันขณะ โดยไม่ต้องข่มใจ

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, ผู้ให้สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2561)

...มนุษย์แต่ละคนไม่ว่าจะไปอยู่ในสาขาวิชาชีพใด ที่เรามีความเป็นมนุษย์ที่เข้ม เราเชื่อว่าจะบ่มเพาะให้มนุษย์สายพันธุ์นั้นมีความเข้มข้น เป็นธรรมชาติส่วนนี้ เพราะมนุษย์มีความสามารถด้านการคิด...แต่ในที่นี้เรากำลังหมายถึง “พยาบาล” นี่คือการมีความเมตตาธรรม รูปแบบของการภาวนาคือโครงสร้างที่ “สำคัญ” “จำเป็น” เพราะถ้าเขาเจริญภาวนาและประจักษ์แจ้งด้วยตัวของเขาเองได้ เขาจะเข้าใจคำว่า เมตตาธรรม ว่าจะเป็นสิ่งที่ปรากฏชัดและมีความหมายในความเป็นตัวเขา

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, ผู้ให้สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2561)

1.1.3 การฝึกปฏิบัติโดยการบูรณาการความรู้ (Integral knowing) เพื่อจัดการกับพฤติกรรมของตนเองอย่างมีสติ (Managing self) การพัฒนาเพื่อการตระหนักรู้และการเปลี่ยนแปลงตนเองสู่การมีหัวใจความเป็นมนุษย์ให้มีความก้าวหน้า การปฏิบัติต้องควบคู่ไปกับการศึกษาความรู้อยู่เสมอ ดังกล่าวต่อไป

...เป็นการอิสระที่สามารถเป็นผู้สังเกตการณ์ได้ ปัจจุบันได้จากการค้นคว้า การอ่าน ยังมีความจริงข้างนอกที่ยังไม่รู้

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4, ผู้ให้สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2561)

1.2 การจัดการกับพฤติกรรมอย่างมีสติ (Managing self) เป็นการควบคุมพฤติกรรมแสดงออกของตนเองให้เหมาะสมกับกาลและบุคคลโดยใช้สติระลึกรู้เท่าทันอารมณ์ ความรู้สึก แสดงความเคารพและให้เกียรติต่อผู้อื่นด้วยความเข้าใจในความเป็นมนุษย์จากการฝึกปฏิบัติตน จนกระทั่งเห็นความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งว่าต่างมีความเกี่ยวข้องและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การระลึกรู้ตนเองอย่างสม่ำเสมอจะทำให้ตนเองแสดงออกต่อผู้อื่นด้วยความดีและความงาม มีคุณธรรมจริยธรรม ดังคำวามนุษย์คือผู้มีจิตใจสูง

...ความรู้สึกสำนึกในมิติเชิงสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ subject to subject ความสัมพันธ์แบบนี้ต้องรักษา ต้องฟื้นฟูต้องทำ วิชาชีพพยาบาลนี้เราต้องทำให้เกิดจิตสำนึกนี้ เวลาที่พยาบาลจะไปปฏิบัติต่อผู้ป่วยจะไม่เหมือนกับด้านเกษตรที่อยู่กับต้นไม้ วิศวกรอยู่กับเครื่องจักร เครื่องกล แต่เราอยู่กับเพื่อนมนุษย์ ที่ต้องมีหลักเมตตาธรรมที่เชื่อมโยงเป็นปฏิสัมพันธ์พิเศษ คือ รู้ เข้าใจ ความหมายของจิตอีกดวงหนึ่ง ที่เรา

จะเห็นเหมือนเราเห็นตัวเราเอง ความรู้สึกที่เราไม่ต้องการทำให้เขาทำอะไรกับเรา เรารู้ว่าเราจะไม่ทำแบบนั้นกับเขา

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, ผู้ให้สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2561)

2. การเข้าถึงและการนำไปใช้ (Access & Approach) เป็นการนำสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตนเองที่เกิดจากการฝึกฝน จนเกิดความคิดที่ถูกต้อง ดีงาม มีคุณธรรมจริยธรรมที่ สู่การมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในองค์กรและการบริหารจัดการองค์กรของผู้ นำ ร่วมกับการนำขั้นตอนกระบวนการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ ของแพทเทอร์สันและเดอราด ข้อที่ 1 มาใช้ คือ การเตรียมตัวพยาบาลผู้รู้ไปสู่การเป็นผู้รู้ (Preparation of the Nurse Knower for coming to know) สอดคล้องกับแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ไว้ ดังนี้

...ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ไม่ใช่ subject to object แต่เป็น subject to subject เป็นปฏิสัมพันธ์กับสิ่งของตามที่กล่าวไป เพราะขณะที่เราสัมพันธ์กัน เวลาที่เราดูหน้าเขา เขาก็ดูหน้าเราอยู่ด้วยเช่นกัน ลักษณะเช่นนี้ ที่เขาเรียกว่า ความสัมพันธ์ของมนุษย์

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, ผู้ให้สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2561)

...การเรียนรู้ความเป็นมนุษย์นี้ ไม่ชัดเจนมากนักหรอกในตัวเรา แต่เราสามารถเรียนรู้ได้ระหว่างเพื่อนมนุษย์ปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ได้ชัด เพื่อนมนุษย์เสมือนดังกระจกที่ชีวิตจริงๆ แล้วเราไม่เคยเห็นหน้าตัวเอง แต่ที่เราเห็นหน้าตัวเองได้เป็นเพราะว่าเราเห็นในกระจก ในความเป็นมนุษย์เราจึงพูดถึงเรื่องความดี ความงาม ถ้ามนุษย์เหลือคนเดียวในโลกใบนี้เราจะไม่มีความหมายเลย ว่า ความดีคืออะไร ก็เป็นเพราะว่า ความหมายของความดีขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, ผู้ให้สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2561)

3. การปฏิบัติและการพัฒนา (Action & Arrangement) ขั้นตอนนี้เป็นการพัฒนาตนเองจากการเรียนรู้จากประสบการณ์การวิชาชีพการพยาบาลซึ่งเป็นหัวใจของการปฏิบัติ ดังคำกล่าว

...เรากำลังจะกลับคืนไปสู่ประเด็นที่เรากำลังพูดถึง ว่าเราจะเรียนรู้ บ่มเพาะอย่างไร จึงจะเข้าถึงความเป็นมนุษย์ ต้องกลับไปความสำคัญที่ว่า จะต้องมีคน เพราะการเรียนรู้แบบนี้จะต้องไม่ใช่การเรียนรู้เฉพาะจากเอกสารตำรา ความเป็นมนุษย์จะต้องเรียนรู้จากบุคคล ไปสู่บุคคลที่เราเรียนรู้ จาก subject to subject กระบวนการเรียนรู้แบบนี้ อาจารย์ในพยาบาลศาสตร์นี้สำคัญมาก สำคัญเปรียบเทียบการเรียนรู้จากการปฏิบัติธรรม เราก็เรียนรู้จากมนุษย์ ซึ่งเป็นพระหรือเป็นผู้รู้ ถ้าเราไปเรียนรู้จากพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์เฉยๆ ...ก็ได้ แต่เราจะไม่สัมผัสความหมายที่เป็นมนุษย์

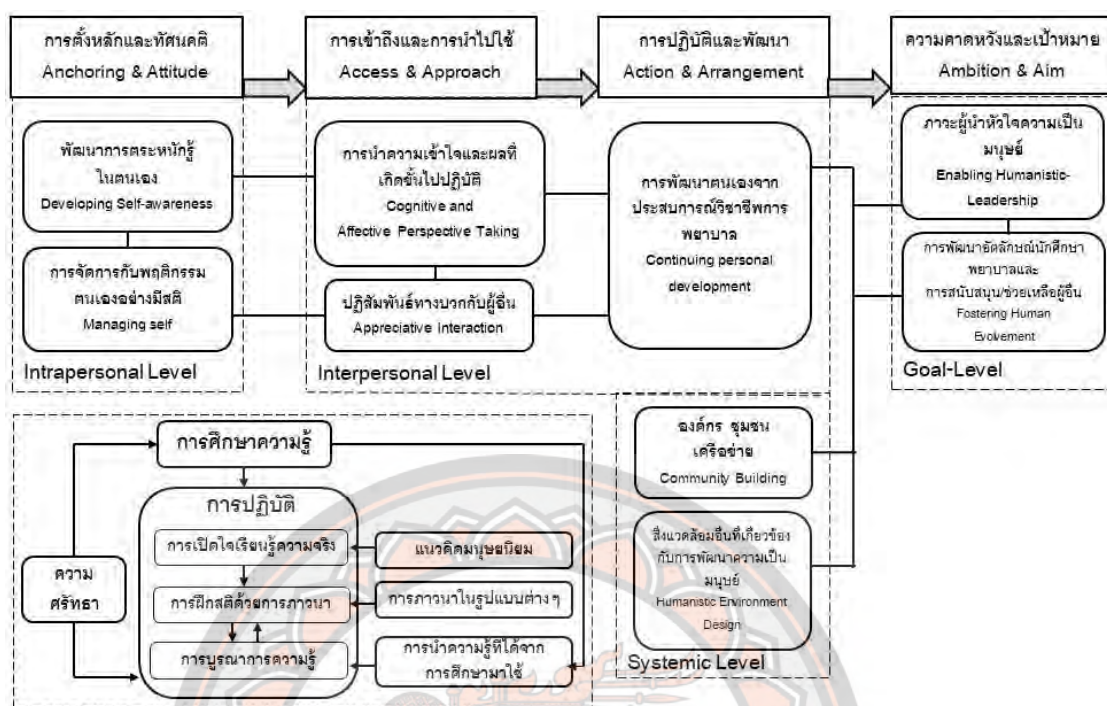
(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, ผู้ให้สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2561)

4. ความคาดหวังและเป้าหมาย (Ambitious & Aims) เป้าหมายสูงสุด (ultimate goal) ของภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล คือ การพัฒนาอัตลักษณ์นักศึกษาพยาบาล ให้นักศึกษาพยาบาลรักที่จะพัฒนาศักยภาพตนเองให้มีการบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ต่อไปและสังคมอย่างแท้จริง (passion) นอกจากนี้อาจารย์พยาบาลยังสามารถนำภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ไปใช้เพื่อช่วยสนับสนุนช่วยเหลือผู้อื่นดังคำกล่าวต่อไปนี้

...ความสำคัญของหัวใจความเป็นมนุษย์ .อยู่ที่อาจารย์ด้วย...จริง ๆ ทุกวิชานะ ไม่ใช่เฉพาะพยาบาล แต่ความหมายตอนนี้เราจะโฟกัสเฉพาะอาจารย์พยาบาล เพราะฉะนั้นอาจารย์ที่อยู่ในวิทยาลัยพยาบาล มีหัวใจความเป็นมนุษย์จะมอบความเป็นหัวใจความเป็นมนุษย์นี้ให้ไปสู่นักศึกษาพยาบาลได้ ตัวอาจารย์จะต้องเป็นแบบนั้นจึงจะส่งผ่านความรู้สึกแบบนั้นไปได้

(ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1, ผู้ให้สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2561)

จากการสังเคราะห์ความรู้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล นำมาเขียนเป็นรูปแบบได้ตามภาพ 8 ดังนี้

ภาพ 20 แสดงรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

หลังจากได้ผลการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ผู้วิจัยนำรูปแบบฯ ไปวางแผนร่วมกับอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย โดยมีผลของการนำไปวางแผน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผลการวางแผนการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

ผู้วิจัยนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก ไปใช้กับอาจารย์พยาบาลตามการดำเนินการวิจัย ผลจากการสนทนารายบุคคลในระยะเวลาเริ่มแรกเพื่อการวางแผนการนำไปใช้ ได้ข้อสรุปดังต่อไปนี้

1. ขั้นการเตรียม (preparation) ควรมีการเตรียมอาจารย์ด้วยการสร้างเครื่องมือเพื่อให้อาจารย์พยาบาลผู้ที่ไม่คุ้นชินกับการสะท้อนคิดภายในตนได้เห็นแนวทางการนำไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ด้วย เห็นได้ดังตัวอย่างของถ้อยคำของการสนทนาดังนี้

...ฟังคำถามที่คุยกัน เหมือนจะเข้าใจยาก ที่จริงไม่ยาก แต่ไม่เคยคิดมาก่อนกับคำถามแบบนี้ ว่า อะไรทำให้เราคิดอยากที่จะช่วยคนอื่น มาสำรวจตัวเอง คิดไม่ได้เหมือนกันว่าทำไม ...ที่จริงไม่น่าจะอยู่ที่คำถาม แต่อยู่ที่ไม่เคยคิดจากข้างนอกเข้ามาในตัวเองมากกว่า...เป็นอาจารย์มันติดการอธิบายที่เป็นความรู้ออกไปข้างนอกให้คนอื่นฟัง

(อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย, ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2561)

2. ขั้นการปฏิบัติ (action) การนำไปปฏิบัติเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตประจำวันที่มีความสอดคล้องเป็นอย่างมาก ในประเด็นต่างๆ เป็นเหตุการณ์ที่อาจารย์ประสบในทุกวัน แต่สิ่งที่เกิดขึ้นอาจารย์ทุกท่านนำมาคิดใคร่ครวญแต่มีความรู้สึกที่แตกต่างกัน คือส่วนใหญ่คิดเป็นทุกข์กับสิ่งที่เกิดขึ้นกับเพื่อนร่วมงาน การแก้ไขปัญหาที่มุ่งเน้นไปที่ความคาดหวังจากองค์กรและผู้อื่น การสอนที่มีความคาดหวังจากผู้เรียน ผลกระทบนำไปสู่การใช้ชีวิตในครอบครัว อย่างไรก็ตามสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นทางลบแต่ในขณะเดียวกันคือ อาจารย์พยาบาลได้แรงสนับสนุนจากบุคคลที่อยู่รอบข้างด้วยเช่นเดียวกัน แต่การคิดใคร่ครวญยังไม่ได้คิดนำมาสะท้อนการพัฒนาตนเอง ยกตัวอย่างเช่น

...จากที่ผ่านมาการสอนของเราไปเน้นที่กรอบทฤษฎีมากเกินไป ผมว่าต้องชี้ให้นักศึกษามองเห็นจากการปฏิบัติ และที่สำคัญคือ “ตัวเรา” อาจารย์เป็นตัวเคลื่อนไหว คือเราต้องทำได้ แต่ผมยังมองภาพไม่ออกนะว่า จะสะท้อนตนเองได้มากน้อยแค่ไหนเวลาที่เราไปเจอเหตุการณ์...ผมเชื่อว่าต้องผ่านกระบวนการ คนไม่เคยฝึกคิดจากข้างใน ...บางครั้งก็ไม่เข้าใจทุกๆ ที่ความคิดก็อยู่ข้างในเรา

(อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย, ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2561)

3. ขั้นการสังเกต (observing) พบว่า เป็นขั้นตอนที่มีอาจารย์จำนวนน้อยที่สังเกตความคิดและพฤติกรรมของตนเองในระหว่างที่เหตุการณ์นั้นกำลังเกิดขึ้นหรือดำเนินไปส่วนใหญ่จะเห็นพฤติกรรมของตนเองเมื่อเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นหรือมีผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่นแล้วทั้งในด้านบวกและลบ จะเห็นได้จาก

...เมื่อก่อนผมจะโศร်พาวด์ ต่อหน้าคนไข้ ให้นักเรียนตัวเล็กที่สุด ยิ่งเล็กมาก
เท่าไรยิ่งดี ...แต่ผมกลับไม่เคยมองเห็นตัวเองตอนนั้น ...เพราะเราไม่เคยรู้คิดที่จะหยุด
ตัวเอง...กว่าจะรู้คือนักศึกษาเขาคอมเม้นท์ว่าการสอนของเราไม่ดี

(อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย, ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2561)

4. ขั้นการตอนการวางแผนใหม่ (re-planning) จากการสนทนา การวางแผนใหม่
ของอาจารย์พยาบาลต่อความคิดและพฤติกรรมด้านการปรับเปลี่ยนตนเองให้มีพัฒนาการสู่หัวใจ
ความเป็นมนุษย์ เป็นการวางแผนเพื่อการปรับปรุงในสิ่งที่ผิดพลาดให้ดีขึ้นจากเดิมด้วยการพยายาม
เปลี่ยนแปลงสิ่งที่เป็นปัจจัยภายนอก ได้แก่

...เราคาดหวังกับคนอื่นต้องเปลี่ยน พอเราผิดหวัง เราก็ไม่อยากทำงานต่อ
บางครั้งรู้สึกว่าเขาเอาเปรียบ จนสามีบอกว่า เราต้องไม่ตัดสินคนอื่น เพราะเห็นว่าเราไป
โกรธคนนั้น คนนี้ ว่าทำไมพวกเขาไม่ทำงาน

((อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย, ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2561))

ในขั้นตอนการวางแผนการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ไปปฏิบัติ
ผลการสนทนาในระยะเริ่มแรกกับอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยถึงเรื่องของการสะท้อนคิดภายในตน
(self- reflection) ด้านการปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงาน การปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายจาก
องค์กร การสอน และวิถีชีวิตประจำวัน พบว่า การตอบคำถามของอาจารย์ผู้ร่วมวิจัยไม่ได้มาจากการ
การสะท้อนคิดภายในตนและเป็นการอธิบายความรู้ทางวิชาการเป็นหลัก จึงเป็นที่มาของการคิด
ร่วมกันระหว่างอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยและผู้วิจัยว่า ควรมีการจัดทำเป็นแบบบันทึกการวางแผน
การปฏิบัติ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสะท้อนคิดภายในตนเอง สำหรับการนำไป
ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับอาจารย์ผู้ร่วมวิจัยในแต่ละคน ตามปรากฏการณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัย
ได้ใช้ชื่อว่า “คู่มือการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบัน
พระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข” คู่มือฉบับนี้ได้รับการเห็นชอบจากอาจารย์ โดยได้รับความ
ร่วมมือในการอ่าน การปรับแก้ให้เหมาะสมเพื่อให้ทุกคนสามารถนำไปใช้ได้ ดังต่อไปนี้

ตาราง 1 แบบบันทึกการทำแผนปฏิบัติการ การปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงาน การปฏิบัติงานงานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กรการสอน และวิถีชีวิตประจำวัน

การปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การตั้งหลักและทัศนคติ (Anchoring & Attitude)	1.การมีความศรัทธา	อาจารย์สร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพการพัฒนาตนเองให้มีความเมตตา มีหัวใจความเป็นมนุษย์ที่ยิ่งขึ้นได้	อาจารย์มีความมั่นคงหรือสั่นไหวในใจ เมื่อมีสิ่งกระทบที่ทำให้รู้สึกเกิดความเชื่อมั่นต่อการพัฒนาตนเองลดลงหรือเพิ่มขึ้น	อาจารย์สะท้อนตนเองได้จากคำถามและคำตอบที่เกิดขึ้นในใจต่อความเชื่อมั่น ความเบิกบาน ความสุข ความตั้งใจที่ได้บำเพ็ญความดีให้เกิดขึ้นในใจ หรือความล่าถอยเพราะสิ่งที่ทำให้ลดทอนกำลังใจ	นำเอาความเชื่อมั่นว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตเดียวที่สามารถฝึกฝนพัฒนาจิตเพื่อความเข้าใจต่อตนเอง ผู้อื่นและสรรพสิ่งมากยิ่งขึ้น ไปใช้ในการฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่อง
	2. การศึกษาความรู้	อาจารย์ศึกษาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้แก่ เอกสารตำรา วิจัย สื่อวรรณกรรมต่างๆ และความรู้จากบุคคล	อาจารย์สังเกตความรู้ที่เกิดขึ้นจากการอ่าน และหรือจากการฟัง และความรู้ที่เกิดจาก “จิตเข้าไปรู้” จากการอ่านและหรือการฟังนั้นๆ ว่าสิ่งใดมีพลังสำหรับอาจารย์	อาจารย์สะท้อนสิ่งที่ได้จาก การสังเกตเพื่อการนำไปสู่ การวางแผนเพื่อปฏิบัติที่เหมาะสมกับตนเอง	1.อาจารย์นำความรู้ที่ได้รับจากเสียงสะท้อนภายในใจต่อการเลือกวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมกับตนเองเพื่อการใคร่ครวญต่อการนำไปใช้ต่อไป

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การตั้งหลักและ ทัศนคติ (Anchoring & Attitude)	3.การเปิดใจเรียนรู้ ความจริง	1.อาจารย์ยอมรับความจริง ว่ามนุษย์มีอิสระในเรียนรู้และ เปลี่ยนแปลงตนเองได้เพราะ ความรู้ภายในตนที่เชื่อมโยง กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว	1.อาจารย์รู้สึกขมใจให้ ยอมรับหรือ อาจารย์รู้สึกได้ ด้วยตนเองอย่างแท้จริงโดยไม่ ปฏิเสธข้อเท็จจริงนี้	1.ความรู้สึกรู้สึกจากการสังเกตสิ่ง ที่ปรากฏขึ้นในใจของอาจารย์ ทำให้พบกับผลสะท้อนของ การเปิดใจเรียนรู้ความจริง ของตนเอง/ การเปิดใจทำให้ ค้นพบความจริง	1.หากอาจารย์มีการขมใจให้ อาจารย์ทบทวนข้อเท็จจริงนี้ ด้วยการศึกษาจากแหล่ง ความรู้อื่นเพิ่มเติมหรือการ ทวนสอบกับความรู้สึกตนเอง เสมอ
		2. อาจารย์เป็นผู้ละวาง ความรู้ทางทฤษฎีชั่วคราวใน ขณะที่สัมผัสกับความรู้ใหม่ที่ ผุดขึ้นในท่ามกลางการเรียนรู้ จากปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น เช่น การสนทนากับนักศึกษา เพื่อนร่วมงาน การทำงาน ตามที่ได้รับมอบหมายจาก องค์กร และหรือวิถี ชีวิตประจำวัน	2. อาจารย์สังเกต ความรู้ที่ เกิดขึ้นภายในตน (การ ตระหนักรู้/การหยั่งรู้/การผุด เกิด) ไม่ได้มาจาก กระบวนการคิดโดยใช้เหตุผล แต่เป็นความรู้ที่เกิดจากจิตที่ เข้าไปรู้” แล้วทำให้นักคิด ขึ้นมาได้ โดยไม่ทันวิเคราะห์ทฤษฎี	2. การนำสิ่งที่ได้จากการ สังเกตมาพิจารณาอย่างแบบ คาย ว่าความรู้ของมนุษย์ สามารถเกิดขึ้นได้จากภายใน ใจ สัมผัสรู้ได้เฉพาะตน ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและ -อิสระทางความคิดทำให้ง่าย ต่อการตระหนักรู้	2. นำการเปิดใจนี้เป็นประตูสู่ การเรียนรู้ต่อไป 3.อาจารย์ตรวจสอบความรู้ที่ เกิดจากภายในตนนี้ได้ โดย กลับไปหาความรู้ทางทฤษฎีที่ ละวางไว้ชั่วคราวนั้นเพื่อ ยืนยัน อ้างอิง สอดคล้อง เป็นความจริงเพื่อความ ถูกต้องในการปฏิบัติฝึกฝน ตนเองให้มีหัวใจความเป็น มนุษย์

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อเพื่อน ร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การตั้งหลักและทัศนคติ (Anchoring & Attitude)	4.การฝึกสติด้วยการ ภาวนา	1.อาจารย์ฝึกสติด้วยการ ภาวนาในรูปแบบหรือไว้ รูปแบบ หรือ ผสมผสานวิธี ตามที่ตนเองถนัด เพื่อให้มี ความรู้สึกรู้ตัวอยู่ ณ ปัจจุบันขณะ แบบผ่อนคลาย เป็นธรรมชาติกับสิ่ง ที่กำลังเผชิญ ได้แก่ 1) ด้านการสอน 2) ด้านการปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน 3) ด้านการปฏิบัติงานที่ ได้รับมอบหมายจาก องค์กร 4) ด้านวิถีชีวิตประจำวัน	1.อาจารย์เห็นความคิดของ ตนเอง เห็นอารมณ์ก่อน การแสดงพฤติกรรมหรือ แสดงพฤติกรรมนั้นแล้วจึงรู้ เห็นความคิดและนำมา ใคร่ครวญต่อพฤติกรรม ของตนเองภายหลัง	1.ความเร็วของการรู้เท่าทัน อารมณ์จะเป็นตัว กำหนดการควบคุม พฤติกรรมการแสดงออกให้ เหมาะสม 2. การภาวนาไม่ใช่เกิดจาก การบังคับ แต่สามารถ แสวงหาและลงมือปฏิบัติ ได้ด้วยการอาศัยพลังใจ จากภายในและการอาศัย กัลยาณมิตร หรือ สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องมา เป็นส่วนสำคัญทำให้ อาจารย์ได้เรียนรู้ด้วยการ ใช้สติพิจารณาใคร่ครวญ เรียกได้ว่าเป็นการภาวนา	1. ทบทวนเหตุการณ์ การ ขาดสติ การรู้ไม่เท่าทัน อารมณ์ มาฝึกฝนใหม่ โดย การระลึกอยู่กับปัจจุบัน 2. ไม่กล่าวโทษตนเองใน เหตุที่ทำให้ขาดสติเพียงแต่ “รู้ในสภาวะที่เกิดขึ้น” 3. ไม่กดขี่ความรู้สึกให้ ภาวนา ปล่อยให้การ “รู้ตัว” เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ ที่อาจารย์พอใจจะปฏิบัติ เช่นนี้อยู่เสมอ 4. กำหนดสติ ระลึกรู้ตัวอยู่ เสมอเมื่อมีสิ่งมากระทบ เพื่อการปรับเปลี่ยน พฤติกรรม ที่เหมาะสม ดังาม

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การตั้งหลักและ ทัศนคติ (Anchoring & Attitude)	5.การนำความรู้ที่ได้จาก การศึกษามาใช้	1.อาจารย์นำสิ่งที่ได้เรียนรู้ จากประสบการณ์การภาวนา มาศึกษาเพิ่มเติมควบคู่กับ ความรู้จากตำรา เอกสาร เพื่อ การฝึกปฏิบัติตนเองให้มีหวั ใจความเป็นมนุษย์	1.อาจารย์สังเกตได้ว่าความรู้ ที่ผุดเกิดจากการที่ "จิตเข้าไปรู้" จากการภาวนา เป็นความรู้ที่เกิดจากนิกอก ได้โดยไม่ผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์ เป็น"ความรู้แบบ ใหม่"การศึกษาจากภายนอก เพิ่มเติมเป็นการสนับสนุน และยืนยันว่าสิ่งที่ตนเอง ตระหนักอยู่นั้น ถูกต้อง	1.ความรู้จากการปฏิบัติจะไม่ สามารถแยกขาดจากความรู้ ทางทฤษฎีได้ทั้งสองสิ่งนี้ เกี่ยวเนื่องกัน ต่อการเกิด "สิ่งใหม่"	1.อาจารย์นำความรู้ที่มีการ ทบทวนดีแล้วไปปฏิบัติเพื่อ เพิ่มศักยภาพในการพัฒนา ตนเองให้มีหัวใจความเป็น มนุษย์ที่ยิ่งขึ้นไป 2.เมื่อเกิดขึ้นความรู้จากการ ปฏิบัติขึ้นใหม่ อาจารย์ ทบทวนวงจรนี้ซ้ำและ นำไปใช้อย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การเข้าถึงและ การนำไปใช้ (Access & Approach)	1.เคารพความเป็น มนุษย์ที่เท่าเทียมกัน	1.อาจารย์รับฟังความ คิดเห็นของเพื่อนร่วมงาน ทุกระดับ ไม่แบ่งแยก บทบาทหน้าที่	1.อาจารย์สังเกตว่า ตนเอง มีความอึดอัด ขัดแย้ง และ พูดแทรกขณะเพื่อน ร่วมงานกำลังแสดงความคิด เห็นอยู่เป็นประจำ หรือไม่	1.การสร้างอคติที่เกิดขึ้นใน ใจและการแบ่งแยกทำให้ เกิดมานะทิฐิ การมีตัวตน เป็นการปิดกั้นการเคารพ ความเป็นมนุษย์	1.ปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงานด้วยความ เคารพ ทุกช่วงวัย ทุกระดับ ไม่แบ่งแยก กีดกันเพราะไม่ใช่พรรคพวก เพราะวัย อาวุโสหรือด้อยอาวุโสกว่า
	2.การมีเมตตา เอื้อ อาทรและความรัก ต่อเพื่อนร่วมงาน	2.ปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงาน ทุกช่วงวัยด้วยความเคารพ ให้เกียรติ ไม่ถือตัวด้วย เพราะความมีอาวุโสแล้ว ทำให้เกิดอุปสรรคในการ ทำงานร่วมกัน	2.อาจารย์สังเกตและไวต่อ ความแตกต่างใน อากัปกิริยาของเพื่อน ร่วมงานที่ได้รับการให้ เกียรติ รับฟังความคิดเห็น และเมื่อถูกกลั่นแกล้ง	2.มนุษย์ทุกคนต้องการการ ยอมรับและให้เกียรติซึ่งกัน และกัน	2 ระวังว่าตนเองไม่ได้อยู่เหนือผู้อื่น ไม่ ยกตนสูงกว่าโดยความรู้ สติปัญญา ฐานะหรือสิ่งใดๆ ปฏิบัติเช่นนี้ เป็นประจำ
		1. อาจารย์สร้างความ เข้าใจในธรรมชาติ ความ ต้องการจำเป็นพื้นฐานของ มนุษย์ให้ชัดเจนมากขึ้น	1.อาจารย์สังเกตความคิด อารมณ์ ความต้องการ ของ ตนเอง และสังเกตว่าเพื่อน ร่วมงานต้องการ เช่นเดียวกันหรือไม่	1 ความเข้าใจธรรมชาติของ มนุษย์ ทำให้เรารังเกียจคน อื่นน้อยลง ความเมตตาจะ งอกงามมากขึ้นในใจ	1.เสนอความช่วยเหลือต่อเพื่อนร่วมงาน

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติ ต่อเพื่อน ร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การเข้าถึง และการ นำไปใช้ (Access & Approach)	2.การมีเมตตา เอื้ออาทรและ ความรักต่อเพื่อนร่วมงาน (ต่อ)	2.ฝึกลด ละ อารมณ์โกรธ ไม่ พอใจ ให้อภัยเมื่อเพื่อน ร่วมงานไม่เป็นไปดังที่ คาดหวังและตั้งใจ	2.อาจารย์ฝึกมองเห็น ความคิดของตนเองขณะ โกรธ ไม่พอใจ	2.เมื่อเห็นความคิด จิตจะ รู้ตัว การแสดงออกของ อารมณ์โกรธ ไม่พอใจจะเบา บางลง	1.ฝึกรู้เท่าทันความคิดล่วงหน้า อารมณ์ โดยไม่ห้ามหรือบังคับให้ หยุดโกรธ หรือไม่พอใจ ในอารมณ์ นั้นๆ การกดขี่ ทำให้เกิดความไม่ สมดุลของอารมณ์ในภายหลัง แต่ ให้อาจารย์แค่ “ระลึกไว้ว่ากำลัง โกรธ” ทำเช่นนั้นอยู่เป็นประจำ
		3.ช่วยเหลือ เพื่อนร่วมงาน เสียสละเมื่อ เห็นว่าอยู่ในขอบเขตที่ สามารถกระทำได้	3-4 อาจารย์สังเกต ความรู้สึกของตนเองและ สังเกตท่าทีของเพื่อน ร่วมงานเมื่อได้รับความ ช่วยเหลือ และหรือการ ร่วมแสดงความยินดี	3-4 ความสุขจะเกิดขึ้นได้ทั้ง ผู้ให้และผู้รับเป็นสิ่งที่เกื้อกูล ซึ่งกันและกัน	2.หากยังให้อภัยเพื่อนร่วมงาน ไม่ได้ จงให้อภัยตนเองที่คิด กล่าวโทษเพื่อนร่วมงานแล้วฝึก เริ่มต้นให้อภัยใหม่
		4.มีความเป็นกัลยาณมิตร ให้ คำแนะนำที่ดี เป็นประโยชน์ ต่อเพื่อนร่วมงาน แสดงความ ยินดีในความสำเร็จของเพื่อน ร่วมงาน			2. อาจารย์มีพฤติกรรมทางบวกต่อ เพื่อนร่วมงานเป็นประจำโดยไม่ คาดหวังการตอบแทน

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การเข้าถึงและ การนำไปใช้ (Access & Approach)	1.การทำงานเป็นหนึ่ง เดียวกับทีม	1. อาจารย์ลดช่องว่าง ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม เคารพ ซึ่งกันและกันตามตำแหน่ง งานที่ได้รับมอบหมาย	1.อาจารย์สังเกตตนเองว่า ตนเองเป็นผู้ที่เข้าถึงได้ยาก หรือไม่ มีความเป็นกันเองกับ ทีมปฏิบัติงานมากนัก เพียงใด	1 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจทำให้ ขาดความเห็นอกเห็นใจใน ผู้อื่น ความสำเร็จของงาน เกิดจากการเป็นหนึ่งเดียวกัน ระหว่างเพื่อนร่วมงานในทีม	1.นำสิ่งที่เห็นทางบวกมาเป็น กำลังเสริมด้านลบที่เกิดขึ้นใน ใจจากการทำงานเป็นทีม เพื่อสร้างความคิดใหม่ สร้างพลังใจให้เกิดขึ้นในใจ ตน
		2. มีส่วนร่วมในการทำงาน เป็นทีม	2.อาจารย์สังเกตความรู้สึก ของตนเองเมื่อมีส่วนร่วมใน การทำงานกับผู้อื่น	การยอมรับ และการสร้าง ขวัญกำลังใจซึ่งกันและกัน จะ ทำให้เกิดพลังในตนเองและ พลังของกลุ่มทำให้เกิด	
		3. มีความเห็นชอบ โดยการ ไม่ลำเอียง แบ่งพรรคพวก	3.อาจารย์สังเกตความรู้สึก ตนเองและสังเกตกิริยาของ ผู้ร่วมงานเมื่อได้รับการ ยอมรับ	ความสุขในการทำงาน 2-4 การเรียนรู้จากผู้อื่นทำให้ เข้าใจสภาวะของมนุษย์มาก	
		4.สร้างขวัญและกำลังใจซึ่ง กันและกันเพื่อประโยชน์ของ องค์กรและส่วนรวม	4.อาจารย์สังเกตความรู้สึก ตนเองและสังเกตกิริยาของ ผู้ร่วมงานเมื่อได้สร้างขวัญ และกำลังใจซึ่งกัน	ยังขึ้นจากการเรียนรู้จาก ตนเอง	

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การเข้าถึงและ การนำไปใช้ (Access & Approach)	2. การสื่อสารที่มี ประสิทธิภาพ	1. สื่อสาร โดยใช้วัจนภาษา และอวัจนภาษาเพื่อการสร้าง ความเข้าใจในการปฏิบัติงาน อย่างทั่วถึงมีการประชุม ติดตามงานทั้งแบบ เผชิญหน้าและผ่านทางสื่อ เทคโนโลยีอย่างสมดุล	1.อาจารย์สังเกต ความคิด และกิริยาตนเองเมื่อมีการ สื่อสารปฏิสัมพันธ์กับผู้ร่วม สนทนาและการสื่อสารแบบ ผ่านสื่อเทคโนโลยีสิ่งใดที่ทำให้ เกิดประสิทธิภาพในการ ทำงาน	1.ความเป็นมนุษย์สามารถ เชื่อมต่อกันระหว่างกันได้ด้วย การสื่อสาร 2.การสื่อสารระหว่างผู้นำและ ผู้ตามคือคำตอบในการ พัฒนาและการเข้าถึงความ เป็นมนุษย์เพราะการเรียนรู้ จากการสนทนาจะนำมาสู่ การรู้จักตนเองเพื่อการรู้จัก และเข้าใจว่าจะเป็นผู้ นำเพื่อ สิ่งใด	1.นำการสื่อสารที่สมบูรณ์ไม่ ทำให้เกิดปัญหาในการ ปฏิบัติงานมาเป็นการเรียนรู้ ในการปฏิบัติงานตามที่ได้รับ มอบหมายแก่องค์กร 2.ปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรม การสื่อสารที่ทำให้ละเมิด ความเป็นมนุษย์ในผู้อื่น นำ ข้อปฏิบัติในการใช้สุนทรีย สนทนาเป็นประจำ
		2.ใช้หลักการของสุนทรีย สนทนาได้แก่ การฟังอย่าง ลึกซึ้ง การเคารพ การห้อย แขวนความคิดตัดสิน และ การสะท้อนเสียงจากภายใน	2.อาจารย์สังเกตว่าตนเองจะ ได้เรียนรู้เมื่อได้ฟังให้ลึกซึ้ง ฟังผู้อื่นพูดจนจบ ความคิด และการเรียนรู้จะผุดเกิดจาก การฟัง	3.อคติเป็นสิ่งที่ทำให้มองไม่ เห็นความจริง ความดี ความ งามของเพื่อนร่วมงาน	3.หลีกเลี่ยงในการวิพากษ์ ผู้อื่นในด้านลบหากกระทำ ได้ ยากให้เป็นผู้เห็นการกระทำ ของตน
		3.ลดการวิพากษ์วิจารณ์และ การตัดสิน พินิจพิจารณาเพื่อน ร่วมงานในทางไม่สร้างสรรค์	3. อาจารย์จะสังเกตว่าตนเอง ยกตนเองเหนือผู้อื่นเกิดขึ้น ในใจเสมอ เมื่อได้วิจารณ์		

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การเข้าถึงและ การนำไปใช้ (Access & Approach)	4. การสนับสนุนส่งเสริมเพื่อน ร่วมงานในทีมให้ประสบ ความสำเร็จในการทำงาน	1.แนะนำวิธีการ ให้ข้อมูลที่ เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ร่วมงานในทีม 2.ให้โอกาสเพื่อนร่วมงานใน ทีมที่ด้อยอาวุโสได้พัฒนา ตนเองเพื่อเพิ่มศักยภาพ ภายในตนทุกด้าน 3. ไม่แข่งขัน ชิงดีกับเพื่อน ร่วมงานวัยเดียวกัน ยินดีกับ ความสำเร็จของเพื่อนในการ ปฏิบัติงานร่วมกัน 4.ปฏิบัติต่อผู้อาวุโสกว่าด้วย ความเคารพ ไม่กระทำการใด ที่เป็นการขัดแย้งผลประโยชน์ ส่วนตนโดยมิได้ให้เกียรติผู้ อาวุโส	1-2 อาจารย์สังเกตความรู้สึก ของตนเองเมื่อได้ส่งเสริมให้ เพื่อนร่วมงานให้ได้รับโอกาส ในการพัฒนาตนเองหรือ ประสบความสำเร็จในการ ทำงาน 3.อาจารย์สังเกตความรู้สึก ของตนเองว่ามีความชื่นเคือง หรือไม่ เมื่อเห็นความสำเร็จ ของผู้อื่น 4.อาจารย์สังเกตความรู้สึก ของตนเองเมื่อมิได้กระทำการ ใดที่ขัดต่อประโยชน์ของผู้อื่น	1-4 การลดความเห็นแก่ตัว ด้วยการปรารถนาที่จะเอื้อ ประโยชน์แก่ผู้อื่นให้มากขึ้น เป็นการทำให้เกิดความดี ความงามให้เกิดขึ้นซึ่งเป็น คุณสมบัติของผู้ที่มีภาวะผู้นำ หัวใจความเป็นมนุษย์ - ความสุขเกิดจากการเป็น ผู้ให้ - ทุกข์เกิดจากการเข้าไปยึด ติดให้ความสำเร็จเป็นแต่ของ ตน ขาดการเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น ยอมไม่ใช้หนทางของการฝึก ตนสู่การมีหัวใจความเป็น มนุษย์ที่ยิ่งขึ้นไป	1.อาจารย์ให้โอกาสตนเองที่ จะได้เป็นผู้สนับสนุนส่งเสริม เพื่อนร่วมงานเช่นนี้เป็น ประจำ 2.อาจารย์ฝึกฝนตนเองไม่ให้ อ่อนแอ พ่ายแพ้ต่อความ ต้องการของตนเองจนกระทั่ง ละเมิดสิทธิอันชอบธรรมของ เพื่อนร่วมงาน

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การปฏิบัติและ พัฒนา (Practice & Developmen t)	1.ขั้นเตรียมการสอน	1.ตั้งใจกำหนดรู้ว่าคุณศึกษาคือบุคคลที่มีความสำคัญในการเรียนการสอน มีเสรีภาพและมีอิสระในการเรียนรู้	1.อาจารย์สังเกตความรู้สึกของตนเองว่าได้ระลึกลึกซึ้งหรือไม่	1.การสอนที่เน้นเนื้อหาทฤษฎีเป็นหลักอาจทำให้เกิดความคิดแบบแยกส่วน การเตรียมการสอนให้มีช่องว่างของอิสระทางความคิดเป็นการเพิ่มพื้นที่ให้กับจินตนาการสู่การเชื่อมโยงความรู้ กับความจริงที่อาจเกิดขึ้นได้ระหว่างการสอน	1.อาจารย์นำผลที่ได้รับจากการเตรียมการสอนด้วยการตระหนักรู้ตามหลักการนี้ ไปปรับปรุง และนำไปใช้อย่างต่อเนื่อง เพื่อการพัฒนา
		2. ลดการเตรียมการสอนที่มากด้วยรายละเอียดของเนื้อหาเป็นการตั้งคำถามสำคัญเพื่อการเรียนรู้	2.อาจารย์สังเกตตนเองว่าได้ละวางรายละเอียดของเนื้อหาได้จริงหรือไม่	จินตนาการสู่การเชื่อมโยงความรู้ กับความจริงที่อาจเกิดขึ้นได้ระหว่างการสอน	
		3. เตรียมสื่อการสอนหรือรูปแบบวิธีการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้มากกว่าการรู้จำ เช่นการสอนทฤษฎีในชั้นเรียน /การเตรียมสื่อการสอนทฤษฎีภาคทดลอง	3-4 อาจารย์สังเกตความพอใจของตนเองที่ได้เตรียมสื่อการสอนได้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้ อย่างลงตัวแม้บางครั้งจะใช้เพียงคำพูดของตนเองที่เปี่ยมด้วยความตั้งใจ	2.สื่อการสอนที่ดี คือสื่อที่ใช้แล้วทำให้นักศึกษาเห็นภาพของความรู้ที่นำไปใช้ได้จริง	
		4.อาจารย์เตรียมตนเองว่าจะสอนด้วยใจ			

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การปฏิบัติและ พัฒนา (Practice & Developmen t)	2. ขั้นการสอน	1.นำเข้าสู่วิธีเรียนด้วย ความรู้สึกผ่อนคลาย 2.มีความเป็นกันเองกับ ผู้เรียน 3.ใช้คำถามที่สำคัญตามที่ เตรียมมาเพื่อกระตุ้นการรู้คิด 4.ลดการเน้นการบรรยายที่ มุ่งให้เสร็จตามเนื้อหาเป็นการ เปิดโอกาสให้นักศึกษา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น 5.อาจารย์เปิดพื้นที่ในใจที่จะ รับฟังความคิดเห็นของ นักศึกษา ลดการตัดสินผิดถูก ตามตรรกะเหตุผลทาง วิชาการ แต่ให้ความสนใจ ความคิดของนักศึกษา	1-6 อาจารย์สังเกตความ รู้สึกตัวที่เกิดขึ้นกับตนเองและ สังเกตอารมณ์ ความรู้สึก พฤติกรรมของนักศึกษาต่อ การสอนของอาจารย์	1-6 ความภูมิใจของนักศึกษา ย่อมเกิดจากการได้รับการ ยอมรับ - ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และกันระหว่างอาจารย์และ นักศึกษาในห้องเรียนสร้าง ความศรัทธาต่อการเรียนรู้ - การตัดสินใจที่นักศึกษา อธิบายว่าผิดถูกโดยใช้เหตุผล ทางวิชาการเพียงอย่างเดียว นำมาซึ่งความซุ่มซึ้งและ ความแข็งแกร่งในบริบท ของการเรียนรู้และการเข้าถึง ความเป็นมนุษย์ของนักศึกษา	1.อาจารย์กล่าวยอมรับความ คิดเห็นในถ้อยคำ ชื่นชมใน ความรู้คิด ของนักศึกษา แนะนำ ให้ความรู้เพิ่มเติมใน ส่วนที่นักศึกษาควรจะรู้ใน เหตุและผลเพิ่มเติม

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การปฏิบัติและ พัฒนา (Practice & Developmen t)	2. ขั้นการสอน (ต่อ)	6. อาจารย์บูรณาการความรู้ ทฤษฎีเชื่อมโยงกับชีวิต กับ สรรพสิ่งที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน ให้ความสำคัญกับการ พัฒนาอัตลักษณ์การบริการ สุขภาพด้วยหัวใจความเป็น มนุษย์และแนวทางการ นำไปใช้			
	3. ขั้นสรุป	1. อาจารย์เปิดให้นักศึกษา สรุปการเรียนรู้ด้วยใจที่เปิด กว้าง รับฟังการให้ ความหมายตามที่นักศึกษา สรุป 2. อาจารย์ช่วยเพิ่มเติมใน ส่วนที่ต้องเติมเต็ม	1.อาจารย์สังเกตความรู้สึก ตนเองที่ได้มีส่วนร่วมในการ สรุปการเรียนรู้ร่วมกับ นักศึกษา และสังเกตความรู้สึกตนเอง เมื่อไม่มีนักศึกษาคนใดสรุป การเรียนรู้	1.มนุษย์เรียนรู้ความเป็น มนุษย์ได้จากการเห็น ความคิดซึ่งกันและกัน การศึกษาที่แท้ให้เชื่อตาม วิจารณญาณของตนเอง ไม่ เฉพาะข้อสรุปตามภูมิความรู้ ของผู้สอน	1.อาจารย์นำการเรียนรู้ที่ ได้รับจากการสังเกตทั้งบวก และลบนำมาเพื่อส่งเสริมให้ นักศึกษามีส่วนร่วมกับการ อาจารย์ผู้สอนเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งกันและกันให้มากขึ้น

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การปฏิบัติและ พัฒนา (Practice & Developmen t)	1. ขั้นเตรียมการสอน	1. อาจารย์ให้ข้อมูล/จัด กิจกรรม/ปฐมนิเทศการฝึก ภาคปฏิบัติเพื่อเตรียมความ พร้อมก่อนการฝึกทั้งทางกาย และใจ	1-3อาจารย์สังเกตความรู้สึก ความคาดหวัง วิตกกังวล ตื่น กลัว กับสถานการณ์การฝึก ในภาคสนามปรากฏการณ์ วิชาชีพที่มีความสัมพันธ์	1. ความกลัว ความกล้า และ การต้องการความปลอดภัย เสมือนกระจกสะท้อนสอง ตัวเองทั้งผู้สอนและผู้เรียน	1. นำสิ่งที่ต้องปรับปรุงไป แก้ไขเพื่อการฝึกฝนตนเอง ใหม่ในครั้งต่อไป
		2. อาจารย์และนักศึกษา เรียนรู้จักซึ่งกันและกัน มีการ พูดคุย เปิดใจ สร้างเป้าหมาย การฝึกปฏิบัติการพยาบาล ร่วมกัน	เกี่ยวข้องกับมิติที่ซับซ้อนกับ นักศึกษาพยาบาลบุคคลอื่น หน่วยงาน หรือองค์กรอื่นของ ตนเองว่ามีปรากฏหรือแฝงอยู่ ในเงาความคิดหรือไม่	2. ความกลัวจะบีบเค้นมนุษย์ ให้ปฏิบัติต่อมนุษย์ภายใต้ ความเครียด ทำให้ขาดการ มองเห็นความรัก ความ สงสารต่อเพื่อนมนุษย์ที่รอรับ บริการสุขภาพได้	
		3. อาจารย์ให้ข้อมูลด้วยความ เมตตา กรุณา เสริมกำลังใจ ในทางบวกเพื่อลดความวิตก กังวลของนักศึกษา	2. อาจารย์สังเกตปฏิกิริยา สี หน้าของนักศึกษา ความสุข ความวิตกกังวล ความกลัวต่อ ความคาดหวังในตนเองและ ความคาดหวังจากผู้อื่น หรือไม่	3. การสร้างเป้าหมายการ เรียนรู้ร่วมกันเป็นการดูแล ความคิดของอาจารย์และ นักศึกษาให้สมดุล	

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การปฏิบัติและ พัฒนา (Practice & Developmen t)	1. ขั้นเตรียมการสอน (ต่อ)	4.อาจารย์เตรียมความพร้อม ของตนเอง ประสานงานกับ แหล่งฝึกด้วยความเคารพ และให้เกียรติแก่ผู้ร่วมวิชาชีพ สหวิชาชีพและบุคลากรอื่นที่ มีส่วนร่วมกับการสอน ภาคปฏิบัติ	4.อาจารย์สังเกตพฤติกรรม ตนเองเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับ ผู้อื่น ถึงความอ่อนน้อมถ่อม ตน การเคารพและการให้ เกียรติต่อผู้ร่วมวิชาชีพ สห วิชาชีพ และบุคคลอื่นที่ เกี่ยวข้องกับการสอน ภาคปฏิบัติ	4.การเรียนรู้ของนักศึกษา พยาบาลได้ขึ้นอยู่กับเฉพาะ อาจารย์และนักศึกษาแต่ยัง เกี่ยวข้องกับพลังกลุ่ม ที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	2.แสดงความเคารพ อ่อน น้อมต่อบุคคลและสถานที่ ที่ เอื้อเพื่อ เกื้อกูลการฝึกปฏิบัติ ของนักศึกษาพยาบาลอยู่ เสมอ
		5.อาจารย์ศึกษาข้อมูลผู้ป่วย/ ผู้รับบริการ/ชุมชนกรณีศึกษา มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ป่วย/ ผู้รับบริการ/ชุมชน ด้วยความ เป็นมิตร	5.อาจารย์สังเกตการตระหนัก รู้ของตนเองต่อความเป็น มนุษย์ว่ามีความเป็นปัจเจก มีที่มา มีปัญหาแตกต่างกัน ซึ่งกลายมาเป็นความต้องการ ทางสุขภาพที่แตกต่างกันใน แต่ละบุคคล	5.ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่าง อาจารย์พยาบาล ผู้ป่วย/ ผู้รับบริการ/ชุมชน เป็นการ เรียนรู้เพื่อการยอมรับความ เป็นมนุษย์ทั้งของตนเองและ ผู้อื่นในสนามปรากฏการณ์ ทางการพยาบาล	3. นำแนวคิดไปใช้เพื่อการ สอนนักศึกษาพยาบาลและ การให้บริการสุขภาพแก่ ผู้ป่วย/ผู้รับบริการ/ชุมชนด้วย การให้คุณค่าในมนุษย์อย่าง เท่าเทียมกัน เคารพความเป็น อิสระในการตัดสินใจเลือก ของผู้ป่วย/ผู้รับบริการ/ชุมชน

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การปฏิบัติและ พัฒนา (Practice & Developmen t)	2. ขั้นการสอน	1.อาจารย์ประชุมปรึกษาก่อน ให้การพยาบาล (pre- conference) กับนักศึกษา เพื่อให้การพยาบาลที่ สอดคล้องกับความต้องการ ของ ผู้ป่วย/ผู้รับบริการ/ชุมชน	1. อาจารย์สังเกตความรู้สึก ของตนเองเมื่อเห็นปัญหา และความต้องการบริการ สุขภาพของผู้ป่วย/ ผู้รับบริการ/ชุมชน - อาจารย์สังเกตนักศึกษา อธิบายถึงปัญหาและความ ต้องการบริการสุขภาพของ ผู้ป่วย/ผู้รับบริการ/ชุมชนและ ความรู้ทางวิชาการ	1.การบริการสุขภาพด้วยหัว ใจความเป็นมนุษย์เริ่มต้น จากการมองเห็นความทุกข์ เข้าใจปัญหาและความ ต้องการของผู้อื่นโดยไม่ใช้ ความคิดและความต้องการ ของตนเองตัดสิน -ความกลัวกับความถูกผิด ของความรู้ทางวิชาการทำให้ เป็นอุปสรรคใ้การเรียนรู้	1.อาจารย์มีการประชุม ปรึกษาก่อนให้การพยาบาล โดยระลึกถึงความเป็นมนุษย์ ของตนเอง นักศึกษาและ ผู้ป่วย/ผู้รับบริการ/ชุมชน เช่นนี้อยู่เสมอเพื่อการ ตระหนักว่าทุกคนที่เกี่ยวข้อง มีความรู้สึกนึกคิด ความ ต้องการไม่แตกต่างกัน
		2.อาจารย์สอนนักศึกษา ภาคปฏิบัติด้วยความเอื้อ อาทร เข้าใจและยอมรับ พฤติกรรมการเรียนรู้ของ นักศึกษาที่แตกต่างกันในแต่ ละบุคคลหรือ แต่ละกลุ่ม	2.อาจารย์สังเกตสิ่งที่ปรากฏ ในใจของตนเองและปฏิกิริยา การเรียนรู้ของนักศึกษาเมื่อ ได้รับการปฏิบัติจากอาจารย์	2.การเรียนรู้ความจริง เกี่ยวกับมนุษย์คือการศึกษ ผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์ด้วยกันและ สิ่งแวดล้อมในสถานการณ์	

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การปฏิบัติและ พัฒนา (Practice & Developmen t)	2. ขั้นการสอน (ต่อ)	3. อาจารย์สร้างคำถาม เพื่อให้นักศึกษา เชื่อมโยง ความรู้ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ เช่น การเคารพสิทธิ การ ป้องกัน ส่งเสริม รักษาและ การฟื้นฟู การสร้างเป้าหมาย ในการให้บริการสุขภาพ ร่วมกันระหว่างนักศึกษา พยาบาลและผู้ป่วย/ ผู้รับบริการ/ชุมชน บนพื้นฐาน การเรียนรู้จากความจริงใน บริบท สิ่งแวดล้อมที่มี ความสัมพันธ์กับชีวิตของ ผู้ป่วย/ผู้รับบริการ/ชุมชน อย่างแท้จริง	3. อาจารย์สังเกตการตอบ คำถาม ลักษณะการคิด วิเคราะห์ การเชื่อมโยงความรู้ สู่การบริการสุขภาพ	3. คำถามที่มีพลังจะกระตุ้น ความคิดค้นหาคำตอบและ มากกว่าคำตอบที่ได้ คือการ เปลี่ยนแปลงตนเอง 4. ความอยากรู้สำคัญกว่า ความรู้	3. อาจารย์สร้างคำถามที่เป็น ประโยชน์และมีพลังต่อการ เรียนรู้ของนักศึกษาในการ เรียนรู้ต่อไปโดยวิเคราะห์ ความสอดคล้องกับบริบท ตามความเหมาะสม 4. อาจารย์ฟังคำตอบจาก นักศึกษาอย่างลึกซึ้ง ไม่ ตัดสินโดยใช้ความคิดของ ตนเองอย่างที่เคยชิน

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การปฏิบัติและ พัฒนา (Practice & Developmen t)	3.ขั้นสรุป	4. อาจารย์ประชุมปรึกษา หลังการพยาบาลชวนให้ นักศึกษา ประเมินผล ปฏิบัติการพยาบาลโดย ผสมผสานแนวคิดทฤษฎีด้าน บริการสุขภาพแก่ผู้ป่วย/ ผู้รับบริการ/ครอบครัว/ชุมชน	4.อาจารย์สังเกตความรู้สึกที่ เกิดขึ้นในใจ ระหว่างการรับ ฟังข้อมูลหลังการให้การ พยาบาลของนักศึกษาแก่ ผู้ป่วย/ผู้รับบริการ/ชุมชน - อาจารย์ชวนความรู้ทาง วิชาการไว้ชั่วคราวเพื่อเปิดใจ รับฟังสิ่งที่นักศึกษาเล่า และ ทำความเข้าใจถึงความเป็น จริงในสิ่งที่นักศึกษาประสบ 5.อาจารย์สังเกตความรู้สึก ของตนเองและสังเกตกริยา นักศึกษาเมื่อได้รับการกล่าว ชมเชยและให้กำลังใจ นำมาใช้ในการปฏิบัติ พยาบาล	4. การผุดเกิดของความคิด เมื่อได้รับฟังการประชุม ปรึกษาหลังให้การพยาบาล คือการรู้ถึงความจริงที่เกิดขึ้น จากประสบการณ์ที่นักศึกษา เผชิญ - เสี่ยงสะท้อนของนักศึกษา กับเสียงสะท้อนในใจของ อาจารย์คือการเรียนรู้ 5.พฤติกรรมทางบวกของ อาจารย์สามารถส่งเสริมการ เรียนรู้ที่ดีของนักศึกษา	4-5 นำสิ่งที่ได้รับการ สะท้อนเพื่อเป็นแนวทางใน การศึกษาและการนำไป ปฏิบัติเพื่อเชื่อมโยงการ เรียนรู้ความจริงกับทฤษฎี และเห็นความรู้เรื่องการ พยาบาลหัวใจความเป็น มนุษย์เป็น วิทยาศาสตร์ที่ใช้ ความรู้ลึก มิติทางจิตใจใน การสัมผัสและรู้เห็นความจริง นั้น (soft-science) จาก ประสบการณ์

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การปฏิบัติและ พัฒนา (Practice & Developmen t)	1.บทบาทอาจารย์ผู้สอนใน นักศึกษาในชุมชน	1.อาจารย์เข้าร่วมปฐมนิเทศ จากบุคลากรที่เกี่ยวข้องใน แหล่งฝึกชุมชน เช่น หัวหน้า ส่วนราชการ หน่วยงาน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขชุมชน ผู้นำชุมชน พร้อมกับ นักศึกษากลุ่มฝึกปฏิบัติ 2.อาจารย์ปฏิบัติตนด้วย ความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับวิถี ของชุมชน เข้าถึงผู้รับบริการ ที่นักศึกษาได้รับมอบหมาย ทุกครัวเรือน สนทนาด้วย ความเป็นกันเอง ไม่มีมานะ ถือตนในบทบาทอาจารย์ผู้มี ความรู้ด้านวิชาการ	1-4.อาจารย์สังเกตความรู้สึก ความคิดที่ผุดเกิดขึ้นในตลอด ของการได้เป็นส่วนร่วมหนึ่ง ในชุมชนตลอดระยะเวลาของ การสอนนักศึกษา เช่น จิตใจที่อบอุ่นอารีของ ชาวบ้าน ครัวเรือน ชุมชน - ลักษณะผู้นำตามธรรมชาติ - แนวคิด ภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน - สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมที่ หล่อหลอมการอยู่ร่วมกันของ ชุมชนและ ปฏิสัมพันธ์ของ นักศึกษาพยาบาลกับชุมชน	1-4 การเรียนรู้ความเป็น มนุษย์ที่แท้คือความสามารถ ในการมองเห็นความเชื่อมโยง ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่ พึ่งพาอาศัยกัน	1-4 อาจารย์นำสิ่งที่ระลึก/ ตระหนัก/หยั่งรู้ (การรู้ขึ้นมา ได้โดยไม่ต้องใช้ความคิด) ที่ ได้จากการอยู่ในชุมชน ระหว่างการสอนนำเข้ามาสู่ ภายในเพื่อใคร่ครวญ พิจารณาต่อการนำความรู้นั้น กลับไปสู่การพัฒนาตนเอง อย่างแบบคาย

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การปฏิบัติและ พัฒนา (Practice &Development)	1.บทบาทอาจารย์ผู้สอนใน นักศึกษาในชุมชน (ต่อ)	3.อาจารย์มีส่วนร่วมใน กระบวนการเพื่อการแก้ไข ปัญหาสุขภาพของครอบครัว ชุมชน ร่วมกับประชาชน ผู้นำ ชุมชนและนักศึกษาพยาบาล ด้วยความเป็นมิตร เคารพ ความคิดเห็น มติและ ข้อตกลงของชุมชน 4.อาจารย์เป็นผู้ประสานงาน ที่ดีกับชุมชนเพื่อการดูแล สุขภาพชุมชนและการฝึกงาน ของนักศึกษาพยาบาลในเขต พื้นที่ฝึกปฏิบัติ	ใช้การสังเกตข้อ 1-4	ใช้การสะท้อนข้อ 1-4	ใช้การวางแผนใหม่ 1-4

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การปฏิบัติและ พัฒนา (Practice &Development)	2.บทบาทผู้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมกับชุมชน เครือข่าย	1.อาจารย์เข้าร่วมกิจกรรมใน ชุมชน เครือข่าย ในบทบาท - การเป็นบุคลากรด้าน สุขภาพในการบริการวิชาการ แก่สังคม ชุมชน - การเป็นบุคลากรของ วิทยาลัยพยาบาลซึ่งเป็น หน่วยงานที่อยู่ในชุมชน 2. อาจารย์ปฏิบัติต่อชุมชน ด้วยความเคารพ เรียนรู้และ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับ ชุมชนโดยยึดถือเฉพาะ ความรู้ของตนเองในบทบาท ของการเป็นวิทยากรหรือการ ให้ความรู้แต่ต้องร่วมรับฟัง เสียงของชุมชน	1. อาจารย์สังเกตมองเห็น พฤติกรรมการแสดงออกของ ตนเองต่อชุมชน ว่าเป็นผู้อ่อน น้อม เคารพความคิดเห็นของ ผู้อื่น ชุมชน หรือไม่ 2.อาจารย์สังเกตความรู้สึก ของตนเองว่าตนเองมีความ เชื่อมั่นในความรู้ของตนเอง มากไปกว่าการได้แลกเปลี่ยน เรียนรู้กับชุมชนหรือไม่	1-2 บทบาทของการเป็น อาจารย์ทำให้มีพรมแดน ความเป็นตัวตนและภูมิความ รู้อยู่ในระดับปัจเจกบุคคล ความรู้ร่วมที่เกิดจากการรับ ฟังและเรียนรู้จากชุมชนเป็น คุณค่าร่วมต่อการพัฒนา ศักยภาพความเป็นมนุษย์ ของตนเองที่เชื่อมกับระดับ กลุ่มและระบบของชุมชน	1-3.อาจารย์นำความรู้ที่ได้ จากประสบการณ์การ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และการมี ส่วนร่วมกับชุมชนเครือข่าย ไปใช้ในการพัฒนาปรับปรุง ตนเองให้เป็นผู้เข้าใจใน ธรรมชาติของการเป็นส่วน หนึ่งซึ่งกันและกัน ไม่มีใครอยู่ เหนือใคร ชุมชนคือเราและ เราคือชุมชน

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การปฏิบัติและ พัฒนา (Practice &Development)	2.บทบาทผู้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และให้ความร่วมกับชุมชน เครือข่าย (ต่อ)	3.อาจารย์ให้ความร่วมมือ เข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กร หน่วยงาน ชุมชน ตามโอกาส ที่เกิดขึ้นด้วยความรู้สึกถึงการ เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ชุมชนอย่างแท้จริง	3.อาจารย์ได้คุยคุยกับ ความรู้สึกของตนเองขณะที่ ได้ไปอยู่ในบรรยากาศของ ความร่วมมือร่วมใจของ ประชาชน/ชุมชน	3.การเข้าถึงและการเป็นหนึ่ง เดียวกับชุมชน เครือข่ายทำ ให้เข้าใจความเป็นมนุษย์ใน ผู้อื่นเพิ่มขึ้นจากเดิม	

ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การปฏิบัติและ พัฒนา (Practice &Development)	1.การปฏิบัติกับสมาชิกใน ครอบครัว	1.อาจารย์มีสติในการระลึกรู้ เพื่อควบคุมพฤติกรรม วาจา ที่สร้างความขัดแย้ง ไม่ ไว้วางใจ หรืออารมณ์อื่นๆ ที่ ทำให้เกิดความสับสนทาง ลบกับสมาชิกในครอบครัว	1.อาจารย์สังเกตความยาก ง่ายของการใช้สติเพื่อการ ระลึกรู้เปรียบเทียบการทำ ครั้งแรกและครั้งที่ทำ อย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งการ เปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม	1-4 การสัมผัสและการเรียนรู้ ความเป็นมนุษย์สามารถ เรียนรู้ได้จากครอบครัว ความสัมพันธ์ในครอบครัว มนุษย์เป็นทั้งผู้รักและผู้ถูกรัก แต่ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายใด มี	1-4 อาจารย์ปรับปรุงตนเอง โดยนำสิ่งที่ยังไม่สามารถ กระทำได้มาฝึกฝนตนเองและ นำสิ่งที่กระทำได้มาเป็นแรง เสริมให้ประพฤติดจนเกิดเป็น ปกติ
		2.อาจารย์รับฟังความคิดเห็น ของสมาชิกในครอบครัวด้วย ความเข้าใจ ความรัก	2.อาจารย์สังเกตความรู้สึก ของตนเองและการแสดงออก ของสมาชิกในครอบครัวเมื่อมี คนรับฟังเขาจนจบ	ความหมายต่อความเข้าใจใน ความต้องการพื้นฐานของ มนุษย์ ความมั่นคง ปลอดภัย โดดเดี่ยว การให้อภัยต่อกัน และกันโดยไม่ตำหนิ	
		3.อาจารย์ให้อภัยสมาชิกใน ครอบครัวเมื่อมีคนใดคนหนึ่ง กระทำผิดพลาด	3-4 อาจารย์สังเกตสิ่งที่ เปลี่ยนไปในใจเมื่ออาจารย์ ให้อภัยและกล่าวขอโทษ	กล่าวโทษทำให้ความรัก ยาวนานขึ้น และเมื่อมนุษย์ได้ เรียนรู้ยอมเข้าใจในมนุษย์คน อื่นๆ ได้เช่นกัน	
		4.อาจารย์ขอโทษสมาชิกใน ครอบครัวเมื่อความผิดนั้น เกิดจากตนเองเป็นผู้กระทำ			

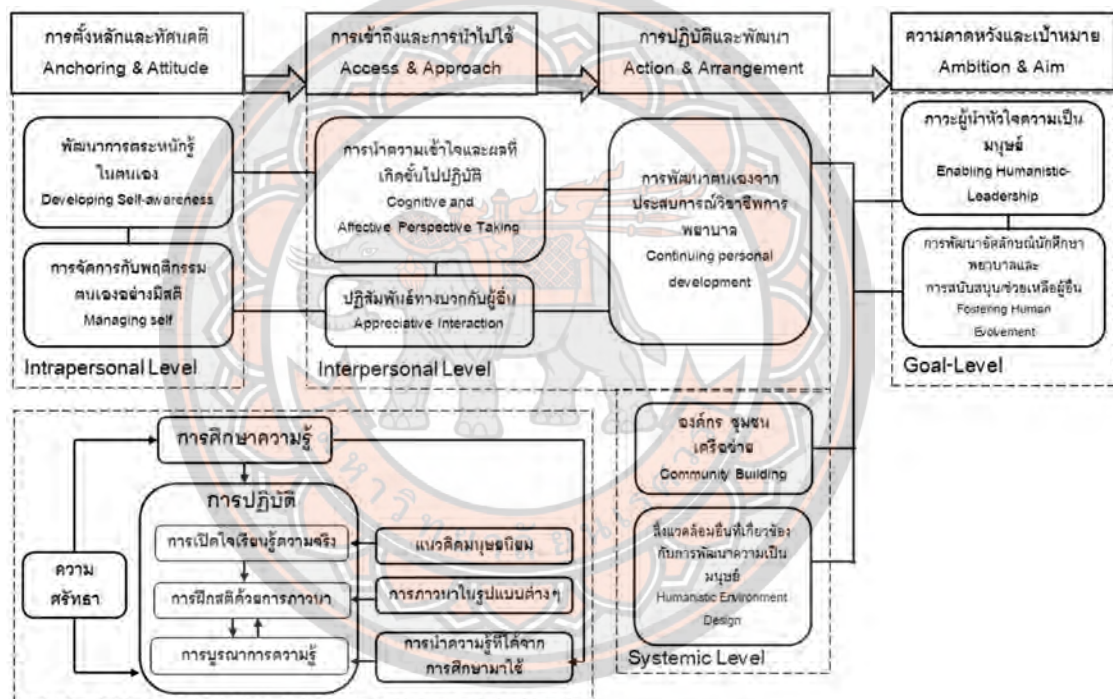
ตาราง 1 (ต่อ)

การปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน	การวางแผน (Planning)	การปฏิบัติ (Action)	การสังเกต (Observing)	การสะท้อน (Reflection)	การวางแผนใหม่ (Re-Planning)
การปฏิบัติ และพัฒนา (Practice & Development)	2.การปฏิบัติต่อผู้อื่นในสังคม	1.อาจารย์ให้ความร่วมมือ และให้ความช่วยเหลือแก่ สังคมเมื่อได้รับการร้องขอ หรือไม่ต้องร้องขอหากกรณี เช่นนั้นอยู่ในวิสัยที่อาจารย์ สามารถให้ความช่วยเหลือได้	1.อาจารย์สังเกต สัมผัส ความรู้สึกของตนเองที่เกิดขึ้น เมื่อได้ให้ความช่วยเหลือผู้อื่น แก่สังคมและสังเกต พฤติกรรม การแสดงออกของ ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือ	1.การอยู่ในสังคมของมนุษย์ ต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ธรรมชาติของมนุษย์ไม่ได้ขอ ความร่วมมือหรือความ ช่วยเหลือหากกระทำได้ด้วย ตนเอง การขอความช่วยเหลือ และการได้รับความช่วยเหลือ คือการปฏิบัติของมนุษย์ที่ ควรจะแสดงต่อกัน อันเป็น วัฒนธรรมของผู้มีใจสูง	1.อาจารย์นำสิ่งที่ได้รับ ที่ บังเกิดขึ้นในจิตใจใคร่ครวญ เพื่อทำประโยชน์แก่สังคมใน ครั้งต่อไป

บทที่ 5

ผลการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ของอาจารย์พยาบาลไปปฏิบัติ รอบที่ 1

ผลการวิจัยบทที่ 5 อธิบายถึงผลการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของ
อาจารย์ พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติรอบที่ 1 ดังนี้

ภาพ 21 แสดงรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล
สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

ผู้วิจัยได้นำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล ไปใช้กับ
อาจารย์พยาบาล วิทยาลัยพยาบาลแห่งหนึ่ง เริ่มต้นจากการพูดคุยกับอาจารย์รายบุคคล จำนวน
15 คน จากนั้นเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในวงสนทนาจำนวน 2 ครั้ง โดยแต่ละครั้งมีระยะเวลา
ห่างกัน 1 เดือน วงสนทนาครั้งที่ 1 เป็นการเล่าถึงการนำรูปแบบไปใช้ สิ่งที่อาจารย์ได้เรียนรู้และ
วงสนทนาครั้งที่ 2 เป็นการสรุปผลจากการสนทนายวงสนทนาในครั้งที่ 1 ไปใช้กับตนเองในระยะต่อไป
เพื่อการพัฒนา ตามข้อมูลที่ปรากฏ

ผลการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติ รอบที่ 1

1. การตั้งหลักและทัศนคติ (Anchoring & Attitude) ข้อมูลของอาจารย์รายบุคคล ก่อนการสนทนาครั้งที่ 1 ผู้วิจัยได้เรียนรู้จากข้อมูลของอาจารย์แต่ละคนโดยสรุป ดังนี้

1.1 การเปิดใจเรียนรู้ความจริง

การเปิดใจเรียนรู้ความจริงของอาจารย์พยาบาลเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเอง พบว่า อาจารย์พยาบาลมีความศรัทธาศักยภาพการพัฒนาตนเองของมนุษย์และการให้ค่าความหมายต่อการรับรู้สัมผัสทางใจระหว่างมนุษย์ แต่จุดเริ่มต้นของการตั้งหลักและการมีทัศนคติพัฒนาตนเองเกิดจากการสัมผัสกับปัญหาที่เกิดจากการทำงานในบทบาทหน้าที่ของตนเอง เพื่อนร่วมงาน งานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร การสอนนักศึกษาพยาบาล และปัญหาที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตคือครอบครัว เห็นได้จากคำพูดของอาจารย์ดังต่อไปนี้

“เราเจอความทุกข์ แล้วไม่รู้ว่าจะพึ่งอะไร เพราะเจอหลายเรื่องทั้งทางด้านจิตใจ และสุขภาพ มันโยกกันไปหมด จิตมันฟุ้ง จิตมันกระเจาย เหมือนจะเป็นบ้า”

“เครียดจากที่ทำงาน ปัญหาเยอะแยะว่าจะไม่เอาปัญหาลับไปบ้าน แต่ความจริงเราเอากลับไป พอมีอะไรนิดเราก็อารมณ์เสีย”

“การเจอวิกฤตในชีวิตครอบครัว การเจ็บป่วยของสามีและการต้องเข้าเรียนต่อของลูก ช่วงวิกฤตร้องไห้หนัก”

“รู้สึกคับข้องใจตั้งแต่แรก ทำไมเด็กไม่อ่านหนังสือเวลา conference ทำไมเด็กไม่ได้”

เพราะเหตุของความทุกข์ในตัวอาจารย์พยาบาลไม่ได้มีสาเหตุเดียวและปัญหานั้นย้อนกลับมามีผลกระทบในทุกด้าน จึงทำให้อาจารย์มีความต้องการจะทำให้ปัญหาลี้คลายลงเพื่อลดทอนความทุกข์ให้เบาบางลง การแก้ปัญหของอาจารย์ส่วนใหญ่เกิดจากความคุ่นชิน คือการโทษผู้อื่นที่ไม่ใช่ตนเอง เช่น

“ครั้งแรกพี่ก็ฟุ้งฟาย ว่าทำไมทำกับเราอย่างนี้ เรารักครอบครัว เราทำทุกสิ่งอย่างด้วยความทุ่มเท มองสามี คิดแต่ว่าทำไมเขาไม่ทำ อะไรๆ ก็ไม่ทำ”

“เรื่องของงาน น้องเขาไม่ช่วยทำนะ เราจะไม่บอก แต่..เขาก็ไม่ทำ เราก็รับไม่ได้เหมือนกัน”

วิธีแก้ไขปัญหาก็อีกแบบหนึ่งคือการจัดการให้ผู้อื่นกระทำตามกฎเกณฑ์ของตนเองเพื่อลดความคับข้องที่เป็นสภาวะตกค้างในใจ โดยที่การแก้ปัญหานั้นจะไม่ใช้สิ่งที่ตนเองต้องกระทำ จากคำพูดที่ว่า

“เคยโมโหนักศึกษาสุดเหวี่ยง เดินถือกระเป๋านี้ออกมาเลย คือเราไม่อยากปรับ เราอยากโหดกับนักศึกษาแบบนี้”

“หนูไปจัดการกับสามี ให้เขาเคลียร์เรื่องน้องสาวของเขาให้เรียบร้อย”

“การแก้ไขปัญหาเมื่อมีภาระงานมากๆ เกิดคำถามขึ้นมาในใจว่า ทำไมต้องเป็นเรา ทำไมเราต้องมาทำ”

วงจรการแก้ไขปัญหาของอาจารย์จะวนเวียนอยู่เช่นนี้ ครึ่งแล้วครึ่งเล่าทั้งเรื่องของการปฏิบัติงานและเรื่องส่วนตัว ด้วยการใช้วิธีการแก้ไขความทุกข์วิธีการเดียวกัน คือการปรับแก้ที่ภายนอก หรือผู้อื่นต้องปรับเข้าหาตนเอง ดังคำพูดต่อไปนี้

“จากเหตุการณ์นี้ ก็ไปเจอเหตุการณ์อื่น คนอื่นที่ไม่โอเค มันแย่ มันเหนียว จนเราอ่อนล้า”

“จากที่ผมไปจัดการคนอื่นเพราะคิดว่าผมตัวใหญ่ เพราะการมองเห็นการแก้ไขปัญหาด้วยการเอาสิ่งอื่นเป็นที่ตั้ง ทำให้ความทุกข์ของอาจารย์ไม่ได้ลดลงจริง จนกระทั่งวิกฤติและเห็นความเปลี่ยนแปลงของบุคคลรอบข้าง ดังคำกล่าว

“วันหนึ่งเขาเก็บผ้าหยาไปจากบ้าน พี่รู้สึกว่ามีอยู่คนเดียวไม่ได้ เพราะงานบางอย่างที่บ้านที่ผู้ชายเขาทำได้ พี่ทำไม่ได้ พี่กลัวว่าชีวิตจะล้มเหลวเพราะพี่เป็นคนดู อะไรก็จะให้ไม่ได้ตั้งใจ”

“ข่าวกระจายออกไปว่า หนูดูมาก นักศึกษาไม่อยากเรียนด้วย ไม่อยากขึ้นวอร์ดกับหนูถึงขั้นไปขอย้ายกลุ่มฝึกภาคปฏิบัติ”

“เวลาที่เราระเบิดเหมือนเราอารมณ์ร้าย จนวันหนึ่งน้อง (ที่ทำงานด้วยกัน) เขามาทูปโตะใส่พี่ พี่เสียใจ”

“ผมเจอปัญหาเยอะครับ เจอสิ่งกดดันในชีวิต เพราะการเอาตัวเองเป็นเซ็นเตอร์ พนักงานที่คลินิกลาออกเพราะผมไปเข้มงวดกับเขา พอเจอปัญหา พ่อแม่ผม แพนผมก็ได้ผลกระทบไปด้วย เป็นทุกข์มากจนอยากพัก”

สิ่งที่เกิดขึ้นสร้างความสะท้อนใจให้กับอาจารย์พยาบาลเพราะเริ่มรู้สึกว่าเป็นเหตุการณ์ที่คุกคามเข้ามาในจิตใจของตนเองและมีผลต่อสัมพันธภาพระหว่างการอยู่ด้วยกันกับคนในครอบครัว เพื่อนร่วมงานในองค์กร หรือแม้แต่ธุรกิจของตนเอง การดำเนินของปัญหามาถึงจุดที่อาจารย์เริ่มหันมาพิจารณาแก้ไขที่ตนเอง ดังคำกล่าว

“เราไม่สามารถที่จะไปเปลี่ยนเขาได้ พี่ว่ามันเริ่มจากตัวเราคือ เราต้องเปลี่ยนวิธีคิด เลิกที่จะโทษคนอื่น”

“เพราะมันทุกข์ เพราะความทุกข์เท่านั้นที่ทำให้ผมคิดได้ว่า “ตัวมันควรเลิกลงได้แล้ว” ทุกข์เพราะงาน เพราะธุรกิจ หาเงินจนลืมไปว่า จะต้องตาย เราเป็นแค่ละออง เป็นแค่จุดเล็กมากของจักรวาล ไม่ได้เป็นจุดสนใจของคนทั้งโลก”

“คิดว่า จะต้องกลับมารู้จักที่เรา มาวิเคราะห์ที่เราเองว่า อาจจะมีทั้งข้อดีและเสีย มาคิดว่า นักศึกษา สภาพแวดล้อมในการทำงานเราปรับไม่ได้ สิ่งที่เราปรับได้ คือ ปรับที่ตัวเราเอง ควรที่จะหันมาดูตัวเราเอง ว่าเราต้องทำอะไร”

การกลับมาพิจารณาตนเองของอาจารย์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ และมีอิสระคือ ไม่มีใครบังคับให้อาจารย์คิดเปลี่ยนแปลงตนเอง สิ่งที่เกิดขึ้นเกิดเป็นการรับรู้ในกระบวนการของปัญหาและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งหมดด้วยตนเอง การมีเสรีภาพในความคิดที่จะปรับเปลี่ยนตนเองของอาจารย์ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า นี่คือ “การเปิดใจยอมรับความจริง” ขั้นแรกที่มีความสำคัญในการพัฒนาตนเอง ดังคำกล่าวที่ว่า

“น่าจะเริ่มจากการเปิดใจรับ ถ้าไม่เปิดใจการปฏิบัติก็ไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะนำไปใช้ได้”

“เราจะหาตัวเองพบก็ต่อเมื่อ เปิดใจกว้างรับ เปิดใจเรียนรู้ และไม่ตั้งอคติไว้ตั้งแต่แรก”

“หนักใจกับการทำงาน ต่อมาต้องมาเปิดใจกับสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่ เปิดใจเรียนรู้ตัวเอง เรียนรู้คนอื่น เอาใจเขามาใส่ใจเรา”

การเปิดใจยอมรับ จะมีความรู้สึกรู้อย่างหนึ่งที่ตามมาคือ ความเชื่อว่าตนเองจะเป็นผู้ที่สามารถปรับปรุงพฤติกรรมด้วยการฝึกฝนตนเอง ผู้วิจัยเรียกว่า ความศรัทธา

1.2 ความศรัทธา

ความศรัทธาเมื่อเกิดขึ้นกับสิ่งใดแล้วจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่ทำให้อาจารย์พยายามไม่ล้มเลิกความตั้งใจที่จะพัฒนาตนให้มีการตระหนักรู้ในตนเอง ดังคำพูดต่อไปนี้

“ผมมีความเชื่อว่า เราต้องไม่กลัวกับการเริ่มต้นใหม่ กล้าที่จะก้าวต่อ แม้จะล้มแต่สิ่งที่ได้มากกว่า เราจะได้แนวทางในการก้าว ส่วนก้าวที่ล้มจะเป็นความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณ เราจะออก เจริญเติบโตภายในเรื่อยๆ เพราะเราจะไม่ไปเจ็บกับล้มเดิมอีก แสดงว่าเราได้เรียนรู้แล้ว”

“พี่มาได้คอนเซ็ปส์กับตัวเองว่า ทุกสิ่งถ้าเราไม่เปลี่ยน อะไรก็จะไม่เปลี่ยน เราต้องเปลี่ยนวิธีคิด เปลี่ยนวิธีปฏิบัติและคนที่อยู่รอบข้างก็จะเปลี่ยน”

ความศรัทธา นี้ ไม่ได้มีความหมายเฉพาะที่เกิดขึ้นภายในตนเพียงอย่างเดียว แต่การเห็นการประพฤติปฏิบัติของคนอื่น ที่เป็นบุคคลสำคัญ ใกล้ชิด เป็นตัวอย่าง สร้างแรงบันดาลใจให้อาจารย์พยาบาลมีความพยายามที่จะปรับปรุงตนเอง ดังต่อไปนี้

“ปกติอาของผมนะ จะไม่เชื่อเรื่องของการต้องมาปฏิบัติตัวเองให้ดีขึ้น ต่อมาเขาป่วยและหันมามีความเชื่อเรื่องของการเปลี่ยนแปลงตัวเองโดยใช้ธรรมะ ผมมีความนับถือในตัวเขา เพราะเขาเป็นคนเก่ง ขนาดอายุยังทำได้ ผมเลยเริ่มเข้าวัดฟังธรรม”

นอกจากนี้ความศรัทธายังไม่ขึ้นอยู่กับ วัยที่สัมพันธ์กับเวลาของชีวิต ประสบการณ์ที่ผ่านมาในชีวิตทำให้เรายึดติดกับอคติบางอย่างจากประสบการณ์ ดังคำกล่าว

“ความเชื่อที่ว่า ไม่อ่อนดัดง่าย ไม่แก้ดัดยาก” ผมไม่เชื่ออย่างนั้น นั่นเป็นบรรทัดฐานเฉพาะบุคคล ที่ไม่กล้าเริ่มต้นที่จะเปลี่ยนแปลง เพราะเรา “กลัว”

อีกประการหนึ่ง ความศรัทธาในเรื่องของ การทำดี เชื่อในเรื่องผลของการกระทำ ว่า “การทำดีย่อมได้ดี” เป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้อาจารย์พยาบาลมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปรับปรุงตนเอง ดังคำพูดที่ว่า

“คนที่มีควมดี กตัญญูต่อผู้มีพระคุณจะเป็นการดีต่อเรา ผมจึงเลือกที่จะให้ และจัดเตรียมด้วยความรัก ความรู้สึกที่ดี มีความเคารพต่อกัน”

ความศรัทธาในสมรรถนะแห่งตนว่ามนุษย์มีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมด้วยการฝึกฝน ปฏิบัติ จึงมีทั้งความเชื่อในตนเองว่าทำได้ และเชื่อจากบุคคลต้นแบบแล้ว น้อมนำมาเปลี่ยนแปลงที่ตนเอง การพัฒนาตนเองด้วยการปฏิบัติเป็น การนำตนเอง ที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิเดิมที่หล่อหลอมมาเป็นอาจารย์พยาบาลในแต่ละคน จะเห็นได้จากข้อกล่าวถึงว่า ภูมิเดิมที่ว่านี้เป็นความรู้สึกที่มีติดตัวมา ดังนี้

“ความรู้สึกสุขใจที่ทำให้คนอื่นยิ้มได้ ผมไม่สามารถอธิบายได้ชัดเจนว่ามันเริ่มเกิดขึ้นมาได้ตั้งแต่เมื่อไร”

“นี่เป็นตัวตนหนูตั้งแต่แรก เรื่องของความชอบความยุติธรรมและการทำอะไรด้วยใจ”

โดยความรู้สึกนี้ อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยให้ความเห็นว่า ไม่น่าจะมีความเกี่ยวข้องกับประสบการณ์การทำงาน หรือ การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว ดังคำพูดที่ว่า

“พี่ก็ไม่รู้ว่าเริ่มต้นจากตรงไหน รู้ว่าเป็นคนแบบนี้มาตั้งแต่เด็ก จะว่ามาจากครอบครัว พี่ก็ไม่เหมือนใครในบ้าน”

“ลักษณะของการขอความช่วยเหลือคนเรื่องสุขภาพ ไม่รู้ตัวเหมือนกัน และคิดว่าไม่เกี่ยวกับการเป็นพยาบาล น่าจะเป็นที่ตัวหนูเองมากกว่า”

ในขณะที่อาจารย์พยาบาลจำนวนหนึ่ง เห็นว่า ลักษณะอุปนิสัยเฉพาะของตนเองที่มีเกิดจากการหล่อหลอมจากครอบครัวเดิม การศึกษา ประสบการณ์ชีวิต และสิ่งแวดล้อม เช่น

“เมื่อก่อนเป็นคนเห็นแก่ตัว ไม่เคยรู้ตัวเพราะตอนเป็นเด็กเคยได้รับทุกอย่างจากที่บ้าน โดนเพื่อนแบนเพราะความเห็นแก่ตัวของตัวเอง ประสบการณ์ครั้งนั้นบอกว่า ถ้าเราทำเหมือนเดิมอีก จะอยู่ในสังคมไม่ได้ ต้องเรียนรู้ใหม่ ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม”

“ความเป็นแม่ หล่อหลอมเราให้เป็นคนดีขึ้น จากแต่ก่อนไม่ค่อยสนใจความรู้สึกของคนอื่น พอมีครอบครัว จะนึกถึงความรู้สึกของคนรอบข้าง เช่นคำพูด การใช้อารมณ์

“อาจมาจากการเลี้ยงดู การปลูกฝัง คนที่เป็นโมเดลของผมคือ ยาย เป็นคนชอบแบ่งปัน และคนที่สองคือแม่ เขาขอความช่วยเหลือคน ผมเห็นสิ่งนี้มาตลอด”

“ในวัฒนธรรมที่บ้าน ตั้งแต่ยังเด็ก เราอยู่กันแบบคอยช่วยเหลือกัน เพื่อนบ้านไม่อยู่ เราคอยดูแลบ้านให้ คอยสอดส่อง โดยที่ไม่ได้ร้องขอต่อกัน”

ภูมิเดิมของอาจารย์พยาบาลจะเป็นกำลังสำคัญในความเพียรพยายามฝึกปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาการตระหนักรู้ใดตนเองจะเห็นได้จากคำพูดของอาจารย์พยาบาลคนหนึ่งกล่าวว่า

“วิถีจัดการ อยู่ที่บ้านคนกวาน ของเราด้วยด้วยนะ บุคลิกของเรา บุคลิกเดิมตั้งแต่เล็กๆ จะไม่ชอบการตอบโต้ ชอบที่จะฟังคนอื่นมากกว่า การเอาชนะมันไม่ค่อยมี เป็นฝ่ายที่ยะยอมรับมากกว่า เป็นปัจจัยที่เหมือนจะเป็นฐาน ที่มาฝึกการรู้เท่าทันตนเองภายหลัง”

จากความทุกข์ การพยายามหันกลับมาพิจารณาแก้ไขปัจจัยภายนอกสู่ภายใน อาจารย์พยาบาลมีวิธีการกำหนดรู้ เพื่อการพัฒนาตนเอง ด้วยวิธีต่างๆ ดังนี้

1.3 การศึกษาความรู้

การศึกษาความรู้ของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย เป็นความรู้ที่ได้จากการฟัง การอ่านและการคิด แหล่งที่มาของความรู้ไม่ได้มาจากตำราเพียงอย่างเดียวแต่เป็นความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกครอบครัว กัลยาณมิตร เพื่อนร่วมงาน และการฟังธรรม

1.3.1 การฟัง สิ่งส่งเสริมการภาวนาของอาจารย์ได้มาจากการการเล่าเรื่องที่เป็นความทุกข์ของตนเองให้แก่คนในครอบครัว คือ สามี ลูก และกัลยาณมิตรฟัง การเล่าเรื่องเป็นสิ่งที่ทำให้อาจารย์พยาบาลได้ฟังทั้งเสียงของตนเองและเสียงที่สะท้อนกลับจากคนฟัง ดังต่อไปนี้

“ลูกสาวจะพูดให้เราได้สติดูอยู่ตลอดว่า เราเป็นคนคาดหวัง เราก็คิดว่า เราไม่ได้เป็นคนคาดหวังอะไร แต่พฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นไม่ใช่ ก็ต้องกลับมาคิดใหม่ ทำให้เรา รู้ตัว พยายามที่จะไม่เข้าไปจัดการกับชีวิตของเขา”

“เสียงสะท้อนจากสามี คอยเตือนสติให้รู้จักควบคุมอารมณ์ เช่นบอกว่า หนูบอกว่า หนูกำลังโกรธ เขาก็จะบอกว่า ยังดีที่รู้ตัว ทำให้มีกำลังใจในการปรับความรู้สึกของตัวเอง”

“เป็นคนชอบฟัง ชอบนั่งฟังมากกว่า เราจะไม่พูดก่อนจนกว่าเราจะ เข้าใจในสิ่งที่เราได้ฟัง เราต้องฟังได้ทุกเรื่องไม่ว่าจะเป็นเรื่องชอบใจหรือไม่ชอบใจ เพราะการฟัง จะทำให้เรารู้ว่าเขากำลังคิดอะไรและเป็นเหมือนกระจกสะท้อนเงา”

“การเงียบฟัง เสียงของแฟนที่คอยเตือน ไม่ให้เราทะเลาะกัน ทำให้ กลายเป็นคนลงเร็ว เมื่อก่อนขึ้นแล้ว ลงนานมาก เดี่ยวนี้ลงเป็นแล้ว”

การฟังธรรม เป็นการฟังที่มีความละเอียดมากขึ้นกว่าการฟังจากการสนทนาระหว่างบุคคลโดยทั่วไป เพราะการฟังธรรม ผู้ฟังใช้สมาธิ มีจิตที่จดจ่ออยู่เสียงบรรยาย

“ฟังธรรมของหลวงพ่อก่อน การละความโกรธบางครั้งมันก็คิดวนเหมือนกันนะ โกรธหน้าแดง แต่ก็ยังคุมอยู่ ไม่ถึงขั้นพุ่งออกมา ถ้าพูดตอบโต้ไปก็เท่านั้น หลวงพ่อก่อนบอกว่า ทำตัวให้เหมือนพื้นดิน รองรับได้ทุกอย่าง อุจจาระหรืออะไรก็ได้แล้วแต่”

“พี่เปิดเทปพระอาจารย์ฟัง ท่านเทศน์ถึงเรื่องพลังจิตที่หมดไปกับการใช้ชีวิตประจำวัน บางวันเราเกรี้ยวกราด พลังก็จะหมดไปมาก ฟังแล้วได้คำตอบ”

“หนูเอาเทปธรรมะมาฟัง เริ่มศึกษาธรรมะมากขึ้น ท่านเทศน์ได้ตรงใจ หนูทุกครั้ง หนูก็จะรู้สึกว่าตัวเองสงบลง แต่ก็ไม่มีรอยเปื้อนเห็นเด่นนะคะ”

การฟังทั้งสองแบบเป็นการสะท้อนทำให้ได้ยินเสียงเสียงของตัวเอง ที่เกิดขึ้นมากลายเป็นการรู้คิด

1.3.2 การคิด ซึ่งการคิดแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ 1) การคิดขึ้นได้เอง จากการเห็นภายนอกและการเห็นภายใน เรียกว่า การผุดขึ้นของความคิด ซึ่งเป็นธรรมชาติของจิต ที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน 2) การคิดโดยการนำสิ่งที่ได้ฟังมาใคร่ครวญ หรือคิดวิเคราะห์

“อ่านหนังสือสอนเด็ก เพื่อเอาใช้สอนลูก แต่กลายเป็นว่าเราไปซึมซับกับ คำบางคำในหนังสือนั้น คิดแล้วเอามาใช้กับตัวเอง” (1)

“ความตายของแม่เป็นเหมือนรอยแผลที่คอยเตือนเราอยู่เสมอว่า ถ้า เป็นสิ่งที่ดี ทำแล้วไม่เบียดเบียนกัน ก็ควรทำ เพราะเราไม่รู้ว่าจะมีชีวิตต่อไปอีกกี่วัน” (1)

“ความทุกข์ทำให้คิดขึ้นได้ว่า ต้องไปเรียนสมาธิ” (2)

การคิดโดยนำคำพูดที่ได้จากการฟังมาใคร่ครวญจะมีความเชื่อมโยงกับการฟังดังที่ได้นำเสนอไปข้างต้น

การฟังอย่างลึกซึ้งและการคิดแบบใคร่ครวญ เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นแบบไม่ได้แยกส่วนออกจากการปฏิบัติภาวนาโดยการเกิดอาจเกิดก่อน ระหว่างและหลังการปฏิบัติภาวนา ล้วนแต่เกิดได้ด้วยกันหมดทั้งสิ้น จากการสนทนาโดยใช้สุนทรียสนทนาพบว่าอาจารย์พยาบาลมีการภาวนาด้วยวิธีดังต่อไปนี้

1.4 การภาวนา

การภาวนา ของอาจารย์พยาบาล คือ วิธีการพัฒนาตนเองด้วยการฝึกฝนอบรมจิตใจ ให้มีสติกำหนดรู้เท่าทันความรู้สึกของตนเองให้เป็นปัจจุบัน เพื่อการควบคุม แก้ไข พฤติกรรม วิธีภาวนาของอาจารย์ที่ได้ปฏิบัติมีดังนี้

1.4.1 การตามระลึกถึงสิ่งที่ได้ฟังมา เสี่ยงจากบุคคลรอบข้าง ทั้งในครอบครัว เพื่อนร่วมงาน ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ที่เชื่อมต่อกับส่วนการศึกษาความรู้ดังข้างต้น การอบรมบ่มเพาะจากการได้เรียนรู้ในกระบวนการปลูกฝังทางปัญญาต่างๆ ที่ได้รับการบันทึกและสะสมไว้ในจิตของอาจารย์พยาบาลที่ละเอียดละน้อยเป็นการเก็บบันทึกไว้ โดยที่อาจารย์อาจจะไม่รู้ตัวหรือรู้ตัว เมื่อเกิดสิ่งกระทบที่เข้ามาในจิตใจ เป็นปัญหาทำให้เกิดความทุกข์กับอาจารย์ ระหว่างการกระทบนั้น อาจารย์จะระลึกถึงคำพูดของบุคคลที่ได้ยินได้ฟังมา เป็นการเตือนสติให้ระงับความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ด้านลบที่จะเกิดขึ้น แต่ความเร็วของการระลึกได้ของอาจารย์แต่ละคนจะไม่เท่ากัน บางคนรู้สึกได้ทันทีที่มีการกระทบรับรู้ถึงกระตุ้นอารมณ์กับสิ่งที่จะก่อให้เกิดปัญหาในลักษณะเช่นนี้จะเห็นความคิดของตนเองก่อนแล้วสามารถควบคุมคำพูดหรือการแสดงกิริยาอาการที่จะปรากฏออกมาได้ อาจารย์บางคนรู้สึกได้ช้ากว่า เช่นอาจจะตอบโต้ออกไปแล้วจึงรู้สึกถึงการกระทำของตนเอง และบางคนมารู้สึกตัวได้หลังจากที่ปัญหานั้นเกิดขึ้นแล้วและกระทบต่อเพื่อนร่วมงานซึ่งอาจจะไม่ก็คนหรือเป็นวงกว้าง ดังคำกล่าวต่อไปนี้

“...คำสอนของผู้รู้... ปราศญ์..พี่เามาใคร่ครวญ จากหนังสือเขาก็เขียน พระเขาก็สอน เราต้องเปลี่ยนตัวเองจากภายในก่อนถึงจะยั่งยืน แต่ก่อนแผ่เมตตาให้คนอื่นไม่ได้ .. โกรธ..เดี๋ยวนี้..เป็นฝ่ายนั่งฟัง...”

“...หลวงพ่อบอกว่าเราอายุไม่ถึงร้อยปีก็ตาย การสร้างความคิดหรือการโกรธถ้าเราทำบ่อยๆ มันจะฝังไว้ในจิต การละอารมณ์ ความโกรธ ใจมันคิดเวียนนะ โกรธหน้าแดง เหมือนกันนะ แต่ยังคุมอยู่ ไม่ถึงขั้นพุ่งออกมา ตอบโต้ไปก็เท่านั้น ท่านสอนว่าทำตัวให้เหมือนพื้นดิน รองรับได้ทุกอย่าง โกรธได้แต่ยาวนาน ชีวิตนี้น้อยมาก...”

1.4.2 การระลึกถึงความตาย ในเรื่องของกรพิจารณาความตาย อาจารย์ระลึกได้จากประสบการณ์การสูญเสียคนใกล้ชิด ได้แก่ บิดา มารดา ญาติและคนรู้จัก ที่เกิดขึ้นแบบกะทันหัน ไม่ได้เตรียมใจเพื่อรับรู้ หรือแม้แต่ความตายที่เป็นเหตุให้รู้ล่วงหน้าก็ตาม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้อาจารย์ตระหนักว่า หากวันพรุ่งนี้รู้ว่าจะไม่มีลมหายใจ ในวันนี้จะทำได้ในปัจุบัน ความตาย ทำให้อาจารย์หันกลับมาไตร่ตรองความคิดและพฤติกรรมของตนเอง

“...จุดเปลี่ยนคือ เรื่องที่แม่เสีย เหมือนรอยแผลที่คอยเตือนว่า ถ้าเป็นสิ่งที่ดีแล้วไม่เบียดเบียนใครก็ควรทำ เวลาที่ย้อนไปไม่ได้ จะเสียใจถ้าไม่ได้ทำ...”

“...ถ้าระลึกถึงความตาย เราจะก้าวข้ามอะไรได้และสามารถทำอะไรได้ทุกอย่างที่ทำให้เราดีขึ้นกว่าเดิม...”

1.4.3 การทำสมาธิในรูปแบบจนกระทั่งกลายมาเป็นการกระทำในชีวิตประจำวัน อาจารย์เลือกที่จะปฏิบัติ เป็นเพราะความรู้สึกที่เข้าไปเห็นความทุกข์เป็นที่ประจักษ์ขึ้นมาในใจของตนเองและเชื่อว่าการทำสมาธิจะทำให้อารมณ์จางคลายจากความทุกข์ได้ กรณีหนึ่งเกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาต่ออริยะสงฆ์และบางคนเชื่อว่าผลของการทำสมาธิจะทำให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ ดังนี้

“การฝึกสมาธิทำให้เร็วขึ้น ต้องกลับมาสู่อารมณ์ รู้ว่ามันร้อนอยู่ ก็รู้ว่าร้อนนะ คือเราก็ไม่ต้องกลับมาสูมไฟ ถ้าสูมไฟ มันก็ประทุขึ้นเรื่อยๆ”

“...การเดินจงกรม ทำสมาธิเสมอ ทำครั้งหนึ่งประมาณ หนึ่งชั่วโมง หรือประมาณ ห้าพันก้าว ไม่ได้เดินบ่อย ทำบางวัน แค่ให้รู้ทันอารมณ์...”

“...การฝึกสมาธิแรกๆ จะหยาบอยู่ ฝึกไปนานๆ วิธีการฝึกก็อยู่ในชีวิตประจำวัน ที่เราอยู่กับมัน เช่นทำงานบ้าน เก็บกวาดบ้าน พอดิต ก็จะสามารถได้ เหมือนการฝึกวิ่งทนเพิ่มรอบทีละรอบ พอเรา concentrated กับตรงนั้นมากขึ้น ก็จะไต่ต่อความคิดมากขึ้น ตอนแรกต้องใช้ความอดทนเป็นที่ตั้ง การทำสมาธิก็เหมือนกัน...”

1.4.4 การกำหนดรู้เท่าทันอารมณ์ โดยผ่านกระบวนการ ซึ่งมาจากสิ่งที่ปฏิบัติ หรือที่เคยได้รับการอบรมฝึกฝนมา ได้แก่ กระบวนการจิตตปัญญาศึกษา กระบวนการสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตร ดังต่อไปนี้

“...เราต้องหันมารู้เท่าทันตัวเอง ผมเชื่อว่ามันต้องผ่านกระบวนการใครบ้างที่จะไม่รู้ตัว รู้กันหมด แต่ว่ามันรู้ไม่เท่าทัน เลยต้องมาฝึกโดยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา...”

“...กระบวนการต่างๆ ที่มีเรามีอยู่แล้ว ก็นำมาปรับเรื่อยๆ เริ่มปรับที่ตัวเรา มีการวิเคราะห์ตัวเอง วิเคราะห์สิ่งแวดล้อม ต้องใช้สติ คือต้อง concentrated ทุกอย่างในกระบวนการ เราจะไม่สนใจ content อื่นเลย นอกจากสิ่งที่อยู่ข้างหน้า...”

“...การสอนโดยการสนทนากับผู้ปวยจิตเวช การสังเกตนักศึกษา ทำกลุ่มกับผู้ปวย เราเป็นผู้สังเกต การสังเกตจะทำให้เห็นภาพรวม และเห็นตัวเองกับการอยู่ตรงนั้นด้วยสติ ถ้าเราไม่ฟัง ไม่สังเกต ไม่อยู่กับเหตุการณ์ข้างหน้า เราจะสะท้อนการทำกลุ่มของนักศึกษาไม่ได้เลย...”

1.4.5 การปรารถนาให้คนอื่นมีความสุข เริ่มต้นจากการแผ่เมตตาหลังจากไปทำบุญถือศีลฟังธรรมตามประเพณีปฏิบัติทางศาสนา อาจารย์พยาบาลได้นำคำกล่าวแผ่เมตตาไปสู่การปฏิบัติ คือ การเปลี่ยนจากความรู้สึกขัดแย้งกับเพื่อนร่วมงาน หรือผู้บริหารเพื่อความสบายใจของตนเองในระยะเริ่มแรกจนกลายเป็นความรู้สึกที่ปรารถนาจะให้เขามีความสุขโดยไม่ได้อารมณ์โกรธ การฝึกควบคุมอารมณ์ไว้ตลอดวันด้วยคำว่า “เมตตา” เป็นแรงบันดาลใจมาจากการศรัทธาต่อหลักคำสอนทางศาสนาและการได้รับปลูกฝังจากการศึกษาวิชาการพยาบาลและประสบการณ์จากวิชาชีพพยาบาล ดังคำพูด

“แผ่เมตตาเป็นบทท่อง มาคิดดูว่าแล้วเราได้นำมาใช้กับคนอื่น ๆ แล้วหรือยัง ที่ทำส่วนใหญ่อะจะเป็นการแผ่เมตตา”

“มองเขาด้วยความเมตตา แต่ก่อนคือเป็นการบีบให้ทำ แต่เดี๋ยวนี้มันนั่งพอเห็นเขาแล้วเราน่าที่จะแผ่เมตตาให้เขาได้”

1.4.6 การช่วยเหลือผู้อื่น เป็นสิ่งที่อาจารย์ปฏิบัติอยู่เป็นประจำจากการปฏิบัติงานที่ไม่เคยเว้นจากการช่วยเหลือคนในการประกอบวิชาชีพพยาบาล การซึมซับจากหน้าที่และความรับผิดชอบกลายเป็นสิ่งที่แฝงฝังอยู่ในจิตวิญญาณของอาจารย์พยาบาล ทำให้รากฐานของอาจารย์ที่ได้รับการบ่มเพาะจากครอบครัวในวัยเยาว์ที่มีอยู่แล้วให้เจริญงอกงามขึ้นได้อย่างน่าอัศจรรย์ในกระบวนการช่วยเหลือคนตั้งแต่การรวบรวมข้อมูลของผู้รับบริการ การวินิจฉัยปัญหา การวางแผนให้ความดูแลช่วยเหลือหรือเรียกว่าการพยาบาล และการประเมินผล เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหามาบรรลุมิติดำเนินการในสิ่งที่แก้ไขบรรเทาทุกข์ของผู้อื่น เกือบครึ่งก่อนของชีวิตสำหรับการเป็นอาจารย์พยาบาล สิ่งเหล่านี้แผ่ขยายมาจากการช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน การช่วยเหลือญาติและครอบครัวของตนเอง ตลอดจนการช่วยเหลือนักศึกษาพยาบาลซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาบุคลากรทางสุขภาพเพื่อให้บริการแก่เพื่อนมนุษย์ในสังคม ประเทศชาติ และโลกต่อไป ดังคำพูดของอาจารย์คนหนึ่งกล่าวว่า

“ชอบช่วยเขาค่ะ เพราะการเข้าถึงโรงพยาบาลเป็นเรื่องยาก ใครอยากไปตรวจอะไร ช่วยเขาหมด ตั้งแต่เกิดมาเห็นแม่ดูแลทุกคน ไม่รู้ว่าอะไรผุดขึ้นมาในความคิด รู้แต่ว่าชอบช่วยเหลือคนด้านสุขภาพ หรือว่าติดตัวมาจากการเป็นพยาบาล”

1.4.7 การมีจิตชื่นชมยินดี พลอยยินดีกับผู้อื่น เมื่อมีคนในองค์กรประสบความสำเร็จอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือวาระโอกาสที่มีความสำคัญต่อบุคคลนั้น อาจารย์จะแสดงความยินดีต่อผู้อื่นในองค์กรอยู่เสมอด้วยการจัดเตรียมสิ่งของเพื่อแสดงความยินดีอย่างประณีต บางครั้งทำขึ้นมาด้วยมือของตนเองเพื่อมอบสิ่งที่ดีให้แก่กัน ดังอาจารย์คนหนึ่งกล่าวว่า

“เป็นความรู้สึกที่ทำให้เขาได้ยิ้ม ความสวยงาม ความสดใสของดอกไม้ ทุกครั้งที่ให้ เป็นสิ่งที่ยินดีกับเขา คนประสบความสำเร็จ ก็จะไปส่งดอกไม้ รู้สึกเติมเปี่ยมไปด้วยความรัก”

1.4.8 การปล่อยวาง ทำให้เป็นกลาง การเห็นความไม่เที่ยงแท้ของการมีอยู่ของร่างกาย วงจรของการเกิด แก่ เจ็บและตาย สิ่งนี้อาจารย์พยาบาลได้พบครบทุกช่วงของชีวิตมนุษย์ในโรงพยาบาล การเห็นความจริงในข้อนี้ในครั้งแรกอาจเป็นการเห็น แบบไม่เห็น คือไม่ได้นำมาพิจารณาของสภาพการเกิดและการดับ เมื่อเวลาผ่านไป ประสบการณ์เผชิญความทุกข์จากการสูญเสีย ที่สืบคลานเข้ามาใกล้ตัวมากขึ้นทำให้เป็นการเห็นตามเป็นจริง แล้วนำมาใช้ในการสำรวจ กาย วาจา ใจ ของอาจารย์ ได้ในการดำรงชีวิตประจำวันในทุกด้าน การระงับความต้องการ การไม่ตั้งอยู่ในความประมาท การสำรวจ นี้รวมถึงการละวางในตัวตนจากความทุกข์ที่ได้รับทางใจเพราะการมีตัวตนของตนเอง ได้หมดทั้งสิ้น

“เจอปัญหาเยอะมาก เอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง ตำนานลูกน้อง จนเขามาลาออก สติเริ่มดึงกลับมาเข้าที่ สร้างปัญหามาก คนรอบข้างเป็นทุกข์กับเรา วันหนึ่งรู้สึกว่าจะต้องทำตัวเองให้เล็กลง”

“ของที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นแบรนด์เนม ราคาแพง กระเป๋าของอิตาลี เป็นเหมือนรางวัลชีวิต เดียวนี้ต้องผ่อนลงบ้าง บางอย่างรู้สึกเกินความจำเป็น”

“การฝึกวางอัตตา จะไม่ก่อทุกข์ให้ตัวเองและคนอื่น ตั้งปณิธานไว้ว่าจะไม่เอาตัวตนของเราไปเปียดเบียนเขา”

นอกจากนี้อาจารย์ยังมีลักษณะของผู้ที่ปล่อยวางคือการเป็นผู้รักความยุติธรรม มีความเป็นกลางไม่เอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง ปฏิบัติตนตามหลักเหตุและผลตามทำนองคลองธรรม แต่อาจไม่ได้ความเด่นชัดเรื่องของความเมตตากรุณา

เป็นธรรมชาติที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งที่อาจารย์พยาบาลไม่ได้ยึดแนว
ภาวานานี้ในอย่างหนึ่ง อย่างใด หากแต่ได้ผสมผสานในแต่ละวิธี ในแต่ละคน ได้อย่างกลมกลืน
ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอยู่ในบุคคลอยู่แล้ว จากการศึกษาความรู้จากเอกสาร ตำรา การภาวนา มีวิธีการ
ปฏิบัติมาไม่น้อยกว่าหนึ่งวิธี หากแต่ผู้วิจัยไม่ได้สัมผัสความรู้นั้นได้ลึกซึ้งเหมือนในครั้งนี้ เสมือน
หนึ่งเป็นกบได้บัวบานที่ไม่เคยเห็นความงามของสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว

ผู้วิจัยศึกษาขอให้อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยสังเกตสิ่งที่ปรากฏขึ้นกับ
ตนเองในขั้นของการเข้าถึงและการนำไปใช้ เมื่อได้มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน การปฏิบัติงาน
ตามที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร การสอนนักศึกษาพยาบาล และการเป็นอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน
ในครอบครัว จากนั้นผู้วิจัย ได้ดำเนินให้มีการสนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างอาจารย์
พยาบาลผู้ร่วมวิจัยทั้ง 15 คน โดยการใช้สุนทรียสนทนา ผลการศึกษาที่ได้เป็นดังนี้

ผลการนำไปใช้ รอบที่ 1

2. การเข้าถึงและการนำไปใช้ (Access & Approach)

2.1 การปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงาน มีอยู่ด้วยกัน 3 ลักษณะ คือ 1) การช่วยเหลือ
เกื้อกูลกันด้านการทำงานด้วยความเคารพในความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นและความเป็นอิสระ
2) การตระหนักรู้ในการนำสติ ปัญญาที่ได้มีการฝึกฝนอบรมตนเองมาใช้ในการลดความขัดแย้ง
กับเพื่อนร่วมงาน 3) การช่วยเหลือซึ่งกันโดยปราศจากเงื่อนไข ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 การช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้านการทำงานด้วยความเคารพในความเป็น
มนุษย์ของผู้อื่นและความเป็นอิสระ

“...คนเราไม่ได้เชื่อว่าร้ายไปตลอดชีวิต เราเองก็เคยหลงผิด เราจะไม่เอา
มาปะปนกันกับเรื่องงาน การช่วยเหลือกันเป็นความภูมิใจ มากกว่า เราต้องมีวิธีการคิดว่า เขาก็มี
จุดดีในสิ่งที่เขาเป็น...”

“...การลงจากตำแหน่ง เคยเป็นผู้นำแล้วมาเป็นอาจารย์ประจำ....
มันเกิดจากความต้องการของตัวเองด้วย เลยไม่ได้รู้สึกบั่นทอนอะไรมากมาย คิดว่าอยู่แบบนี้
ก็สามารถช่วยเขาได้ อย่างเช่นเรื่องทุนการศึกษาที่มีปัญหา ก็ช่วยกันคลี่คลาย จะไม่ขอพูดว่ามัน
เกิดอะไรขึ้น เราถือว่า เราช่วยนักศึกษา ช่วยองค์กร เราไม่ได้คิดว่า มันไม่ใช่หน้าที่ของเรา ซึ่งตอน
นั้นเราจะไม่ไปช่วยก็ได้ แต่เราคิดว่า เราทำได้...”

2.1.2 การตระหนักรู้ในการนำสติ ปัญญาที่ได้มีการฝึกฝนอบรมตนเองมาใช้
ในการลดความขัดแย้งกับเพื่อนร่วมงานในทีม

“การระลึกถึง หน้าที่ของเรา เรามีทัศนคติอย่างไร เราเข้าใจว่าเขาเป็นคนมี
บุคลิกแบบนี้ เราก็เข้าใจเขาว่า เขาเป็นแบบนี้ ไม่ต้องเก็บมาคิด ถ้าเรารู้ว่ามันจะยาว ต้องตัดบท

ออกไป เพราะความคิดเป็นแค่ชั่วขณะ เราต้องมองอนาคตหรืออดีตที่ผ่านมา เขายังมีส่วนดี ต้อง coping ตัวเองถ้าเกิดอะไรขึ้น ”

2.1.3 การช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยปราศจากเงื่อนไข

“...พี่ต้องรับการรักษาผ่าตัดถุงน้ำในโพรงมดลูก อาจารย์เขาไปนอนเฝ้า สิ่งนี้คิดว่าเขาเป็นคนมีเมตตามาก รู้สึกถึงความอบอุ่น และยังอยู่ในใจเสมอ ทำให้พี่ได้บทเรียนว่า เราเมตตาต่อเขาได้ แม้จะไม่ได้สนิทกัน...” (อาจารย์ที่ได้รับการผ่าตัด)

“...จริงๆ แล้วเหตุการณ์นี้ (นอนเฝ้าหลังผ่าตัด) ไม่ได้คิดว่าจะเป็นเรื่องยิ่งใหญ่ที่ต้องถูกจดจำ สิ่งที่ทำไปตอนนั้นเป็นเหตุผลของมันเป็นสิ่งที่ต้องทำเพราะมันเป็น “ใจ” มนุษย์คงมีในใจทุกคน เพียงแต่ว่าจะถูกขุดขึ้นมาใช้ตอนไหน...” (อาจารย์นอนเฝ้าไข้)

การช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกันในลักษณะนี้ ถูกกล่าวไว้ในวงสนทนาว่า “คนให้จำไม่ได้ คนรับจำได้ไม่มีวันลืม” สะท้อนถึงหัวใจความเป็นมนุษย์ที่มีให้ต่อกัน

การเข้าถึงและการนำมาใช้ระหว่างเพื่อนร่วมงาน เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่กว้างกว่าความสัมพันธ์แบบการปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร ความซึ่งเป็นไปตามโครงสร้าง ระบบและขั้นตอนของการบริหารงาน ดังนั้นการฝึกตนเองให้มีการกำหนดความรู้สึกตัวเองจะเป็นไปด้วยความเข้มข้นมากขึ้นเพราะหมายถึงเราจะต้องไหวทันต่อความกลัวที่ซ่อนอยู่ในจิตที่ผูกอยู่กับเงื่อนไขต่างๆ อาทิ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความเจริญก้าวหน้า ด้านการงาน และการรู้ตัวทำให้อาจารย์พยาบาลนำพาตนเองสู่ความตื่นรู้ ดังข้อมูลที่ได้จากการสนทนา

2.2 การปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร

จากการสนทนาของอาจารย์พยาบาลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร พบว่าอาจารย์พยาบาลจะมีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับ 3 ปัจจัย คือ 1) การก้าวข้ามความกลัว 2) การบ่มเพาะจิตของอาจารย์ที่มีอยู่เดิมและ 3) การฝึกฝนพัฒนาด้านการตระหนักรู้ เพื่อให้มีสติในการควบคุมพฤติกรรมด้วยการระลึกรู้ ที่ตนแก้ไขที่ตนรู้และเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยความเป็นกลางทางความคิดที่จะไม่บั่นทอนตนเองและผู้อื่นดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 การก้าวข้ามความกลัว การปฏิบัติงานของอาจารย์เป็นปฏิสัมพันธ์ตามกรอบโครงสร้าง บทบาท อำนาจ หน้าที่ ระบบและขั้นตอนที่มีความซับซ้อน และมีผลต่อความยืดหยุ่นได้แก่ คุณภาพ มาตรฐาน ผลลัพธ์ ความก้าวหน้า ซึ่งอาจารย์พยาบาลเป็นกลไกสำคัญในกระบวนการสร้างสิ่งนี้เพื่อองค์กรและตนเอง การนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ในขั้นตอนนี้ สะท้อนดังข้อความต่อไปนี้

“...การเรียนรู้ว่า เราติดติดกับอคติที่เป็น negative feedback ต้องก้าวไปหนึ่งก้าวจากสิ่งนี้ ไม่นั่งบนหน้า ไม่อย่างนั้น เราเจ็บ และไม่มีทางเดินต่อ...”

“...ไม่กลัว..เพราะว่าสิ่งที่ทำ มีเป้าหมายเพื่อให้นักศึกษาให้มีความรู้และทักษะ ซึ่งครูต้องมีความพร้อม แต่ถ้าทำไปแล้วไม่ดี ก็ไม่ควร ถ้าเราท้อม่เติมที่แล้ว สุดท้ายเรากล้าพูดออกไปแล้วว่า ไม่ควรมอบหมายภาระงานที่ซ้อนทับกับการสอนให้กับอาจารย์ ณ จุดนั้น ถือว่าเราเติมที่แล้ว...”

การใช้สติ กับการลดความความกลัวที่ซ่อนแฝงในจิตใจต้องใช้เวลา การฝึกหัดด้วยการภาวนาขั้นสูง ในเบื้องต้นการฝึกลดความกลัวของอาจารย์จึงยังต้องใช้เวลาดังกล่าวนี้

“...คับข้องใจนะ แต่ไม่กล้าพูดต่อหน้าเขา จะมีผลต่อตัวเอง คือมองไปข้างหน้า ได้ไม่คุ้มเสีย ใช้คำว่า “ไม่กลัว” ได้ไหม คือ “กลัว” ไม่กล้าพูดด้วย สิ่งที่มาคือความเครียด การเก็บกด จะต้องอยู่ได้อ่านาจนขนาดนี้เชียวหรือ ถ้าเห็นทุกข์แล้วพิจารณามันก็จะหยุดนะ เอมมาใช้กับตัวเองแต่ยังไม่ร้อยเปอร์เซ็นต์ ยังนำมาใช้ได้ไม่หมดหรือ ต้องทำไปเรื่อยๆ...”

2.2.2 การบ่มเพาะจิตของอาจารย์ที่มีอยู่เดิมและการฝึกฝนพัฒนาด้านการตระหนักรู้ เพื่อให้มีสติในการควบคุมพฤติกรรม ต้องใช้ความไวที่จะรู้ตามความคิดในระดับที่เข้มข้นมากขึ้นประกอบกับการมีปัญญาในการใช้ไหวพริบ ปฏิภาณ ในการทำงานตามที่ได้รับมอบหมายในองค์กรให้มีความสุขและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในทีมได้โดยไม่รู้สึกกดดัน ความรวดเร็วของการรู้เท่าทันอารมณ์ในระดับต้นคือ การเรียนรู้จากจำนวนครั้งและความรุนแรงของประสบการณ์ ความขัดแย้ง ในระดับที่สูงขึ้นคือ การฝึกฝนจากการภาวนาด้วยการทำสมาธิในรูปแบบ หรือการเจริญสติด้วยการทำสมาธิและการพิจารณาความคิดให้รู้แจ้งตามความเป็นจริง ดังคำกล่าวของอาจารย์

“...ถ้าเราเลียงไม่ได้ ต้องทำให้เราไม่รู้สึกแยะ ทำอารมณ์ให้เป็นกลางๆ เราจะหยิบยกสถานการณ์ที่ทำให้จิตตกมาสอนตัวเรา ให้จิตของเราที่มันเร็ว ให้มันรู้เท่าทันความคิดเราเป็นอย่างไร อารมณ์เราเป็นอย่างไร เลือกที่จะ “ให้รู้” มากกว่าที่จะปะทะ พอรู้ อารมณ์ก็เริ่มลดลง การฝึกได้มากเท่าไร ก็จะเร็วและละเอียดมากขึ้น เมื่อก่อนจะหยาบ รู้สึกตัวช้ามาก...”

2.2.3 การฝึกฝนของอาจารย์เพื่อการจัดการพฤติกรรมของตนเองด้วยสติเพื่อการนำความเข้าใจและผลที่ได้จากการปฏิบัติ สู่การมีปฏิสัมพันธ์ทางบวกกับเพื่อนร่วมงาน การทำงานตามที่ได้รับมอบหมายในองค์กรและการสอนต่อไป

3. การสอน

ข้อสรุปการสอนของอาจารย์พยาบาลต่อการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ไปใช้ในการสอนเพื่อพัฒนาอัตลักษณ์บัณฑิตการบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์สรุปได้ดังนี้

3.1 การสอนภาคทฤษฎี เพื่อให้เข้าใจถึงความเป็นมนุษย์ที่มากขึ้น การสอนภาคทฤษฎีประกอบไปด้วย ลดทอนเนื้อหาทฤษฎี ปรับวิธีการสอนให้นักศึกษาเป็นผู้รู้และผู้รู้ด้วยตนเอง อาจารย์เป็นผู้อำนวยความสะดวก เอื้อการเรียนรู้การสอนและเป็นกระจุกสะท้อน ยกตัวอย่างการสอนของอาจารย์ต่อไปนี้

“...ให้นักศึกษาได้เล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและเราพยายามดึงจุดที่เราเห็นว่ามันมีคุณค่ามีประโยชน์อย่างไรกับวิชาชีพในสิ่งที่นักศึกษาได้กระทำ เป็นการหล่อหลอมคุณธรรม จริยธรรม...”

“...ให้นักศึกษาถอดบทเรียน ผู้สอนจะฟังและเกิดความรู้สึกร่วม หัวใจความเป็นมนุษย์จะเกิดขึ้นมาได้เราเข้าไปรู้สึกถึงอารมณ์ของการถอดบทเรียน ไม่ใช่การทำไปแบบแห้งๆ พูดเป็นทฤษฎี จะรู้สึกแห้ง....จะต้องเป็นอารมณ์ในทางบวก ประารถนาดี ความคิดดี ถึงจะเกิดหัวใจความเป็นมนุษย์...”

3.2 การสอนภาคปฏิบัติ

3.2.1 เข้าใจธรรมชาติของนักศึกษา พื้นฐานของนักศึกษาแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งที่มีมาแต่กำเนิด การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว สติปัญญา อุปนิสัย และบุคลิกภาพ อุปมาหนึ่งเป็นพฤษภานานาพันธุ์ ที่เจริญเติบโต ช้า เร็ว ให้ดอก ผล แตกต่างกัน เมื่อให้ผลแล้วย่อมเกิดประโยชน์ทางใดทางหนึ่งตามลักษณะของไม้ใบ ไม้ดอก หรือไม้ผล ดังความสามารถ พืชพรรณที่มีมาและการเพิ่มพูนจากการศึกษาเล่าเรียน เมื่ออาจารย์ตระหนักเข้าใจในความแตกต่างของบุคคลจะเกิดการเปิดใจยอมรับสู่ประตูในการเรียนรู้การเติบโต หัวใจความเป็นมนุษย์ไปพร้อมกับผู้เรียน

“...เมื่อก่อนเรามีมาตรฐานเดียวคือ นักศึกษาต้องทำได้...ที่ปีผ่านมาเราไม่เคยเรียนรู้ว่าเด็กหนึ่งกลุ่มมีแปดคน ไม่มีใครเรียนรู้ได้เท่ากัน..บางคนทำได้เร็ว บางคนช้ามาก ทำไม่ได้ ทำไม่ถูก...ครูก็โกรธ..ทั้งที่รู้ว่าพื้นฐานของแต่ละคนไม่เท่ากัน แต่พอเกิดเหตุการณ์ ครูก็รู้ไม่จริงเพราะนำมาใช้ไม่ได้...ตอนนี้คิดว่าปรับได้นะ เราเข้าใจอะไรมากขึ้น...เพราะเริ่มนำมาใช้ได้แล้ว...”

“...คิดว่าปรารถนาดีต่อเขา หวังดี อยากให้เขาทำได้ แต่เราต้องเข้าใจว่า นักศึกษามาจากหลายครอบครัว ไม่ได้เติบโตมาเพราะเราสอนเพียงคนเดียว เขาผ่านการหล่อหลอมมาจากคนหลายคน...”

3.2.2 สอนตามลักษณะของนักศึกษาแต่ละคน สืบเนื่องจากนักศึกษามีความแตกต่างกัน อาจารย์พยาบาลจึงสอนนักศึกษาตามระดับความสามารถในการเรียนรู้ กระบวนการและวิธีการสอนจะยืดหยุ่น หรือเข้มงวดกวดขัน ปรับเปลี่ยนไปตามลักษณะของผู้เรียน ดังต่อไปนี้

“...ถ้านักศึกษาคนไหนทำไม่ได้เราจะใช้การสัมผัสจับมือสอนให้ทำ ที่จริงก็มีอารมณ์นะ แต่จะไม่ดุ เพราะเขาเป็นวัยรุ่น ถ้าเราดุเขา ไม่นั่นจะฎไม่กลับ...”

“...กับนักศึกษาบางคนแค่เขาเห็นเราทำ เขาก็ทำได้เลย แต่นักศึกษาบางคนไม่ใช่ คนนี้เราอาจจะต้องสอนใกล้ชิดหน่อย อย่างนักศึกษาชาย บางคนไม่เคยอุ้มน้อง (ผู้ป่วยเด็ก)..เพราะน้องตัวเล็ก จะให้เขามาใกล้กับครูมาใกล้กับน้อง ต่อมาพอนักศึกษาทำได้ เขาจะบอกว่า ...อาจารย์ครับ ทำได้แล้วครับ...”

3.2.3 อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการสอนที่สำคัญคือ การทำให้ดู ชี้ให้เห็น เน้นการเรียนรู้ความเป็นมนุษย์จากมนุษย์

“...การทำความสะอาดผู้ป่วยหลังขับถ่ายอุจจาระ เราต้องเก็บอุจจาระ ไปทิ้งด้วย บางครั้งอาจารย์พยาบาลทำให้เห็นเป็นตัวอย่างและสอนให้นักศึกษาเข้าใจว่า เพราะผู้ป่วยเขาไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ เราควรให้การดูแล ไม่มีใครอยากที่จะเจ็บป่วย ในวันหนึ่งต่อไปเราก็ต้องป่วยด้วยเช่นกัน...”

“...หัวใจความเป็นมนุษย์ จะยกตัวอย่างและสอนเด็กอยู่เสมอว่า จะสอนอะไรตัวเราต้องเป็นก่อน อย่าเหมือนพัดลม ทำให้คำอื่นเย็นแต่ตัวเองร้อน ผมพูดไม่เก่ง สอนไม่เก่ง เอาปฏิบัติก็แล้วกัน ให้เด็กดูเป็นตัวอย่าง ทำดีที่สุดแล้วผมว่าเด็กเดินตามครูนะ...”

3.2.4 อาจารย์เห็นอารมณ์และความรู้สึกของตนเองขณะที่สอนภาคปฏิบัติ นักศึกษา

“...ในเวลาที่สอนนักศึกษา มีวิธีที่จะระงับอารมณ์ของตนเองว่า ไม่เป็นไร เขาเป็นเด็ก เป็นการฝึกครั้งแรก เขาไม่รู้ก็ได้ เพิ่งรู้ครั้งแรก ครูให้อภัยเพราะเขาไม่รู้จริงๆ แต่ที่ผ่านมาคือ จะบอกไปเลยว่าเขาทำผิด พอบอกไปสองครั้งแล้วยังผิด ก็จะทำให้เลย หัวใจความเป็นมนุษย์คือ คนธรรมดาเนี่ย โกรธได้ โมโหได้ แต่ถ้าเอาใจเขามาใส่ใจเรา เราก็จะเรียนรู้ว่า ควรทำอย่างไร...”

“...พฤติกรรมของนักศึกษาเป็นความจริงที่เราเฝ้ามอง มันต้องกลับมาที่ตัวเองว่าเรารู้สึกอย่างไรกับสิ่งที่ทำกับภาพที่ปรากฏ สิ่งที่เกิดขึ้นกับเรา มีทั้งดีและไม่ดี ไม่สมควรที่นักศึกษาจะกระทำแบบนี้ ซึ่งมันเป็นการตัดสินใจแบบความคิดของเราอยู่ เรื่องของหัวใจความเป็นมนุษย์ เป็นการมองในสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่ตัดสิน ถ้าเราตัดสิน เราจะไม่สบายใจ ถ้ารู้ว่ามันไม่มีมันแน่ เราต้องแก้ไขในสิ่งที่เราเป็นทุกซั๊กกับมัน...”

“...ครูเตรียมตัวสอนมา แต่เด็กมาสายเกือบครึ่งชั่วโมง ซึ่งตอนนั้นเราโกรธไปละ เราต้องมานั่งดูใจของเราว่าเราโกรธ พอเรามานั่งดูใจ ก็เพิ่งรู้ว่า นักศึกษาก็ไม่ผิด เพราะมีอาจารย์อีกคนหนึ่งเขาสอนเกินเวลา...”

3.3 การสอนการใช้ชีวิต การให้คำปรึกษา การสอนให้นักศึกษาได้สัมผัสและเข้าใจถึงความเป็นมนุษย์อยู่นอกเหนือจากการเรียนการสอนภาคทฤษฎีและปฏิบัติ หากแต่ปรากฏอยู่ในชีวิตการเป็นนักศึกษาพยาบาล การอยู่ในหอพัก การอยู่ในกฎเกณฑ์ระเบียบวินัยของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนี โดยเฉพาะกรณีที่นักศึกษาประสบกับปัญหา การผ่อนปรน การพิจารณา การตัดสินพฤติกรรมของนักศึกษามีผลต่อการสำเร็จการศึกษาและความรู้สึกของครอบครัวญาติพี่น้องของนักศึกษาที่อาจารย์พยาบาลควรนำสิ่งเหล่านี้ไปใคร่ครวญประกอบการพิจารณาความผิดที่นักศึกษาได้กระทำผิดพลาด นอกจากนี้การให้คำปรึกษาของอาจารย์พยาบาลมีความเชื่อมโยงไปยังการพ้นจากสภาพการเป็นนักศึกษาเนื่องด้วยผลการเรียน ความประพฤติหรือกรณีใดๆ ที่เป็นสิ่งกระทบกระเทือนใจของทุกฝ่าย อาจารย์ควรจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ

“...เราต้องให้ความสำคัญและใส่ใจกับการใช้ชีวิตของนักศึกษาด้วย อย่างกรณีนักศึกษาที่ใช้ชีวิตผิดพลาดไปในช่วงหนึ่ง แล้วเราต้องตัดสินเขาตามระเบียบของวิทยาลัย ผลที่เกิดขึ้นไม่กระทบเฉพาะกับเขา แต่ยังส่งผลถึงความรู้สึกของพ่อแม่เขาด้วย ฉะนั้นข้อมูลของเราต้องมีมากพอก่อนที่จะตัดสินใครไป....”

4. **มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน** การเข้าถึงชุมชนของอาจารย์ส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับ การสอนนักศึกษาและการบริการวิชาการแก่สังคม การเป็นหนึ่งเดียวกับชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ อาจารย์พยาบาลจึงไม่พึงเอาประโยชน์จากชุมชนแต่เพียงเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักศึกษาหรือเป็นการตอบใจทวิพัตถกิจด้านการบริการวิชาการ เพราะชุมชนมีความเป็นชีวิต เป็นองค์กร มีผู้นำ มีระบบการบริหารและเป็นที่ที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีและธรรมชาติ การตอบรับของชุมชนต่ออาจารย์พยาบาล คือ การตอบรับนักศึกษาพยาบาลและงานที่อาจารย์ต้องการที่จะมอบหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเขาที่อยู่ในชุมชนเสมือนเป็นญาติมิตร ที่ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ให้หรือผู้รับ ผู้ได้ประโยชน์และผู้เสียผลประโยชน์ การอยู่ในชุมชน ทำให้อาจารย์

พยาบาลได้พบกับวิถีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันอย่างประจักษ์แจ้งและอาจารย์สามารถพัฒนาตนเอง ละวางความเป็นนักวิชาการ และเป็นหนึ่งกับชุมชน จึงจะพบกับความเป็นมนุษย์ที่แท้มากกว่าการศึกษาจากตำรา

“...เราจะใช้กระบวนการให้นักศึกษาได้คุยกับชุมชน สิ่งนี้นักศึกษาเข้าใจตรงกับความต้องการของเขาไหม เขาคาดหวังอย่างไร ถ้าปรับจะปรับอย่างไร ทำอย่างนี้เรื่อยๆ นักศึกษาจะรับรู้ได้ว่าสิ่งที่ต้องเรียนรู้คืออะไร...”

“...เช่นเดียวกับชาวบ้านเขาก็รับรู้ได้ด้วยเช่นเดียวกัน สายตา ท่าทางของเราจะเป็นสื่อที่ทำให้เขารับรู้ เราเป็นอย่างไรในขณะที่ทำงานในชุมชน ฉะนั้นการที่จะเอาใจคนอื่น เราจะต้องเอาใจของเราไปไว้ในตัวของเขา รับรู้ความรู้สึกของเขาและเราจะมีความสุข...”

“...ที่ผ่านมาการสอนเราไปเน้นที่กรอบทฤษฎีมากเกินไป ต้องชี้ให้นักศึกษามองเห็นจากการปฏิบัติที่สำคัญคือ อาจารย์ต้องเป็นนะ ถ้าไม่เป็นนี่ ปลอมหมด เหมือนเราอุปโลกน์แล้วนำมาสอนคนอื่น...”

5. วิถีชีวิตประจำวัน 1) ความรู้ที่ได้จากการศึกษาแตกต่างจากความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติ ในการสนทนาอาจารย์ได้กล่าวถึง การเรียนรู้การฟังธรรมคำสอนตามหลักศาสนากับการเรียนรู้จริงในชีวิตประจำวันมีความแตกต่างกัน ยกตัวอย่างของความเมตตาการปฏิบัติตามหลักศาสนาเป็นการกระทำได้ง่าย แต่การปฏิบัติต้องหมั่นนำมาพิจารณาเพราะทำได้ง่าย ต้องมีใจ กตข่ม ในการฝึกกระยะแรกๆ ทำให้ต้องฟังซ้ำ เรียนรู้ซ้ำ กระทำซ้ำ เป็นประจำจึงจะมีความเมตตา กับผู้อื่นได้ 2) การกระทำกับเพื่อนร่วมงานฝึกฝนและปฏิบัติต่อกันได้ง่ายมากกว่า การปฏิบัติกับคนในครอบครัว ทั้งนี้เกิดจากแนวคิดคนในครอบครัวคือคนใกล้ชิด ไม่ต้องระวังความคิดและการแสดงออกกับอีกฝ่ายหนึ่งเพราะเห็นความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นเรื่องของการยอมรับซึ่งกันและกันได้ทุกเรื่อง เป็นความรักระหว่างสามี ภรรยา บุตร หลาน ขาดความเกรงใจซึ่งกันและกัน เมื่ออาจารย์ได้ระลึกตัวใหม่ มีสติที่จะพิจารณาเท่าทันความคิดของตนเอง ทำให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองมีการยอมรับและมีความรักความปรารถนาดี ยอมละวางตัวตนเพื่อความสุขของทุกคนในครอบครัว มีการช่วยเหลือเกื้อกูลญาติพี่น้องนับแต่เรื่องเล็กน้อยไปจนถึงการรับผิดชอบเลี้ยงดูอีกหนึ่งชีวิตที่เป็นญาติเข้ามาในครอบครัวของตนเองได้ด้วยความยินดี ยกตัวอย่างข้อความการนำไปใช้ในชีวิตครอบครัว ดังนี้

“...ในขณะที่เรามาคิดได้ เรามีจุดเสียเยอะแยะ บอกได้อย่างไม่อายเลยว่า พี่ขอมาแฟน (สามี) เขาจะอภัยหรือไม่ก็แล้วแต่ เพราะว่าเรารู้ตัวว่าไม่ค่อยมีอะไรดีซักอย่าง ซึ่งเมื่อก่อนเรารู้ตัวน้อยมาก...”

“...เดี๋ยวนี้เห็นตัวเองชัด นึกถึงคนที่มีบุญคุณ คนที่เขาดีกับเรา ส่วนนี้เมื่อก่อนเราลืมไปเลยว่าใครเคยดีกับเรา กลับไปทอดแม่ ความรู้สึกของแม่ก็เปลี่ยน...”

“...หลานเขาเข้ามาอยู่กับพีได้ 1 ปี เป็นช่วงที่เริ่มไปเรียนสมาธิพอดี เป็นจังหวะที่เขาไม่ได้เข้ามาเห็นความร้ายกาจของเรา เราก็สามารถปฏิบัติโดยไม่ดู เหมือนเราได้เลี้ยงเขาเป็นลูก...”

ในส่วนของการสนทนาได้มีการให้นิยามหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลไว้หลากหลายแนวคิด ดังปรากฏ

6. นิยาม “หัวใจความเป็นมนุษย์” ผลจากการนำไปปฏิบัติอาจารย์พยาบาลได้ให้ความหมายของคำว่า “หัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล” ไว้ดังนี้

หัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง การสอนให้นักศึกษาพยาบาลเข้าใจหัวใจความเป็นมนุษย์ โดยมีพฤติกรรมแสดงออกที่สอดคล้องกับปรากฏการณ์ทางการพยาบาลที่เกิดขึ้น ซึ่งปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นไม่เป็นไปในทางบวกเสมอไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเจตนา

หัวใจความเป็นมนุษย์ เป็นเรื่องของกรกระทำที่เกิดขึ้นจากความคิด ความคิดเป็นตัวกำหนดการกระทำ เป็นโปรแกรมชุดหนึ่งที่ฝึกได้โดยการดูแลที่ปราศจากอคติ คือการมองในท่ามกลางความเป็นจริง แม้ว่าความเป็นจริงจะไม่ตรงกับจิตของเราหรือเป็นการมองเห็นผิดในทุกเรื่องที่ปรากฏในสถานที่เกิดขึ้น ในชีวิตประจำวัน

หัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง การเข้าใจชีวิต นำความเข้าใจชีวิตมาเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงตนเอง ทำความเอื้ออาทรให้เกิดขึ้นจากภายในแล้วจึงนำไปใช้กับทุกสิ่งเช่น ครอบครัว นักศึกษาพยาบาล และให้เขารับรู้ความรู้สึกนี้ด้วยตัวของเขาเอง

หัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง การให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ให้ด้วยใจบริสุทธิ์

หัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่ทุกคนมีเหมือนกัน แต่จะมีจุดเด่นแตกต่างกัน และมีความรู้สึกที่เป็นรายละเอียดย่อยลงไปไม่เหมือนกัน ไม่สามารถเรียนรู้ได้จากการอ่าน ต้องปฏิบัติจึงรับรู้และเข้าใจ

หัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง ความรู้สึกใส่ใจ ทำทุกอย่างด้วยใจ มีความจำเป็นต่อวิชาชีพการพยาบาลในฐานะการดูแลมนุษย์ ถ้าขาดการใส่ใจจะเกิดวิกฤติต่อวิชาชีพ

หัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง ความมีเมตตา และสอนให้นักศึกษาพยาบาลให้เป็นคนใจบุญ มีเมตตาทั้งทางกาย วาจา และใจ

หัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง คนจริงใจ ที่อาจไม่ใช่คนใจดีมีวาจาไพเราะ คนใจดีอาจไม่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ทุกคน แต่คนจริงใจอธิบายหัวใจความเป็นมนุษย์ได้ มีความตรงไปตรงมา ชอบช่วยเหลือคน

หัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง การเอาใจเขามาใส่ใจเรา เป็นแก่นของมนุษย์ที่มีให้กัน (3)

หัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง การใช้ที่ว่างในใจของตนเองปรับความสมดุลของการมีอัตตาให้ลดลงแล้วหัวใจความเป็นมนุษย์จะเพิ่มขึ้น

หัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง การสอนให้นักศึกษามีอารมณ์ร่วมไปกับความหมายของความเป็นมนุษย์ คือ อารมณ์ทางบวก ปราบปรามดี ความคิดดี ไม่ใช่เพียงการเรียนรู้จากทฤษฎีที่แห้ง

หัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง ความปรารถนาดีต่อกัน ที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกเชื้อชาติ ศาสนา รับรู้ซึ่งกันและกันได้ทั้งผู้ให้และผู้รับ

หัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง ความรักในเพื่อนมนุษย์

หัวใจความเป็นมนุษย์ หมายถึง คนที่เป็นธรรมชาติ

ผู้วิจัยได้รวบรวมนิยามทั้งหมดที่อาจารย์พยาบาลกล่าวไว้ สรุป ความหมายหัวใจความเป็นมนุษย์ คือ มิติของความเป็นมนุษย์ที่มีอารมณ์ ทั้งทางบวกและลบ ความอารมณ์ด้านลบสามารถปรับให้เป็นบวกได้ด้วยการภาวนาอย่างสม่ำเสมอ ต่อเนื่อง เป็นปกติในชีวิตประจำวันด้วยการรู้ตัว มีสติในการคิดและการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับบุคคล กาล สถานที่ ให้สอดคล้องกลมกลืนไม่ฝืนใจกระทำ แต่ความเมตตาเห็นอกเห็นใจผู้อื่นในทุกซ์ที่ไม่แตกต่างกันระหว่างเขากับเรา เพิ่มพูนการปฏิบัตินี้ให้ลงงามด้วยการเรียนรู้ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและความสัมพันธ์อื่นในสิ่งแวดล้อม นำสิ่งที่พัฒนาขึ้นในตนเพื่อการสอนนักศึกษาให้เห็นถึงคุณค่าของมนุษย์ พร้อมที่จะนำไปปฏิบัติต่อผู้รับบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์

ผลจากการสนทนาเกี่ยวกับการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลไปปฏิบัติ รอบที่ 1 ของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย ผู้วิจัยได้นำประเด็นที่เกิดจากการสะท้อนคิดของอาจารย์ผู้ร่วมวิจัยในบรรยากาศของสุนทรียสนทนา รวบรวมได้ 3 ประเด็น คือ 1) ความรู้สึกของอาจารย์ต่อการสนทนา 2) การเรียนรู้จากการสนทนา 3) การนำไปใช้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเอง ซึ่งประเด็นการสะท้อนคิดนี้ มกราพันธุ์ จุฑะรสก และอนิษฐา จุฑะรสก (2559) เรียกว่าเป็นการสะท้อนคิดด้วยกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบด้วย ตระกร้า 3 ใบ คือ รู้สึกอย่างไร ได้เรียนรู้อะไร และจะนำไปประยุกต์ใช้อย่างสร้างสรรค์ได้อย่างไร รายละเอียดสรุปดังตาราง 2

ตาราง 2 แสดงสรุปการสะท้อนคิดต่อสุนทรียสนทนาของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย
ด้านความรู้สึก

ความรู้สึก	ข้อความ
1.ประทับใจในสิ่งที่ได้รับความช่วยเหลือจากอาจารย์ด้วยกัน	“...เวลานั้นไม่ได้สนิทกับเขามากมาย แต่เขามานอนเฝ้าไข้ที่ข้างเตียงแล้วเราก็ให้กำลังใจกัน...” “...การฝึกตัวเองมันขึ้นๆลงๆ กลับมาอยู่กับตัวเอง สักพักแล้วก็กลับไปเป็นเหมือนเดิม เคยคุยกับพี่.. (ชื่ออาจารย์) นะ เขาก็บอกว่า รู้ตัวนี้ก็เก่งแล้ว พี่จะให้กำลังใจ บอกเขาว่าหนูอยากพัฒนา เขาก็ให้คำแนะนำมา...” “...แม่ป่วยมานานหาสาเหตุไม่ได้ ถ้าไม่ได้น้อง... (ชื่ออาจารย์) เปิดทางไว้ให้ไปรักษาที่โรงพยาบาล... (ชื่อโรงพยาบาล) อาการของแม่คงไม่ดีขึ้น...”
2.มีความสุขที่ได้เรียนรู้ในบรรยากาศของการสนทนา	“...คิดว่าเป็นการใช้สุนทรียสนทนาโดยแท้จริง รู้สึกดีที่มีคนฟังเราตลอด เรายังจะมีกระบวนการแบบนี้ในที่ทำงาน...” “เป็นมิติใหม่ ที่ได้เรียนรู้โดยไม่มีข้อขัดแย้งหรือแทรกแซงระหว่างการพูด ต้องขอบคุณที่นำกระบวนการนี้มาใช้ให้เราได้เรียนรู้อย่างแท้จริง...”
3 มีแรงบันดาลใจที่จะพัฒนาตัวเองเพิ่มขึ้น	“...ผมชอบฟังเวลาที่อาจารย์.. (ชื่ออาจารย์) พูด รู้สึกการปฏิบัติของเขาน่าสนใจ ผมคิดที่จะทำอย่างนั้นบ้างเหมือนกัน...” “...การนั่งฟังทำให้เห็นแนวคิดหลากหลาย รู้สึกดีมาก มีบางอย่างที่ตรงกับเรา อย่างอาจารย์เขาฝึกลดอัตรา มาย้อนดูเราก็เป็นเหมือนกัน อยากเอาไปทำกับตัวเอง อายุเราไม่ได้ต่างกันมาก ฟังแล้วมีอะไรคล้ายๆ กัน เขาฝึกได้ เราก็น่าจะฝึกได้...”

ตาราง 3 แสดงสรุปการสะท้อนคิดต่อสุนทรียสนทนาของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย ด้านการเรียนรู้จากการสนทนา

การได้เรียนรู้	ข้อความ
1. ความรู้ในมนุษย์เรียนรู้จากมนุษย์ มากกว่า ทฤษฎี	“...ทุกข์มาตลอด อ่านหนังสือก็ไม่เข้าใจ จนกระทั่งได้มาคุยกันแบบนี้ เห็นคนอื่น เหมือนเห็นตัวเอง...” “...เห็นอาจารย์เขาพูดถึงการประทับใจในการช่วยเหลือกัน เป็นความรู้สึกของทั้งสองฝ่าย แล้วมันโยงกันเข้ามา เพราะฉะนั้นไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นก็แล้วแต่ เป็นความรู้สึกของคนทั้งสอง คนที่เขาจะสื่อและรับกันได้...”
2. ความต่างในนิยามหัวใจความเป็นมนุษย์ของ อาจารย์พยาบาล	“...ความสุขของครูไม่ได้หมายความว่า กินเลือด กินเนื้อแต่ว่าเป็นความดีที่ครู ตั้งใจ ใส่ใจ อยากให้เขาได้ความรู้ น่าจะเป็นส่วนหนึ่งค่ะที่จะทำ ให้เขาฝึกมีหัวใจความเป็นมนุษย์...” “...ครูดูอย่างที่ว่า แต่ก็ดูด้วยความเมตตา..ฟัง จากที่คุยกันทำให้มองย้อนได้ว่ายุคเราคูณัน แหะละที่จริงใจ แต่ยุคนี้ไม่แนใจนะ...”
3. การเรียนรู้วิธีการพัฒนาการตระหนักรู้และ การจัดการกับพฤติกรรมที่แตกต่างกัน	“...ได้ฟังพี่ๆ เขาพูดเรื่องของการฝึกฝนตัวเอง แต่ละคนก็ไม่เหมือนกัน วิธีการสอนการ ปฏิบัติ ของอาจารย์แต่ละคนน่าสนใจมาก...”
4. การมองเห็นความดี ความงามของอาจารย์ ผ่านกระบวนการสุนทรียสนทนา	“...ตอนแรกคิดว่า อยากจะย้าย หรือลาออก จากที่ทำงานเพราะรู้สึกว่าคนเปลี่ยนองค์กร เปลี่ยน แต่การสนทนาครั้งนี้ทำให้รู้ว่าที่จริงแล้ว ความงามในใจของอาจารย์ยังคงอยู่ ทำให้รู้สึก ได้ว่าที่นี่ยังมีน้ำใจยังมีความร่วมมือซึ่งกันและ กัน...”

ตาราง 4 แสดงสรุปการสะท้อนคิดต่อสุนทรียสนทนาของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย ด้านการนำไปใช้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองต่อไป

แนวทางการพัฒนาตนเอง	ข้อความ
1.การเห็นตามจริงและการปรับตัวตาม ความสัมพันธ์แบบใหม่	“...ปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างคนมันน้อยนะ ผ่านเน็ตเวอร์ค ผ่านทางธุรกิจ คนในรุ่น Gen - Z อย่างนี้ ความเห็นคือ การมองเป็นกลาง ไม่อคติกับสภาพจริง สิ่งที่ต้องทำคือ ถ้านำหลักการนี้ไปสอนคือ เราจะรู้สึกอย่างไรกับภาพที่เกิดขึ้น ส่วนการคิด การตัดสินใจอยู่ที่เขา (นักศึกษา)...” “...ครูที่เติบโตมาในยุคเทคโนโลยี สังคมก้มหน้า ไม่คุยกันผ่านการมีชีวิต การถ่ายทอดความรู้ดีระหว่างคน การสัมผัสความเป็นคนมันน้อยลง ต้องการผลประโยชน์มากกว่าการแลกเปลี่ยนใจกัน มีความซึ้งใจกัน ถ้าจะปรับตัวเราต้องเป็น โมเดล ที่ไม่ต้องคิดว่า เราเป็นโมเดล ปล่อยให้ธรรมชาติของเขารับรู้เอง ต้องใช้ระยะเวลา ถ้าเป็นระยะเวลาสั้นต้องขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมด้วยว่าจะเป็นอย่างไร..” “...เราอยากให้นักศึกษาเรียนรู้ในความเป็นมนุษย์จากผู้ป่วย ถ้ามีตัวชีวิตเป็นคะแนนเด็กจะเป็นอีกแบบหนึ่งทันที จึงจะไม่เอาเรื่องคะแนนมาเป็นกรอบเพื่อให้ส่งงานตามกำหนด หรือการตั้งใจในการเขียนงาน แต่ต้องดูที่การพยาบาลและการคิดของเด็ก”
2.สอนเพื่อการเข้าถึงความเป็นมนุษย์โดย อาจารย์พยาบาลเติมเต็มตนเองเพื่อปมเพาะ หัวใจความเป็นมนุษย์ให้เพิ่มขึ้น	

ตาราง 4 (ต่อ)

แนวทางการพัฒนาตนเอง	ข้อความ
2.สอนเพื่อการเข้าถึงความเป็นมนุษย์โดย อาจารย์พยาบาลเติมเต็มตนเองเพื่อบ่มเพาะ หัวใจความเป็นมนุษย์ให้เพิ่มขึ้น (ต่อ)	ครูจะอยู่ไม่ได้ถ้าจะสอนแต่ทฤษฎี เราต้อง อาศัยสิ่งแวดล้อม ทุกสิ่งทุกอย่าง ที่จะให้เรา รับรู้ได้ถึงความเมตตา รวมทั้งการเป็นอยู่ใน วิทยาลัย...หัวใจความเป็นมนุษย์เป็นเรื่อง เปราะบาง เราต้องค่อยๆ เชื่อมต่อจากอนุบาล ประถม มัธยมและอุดมศึกษา เขากำลังจะ กลายเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต อาจารย์ต้องเข้าใจ ก่อนและต้องพัฒนาที่ตัวเองต่อเนื่อง” ที่ครูต้องเป็นเครื่องมือที่ดีในการใช้สุนทรีย สนทนา พยายามที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดเกิด การเรียนรู้...” “...การสอนด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ถ้าเราตั้ง ทฤษฎีขึ้นมา เราจะระวังทุกขั้นตอนว่าจะตรง กับที่เราคิดไหม ตรงกับสมรรถนะหรือไม่ คิดว่า ให้เป็นกระบวนการตามธรรมชาติจะดีที่สุด แต่ ครูต้องมีความระลึกรู้ตัวว่าต้องทำอะไร ที่จะ ให้กระบวนการเป็นไปอย่างธรรมชาติ รู้ตัว เป็น สิ่งที่ต้องพัฒนาไปเรื่อยๆ ไม่มีวันหยุด”

ความรู้สึกร่วมของอาจารย์ต่อการสนทนา การเรียนรู้จากการสนทนา และ การนำไปใช้
เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเอง ของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยที่เกิดขึ้นจากการใช้สุนทรีย
สนทนา เป็นความรู้สึกร่วมของอาจารย์ที่มีความสำคัญในการนำไปสานต่อการปฏิบัติและ
การพัฒนาในประสบการณ์วิชาชีพการพยาบาล ที่มีความเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงกับองค์การชุมชน
เครือข่าย และสิ่งแวดล้อมอื่นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเป็นมนุษย์ต่อไป ในการดำเนินการวิจัย
ในครั้งนี้ ผู้วิจัยเชิญชวนให้อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยสนทนาร่วมกันอีกครั้ง 1 เดือน หลังจาก
การสนทนารอบที่ 1 ซึ่งผลที่ได้จากการสนทนาครั้งที่ 2 ผู้วิจัยนำเสนอไว้ในผลการวิจัยบทที่ 6

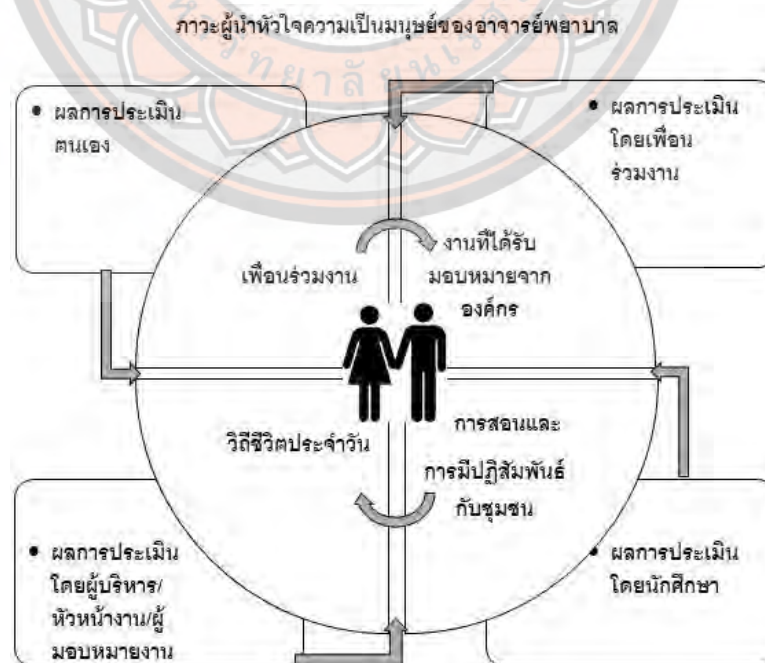
บทที่ 6

ผลการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ของอาจารย์พยาบาลไปปฏิบัติ รอบที่ 2

ผลการวิจัยบทที่ 6 อธิบายถึงผลการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติรอบที่ 2 ดังต่อไปนี้

ผลการนำไปปฏิบัติ รอบที่ 2

การนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติรอบที่ 2 ของอาจารย์ผู้ร่วมวิจัย เป็นผลจากการนำการภาวนาไปใช้เพื่อการจัดการกับพฤติกรรม เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ผลการประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย ดังภาพ

ภาพ 22 แสดงผลการประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล
สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

จากภาพ รายละเอียดมีดังนี้

ผลการศึกษาผลการประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

ผลการประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ประกอบด้วย การประเมินโดยเพื่อนร่วมงาน ผู้บริหาร/หัวหน้างาน/ผู้มอบหมายงาน และนักศึกษาพยาบาล ข้อมูลแสดงผลดังต่อไปนี้

1. ผลการประเมินตนเอง

1.1 ด้านการตั้งหลักและทัศนคติ ประกอบด้วย พัฒนาการตระหนักรู้ในตนเอง และการจัดการกับพฤติกรรมตนเองอย่างมีสติ

ตาราง 5 แสดงผลการประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์: ประเมินตนเอง ด้านการตั้งหลักและทัศนคติ

ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์	ข้อความ
1. มีการพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเอง และจัดการกับพฤติกรรมตนเองมากขึ้น	“เมื่อก่อนไม่เคยมีใครให้ดูที่ความคิดของเราเลยนะ ทั้งที่ก็คิดอยู่ทุกวัน แต่ว่าคิดออกนอกตัวเองตลอดใจ พอถูกถามแบบนี้ งง เลย แต่ได้ค่อยบ่อยๆ ทำให้สะท้อนความคิดตัวเองออกมา เห็นตัวเองชัดขึ้น” “ควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น แต่อารมณ์มันไม่เหมือนกันไง เรื่องบางเรื่องมันไม่ถูกจริต ต้องคอยย้าเตือนให้เรากลับมามีสติใหม่ทุกครั้ง แต่เรื่องนี้คิดว่า เป็นการสะสมมากกว่า ไม่ใช่การต้องมาแก้ไข เหมือนเป็นการสะสมคุณงามความดี สะสมบุญบารมีเพื่อเอาไว้ใช้ในยามที่เราจำเป็นเหมือนเป็นภูมิคุ้มกันให้กับตัวเราอย่างนี้” “การฝึกสติและสมาธิ ไม่ได้เกิดจากการพยายามที่จะให้เราเปลี่ยนแปลงนะ มันเปลี่ยนโดยที่เราไม่รู้ตัว คือมันค่อยๆ ฟีไม่รู้ว่าคุณนอกจะเห็นฟีเปลี่ยนหรือเปล่านั้นไม่รู้ แต่ตัวฟีเอง ฟีรู้ตัวว่าฟีเปลี่ยน” “..ความโกรธเราก็มี แต่น้อยลง ความรุนแรงก็ลดลง หายเร็วขึ้น ขณะที่เสียงกับเขา (คู่ครอง) เราเป็นฝ่ายหยุด ทั้งที่เหตุผลของเราเรายังรับไม่ได้...”

1.2 ด้านการเข้าถึงและการนำไปใช้ เป็นผลการนำความเข้าใจและผลที่เกิดขึ้นไปปฏิบัติ มีปฏิสัมพันธ์ทางบวกกับเพื่อนร่วมงาน การปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร และวิถีชีวิตประจำวัน

ตาราง 6 แสดงผลการประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์: ประเมินตนเอง ด้านเข้าถึงและการนำไปใช้

ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์	ข้อความ
1.ลดข้อขัดแย้งกับเพื่อนร่วมงาน	“...มีประเด็นที่เราจะเลือกรับเก็บ หรือว่าเลือกรับฟัง รับเก็บเข้ามาในใจมันจะเจ็บ เราจะคับข้อง ขัดแย้ง แต่รับฟัง ทำให้ใคร่ครวญไตร่ตรองยอมรับเพื่อจะนำมาปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้นกว่าเดิม..” “...เรามีเพื่อนร่วมงานหลายแบบ ถ้าเรามีสติ เราจะรับรู้ว่าเสียงที่เราไม่ชอบ เราก็จะต้องนำมา set up mind ของเราใหม่ นี่คือเตือนเรานะ เราต้องปรับปรุงตัวเรา.ที่สำคัญต้องไม่คิดเข้าข้างตัวเอง สถานการณ์ก็ดีขึ้น...”
2.มีความยืดหยุ่นในการอยู่ร่วมกันในที่ทำงานมากขึ้น	“...อย่างการเปิดเพลงในที่ทำงาน ปกติก็ชอบฟังนะ แต่บางครั้งเปิดถี่มากจะหงุดหงิด เมื่อก่อนจะจัดการกับคนอื่นเลยนะว่า “เปิดอะไรมา รำคาญ” แต่เดี๋ยวนี้เราหันมาจัดการกับตัวเอง ใส่หูฟัง ดูความคิด เราจะเงียบมากขึ้น ต่อไปเรารู้สึกตัวเองมากขึ้นว่าเราไม่อยากรบกวนใคร...”
2.มีปฏิสัมพันธ์ทางบวกกับเพื่อนร่วมงาน และการปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายในองค์กร มากขึ้น	“... ในขณะที่คุยกัน ทำให้เราระลึกรู้ต่อกันได้ สำหรับตัวเองที่เพิ่มขึ้นมาคือ สิ่งที่จะกระตุ้นการระลึกจากการฟัง เป็นสิ่งที่ตกย้ำในจิตใจในการที่จำให้ทำดีกับเพื่อนในองค์กร ผู้ใหญ่ที่เรานับถือ...” “ต้องบริหารด้วย การมีเมตตา คิดทบทวนว่าวันนี้เราเลือกที่รักมากกว่าชังหรือเปล่า คนที่ตำหนิเราเราไม่ตอบโต้กลับเป็นเพราะเราไม่ทันเขาหรือว่าเราเลือกที่จะไม่ตอบโต้ ทำบ่อยๆ สติของเราตรงนี้จะไวขึ้น กลายเป็นกิจวัตร. ผลที่ตามมาทำให้งานมีอุปสรรคน้อยลง...”
3.ความสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้น	“...สารภาพความรู้สึกที่เคยทำไม่ดีกับสามี มีการคุยกัน เปิดใจกัน เขาบอกว่า สิ่งที่เราเป็นเพราะเราคิดไปเอง สิ่งนี้ทำให้เราใจเย็นขึ้น เมื่อก่อนจะโกรธไม่พอใจ”

3.1.3 ด้านการปฏิบัติและพัฒนา ประกอบด้วยการพัฒนาตนเองจากประสบการณ์วิชาชีพการพยาบาล

ตาราง 7 แสดงผลการประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์: ประเมินตนเองด้านการปฏิบัติและพัฒนา

ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์	ข้อความ
1. เห็นความเป็นมนุษย์ในตนเองและผู้อื่นมากขึ้น	“...ถ้าฝึกลบออกก็จะเห็น เหมือนกระจกสะท้อนว่าช่วงไหนเราเป็นมนุษย์และช่วงไหนเรามีน้อยลง บังคับภายนอกเราควบคุมไม่ได้ แต่บังคับภายในเราควบคุมได้ ปรับตัวได้มากขึ้น รู้ตัว จะช่วยทำให้เกิดความยืดหยุ่น จะช่วยให้หัวใจความเป็นมนุษย์อยู่กับตัวเราได้มากขึ้น ที่ผ่านมาชอบลืมนึกไปว่านักศึกษาเป็นมนุษย์ มีความรู้สึก เราคาดหวังกับเขามาก พอผิดหวัง เราดูเราเครียด เขาก็เครียด ลองลดความคาดหวัง เราไม่เครียด นักศึกษาก็ไม่เครียด..” “...เวลาขึ้นฝึกให้การพยาบาลเราหวังผู้ป่วยว่าอาจได้รับอันตรายจากการปฏิบัติที่ขาดความระมัดระวังของนักศึกษา จนเราลืมนึกไปว่า นักศึกษาเขาก็มีความเครียด ความกังวลต่อความผิดพลาดนั้นเช่นกัน เราองข้ามสิ่งที่ควรดูแลจิตใจเขา เราต้องกลับมาเข้าใจและปฏิบัติต่อนักศึกษาเหมือนเราปฏิบัติต่อผู้ป่วยที่มีความเป็นมนุษย์ไม่แตกต่างกัน...” “...แค่หลังคลอดมีน้อย...ส่งสารนักศึกษา กลัวนักศึกษาจะไม่ได้แค่ ต้องขึ้นนอร์ดมาช่วยดูตรงนี้แม้ว่างานจะเยอะ รู้สึกว่าสิ่งที่ทำไปมีความสุข นักศึกษาก็มีความสุข ตัดสินใจเลือกว่า ถ้างานที่วุ่นวายไม่มีพี่ เขาก็ทำกันได้เลย แต่ถ้าเราไม่ขึ้นนอร์ดจะไม่มีใครดูนักศึกษา พี่ให้ความสำคัญกับเด็ก...” “...จะคิดว่า เราอยากได้อะไร ก็จะทำกับคนอื่นอย่างนั้น สะท้อนกลับมาที่ตัวเอง ตอนเราเป็นนักศึกษาอยู่เราไม่ยอมให้ครูดู เราจะเข้าใจมันดี ถ้าอย่างนั้นเราต้องเข้าใจเขาก่อน เป็นสิ่งที่เรารู้ตัว เหมือนเวลาที่เรากลับมาเมื่อไหร่เราต้องสติกลับมาแล้วมองในมุมว่า ถ้าเขาเป็นคนในครอบครัวเรา.. นักศึกษาก็เช่นเดียวกัน...”

3.1.4 ด้านความคาดหวังและเป้าหมาย ประกอบด้วยภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลและการพัฒนาอัตลักษณ์นักศึกษาพยาบาลและการสนับสนุนช่วยเหลือผู้อื่น

ตาราง 8 แสดงผลการประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์: ประเมินตนเองด้านความคาดหวังและเป้าหมาย

ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์	ข้อความ
1. มีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์มากขึ้น แต่ต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง	“...เราต้องการการพัฒนาอยู่ตลอด ทุกเรื่องที่ทำ ต้องรับรู้ว่าจะยังไม่ดีตรงไหน เราก็เอาเรื่องนั้นมาทำให้ดียิ่งขึ้นต่อไป ก็เหมือนกับทำ KM (knowledge management) เรามีหัวใจที่ต้องทำ KM อยู่ตลอดเวลา ชีวิตต้องมีการพัฒนาต่อให้มีความตื่นตัวไม่เช่นนั้นชีวิตจะดูน่าเบื่อไม่มีความสุข ด้วยการหันมาควบคุมตัวเองอยู่ตลอดเวลาเพื่อพัฒนาในเรื่องของ humanized กับตัวเอง เพื่อนร่วมงาน กับนักศึกษา ส่วนปัจจัยภายนอกเราต้องไป refresh เรื่องหัวใจความเป็นมนุษย์ในเรื่องความเชื่อ ความศรัทธา กับสถาบันที่เราศรัทธาเป็นการย้ำเตือน ตอนแรกที่ได้ยินได้ฟัง อาจจะยังไม่ sharpen พอไปฟังอีกครั้ง เราอาจจะเปลี่ยน ต้องทำซ้ำๆ..”
2. มีแนวคิดในการสอนเพื่อพัฒนาอัตลักษณ์บัณฑิตให้มีการบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์	“...คิดว่าเราต้องลดทอนเนื้อหาการสอนทฤษฎีลง..มีกิจกรรมให้นักศึกษาสะท้อนคิดด้วยตัวเองให้มากขึ้น ครูเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวก..” “...สอนให้เข้าใจชุมชนเหมือนเขาเป็นคนในชุมชน ทุกคนเคยอยู่ในชุมชน ต้องเข้าใจความรู้สึก ความต้องการของชาวบ้าน เขามีวัฒนธรรมมีความเป็นอยู่ที่เราไม่สามารถไปเปลี่ยนแปลงเขาได้ เราต้องเรียนรู้จากชุมชนไม่ใช่ไปเปลี่ยนแปลงชุมชน...”
3. มีการสนับสนุนช่วยเหลือผู้อื่น	“...เจอเหตุการณ์ใดเข้ามา มีเพื่อน (อาจารย์) ในการที่จะแลกเปลี่ยน พร้อมทั้งจะรับฟังเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับเรา ว่าเขาคิดเห็นอย่างไร อย่างน้อยเราอาจจะพลั้งเผลอ หลุดข้อไป ช่วยเตือนสติเราว่า เราคิดไปเองหรือเปล่า อคติที่เกิดขึ้นเกิดจากเราใช่หรือไม่ มีเพื่อนมาร่วมรับฟัง ซึ่งไม่ได้มาซ้ำเติม...” “...ที่ช่วยเหลือเขาหลายครั้งนะ เห็นใจว่าถ้าเราเป็นเขาเราจะทำอย่างไร เพราะปัญหาของเขามีมาก..”

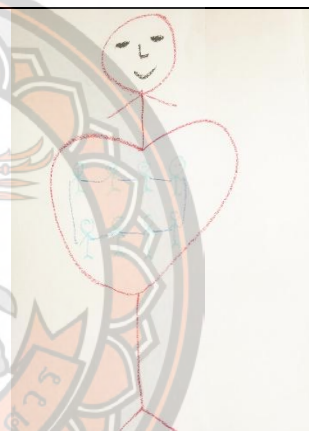
การประเมินตนเองของอาจารย์พยาบาลเกิดขึ้นในระหว่างการสอนเรื่องการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลไปปฏิบัติโดยที่ผู้วิจัยไม่ได้เป็นผู้กำหนดหัวข้อให้มีการประเมินแต่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติของการสนทนาที่มีความเป็นอิสระ เกิดจากบริบทของการ

สนทนาที่เชื่อมโยงไปยังการกล่าวถึงสถานะของตนเอง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาจากการถอดความจึงนำมาเสนอไว้เพิ่มเติม จากการประเมินผลการนำไปใช้โดยเพื่อนร่วมงาน ผลการประเมินโดยผู้บริหาร/หัวหน้างาน/ผู้มอบหมายงาน และผลการประเมินโดยนักศึกษา

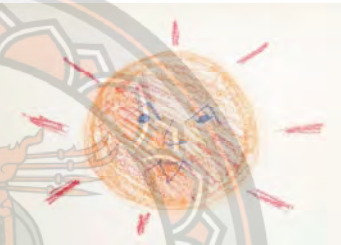
ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ประเมินผลการพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเองสู่การมีภาวะผู้นำ หัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล โดยอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยได้สะท้อนคิดภายในตนเอง (self –reflection) ผ่านการวาดภาพและการให้คำอธิบายประกอบภาพไว้หลังการสนทนารอบที่ 1 และการสนทนารอบที่ 2 ดังตารางภาพ

ตาราง 9 แสดงภาพวาดและคำบรรยายประกอบภาพของอาจารย์พยาบาล

อาจารย์		ครั้งที่ 1		ครั้งที่ 2	
คนที่ 1	ภาพ	คำบรรยาย	ภาพ	คำบรรยาย	
		โลกทั้งใบก็จะมี ลูกสาว สีที่หนูใส่ลงไปก็มีความสำคัญสีชมพูเป็นสีที่หนูชอบ สีแดงคือสี สามี ชอบซึ่งมันอยู่ในตัวลูกซึ่งทุกครั้ง ซึ่งหนูอายุ 36 ปีประสบความสำเร็จทุกอย่างมีแม่กับพ่อดูแลมาตลอด แต่ตอนนี้เขาอยู่บนสวรรค์ สิ่งที่เขามองหนูอยู่คือความสุขในครอบครัว		อาจารย์ต้องสอนนักศึกษาด้วยความใส่ใจ นักศึกษาจะอยู่ในใจของเรา บางครั้งเราดู โดยไม่รู้ตัวเมื่อรู้ตัวเราควรจะต้องแต้มรอยยิ้มของเราเพื่อลดช่องว่าง นักศึกษาจะได้ไม่กลัว สอนนักศึกษาแปดคนบนหอผู้ป่วย เขาจะต้องไม่ไปคนเดียว ถ้าเขาทำได้เขาต้องช่วยอีกคนหนึ่งให้ไปพร้อมๆ กัน	
คนที่ 2		ชีวิตที่สูญเสียพ่อ บทบาทคือต้องดูแลสวนที่พ่อทำมากับมือ ฉะนั้นทุกอย่างที่เราทำไปเป็นสิ่งที่ครอบครัวเรารัก เราจึงตั้งใจทำด้วยหัวใจของลูกคนหนึ่งที่ตลอดชีวิตไม่เคยทำ กลายเป็นคนที่ต้องเรียนรู้		ตอนนี้ต้นไม้มีหัวใจเยอะมาก แสดงว่ามันกำลังเติบโตและแผ่ไปยังต้นหญ้าที่มีหัวใจด้วย ไม่ว่าจะร่วงหล่นอย่างไรก็มีหัวใจหัวใจไม่เคยหายไปไหน นี่คือหัวใจความเป็นมนุษย์	

ตาราง 7 (ต่อ)

อาจารย์	ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2	
คนที่ 3	ภาพ คำบรรยาย เป็นรูปความสดชื่น ที่ได้เปิดใจที่ได้รับ ฟังอะไรๆ ต่างๆ แล้วก็เกิดการเรียนรู้ ในคนอื่น เรียนรู้ในตนเอง ก็รู้สึกว่ามี ความสุขเพิ่มขึ้น ภาพ คำบรรยาย พระอาทิตย์สว่างไสว รู้สึกสว่าง รู้สึก เปิด รู้สึกดี กระบวนการมีผลดีจากตอน แรกคิดว่าไม่ดี ยิ่งทำยิ่งได้ผล จากเดิม เหมือนแสงเทียน ตอนนี้เป็นแสงพระ อาทิตย์ ซึ่งครูเปลี่ยนแปลงอย่างเป็น ธรรมชาติ นักศึกษาสามารถรับรู้ได้จาก ความจริงใจ ความใส่ใจ และเขาก็จะ เปลี่ยนความคิดได้	คนที่ 4	ภาพ คำบรรยาย ใจดวงนี้ เส้นไม่ปิด เส้นมันเปิดตลอด ทั้งเส้นบนและเส้นล่าง มีรับเข้ามาและ ถ่ายทอดออกไป เป็นวงกลมไปเรื่อยๆ แต่ก็ไม่ได้คิดว่าตนเองจะเป็นอย่าง นั้นได้ตลอด ตนเองก็เฝ้ามองตนเอง ตนเองไม่ได้เป็นคนดี แต่เอาไว้เตือน ตนเอง เพื่อการดึงตนเอง เข้ามาสู่จุด สมดุล ภาพ คำบรรยาย หัวใจต้องเปิดรับ ถ่ายทอดจากหัวใจ ดวงหนึ่งไปสู่อีกดวงหนึ่ง โดย กระบวนการนี้เป็นการที่ได้ถ่ายทอด และขยายผล เมื่อขยายออกไปเรื่อยๆ เป็นการเติมให้กับตัวเอง เติมให้กับ สิ่งแวดล้อมสิ่งนี้จะเป็นการหล่อเลี้ยงใน ใจของผู้ปฏิบัติ ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้หัวใจใหญ่ขึ้น

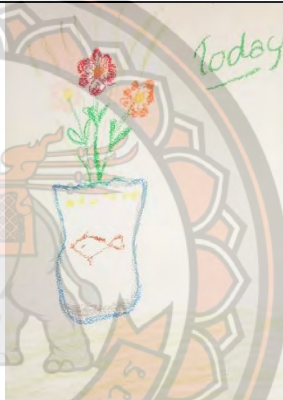
ตาราง 7 (ต่อ)

อาจารย์	ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2
คนที่ 5	ภาพ คำบรรยาย ตนเองพูดเรื่องเมตตา คิดที่รักนึกถึง แต่เรื่องของความเมตตา ซึ่งการจะมีเมตตาได้ต้องออกมาจากใจก่อน ว่าเรามีการเปิดใจก่อน เมื่อเรามีความเมตตาแล้ว ก็จะทำให้สรรพสิ่งมันอยู่ด้วยกันได้ ไม่ว่าจะเป็นคน ต้นไม้ สัตว์เลี้ยง ทุกสิ่งทุกอย่าง	ภาพ คำบรรยาย มีฟ้าผ่า มีอะไรเข้ามาหลากหลายมาก ต้องไตร่ตรองก่อนว่าสิ่งไหนดีก็รับ สิ่งไหนไม่ดีก็ปล่อยผ่านไป เป็นโอกาสที่ดีที่ได้มาแลกเปลี่ยนมุมมองของแต่ละคน เป็นอย่างไร จะได้เห็นวิธีของเราทำ และเห็นว่าวิธีที่มันแตกออกไป เป็นการเปิดให้เห็นหนทางว่าแต่ละคนเป็นอย่างไร
คนที่ 6	 กระเป๋าเหมือนตัวอุปโลกน์ ความสำเร็จในชีวิต แต่แท้จริง ความสำเร็จ ไม่ได้วัดที่เงินแต่วัดที่ความสุข การให้คุณค่าในชีวิตและการดูแลครอบครัว ทุกวันนี้ตัวเองยังยึดติดกระเป๋าราคาแพง แต่เดือนตนเองอยู่ทุกวัน วันไหนไม่ยึดติดคงจะหาความสุขได้ง่ายขึ้น	 หัวใจความเป็นมนุษย์สามารถฝึกฝนได้ ถ้ามีพื้นที่ว่างให้กับตัวเอง ภายได้กรอบสี่เหลี่ยมที่สามารถยืดหยุ่นได้ เส้นสีเทาเหมือนอัตรา ตนเองใหญ่ ทำให้หม่นหมอง พยายามรู้ตัว เท่าทันและทำตัวเองให้เล็กลง เพื่อสมดุลตรงกลางที่ความเป็นมนุษย์จะเพิ่มขึ้น

ตาราง 7 (ต่อ)

อาจารย์		ครั้งที่ 1		ครั้งที่ 2	
คนที่ 7	ภาพ	คำบรรยาย	ภาพ	คำบรรยาย	
		พระอาทิตย์เหมือนวันใหม่ที่หมุนเวียนขึ้นทุกวัน เมื่อปฏิบัติมันจะมีขึ้นและลงอยู่อย่างนี้สำหรับเส้นตรงกลางจะมีสี่เทา เปรียบเสมือนความเป็นคนมักจะเทาๆ ไม่ขาว ไม่ดำ คงเป็นไปไม่ได้ทุกคนที่จะสว่างใส ดำหรือ ขาวอย่างเดียวน ความเป็นคนแต่ละคนย่อมมีอะไรอยู่ในตัวคนๆนั้น การที่เราเฝ้ามองอยู่ เป็นรูปคนเหมือนเป็นใบหน้าของพระพุทธเจ้า สังเกตเวลาที่เราไปกราบพระจะเห็นแนวพระเนตรที่สงบ หมายถึงท่ามกลางสิ่งที่เกิด คือเราเป็นผู้เฝ้ามองอย่างสงบ		เป้าหมายเป็นรูปจรรยาห้ามจุด คือว่าเรื่องเหล่านี้ต้องไม่อยู่ที่เดิม “หัวใจ” เป็นเรื่องของการมีชีวิต ถ้าจุดก็แสดงว่าไม่มีชีวิต ในนี้มีสี่หลายเฉด บอกความมีชีวิตชีวา มีหลายอารมณ์ ซึ่งเป็นปกติของชีวิตที่ไม่ห่อเหี่ยว เรื่องของการฝึกตัวเองให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์ เป็นไซเคิล ไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อไรที่จุด คือหัวใจเราหยุดเต้น	

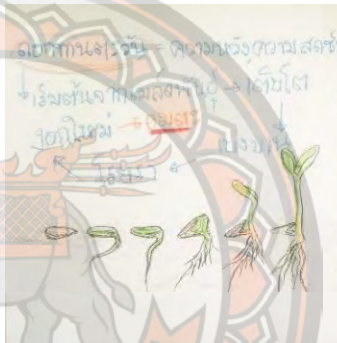
ตาราง 7 (ต่อ)

อาจารย์		ครั้งที่ 1		ครั้งที่ 2	
คนที่ 8	ภาพ	คำบรรยาย	ภาพ	คำบรรยาย	
		แต่ภาพนี้คือพ่อและแม่ซึ่งอยู่บ้านเดียวกับเรา มีความฝันว่า 4 คนเราจะได้กลับมาอยู่ในบ้านเดียวกัน คนที่ใช้สีเทาคือคนที่เข้ามาอยู่ในชีวิตเรา คือหลาน เนื่องจากว่าพ่อแม่ของเขาเสียชีวิต ซึ่งไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไรในอนาคต ที่ต้องไปเรียนสมาธิ เพราะเขาเพราะต้องเอาเขามาเลี้ยง สิ่งที่เขาฝังใจคือ บ้าดู และขอไม่มาอยู่ด้วย แต่ก็ต้องมาเพราะไม่มีใครดูแล ตอนนี้เขาอยู่ม.3 สิ่งที่ตั้งใจคือจะทำทุกอย่างเพื่อให้เขาได้มีงานทำ เป็นสิ่งสุดท้ายที่เราจะทำให้เด็กคนหนึ่งซึ่งเป็นลูกของน้องสาวเรา		เป็นภาพที่แสดงถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นหลังจากที่ตนเองได้รับการเข้ากิจกรรมและกระบวนการที่เกี่ยวกับการทำให้เรามีความตระหนักรู้ มีความรู้สึกว่าตอนนี้ ความรู้สึกกลับคืนมา การที่เราได้กลับมารู้ตัวและอยู่กับอารมณ์ปัจจุบันที่เป็น ความรู้สึกที่เปลี่ยนแปลงไป ที่เรารู้ได้ว่าเราเปลี่ยน ถึงแม้ว่าคนอื่นจะบอกว่าเราไม่ได้เปลี่ยน สภาวะตอนนี้รู้สึกสดชื่นเหมือนดอกไม้ที่มีสีส้ม	

ตาราง 7 (ต่อ)

อาจารย์	ครั้งที่ 1		ครั้งที่ 2	
คนที่ 9	ภาพ	คำบรรยาย	ภาพ	คำบรรยาย
		ความรู้สึกของตนเองตอนนี้อยู่ที่ไหน เหมือนยอหดหญ้า แต่ในความเป็น ยอหดหญ้างี้ก็มีความเข้มแข็ง อดทน ไม่ว่าจะถูกเหยียบย่ำ ถูกน้ำ ถูกอะไร มากก็พร้อมที่จะฟื้นคืนชีพ เหมือน อารมณ์ของเราตอนนี้จะทุกข์-สุขบ้าง มีหลากหลายอารมณ์ แต่เมื่อเราล้ม ลงไป หากได้น้ำมา แม้จะเหนื่อยก็ ต้องสู้		รู้สึกว่าเป็นน้ำเต็มแก้ว แต่ในแก้วเป็นน้ำ เย็นที่ช่วยดับความร้อนในใจให้พร้อมที่ฟังคน อื่นได้มากขึ้น เภาแก้วเป็นเภาที่สะท้อนตัวเอง พอรู้สึก เราก็รู้ตัว คือรู้ทันความคิดตัวเองใน บริบทนั้น น้ำนี้มีหลายสีเพราะมีหลายเรื่องราว ที่ทำให้ชุ่มฉ่ำ แต่การมีเภาสะท้อนและน้ำนี้เย็น ทำให้สงบลงได้ การพัฒนาตนเองให้มีหัว ใจความเป็นมนุษย์ควรที่จะรู้ทันตัวเองก่อน ให้ เราารู้สึกตัวว่าตอนนั้นเราเป็นอย่างไรบ้าง เราจะ ได้ไม่แสดงอาการนั้นออกมา
คนที่ 10		หัวใจความเป็นมนุษย์ซึ่งทุกคนมี ในวันนี้เหมือนเป็นการย้ำว่าเราถูก ททาง แต่ในที่สุดแล้วเราจะเปลี่ยนหรือ ยังไม่เปลี่ยน ไม่อาจรู้ได้ ชีวิตก็ยังคง ดำเนินต่อไป ซึ่งเราจะต้องเรียนรู้ ทุก นาที ทุกชั่วโมง		ความร่มรื่นของต้นไม้ใหญ่ ทั้งนก และคนก็อยู่ ได้ ครูต้องเป็นที่พึ่งให้นักศึกษาได้ บางครั้ง ครูต้องเหนื่อยเหมือนเป็นชิงช้าให้เขาเพื่อให้ เขาอบอุ่น สบายใจ เป็นทุกอย่างให้เขาได้

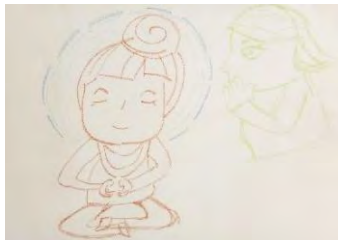
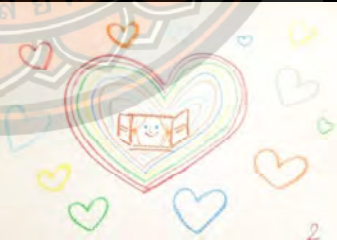
ตาราง 7 (ต่อ)

อาจารย์	ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2		
คนที่ 11	ภาพ 	คำบรรยาย คนมีสองหน้า เพื่อปรับสมดุลตามธรรมชาติ แม้แต่การมีหัวใจความเป็นมนุษย์ ทุกคนมีอยู่ในตนเองเพียงแต่ว่า ณ เวลานั้นสิ่งใดมีมากกว่า ความมืดถ้ามีมากเกินไป ก็จะทำให้หัวใจความเป็นมนุษย์ที่มีอยู่ไม่ได้แสดงออกมา แต่ถ้ามีด้านที่สว่างมากเกินไป อาจจะไม่ได้อยู่ไม่ได้ในสังคม คนเราต้องมีสมดุล ถ้าโลกสวย อาจจะไม่เท่าทันคน หากมืดมากเกินไปก็จะสร้างแต่พลังลบ ไม่มีใครอยากเข้าใจ	ภาพ 	คำบรรยาย ทานตะวันเป็นดอกที่ร้อน ความร้อนเปรียบเหมือนปัญหา อุปสรรคและความทุกข์แต่มันก็รอดพ้นและบานดอกได้ กระทั่งเหี่ยวเฉาและกลายเป็นเมล็ดร่วงลงดินพร้อมที่จะเป็นต้นต่อไปเหมือนชีวิตคนเวลาที่เรามีความรัก ความเมตตา มุทิตาให้กับคนอื่นบางครั้งเราได้รับการตอบรับที่ทำให้เหี่ยวเฉาแต่เราจะกลายเป็นเมล็ดทานตะวันให้เกิดเป็นความงอกงามในใจ เบ่งบานเหมือนดอกทานตะวัน

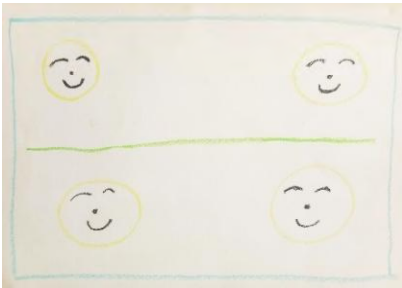
ตาราง 7 (ต่อ)

อาจารย์	ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2		
คนที่ 12	ภาพ 	คำบรรยาย ปกติสมดุคือต้นไม้ต้องเขียวทั้งสองด้าน การศึกษาด้วยการใส่ใจความเป็นมนุษย์เข้าไปเป็นปุ๋ย ผึ้งนี้จะเขียวและออกงามทำให้หนักซึ่งเปรียบเสมือนนักศึกษา หรือสิ่งที่เราดูแล มาอาศัยเกาะกิ่งแล้วได้บินจากไปด้วยความสุข เพราะอาหารใจที่ได้อย่างเต็มที่ ส่วนด้านนี้ คืออาจารย์ที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ยังไม่เพียงพอ ไม่ได้รับปุ๋ยในการปลูกฝังเข้ามาเรื่อยๆ ต้นไม้ก็จะเหี่ยวเฉาและทิ้งใบ ซึ่งถ้ามีความสมดุลตรงนี้ ต้นไม้ก็จะงดงามทั้งต้น	ภาพ 	คำบรรยาย เทียนไขในห้องกระจก ความรู้ของครูเหมือนแสงสว่างจัดความมืด ในห้องกระจกจะเห็นเทียนส่องสว่างรอบด้านทุกมุมที่กระจกสะท้อนจะเป็นรูปเทียนที่เหมือนกัน ถ้าครูมีหัวใจความเป็นมนุษย์ สอนให้นักศึกษามีหัวใจความเป็นมนุษย์ เมื่อจบเป็นพยาบาลเขาจะเป็นพยาบาลที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ ยิ่งเหลี่ยมของกระจกมีมากเท่าใด จำนวนเทียนที่มีแสงสว่างเหมือนเทียนต้นแบบก็จะมีมากยิ่งขึ้นเท่านั้น

ตาราง 7 (ต่อ)

อาจารย์	ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2
คนที่ 13	ภาพ คำบรรยาย ปกติเป็นคนใจร้อน ที่ดีขึ้นเพราะการมีสามีเป็นคนคอยเตือนสติ ทำให้เรารู้ตัวเร็วขึ้น อย่างการตำหนินักศึกษาเดี๋ยวนี้เอาจมาย้อนคิดว่า หรือเราทำผิดไป วันรุ่งขึ้นก็นำมาปรับมุมมองใหม่ รูปนี้จึงเป็นการสะท้อนว่าตนเองดีขึ้นได้เพราะมีคนคอยเตือน ให้รู้ตัว ซึ่งคนที่เตือนตอนนี้ถ้าจะเป็นตัวเราเองหรือคนรอบข้างก็ได้	ภาพ คำบรรยาย สภาพปัจจุบันคือมีเรื่องราวที่ผ่านเข้ามามากมาย ต้องสอบภาษาอังกฤษเพื่อยื่นสมัครเรียนต่อปริญญาเอก งานประจำ ภาระครอบครัว ใจวนเวียนอยู่สิ่งเหล่านี้จึงวาดเป็นลายเส้นที่ยุ่งเหยิง ตัวตนเดิมก็กลับคืนมาอีก สามีก็ต้องคอยเตือนอีก แต่อย่างไรก็ดีดีขึ้นกว่าเมื่อก่อน เพราะถ้าเป็นเมื่อก่อนจะไปพวนคนอื่นด้วย
คนที่ 14	 คำบรรยาย ต้นไม้มีรากจำนวนมาก แผ่ไปทุกทิศทาง อยู่ได้ในทุกที่ เหมือนคนเอื้อเฟื้อกับทุกคน หลายอย่างทีหล่อหลอมทำให้มีลำต้นที่แข็งแรง กิ่งก้านแผ่ขยาย พร้อมจะทำประโยชน์ให้ครอบครัว นักศึกษาและคนอื่น	 คำบรรยาย หน้าต่าหัวใจที่เปิดใจรับจากเพื่อนกลุ่มสนทนาที่ได้พูดออกมา เมื่อได้รับฟังแล้วใจเปิด รับรู้ความจริงนั้น แล้วมีความสุข ยึดได้เส้นสีคือ คำพูดดีๆของแต่ละคน ที่ได้หลอมออกมาแล้วนำมาปรับใช้ สำหรับตัวเราเอง

ตาราง 7 (ต่อ)

อาจารย์	ครั้งที่ 1	ครั้งที่ 2		
คนที่ 15	ภาพ 	คำบรรยาย ใบหน้าที่ยิ้ม เข้า สาย บ่ายเย็น แม้ว่า จะมีอะไรเข้ามากระทบก็สามารถ ควบคุมได้ ด้วยการใช้สติ ด้วยการ รับ ฟังเรื่องที่เข้ามากระทบอาจทำให้ไม่ พอใจ ถ้านิ่งและคิดตาม ว่าสิ่งที่ได้ ยินมาเป็นอย่างไร เป็นผลเสียไหม หากเราเป็นหนึ่งในทำให้เกิดผล เสียนั้นต้องกลับมาทบทวน ต้องมา ปรับที่ตัวเราเอง เปลี่ยนใครก็เปลี่ยน ไม่ได้ ต้องเปลี่ยนที่ตัวเรา โดยเฉพาะ อย่างยิ่งช่วงสอนภาคปฏิบัตินักศึกษา บางครั้งนักศึกษาไม่ได้ตั้งใจเรา เราก็ ต้องระลึกว่านักศึกษาไม่รู้ ก็ต้องตั้ง สติเพราะเราไปคาดหวัง ก็ต้องปรับ ความรู้สึกตัวเราใหม่	ภาพ 	คำบรรยาย วุ่นวายด้วยเรื่องส่วนตัว มี ผลกระทบต่องานและการสอน นักศึกษา ความวุ่นวายนี้ไม่รู้ว่า จุดเริ่มตรงไหน เพราะขาดสติ แว่นตาหายไปยังไม่รู้ตัว ตั้งสติรู้ตัว ใหม่ ต้องยอมรับว่าฟังชาน พยายามสงบโดยใช้ธรรมคือ การ ฟังธรรมะ จิตมันฟัง ชอบคิดไป ล่องหน้า บางทีก็ไปคิดโทษอดีตใน สิ่งที่ผ่านมาแล้ว คำสอนให้อยู่กับ ปัจจุบัน รู้สึกว่าการฟังธรรมเป็น เครื่องยึดเหนี่ยวที่ได้ผล ฟังมา เรื่อยๆ เพื่อให้ระลึก รู้ ท่ามกลาง ความวุ่นวายเราก็ต้องอยู่กับมันได้

จากการประเมินตนเองของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย ได้นำมาวิเคราะห์ความสอดคล้องกับนิยามภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล มีครบถ้วนใน 3 องค์ประกอบ คือ 1) ความเข้าใจในมนุษย์ 2) การเข้าถึงหัวใจความเป็นมนุษย์ 3) การพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเอง ด้วยการภาวนาให้มีความเข้าใจและเข้าถึงหัวใจความเป็นมนุษย์เพื่อการพัฒนาอัตลักษณ์นักศึกษาพยาบาลและการสนับสนุนช่วยเหลือผู้อื่น

2. ผลการประเมินโดยเพื่อนร่วมงาน การประเมินโดยเพื่อนร่วมงานเป็นความคิดเห็นจากทั้งอาจารย์ผู้ร่วมวิจัยด้วยกันเองและเป็นอาจารย์ที่ไม่ได้อยู่ในการวิจัย ผลการประเมินพบว่าอาจารย์

“เมื่อก่อนใครจะไปสอนเขาได้ มันเปลี่ยนไปหมด เป็นคนอ่อนโยนลง ซึ่งต่างจากเมื่อก่อน”

“พี่ว่าเขาเปลี่ยนไปเห็นชัดเลยนะ เปลี่ยนไปมากทั้งท่าทางการแสดงออก ความกระตือรือร้น และการพูดคุยกับคนอื่น”

มีอาจารย์พยาบาลหนึ่งคนที่เชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงตนเองจากการฝึกรู้สึกลึกตนเอง มีสติอยู่กับปัจจุบันขณะไม่น่าจะทำให้อาจารย์หลุดพ้นจากการเป็นคนมีอุปนิสัยเดิมที่มีอยู่ได้ แต่เชื่อว่าการผ่านประสบการณ์ที่มีผลกระทบต่องจิตใจอย่างรุนแรง จึงทำให้เปลี่ยนแปลงตนเองดังคำพูดต่อไปนี้

“เท่าที่สังเกต ไม่เห็นจะมีใครเปลี่ยน ชีวิตคนเราจะไม่เปลี่ยนหลังอายุ 17 ฤดูใบไม้ร่วงต้องมีสถานการณ์ที่แรงกว่านั้น มากกระซอกใจ อย่างการไปอบรมโน่น นั่นนี่ มา ก็เปลี่ยนแปลงนิดหนึ่งเหมือน ฮือ ฮา นะ ไม่นานก็จิตจางไป เรียกว่าไปไม่ถึงแก่น ไม่เข้าใจแก่น มันต้องอินไซท์เข้าไปลึกมาก”

3. ผลการประเมินโดยผู้บริหาร/หัวหน้างาน/ผู้มอบหมายงาน

“เมื่อก่อนเขาเป็นคนพูดตรงไปตรงมา ไม่รู้จะบอกเขาอย่างไรว่า คำพูดที่ตรงไปตรงมา มันทำร้ายตัวเขาเอง เขากลายเป็นเป้านิ่ง แต่ตอนหลัง เขาเจียบจนสังเกตได้ เหมือนเขาเยียวอะไรสักอย่าง คิดว่าเขาน่าจะกำลังจะทบทวนบางสิ่ง ดูไม่เหมือนเดิม”

“เป็นปกตินะ การทำงานด้วยกัน ต้องมีกระทบกระทั่ง ตอนนี้อยู่ที่เขาเลือกที่จะเจียบดูท่าทีก่อนว่าะยังงี้ แล้วค่อยแสดงความคิดเห็น ก็ดีนะ จะได้ไม่ทะเลาะกัน”

4. ผลการประเมินโดยนักศึกษา

อาจารย์ที่เข้าใจนักศึกษาที่ไม่ใช่ไม่ดู หรือ ไม่ค่า แต่สอนให้นักศึกษาคิดได้ คิดว่าจะต้องทำอะไร ซึ่งนักศึกษาคิดได้ว่าต้องทำอะไร เป็นอาจารย์ที่เข้าใจนักศึกษาเข้าใจการแสดงออก ไม่ดู แต่สอน ทำให้เป็นแรงบันดาลใจ เป็นแรงกระตุ้น ให้เราดีขึ้นเรื่อยๆ ความคิดของเขา จะแสดงออกมาเป็นกระทำ อาจารย์ที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ไม่

จำเป็นต้งดีที่สดุแต่เข้าใจความเป็นปัจเจกของนักศึกษา เข้าใจว่านักศึกษาแต่ละคนจะสอนอย่างไร ตามบทบาทหน้าที่ของอาจารย์ เหมือนเราไปบอกให้คนในครอบครัวเลิกเหล้าแต่เราก็ยังกินเหล้ากับเพื่อน อาจารย์สามารถเป็นผู้ฝึกตนเอง ซึ่งวิธีที่ื่อว่าอาจารย์แต่ละคนมีอยู่แล้ว ขึ้นอยู่ว่าอาจารย์ได้ลงมือทำแล้วหรือยัง อาจารย์ทราบจุดดี จุดด้อยของตนเองอยู่แล้ว ถ้าคิดจะทำ ก็แค่คิดยังไม่ลงมือทำ ถ้าทำต้องทำได้ เป็นการเปลี่ยนมุมมอง เปลี่ยนความคิด ไม่มีใครที่อยากทำให้ตนเองแย่ลง มีแต่อยากใหดีขึ้นทุกวัน โดยคนไทยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว โดยพื้นฐานเป็นคนโอบอ้อมอารี อาจารย์ทำได้อยู่แล้ว

“อาจารย์สอนในห้องเรียนน่าเบื่อมาก หนูหยิกตัวเองยังไม่ตื่น เราจะเข้าไปไม่ถึงอาจารย์ มาตอนหลังไม่นานมานี้อาจารย์เปลี่ยนแปลงไปมาก มันผิดคาดมากเลยคะ อาจารย์เข้าใจพวกเรา หนูฟังมาก”

“เขาเป็นคนดูมาก ด่าลั่นวอร์ด ตอนนั้นกลัวใจสั้น พอวันสุดท้ายอาจารย์มาเปิดใจ ว่าก่อนมาเป็นอาจารย์เขาผ่านอะไรมาบ้าง เข้าใจเลยว่าทำไมเขาเป็นแบบนั้น ต่อมาอาจารย์เขาดูซอฟท์ลง เขามีการพัฒนาปรับตัวไปเรื่อยๆ เขาไม่ได้ดูลึ้นเหมือนเดิม จนผมรู้สึกศรัทธาในความพยายามของเขา”

“จำได้ว่า หนูไม่มีความรู้เรื่องยาฉีดเลย หนูฉีดยาเข้ากล้ามเนื้อแล้วฉีดเร็วมาก หนูถูกดุ ไปร้องไห้ สติแตกกระเจิงทำอะไรไม่ได้ อาจารย์เข้ามาปลอบแล้วสอน อาจารย์เป็นจุดเริ่มต้นของหนูที่จะดูแลคนไข้อย่างไรให้เขาปลอดภัย พอมาอีกครั้งหนึ่งอาจารย์เปลี่ยนไปเป็นคนละคนไม่ดุ ไม่ว่า จนหนูรู้สึกว่า หนูทำอะไรผิดไปหรือเปล่าทำไม ไม่ดุหนูเหมือนเดิม”

“อาจารย์คนหนึ่งโหดมากเลยคะ ออกฝึกชุมชน ตีสองไลน์มาเช็คชื่อว่าพวกเรายังอยู่ไหม เราทำรายงานกลุ่มเข้าसनการแล้ว อาจารย์โยนให้ไปทำใหม่ แก่แล้วแก่เล่า เป็นคนที่ดูมาก ต่อมาหนูได้วนมาฝึกกับอาจารย์อีกครั้งหนึ่ง ต่างมาก ใจดี ยึดหยุ่น เข้าใจนักเรียน อาจารย์จะบอก ว่า ถ้าทำไม่ไหวก็หลบนะ ตื่นมาค่อยทำ หนูแบบ...อาจารย์ร่างใหม่แน่เลย อาจารย์ไปทำอะไรมา”

การประเมินผลแบ่งได้เป็นระยะสั้นและระยะยาว ระยะสั้นคือ ผู้ที่ได้รับผลการปฏิบัติจากอาจารย์พยาบาลสะท้อนกลับให้อาจารย์ได้รับรู้ทันทีตามโอกาสและระยะเวลาที่อยู่ในช่วงเวลานั้น สำหรับการประเมินผลระยะยาวนั้น เป็นการประเมินจากหลังที่นักศึกษาได้สำเร็จการศึกษาแล้วมีโอกาสที่จะได้กล่าวถึงอาจารย์ด้านหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์เมื่อครั้งเขานักศึกษา แต่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นเฉพาะผลระยะสั้นนับแต่การได้รับการชี้แจงการดำเนินการวิจัยกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย

จากแนวคิดการประเมินผลการปฏิบัติของอาจารย์พยาบาลเพื่อพัฒนาตนเองให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์นี้ ผู้วิจัยเห็นว่าการรับรู้ด้วยตนเองหรือโดยผู้อื่น ย่อมเป็นไปได้ทั้งสองประการ หากการรับรู้ขึ้นตามความเป็นจริงโดยปราศจากอคติและเงื่อนไขใดๆ

6. สิ่งสนับสนุน เอื้อต่อการปฏิบัติ

แบ่งเป็น 2 ปัจจัย ได้แก่ปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน

6.1 ปัจจัยภายนอก ที่เกื้อหนุนการปฏิบัติ ได้แก่ การมีเพื่อนแลกเปลี่ยน พร้อมรับฟังเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับอาจารย์พยาบาล ฟังความคิดเห็นในเรื่องที่เบี่ยงเบนออกไปจากการฝึกหัดปฏิบัติตน เป็นผู้ที่คอยเตือนสติ อคติที่เกิดขึ้น ความเป็นกัลยาณมิตรของเพื่อนร่วมงานที่มีอยู่จำนวนหนึ่งในองค์กร ในขณะที่ยวบยาลงจากการกระทำหรือคำพูดของสิ่งที่จะทำให้เกิดความไม่สบายใจเป็นเครื่องกั้นความคิด สามารถแปลงเป็นพลังบวกได้ คือนำมาเป็นสิ่งเตือนใจ ให้เอาชนะจิตใจของตนเองได้เช่นเดียวกันเพียงแต่ต้องใช้กำลังใจในตนเองเพิ่มขึ้น เพื่อการขับเคลื่อนตนเองให้เป็นผู้ที่มีสติกำกับกับการไม่ไหลไปตามกระแสของอารมณ์ที่เกิดจากสิ่งกระตุ้นนั้น

6.2 ปัจจัยภายใน คือความคิดของตนเอง ได้แก่ การกลับมาทบทวนซ้ำในสิ่งที่ได้คิดและกระทำลงไปในแต่ละวัน โดยเฉพาะสิ่งที่เห็นว่าต้องนำมาปรับปรุงตนเอง ส่วนด้านที่ดีแล้วก็นำมาเป็นทุนตั้งต้นในการกระทำครั้งต่อไป ทำให้มีแรงบันดาลใจ เช่น การได้เห็นความสุขของผู้อื่นความสำเร็จในการปฏิบัติทักษะทางการพยาบาลของนักศึกษาบนหอผู้ป่วย หรือการกลับมาสัมผัสพันธภาพที่ดีขึ้นกับคนในครอบครัว สิ่งที่จะระลึกถึงที่เกิดขึ้นในตนเองนี้ เมื่อเกิดแล้วให้ลงมือปฏิบัติทันที ไม่พยายามที่จะผลัดวันหรือสร้างเงื่อนไขให้กับตนเองเพราะจะทำให้การพัฒนาตนเองไม่ทันกับสิ่งที่เข้าแทรกแซงทางอารมณ์เหมือนน้ำไหลในแก้วที่ตั้งอยู่นานเกินไปย่อมมีสิ่งเข้ามาปนเปื้อน เช่นฝุ่นละอองขนาดเล็กที่เรามองไม่เห็นจนตกตะกอนเป็นน้ำขุ่นตามเวลา

7. อุปสรรค สิ่งที่ทำได้ยาก ทำให้การปฏิบัติพัฒนาเน้นช้า แบ่งเป็น ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในเช่นเดียวกัน

7.1 ปัจจัยภายนอก เกิดจากภาระงานของอาจารย์ ที่ต้องปฏิบัติ ทำให้ไม่มีเวลาพักผ่อน มีลำดับการทำงานที่ต้องทำก่อนและหลังจำนวนมาก เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวันเป็นสิ่งที่อาจารย์ไม่สามารถควบคุมได้ ทำให้อาจารย์ไม่ทันได้กลับมาพิจารณาที่สภาวะภายในเป็นการปล่อยความคิดออกไปข้างนอกในเรื่องของการทำงาน หน้าที่และความรับผิดชอบที่เร่งรัดและแข่งกับเวลา

7.2 ปัจจัยภายใน มุมมองหนึ่งคือการได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอก ทำให้ขาดสติ เชื่อว่าถ้าไม่ขาดสติจะสามารถบริหารจัดการตนเองได้ ความรู้สึกขุ่นมัวจากการพักผ่อนไม่เพียงพอ ร่างกายอ่อนล้าจากการทำงานมากจนเกินไป ความตั้งใจในการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมชาติ

การระมัดระวังและการตั้งใจในการกำหนดสติมากเกินไปทำให้เครียด กังวลกับสิ่งที่ปฏิบัติจึงควรปฏิบัติแบบไม่คาดหวัง ไม่ตั้งใจมากเกินไปแต่ต้องเรียนรู้ ให้แค่ รู้สีกตัว กับการเคลื่อนไหวร่างกาย การรู้ทันความคิด โดยไม่จำเป็นต้องเพ่งจ้องควบคุมความคิด

8. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์

การใช้ตนเองเป็นเครื่องมือการพัฒนา ปัจจัยภายนอกเป็นสิ่งที่ไม่สามารถควบคุมได้ แต่อาจารย์สามารถควบคุมอารมณ์ ความรู้สึก ด้วยการรับรู้ ว่า สิ่งใดที่ตนเองยังต้องปรับเปลี่ยน โดยเฉพาะสิ่งที่ไม่ดี แต่ในขณะเดียวกันอาจารย์ต้องไม่ติดดี เพราะการพัฒนาให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์มีขึ้นมีลง หากมีความเพียรอย่างต่อเนื่อง ความมั่งคั่งทางปัญญาจะมีขึ้นตามลำดับ การปลูกปัญญาปฏิบัติเพื่อความดี ความงาม เกื้อกูลต่อมนุษย์และสรรพสิ่ง เสมือนเป็นการบ่มเพาะต้นไม้ที่อาจารย์มีหน้าที่รดน้ำ พรวนดิน ให้ปุ๋ย ขจัดวัชพืชและแมลงที่ก่อความเสียหาย ปฏิบัติอยู่เช่นนี้ ส่วนการเจริญเติบโต ออกดอก และให้ผล เป็นธรรมชาติของต้นไม้ชนิดนั้น เช่นเดียวกันกับการเบ่งบานของจิต จากเดิมเล็กและคับแคบ เป็นจิตใหญ่ที่มีกำลัง ย่อมเป็นไปตามธรรมชาติไม่แตกต่างกัน อาจารย์จึงไม่คาดหวัง ไม่ติดดี ไม่หวังผลหรือรอคอยผลที่จะเกิดแต่อย่างใด

การใช้พลังจากภายนอกกลับเข้ามาเสริมแรงภายใน การใช้กลุ่มอาจารย์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันด้วยความเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งควรเป็นอาจารย์ที่มีความสนใจมีเป้าหมายในการพัฒนาเดียวกัน เปิดใจรับฟังเรื่องราวของอาจารย์คนอื่น การไปอบรมพัฒนามิติดภายในจากสถาบันต่างๆ ที่ตนเองสนใจและศรัทธาเพื่อเป็นการดึงการลงของจิตให้ขึ้นมาและหมุนเข้าสู่เกลียววงจรของการพัฒนาหัวใจความเป็นมนุษย์ให้หมุนวนขึ้น และดำเนินอย่างค่อยเป็นไป

9. การพัฒนาอัตลักษณ์นักศึกษาพยาบาลและการสนับสนุน/ช่วยเหลือผู้อื่น

9.1 การพัฒนาอัตลักษณ์นักศึกษาพยาบาลให้มี “การบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์”

การมีหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล เริ่มที่ใจของอาจารย์หากอาจารย์มีความใส่ใจในความรู้สึกของตนเองและของผู้อื่น จะส่งผลต่อการสอนให้นักศึกษาพยาบาลรับรู้ผ่านทางความรู้สึกจากสัมผัสที่ตามองเห็นการปฏิบัติของอาจารย์และสิ่งที่อาจารย์ได้ชี้แนะให้เห็นตัวอย่างของการปฏิบัติโดยผ่านปรากฏการณ์ทางการพยาบาลทั้งในคลินิกในและชุมชน การได้ยินเสียงที่พร่ำสอนไม่ว่าจะเป็นเสียงที่ดุขัน เข้มงวดกวดขัน หรือถ้อยคำที่นุ่มนวล เหมือนบิดา มารดาที่ปรารถนาดีต่อบุตร ย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมของการดูแลชีวิตเพื่อนมนุษย์ ที่บางเหตุการณ์อยู่ความวิกฤติคุกคามต่อชีวิต บางเหตุการณ์อยู่ในเหตุการณ์อยู่ในครอบครัวที่รายล้อมด้วย เพื่อนบ้าน วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อความศรัทธาระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ในบ้าน วัด และโรงเรียน เช่นนั้น หัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์จึงไม่อาจซ่อนอยู่

ในบุคลิกภาพใดบุคลิกภาพหนึ่ง หากแต่อยู่ที่การรับรู้ของอาจารย์และนักศึกษาพยาบาลที่เกิดขึ้นในใจของตนเอง ในบริบทการเรียนรู้ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ระหว่างอาจารย์กับลูกศิษย์โดยมีผู้รับบริการ ภาวะสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และการพยาบาล เป็นมโนทัศน์หลัก แม้จะมีการประเมินซึ่งกันและกันหรือไม่ก็ตาม

อาจารย์พยาบาลจะใช้ระยะเวลาบ่มเพาะนักศึกษาพยาบาล 4 ปี สิ่งนี้จะสะท้อนไปยังนักศึกษาเมื่อสำเร็จเป็นบัณฑิตพยาบาล เสมือนแสงเทียนจุดจากเล่มหนึ่ง ส่องต่อไปอีกเล่มหนึ่งฉันใดฉันนั้น

9.2 การสนับสนุน/ช่วยเหลือผู้อื่น

ความยินดีในผู้อื่นเนื่องมาจากการมีหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล การฝึกตนมาพอสมควรแล้วย่อมระงับอารมณ์ที่ทำให้เกิดการขุ่นมัวนั้นได้ภายใน จะดับช้าหรือเร็วจะเป็นเพียงเหตุและผลที่อยู่ภายใน ไม่ได้แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่จะมีผลกระทบต่อจิตใจ ความสัมพันธ์ ตลอดจนการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างเพื่อนร่วมงานและการทำงานตามที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร ความสัมพันธ์ในลักษณะของกัลยาณมิตรส่งต่ออินถาพลังงานให้แก่กันและกัน ในยามที่มีปัญหาสามารถที่จะเกื้อกูลเป็นกระจุกเงาสะท้อนกันและกันเพื่อให้เห็นความคิด และวิธีการจัดการกับความคิดที่เป็นต้นเหตุของความขัดแย้งทั้งปวง

การสนับสนุนช่วยเหลือผู้อื่น เริ่มต้นจากการช่วยเหลือตนเองด้วยการฝึกจิตใจให้เป็นผู้ที่รู้ ตื่น และเบิกบาน การช่วยเหลือตนเองเพราะรู้จักและเข้าใจความเป็นมนุษย์ของตนเอง จะเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น ดังคำกล่าวของอาจารย์ผู้ร่วมวิจัยที่ให้ไว้ คือ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา ความรู้สึกมีเมตตาจะทำให้การน้อมใจเสียสละความเห็นแก่ตัวซึ่งมีอยู่เดิม สู่การเป็นผู้ให้ที่มากขึ้น

อย่างไรก็ตามหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล อยู่บนพื้นฐานของการมองตามความเป็นจริง หากการช่วยเหลือนั้น เป็นการกระทำที่ไม่ได้สอดคล้องกับความต้องการ และความรู้สึกระหว่างผู้ให้กับผู้รับ ยังทำความเข้าใจอาจารย์มีอาจทลายกำแพงที่ปิดกั้นจากผู้ที่ไม่ปรารถนาจะเปิดใจในการก้าวเข้ามาในแนวคิดเดียวการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลได้ ในปัจจุบัน เป็นสิ่งที่อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยได้เรียนรู้ว่าต้องกลับมาสู่สภาวะของความเป็นจริงคือการปล่อยวางและพิจารณาตามเหตุและปัจจัยที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ดังคำกล่าวของอาจารย์พยาบาลว่า การจะดูแลใจของใครได้นั้น จำเป็นที่อาจารย์พยาบาลต้องดูแลใจของตนเองให้ได้เสียก่อน"

10. การวางแผนเพื่อการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

10.1 การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ด้วยการนำตนเองเป็นประสบการณ์ให้ตนเอง มีความต้องการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา เป็นการจัดการความรู้ในตนเอง ในบริบทของการอยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมงานและนักศึกษาพยาบาล

10.2 การลงมือปฏิบัติทันทีโดยไม่รอเวลา

10.3 การขยายแนวคิด เรื่อง การพัฒนาตนเองให้ขยายไปในวงกว้างเพื่อสร้าง คุณูปการต่อผู้อื่น ในองค์กร โดยสร้างความเชื่อเรื่องการเปลี่ยนแปลงภายในสู่ภายนอก นำพา ตนเองให้ก้าวพ้นมายาคติเรื่องของวัยที่ผ่านประสบการณ์ชีวิต คิดเป็นกึ่งที่ไม่สามารถแตกยอด มา เป็นความเชื่อมั่นว่า มนุษย์มีศักยภาพภายในที่เป็นขุมพลังซ่อนอยู่ได้จิตสำนึกเพียงแต่เปิดประตูใจ ให้กว้างออกแล้วมีความเพียรในการปฏิบัติเพื่อทลายภูเขาน้ำแข็ง ก็จะสามารถค้นพบจิตใหม่ใน ร่างกายเดิมของเราได้อย่างน่าอัศจรรย์ อายุที่มากขึ้นคือการมีสติที่มากขึ้น หาใช่การเปลี่ยนแปลงที่ ยากขึ้นไม่

“ไม่อ่อนดัดง่าย ไม่แก่ดัดยาก”

“คงต้องมาดูที่ตัวเอง ทุกวัน ทุกวัน ยิ่งอายุมากขึ้น เราจะมีสติมากขึ้น ประสบการณ์ที่มากขึ้นคือการควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น”

การเรียนรู้ของผู้วิจัย

ผู้วิจัยเริ่มต้นการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ด้วยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เหมือนทุกครั้งตามประสบการณ์การทำวิจัย ความคิดหนึ่งที่ผุดขึ้นคือ “เป็นที่น่าประหลาดใจ เรา เป็นมนุษย์ที่ต้องมาหาความหมายของความเป็นมนุษย์” ความรู้สึกคิดขึ้นมาได้ในครั้งนั้นไม่ได้ ต้องการหาคำตอบ เพียงแค่เป็นการแปลกใจในตนเองแล้วก็จางหายไป ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลทาง วิชาการที่เกี่ยวข้องกับ “รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์” จากเอกสารอ้างอิงจำนวนมาก เพื่อกลั่นกรองเป็นความเรียงให้สมบูรณ์มากที่สุดพอที่จะสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์ในเวลาที่กำหนด เมื่อ ถึงวันสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์ คำถามหนึ่งของอาจารย์กรรมการสอบโครงร่างฯ ถามว่า “นิยาม ของหัวใจความเป็นมนุษย์คืออะไร ?” ผู้วิจัยกลับตอบคำถามไม่ชัดเจน กระทั่งอาจารย์ที่ปรึกษาได้ ช่วยกรุณาชี้แนะว่า “อยู่ตรงหน้า...และบรรทัดนี้ หรือไม่” ซึ่งข้อความนั้นชัดมากพอที่จะตอบได้ ... แต่คำตอบที่ผู้วิจัยบอกกับตนเองในใจ คือ “เราไม่รู้ ตามที่ได้ศึกษามาเลยแม้แต่หน่อย...คืออะไร... และทำไมเราจึงจำคำตอบนั้นไม่ได้ตามที่ได้อ่านมา...” เป็นความแปลกใจครั้งที่สอง ที่ไม่คิดจะหา คำตอบที่แท้จริงเช่นกัน ได้แต่แปลกใจกับตนเอง

ผู้วิจัยออกเดินทางไปพบกับผู้ทรงคุณวุฒิโดยมีเจตนา หาความหมายของความเป็นมนุษย์ในผู้อื่น (ครั้งใหม่) แทนเจตนาหาความหมายความเป็นมนุษย์ในตนเอง (เดิม) ที่ยกเลิกไปด้วยข้อจำกัดด้านการอ้างอิงความน่าเชื่อถือ การเดินทางไปพบกับผู้ทรงคุณวุฒิในช่วงของการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้เรียนรู้ถึงการไร้เงื่อนไขในการให้ความช่วยเหลือแต่ต้องขึ้นอยู่กับโอกาสของเหตุที่จะประกอบกันขึ้นเมื่อถึงเวลาอันเหมาะสม การชี้ให้เห็นถึงการความเป็นอิสระ การเข้าถึงและการพัฒนาความเป็นมนุษย์จากมนุษย์ด้วยกัน สิ่งที่ผู้วิจัยได้รับมิใช่เฉพาะข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการนำมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข แต่เป็นการเข้าไปสัมผัส รับรู้ ถึงความหมายของความเป็นมนุษย์เมื่อเห็นผู้ทรงคุณวุฒิปฏิบัติต่อ ผู้คนที่อยู่รายล้อมรอบตัว ในบริบทของการเป็น "ผู้ให้" แก่ผู้อื่น ได้แก่ การเป็นผู้บรรยาย การเป็นกระบวนกรกลุ่ม การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนด้วยบุคลิกภาพที่เรียบง่าย ผู้วิจัยสัมผัสได้ถึง การไม่มีช่องว่างระหว่างการสอนทากับผู้อื่น แม้ว่าท่านจะเป็นที่รู้จักในสังคมวงกว้าง ความกรุณาของทุกท่าน ยังความรู้สึกลบอุ่นใจให้แก่ผู้วิจัยอย่างน่าอัศจรรย์ ในความสงบ ความเมตตา การให้ความช่วยเหลือ ความลึกซึ้งของความหมายความเป็นมนุษย์ที่ผ่านวัจนและอวัจนภาษา ของผู้ทรงคุณวุฒิ

รูปแบบของภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ได้ผ่านขั้นตอนถึงการนำมาใช้กับอาจารย์พยาบาล ช่วงแรกผู้วิจัยได้มีการสนทนากับอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยรายบุคคลก่อนการสนทนาแบบกลุ่มจะเริ่มต้นขึ้น ข้อความการสนทนากับอาจารย์แต่ละคนในเวลาที่แตกต่างกัน จำนวนครั้งของการรวบรวมข้อมูล 15 คน ผู้วิจัยมองเห็นตนเองด้วยการฟังเสียงของตนเอง คือ ไม่ฟังอาจารย์ที่ให้สัมภาษณ์หรือคู่สนทนา พูดแทรกก่อนที่คู่สนทนาจะพูดจบ บางเวลามีการตัดสินความรู้สึกของคู่สนทนา ภาพของตนเองชัดมากขึ้น ให้ความรู้สึกอัดอัด ไร้ค่าที่ที่จะต้องฟังเสียงของตนเอง ดูแข็งกระด้าง ไม่เคารพคู่สนทนา ต้องต้องฝึกฝนเพราะต้องถอดความให้จบในแต่ละตอน การถอดความจากการบันทึกเสียงดำเนินการจนเสร็จสิ้น 15 บทสนทนาตามจำนวนของอาจารย์ การสนทนาครั้งหลัง ผู้วิจัยมีความสุขกับการได้ฟังเสียงการสนทนาที่เป็นไปอย่างธรรมชาติ ในบางช่วงของการสนทนา มีความเจ็บจากทั้งสองฝ่าย ไม่มีการพูดคุย คล้ายจะเป็นการเจ็บเพื่อให้ได้ยินเสียงที่อยู่ภายในของตนเอง ต่างคนต่างใคร่ครวญก่อนที่จะมีการถาม และการตอบเกิดขึ้นใหม่อีกครั้ง การฟังและการพูดในเวลาที่เหมาะสมของคู่สนทนา เหมือนดนตรีที่มีการสอดรับกับของเครื่องเล่นดนตรี จังหวะทำนองของบทเพลงน่าฟัง และเข้าใจเนื้อหาว่าอะไรคือ ใจความสำคัญของการสนทนา เป็นเช่นนั้นเอง ผู้วิจัยไม่เคยคิดว่าการเป็นผู้เห็นตนเองในสถานการณ์ในการสนทนาครั้งแรกๆ จะทำให้ผู้วิจัยตระหนักว่าตนเอง

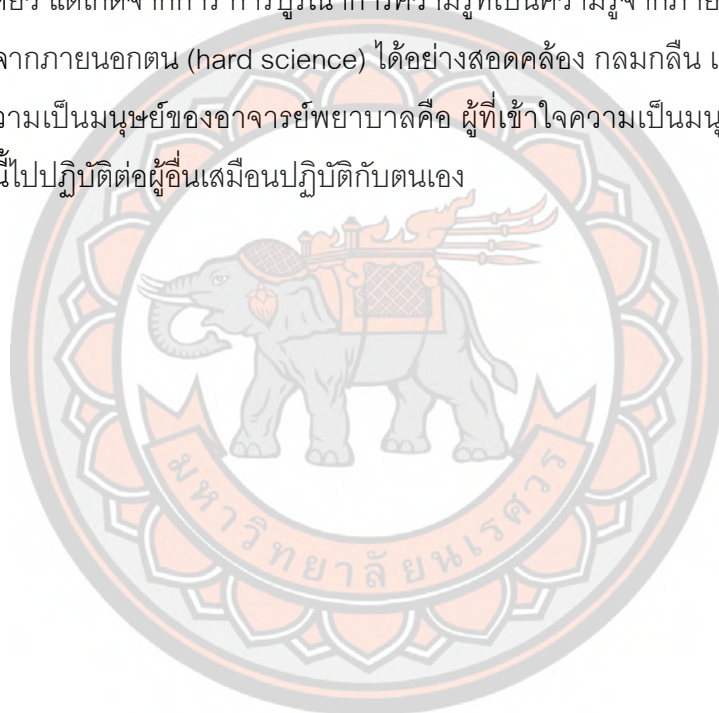
ต้องเป็นผู้ฟังและผู้พูดในเวลาอันสมควร และการเคารพ ให้เกียรติในความคิดของผู้อื่น จะมีความสำคัญมากถึงเพียงนี้

การสนทนากลุ่มเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันของอาจารย์พยาบาล รอบที่ 1 มาถึงผู้วิจัยมีบทบาทเป็นกระบวนกรและเป็นผู้ร่วมวิจัยในคราวเดียวกัน หมายถึงผู้วิจัยต้องการสะท้อนคิดในตนเองและเรียนรู้ไปกับกลุ่มอาจารย์ผู้ร่วมวิจัย เสมือนหนึ่งเป็นการศึกษาในตนเองด้วยนั่นเอง ในวงการสนทนา ผู้วิจัยรู้สึกว่าเป็นกระบวนกรเต็มรูปแบบ ไม่ได้มีความรู้สึกอยากที่จะให้ตนเองมีส่วนได้พูดถึงสภาวะภายในของตนเองตามเดิมที่ได้ตั้งใจ การฟังอย่างลึกซึ้งถึงเรื่องราวของอาจารย์พยาบาลคนอื่นๆ ที่ตั้งใจเล่าถึงรายละเอียดการตระหนักรู้ในตนเอง เป็นภาษาที่ง่าย ๆ เข้าใจได้ชัด และมีความหมาย มีรายละเอียดที่น่าฟัง ภาพลักษณ์ที่มองด้วยสายตา ไม่อาจวัดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่อยู่ภายในของอาจารย์ที่สะท้อนให้ฟัง จนไม่อยากจะนำเรื่องราวของตนเองไปนำเสนอเหมือนก่อนหน้านี้ที่คิดว่า “ความคิดและการปฏิบัติของตนเองมีความสำคัญที่จะเติมเต็มให้งานวิจัยฉบับนี้ให้ออกมาได้” ความย้อนแย้งหนึ่งปรากฏในความคิด หากผู้วิจัยไม่กล่าวถ้อยคำได้ในการสนทนาในบทบาทที่สองคือการเป็นผู้ร่วมการวิจัยจะทำให้ไม่เป็นไปตามการวิจัย ดังนั้นเมื่อได้ในห้วงโอกาสหนึ่ง ที่ยังไม่มีอาจารย์ท่านใดจะกล่าวคำสนทนา ระหว่างรอ ผู้วิจัยจึงขอสนทนาถึงการสะท้อนคิดในตนเองในประสบการณ์ของผู้วิจัยก่อนในเบื้องต้น มีเสียงคำพูดของอาจารย์คนหนึ่งบอกว่า “ของอาจารย์ยังไม่ต้องพูดก็ได้...เดี๋ยวบรรยายภาคมันจะจืด”...ใบหน้าของอาจารย์ที่พูดเป็นยิ้ม....

ความรู้สึกของผู้วิจัยตอนนั้นระคนกันหลายอย่าง เหมือนอาจารย์ท่านนั้นหันกระจกมาทางผู้วิจัย เป็นการย้ำเตือนว่าอิสระของผู้วิจัยที่จะได้เรียนรู้จากผู้อื่น ได้รับการสะท้อนชัดแล้วจากเสียงของอาจารย์คนนี้ ความรู้สึกที่จะนำพาตนเองเป็นอาจารย์ผู้ร่วมวิจัยลดลง บทบาทของกระบวนกรไหลลื่นไปตามวิถีของการบริบทของการสนทนา คำสนทนาของอาจารย์แต่ละคนทำให้ผู้วิจัยเห็นความเป็นมนุษย์ที่ซ่อนอยู่ในภาษาต่างๆ ที่ใช้สื่อสารแบบเป็นกันเอง

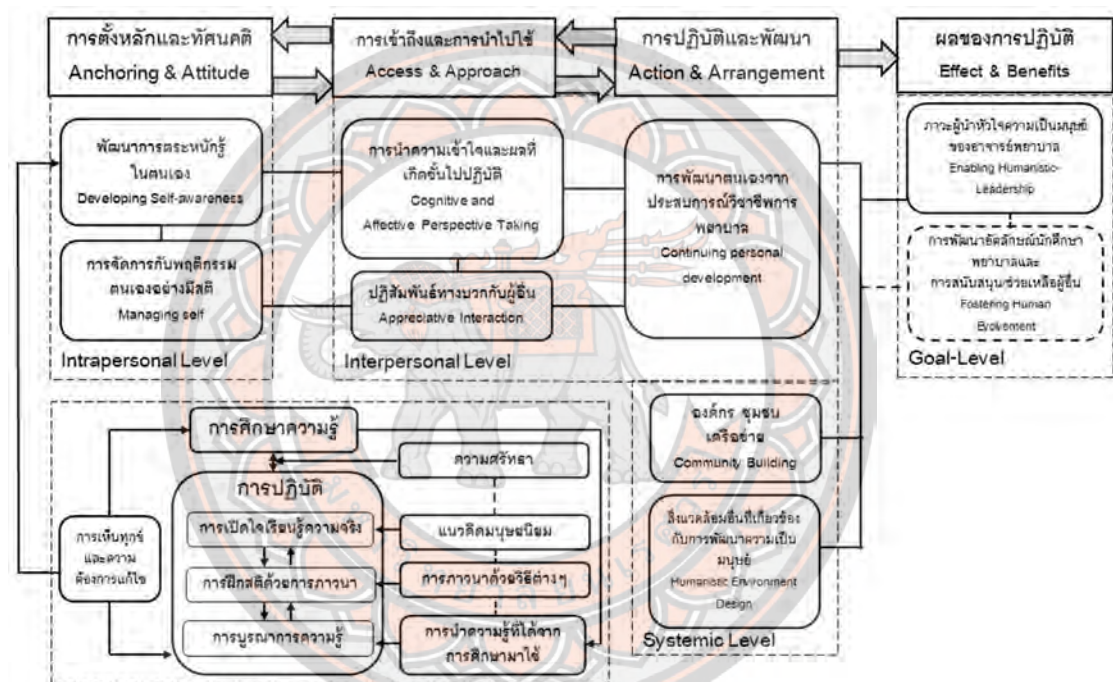
ความคิดถึงการมั่งการที่อยู่ในจิตใจได้สำนึกของผู้วิจัยละลายออก เห็นตะกอนของอวิชชาจากเดิมที่คิดว่าตนเองน่าจะเป็นผู้ศึกษามากกว่าคนอื่นเพราะเป็นผู้วิจัย แทบไม่มีเหลือ เหตุเพียงแค่การสัมผัสความเป็นมนุษย์ของอาจารย์คนอื่นๆ ที่ผ่านมโนวิญญาณ กระทบจิต และเป็นตัวรู้ยู่ว่า ความดี ความงาม มีอยู่ในความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลทุกคน หากแต่จะวัดจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้เลยนอกจากเห็นด้วยตาใจ และสัมผัสได้ด้วยใจ การรับรู้ผ่านทางผัสสะทางตา หู มาตรวัดมากหรือน้อยอยู่ที่สัมผัสทางใจของผู้ให้และผู้รับที่มีต่อกัน การอ่านค่าไม่สามารถวิเคราะห์ได้จากคนอื่นแต่เป็นการรู้ได้เฉพาะตนของอาจารย์คนปฏิบัติ

ในช่วงท้ายของการวิจัยคือการสนทนาของอาจารย์พยาบาลหลังการนำรูปแบบภาวะผู้นำ หัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปใช้ สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ ที่ขึ้นอยู่กับ การเกื้อกูลกันของปัจจัยภายใน คือความคิด การตระหนักรู้ และปัจจัยภายนอกในสรรพสิ่งที่เชื่อมโยง เป็นเหตุเป็นผลส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ถึงช่วงนี้ ผู้วิจัยได้เรียนรู้ว่า ภาวะผู้นำ หัวใจความเป็นมนุษย์ ไม่มีคำว่าสมบูรณ์ที่สุด แต่เป็นภาวะผู้นำที่ต้องพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อ เกื้อกูลตนเองและผู้อื่น การพัฒนาไม่สามารถเกิดขึ้นได้เพราะความรู้ความสามารถทางวิชาการ เพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการ การบูรณาการความรู้ที่เป็นความรู้จากภายในตน (soft science) และ ความรู้จากภายนอกตน (hard science) ได้อย่างสอดคล้องกลมกลืน และลงตัว ดังนั้น ภาวะ ผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลคือ ผู้ที่เข้าใจความเป็นมนุษย์และสามารถใช้ ความเข้าใจนี้ไปปฏิบัติต่อผู้อื่นเสมือนปฏิบัติกับตนเอง

ผลการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล

ผลการศึกษาผลการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล
สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขเป็นดังนี้

ภาพ 23 แสดงผลการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

ที่มาของการพัฒนา

1. การตั้งหลักและทัศนคติ

การเห็นทุกข์ และความต้องการแก้ไขจากการวิเคราะห์เนื้อหาในผลการวิจัย
บทที่ 4 พบว่า ปฐมเหตุของการภาวนาของอาจารย์พยาบาลเกิดจากการประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่พอใจ ความคับข้องใจ การขัดแย้ง การคาดหวังและผลที่ได้ไม่เป็นตามที่คาด ความต้องการการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ตนเองคลายจากปัญหา เนื่องจากสิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อตนเอง การปฏิบัติงานและการใช้ชีวิตในครอบครัว ผลกระทบจึงทำให้อาจารย์พยาบาล

เห็นความสำคัญและใช้วิธีการที่จะนำมาซึ่งการแก้ปัญหา เริ่มต้นจากการแก้ที่ปัจจัยอื่น ได้แก่ ให้คนอื่นปรับแก้ การเล่าปัญหาให้กับคนที่ใกล้ชิด ได้แก่ เพื่อนร่วมงานที่ไว้วางใจ คนในครอบครัว ได้แก่ สามี ภรรยา และบุตร การฟังหลักคำสอนทางศาสนา การแลกเปลี่ยนกับกัลยาณมิตรคนอื่น ซึ่งไม่ใช่เพื่อนร่วมงาน เพื่อการระบายความทุกข์และค้นหาแนวทางการแก้ไขด้วยการขอคำแนะนำ คำปรึกษาเมื่อปัญหายังคงเกิดซ้ำ อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยจึงตระหนักในการกลับมาแก้ไขที่ตนเอง บางคนตระหนักในปัญหานี้ด้วยการอ่าน การใช้ความรู้และกระบวนการที่ได้ศึกษา มาปรับปรุงพัฒนาตนเองเพื่อแก้ไขปัญหที่ตนเองประสบให้ดีขึ้น การฟังจากบุคคล จากหลักธรรมคำสอนทางศาสนา การอ่าน การใช้ความรู้และกระบวนการ ทั้งหมดนี้เป็นการศึกษาความรู้

การสนทนาของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ว่า **ความศรัทธา** จะไม่เกิดขึ้นก่อนมีเหตุ เพราะมีเหตุจึงเกิดศรัทธา

ความศรัทธา เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างการได้ฟัง การเห็นตัวอย่างจากบุคคลที่สอน ให้คำแนะนำคำปรึกษา ซึ่งความศรัทธาที่เกิดขึ้นในอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยในครั้งนี้ มี 2 ประการด้วยกัน คือ 1) ความศรัทธาในคำแนะนำ หลักธรรมคำสอน และบุคคลต้นแบบ 2) ศรัทธาในศักยภาพการเปลี่ยนแปลงตนเอง (จากเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้ว) 3) ศรัทธาต่อวิชาชีพ การพยาบาล ความศรัทธาเป็นแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเองเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือการทำให้คลายจากความทุกข์แรงบันดาลใจในที่นี้เป็นประตูสู่การเปิดใจเรียนรู้ความจริงในเหตุที่ทำให้ตนเองเป็นทุกข์ ต้องการจะแก้ไขความทุกข์นั้น และการนำไปสู่การปฏิบัติที่อาจารย์จะเลือก **กระทำด้วยความเป็นอิสระ และวิธีการปฏิบัติเพื่อการแก้ไขตนเอง** อาจารย์พยาบาลมีความเห็น เดียวกันว่าจะต้องฝึกสติด้วยการภาวนา แนวทางปฏิบัตินี้จะทำควบคู่กันกับการศึกษาความรู้ ตามวิธีการของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย เรียกว่า เป็นการบูรณาการความรู้ตลอดการปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเองและการจัดการกับพฤติกรรมตนเองอย่างมีสติ

2. การตั้งหลักและทัศนคติ ;การเข้าถึงและการนำไปใช้;การปฏิบัติและการพัฒนา

ผู้วิจัยเรียนรู้จากการปฏิบัติของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยว่า ความรู้ที่เกิดขึ้นในขั้นของการปฏิบัติและการพัฒนา สามารถที่จะกลับมาทำความเข้าใจเพื่อการมีปฏิสัมพันธ์ในทางบวก กับผู้อื่นในสถานการณ์อื่นหรือปรากฏการณ์ครั้งต่อไปได้อย่างเป็นเกลียววงจร (spiral circle) เพื่อการพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเองใหม่และการจัดการกับพฤติกรรมที่เหมาะสมในครั้งต่อไปได้ ไม่มีที่สิ้นสุด

3. ผลของการปฏิบัติ

การฝึกสติด้วยการภาวนา ให้มีความก้าวหน้า รู้ทันความคิด สามารถจัดการพฤติกรรมของตนเองได้อย่างมีอิสระ ผลของการปฏิบัติจะเกิดขึ้นโดยธรรมชาติโดยไม่ต้องกำหนดความคาดหวังหรือเป้าหมาย การบ่มเพาะอินทรีย์เมื่อถึงเวลาปัญญาที่จะนำพาสู่ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ย่อมปรากฏต่ออาจารย์พยาบาลผู้ปฏิบัติ

บทที่ 8

บทสรุป

การวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล
สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข มีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ

1. เพื่อศึกษาผลการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล
สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข
2. เพื่อศึกษาการวางแผนการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์
พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขไปใช้
3. เพื่อศึกษาผลการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ พยาบาล
สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขไปปฏิบัติ
4. เพื่อศึกษาผลการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์
พยาบาล สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

สรุปผลการวิจัย

การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบัน
พระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขสรุปได้ดังนี้

1. ผลการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล
สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขมี 4 องค์ประกอบ คือ 1) การตั้งหลักและ
ทัศนคติ 2) การเข้าถึงและการนำไปใช้ 3) การปฏิบัติและการพัฒนา 4) ผลของการปฏิบัติ

1.1 การตั้งหลักและทัศนคติ ประกอบด้วย 1) การเปิดใจเรียนรู้ความจริง (Truth)
ด้วยการห้อยแขวนความคิดตัดสิน คาดเดาสิ่งที่ยังไม่ปรากฏไว้ล่วงหน้าด้วยการคิดเองหรือการใช้
ความรู้จากเอกสารตำราแต่เป็นการเรียนรู้จากความว่าง ตามแนวคิดมนุษยนิยม (humanism)
และอัตถิภาวนิยม (existentialism) 2) การสร้างการตระหนักรู้ด้วยการฝึกฝนตนเองผ่านการ
ภาวนาวิธีต่างๆ เพื่อบ่มเพาะตนเองให้มีความเจริญงอกงามทางปัญญา เพื่อให้เข้าใจและอธิบาย
ความเป็นมนุษย์ความสลับซับซ้อนในความเกี่ยวข้องของชีวิตมนุษย์ออกมาให้ชัดเจนและเป็น
รูปธรรม การให้คุณค่า การเคารพ การบ่มเพาะฝึกฝนตนเองให้มีการงอกงามทางปัญญา 3) นำมา
ฝึกปฏิบัติด้วยการบูรณาการความรู้และ 4) การจัดการกับพฤติกรรมตนเองอย่างมีสติ สิ่งเหล่านี้จะ

ให้เข้าใจถึงภาวะสุขภาพของบุคคล ครอบครัวและชุมชนได้ มีทัศนคติ (attitude) ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง

1.2 การเข้าถึงและการนำไปใช้เป็นการใช้การนำสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตนเองที่เกิดจากการฝึกฝน จนเกิดความคิดที่ถูกต้อง ดีงาม มีคุณธรรมจริยธรรมที่ สู่การมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในองค์กรและการบริหารจัดการองค์กรของผู้นำ

1.3 การปฏิบัติและพัฒนากิจการปฏิบัติและการพัฒนา ขั้นตอนนี้ อาจารย์พยาบาลใช้ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของตนเองในประสบการณ์ทางวิชาชีพการพยาบาลหรือเรียกว่า สอนปรกฏการณ์ได้แก่การสอนนักศึกษาพยาบาลทั้งภาคทฤษฎี ทดลองและปฏิบัติทางการพยาบาล การปฏิบัติตามหน้าที่และความรับผิดชอบในองค์กร

1.4 ความคาดหวังและเป้าหมาย คือ การมีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล คือ การพัฒนาอัตลักษณ์นักศึกษาพยาบาล ให้นักศึกษาพยาบาลรักที่จะพัฒนาศักยภาพตนเองให้มีการบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ต่อไปและสังคมอย่างแท้จริง (passion) นอกจากนี้อาจารย์พยาบาลยังสามารถนำภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ไปใช้เพื่อช่วยสนับสนุนช่วยเหลือผู้อื่น

2. ผลการวางแผนการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปปฏิบัติ

ในขั้นตอนของการวางแผน ผู้วิจัยได้มีการวางแผนการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลไปปฏิบัติ พบว่า คำถาม (power question) เกี่ยวกับการสะท้อนคิด และการตระหนักรู้ในตนเอง (self-awareness) เป็นอธิบายถึงสิ่งภายนอกนอกตัว อันเกิดจากความรู้ทางวิชาการ การสะท้อนจากกลุ่มอาจารย์ผู้ร่วมวิจัย จึงได้มีการสร้างแบบบันทึกวางแผนการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขไปปฏิบัติ เป็นคู่มือขึ้นมาหนึ่งฉบับ ในขั้นตอนของการเตรียมตัว การปฏิบัติ การสังเกต การสะท้อน และการวางแผนใหม่ เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมต่อการนำไปใคร่ครวญและประยุกต์ใช้สำหรับอาจารย์พยาบาล โดยผู้วิจัยได้ร่างขึ้นและอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยช่วยกันปรับแก้ไขให้มีความเหมาะสมสำหรับการนำไปใช้เป็นแนวทาง (อ้างในส่วนท้ายของบทที่ 4)

ผลการวางแผนที่ได้รับในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เห็นถึงประสบการณ์การฝึกสติของอาจารย์ที่เป็นปัจเจกบุคคล การให้ความร่วมมือ สะท้อนมุมมอง/วิธีการที่ครบถ้วนด้วยการสะท้อนคิด ให้ความสำคัญกับบริบทที่เกิดขึ้นบนความสัมพันธ์ที่อยู่บนฐานของความจริงใจอย่างน่าประทับใจ

3. ผลการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขไปปฏิบัติ ผลการวิจัย เป็นดังนี้

จากการประเมินตนเองของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย ผลของการปฏิบัติอาจารย์พยาบาลมีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลใน 3 องค์ประกอบ คือ 1) ความเข้าใจในมนุษย์ 2) การเข้าถึงหัวใจความเป็นมนุษย์ 3) การพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเองด้วยการภาวนา ให้มีความเข้าใจและเข้าถึงหัวใจความเป็นมนุษย์เพื่อการพัฒนาอัตลักษณ์นักศึกษาพยาบาลและการสนับสนุนช่วยเหลือผู้อื่น

4. ผลการศึกษาการพัฒนาการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์ พยาบาล สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

4.1 ผลการพัฒนาการประเมิน มีดังนี้ 1) ความศรัทธาจะไม่เกิดขึ้นก่อนมีเหตุ เพราะมีเหตุจึงเกิดศรัทธา 2) การพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเองและการจัดการกับพฤติกรรม จะเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว เพราะความต้องการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นกับตนเองได้แก่ ปัญหาในบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบและครอบครัว ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นนี้มีผลกระทบต่อจิตใจ และส่งผลต่อบุคคลรอบข้าง 3) แนวคิดมนุษยนิยม เป็นเรื่องเดียวกันกับความศรัทธา ในแง่ของการเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพที่จะเรียนรู้ ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ตนเองด้วยการบูรณาการความรู้จากมิติภายใน (soft science) และภายนอก (hard science) ได้อย่างอิสระ และสะสมความเจริญงอกงามของปัญญาภายในเป็นต้นทุนเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาตนเองและการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม 4) การเปิดใจเรียนรู้ความจริงโดยปราศจากอคติ เป็นการทลายความคิดเดิมที่ปิดกั้นไม่ให้ก้าวข้ามความกลัวเพื่อค้นหาความเป็นมนุษย์ที่อยู่ในภายในใจของตนให้มากขึ้นด้วยการเรียนรู้ความเป็นมนุษย์ในผู้อื่น และธรรมชาติที่อยู่รอบตัว

4.2 การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล
สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขมี 4 องค์ประกอบ คือ 1) การตั้งหลักและทัศนคติ 2) การเข้าถึงและการนำไปใช้ 3) การปฏิบัติและการพัฒนา 4) ผลของการปฏิบัติ

4.2.1 การตั้งหลักและทัศนคติ ผลของการตั้งหลักเกิดจากการประสบกับปัญหาและความต้องการแก้ไข โดยปัญหาเกิดจากการปฏิบัติงานในองค์กรซึ่งมีความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน การปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย และปัญหาครอบครัวการประสบกับปัญหาและการพยายามแก้ไขสาเหตุที่มาจากปัจจัยภายนอกแต่สภาพปัญหายังคงสร้างความทุกข์ซ้ำ อาจารย์จึงเปิดใจเรียนรู้ความจริงเกี่ยวกับการไม่สามารถเปลี่ยนแปลงผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมได้นอกจากการเปลี่ยนแปลงตนเอง ขึ้นอยู่กับ คุณลักษณะของอาจารย์ ความศรัทธา การฝึกสติด้วยการภาวนาวิ
การต่างๆ การบูรณาการความรู้ไปใช้ ผลของการปฏิบัติซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของอาจารย์สามารถ

สะท้อนความเข้าใจ ความเป็นมนุษย์ ความสลับซับซ้อนในความเกี่ยวข้องของชีวิตมนุษย์ออกมาให้ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ให้คุณค่าและเคารพความเป็นมนุษย์ ซึ่งแสดงถึงการบ่มเพาะฝึกฝนตนเองให้มีการลงมือทางปัญญา

4.2.2 การเข้าถึงและการนำไปใช้การนำไปใช้กับเพื่อนร่วมงานและการปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายในองค์กร ครอบคลุมสภาวะของการปฏิบัติจะมีการพัฒนาคือ รู้เท่าทันความคิด มีความรู้สึกตัว เป็นผลจากการไตร่ตรองจากความรู้ที่มีสะสมในตนออกมาเป็นการกระทำด้านการแสดงพฤติกรรมและการควบคุมอารมณ์ การเข้าถึงและการนำไปใช้ไม่ได้แยกออกจากการปฏิบัติและพัฒนาเพียงแต่อาจารย์เริ่มต้นจากการนำไปใช้ในการปฏิบัติงานในองค์กรยังไม่ไปสู่สนามปรากฏการณ์ทางการพยาบาล

4.2.3 การปฏิบัติและการพัฒนาเป็นการนำสู่แบบทดสอบการปฏิบัติที่มีความซับซ้อนของสนามสอบการฝึกปฏิบัติตนเองด้วยการฝึกสติ พัฒนาการตระหนักรู้เนื่องจากเป็นการนำสู่ปรากฏการณ์ทางวิชาชีพการพยาบาลที่มีความเชื่อมโยงกับความเจ็บป่วย ความต้องการของผู้รับบริการ วัฒนธรรมชุมชน และสิ่งแวดล้อมอื่นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มคน เครือข่ายระบบสุขภาพ ผลของการปฏิบัติและพัฒนา อาจารย์สามารถนำตนเองให้มีสติ ควบคุมพฤติกรรมทางลบที่จะเป็นผลกระทบต่อนตนเอง นักศึกษา ผู้รับบริการสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องได้แต่มีความแตกต่างจากการปฏิบัติในช่วงของการเข้าถึงและการนำไปใช้คือการควบคุมพฤติกรรมตนเองต่อเพื่อนร่วมงานและการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายกระทำได้มากกว่าการอยู่ในสนามปรากฏการณ์ทางวิชาชีพการพยาบาล

4.2.4 ผลของการปฏิบัติ ประเมินโดยเพื่อนร่วมงาน ผู้บริหาร/หัวหน้างาน/ผู้มอบหมายงาน นักศึกษาพยาบาล และอาจารย์ประเมินตนเอง พบว่า อาจารย์พยาบาลมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดีขึ้น สอนและพัฒนาให้นักศึกษาให้ตระหนักถึงการบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ มีปฏิสัมพันธ์ทางบวกและให้ความช่วยเหลือผู้อื่น

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัยการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข เป็น 5 ประเด็น คือ 1) แนวคิดพื้นฐานของรูปแบบฯ 2) หลักการของรูปแบบฯ 3) การดำเนินการพัฒนารูปแบบฯ 4) การประเมินผลรูปแบบฯ และ 5) ปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จของการพัฒนารูปแบบรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

1. แนวคิดพื้นฐานของรูปแบบฯ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ได้รับความสนใจจากองค์กรบริหารธุรกิจต่างประเทศเนื่องจากแนวโน้มของความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุทำให้ขาดความสมดุลของการเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ จึงเป็นประเด็นที่องค์กรธุรกิจทั่วโลกให้ความสำคัญในการแบ่งปันประโยชน์ทางธุรกิจแก่สังคมให้เป็นเรื่องเดียวกัน (homo oeconomicus) (Fritz, S., & Sorgell, P., 2017, p.12) และเชื่อว่า ผู้นำด้านธุรกิจที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ (humanistic leadership in business) จะเป็นผู้สามารถบริหารจัดการเพื่อให้องค์กรบรรลุวิสัยทัศน์และพันธกิจได้ การศึกษาของ ฟริทซ์และซอร์เจลล์ พบว่าองค์ประกอบของรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์มี 4 องค์ประกอบ คือ 1) การตั้งหลักและทัศนคติ 2) การเข้าถึงและการนำไปใช้ 3) การปฏิบัติและพัฒนา 4) ความคาดหวังและเป้าหมาย (Fritz, S., & Sorgell, P., 2017, p.67)

ในสหรัฐอเมริกาได้มีการนำแนวคิดมนุษยนิยมกลับมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้สอนและเทคนิคการสอนเพื่อคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ของผู้เรียนภายใต้แนวคิดจะไม่มีเด็กคนใดถูกทิ้งไว้ข้างหลัง (No Child Left Behind: NCLB) และมีความเชื่อเช่นเดียวกันว่า ผู้สอนเป็นบุคคลแรกที่ต้องพัฒนาตนเองไปสู่การเรียนการสอนด้วยใส่ใจผู้เรียนอย่างเท่าเทียม (Laura, Z-S., 2010, pp.33-34)

สำหรับด้านการศึกษาพยาบาล ทฤษฎีการพยาบาลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ (Humanistic Nursing Theory) ประกอบด้วย 1) มนุษยนิยม (Humanism) แนวคิดความรักในเพื่อนมนุษย์ ความเชื่อว่าบุคคลมีศักยภาพในการเข้าใจตนเองและผู้อื่นจากการมีประสบการณ์ร่วมกัน 2) อุดมคติภาวะนิยม (Existentialism) ปรัชญาที่ว่าด้วยเสรีภาพของมนุษย์และอิสระในการเรียนรู้และการตัดสินใจเลือก 3) ปรัชญาการณวิทยา (Phenomenology) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อมซึ่งในทางการพยาบาลประกอบด้วย บุคคล ภาวะสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และการพยาบาล ทฤษฎีพื้นฐานทั้งสามนี้จะทำให้พยาบาลเรียนรู้ความเป็นมนุษย์ในที่เกิดจากการเยียวยาเพื่อนมนุษย์สอดคล้องกับงานเขียนของศาสตราจารย์นพ.ประเวศ วะสี กล่าวไว้ว่า ธรรมชาติของมนุษย์ยามเจ็บป่วย มีความทุกข์ทรมานหัวใจจะเปิดเมื่อได้รับการเยียวยาด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ เพราะได้รับสัมผัสทางใจอย่างลึกซึ้ง พยาบาลที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ที่ดี มีความสามารถจึงประกอบด้วย 1) การมีหัวใจที่เมตตา กรุณา 2) การมีสมองที่เรียนรู้ได้ และ 3) การมีมือไวลงมือปฏิบัติ (ประเวศ วะสี, 2552, น. 10-12) จากข้อความนี้สนับสนุนว่าพยาบาลสามารถพัฒนาตนเองให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์ด้วยการปฏิบัติผ่านประสบการณ์วิชาชีพการพยาบาล และการจะนำพาพยาบาลซึ่งเป็นบุคลากรสาธารณสุขที่มีจำนวนมากที่สุดให้

มีหัวใจความเป็นมนุษย์เพื่อนำใจไปเยียวยาผู้รับบริการสุขภาพนั้น ฝ่ายจัดการศึกษาพยาบาล จึงต้องผลิตพยาบาลที่มีคุณภาพทั้งความรู้และการปฏิบัติ

สถาบันพระบรมราชชนก เป็นสถาบันต้นสังกัดของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ทุกแห่งทั่วประเทศ มีหน้าที่ผลิตพยาบาลจำนวนมากที่สุดในประเทศ ได้กำหนดอัตลักษณ์บัณฑิต พยาบาล “การบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์” ประกอบด้วย 1) จิตบริการ 2) การคิดเชิง วิเคราะห์ และ 3) การมีส่วนร่วมของผู้รับบริการ (สถาบันพระบรมราชชนก, 2559) โดยกระบวนการ สอนนอกจากการมีหลักสูตรแล้วจำเป็นต้องมีอาจารย์พยาบาลที่เป็นต้นแบบที่ดี หมายถึง อาจารย์ควร จะเป็นพัฒนาตนเองให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์ที่ยิ่งขึ้นจากเดิม ปกติพฤติกรรมของมนุษย์ เปลี่ยนแปลงยาก เพราะอยู่ในโครงสร้างทางสังคมและระบบทุนนิยม (ประเวศ วะสี, 2552, น. 11; เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2553, น. 13-14) การระลึกถึง มีสติกำกับพฤติกรรมจึงเป็นเครื่องมือที่มี ความสำคัญไม่ให้อาจารย์พยาบาลไหลตามกระแสอำนาจของความต้องการทางวัตถุ หรือทำให้ เกิดลดทอนการมีปฏิสัมพันธ์ทางบวกกับผู้อื่น นอกจากนี้การศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่ เกี่ยวข้องพบว่า การสนับสนุนให้เกิดการแก้ไขปัญหาด้วยการพัฒนาตนเอง มีความสัมพันธ์กับ ปัจจัยที่เป็นพื้นฐานและเงื่อนไขที่แวดล้อม ได้แก่ สถาบันและบุคคลที่มีส่วนทำให้เรียนรู้และเกิดการ เปลี่ยนแปลงในตน (วิจารณ์ พานิช, 2558)

ผู้วิจัยนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ที่ได้โดยแสดงเป็นแผนภาพและ ข้อความอธิบายประกอบ ไปพบผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน โดยผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับ องค์ประกอบและรูปแบบของภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล จากนั้นในช่วง ทำของการให้สัมภาษณ์เป็นการให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาว่ารูปแบบที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากการ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้เตรียมไว้ ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้ออธิบายว่าการฝึกสติด้วย การภาวนา เป็นการรับรู้มิติภายในที่ละเอียดอ่อนผ่านการปฏิบัติหลายวิธีที่ทำให้กายและใจอยู่ ด้วยกันได้ โดยไม่นิยามตามการภาวนาในรูปแบบทางศาสนา แต่ละวิธีสามารถไปถึงจุดหมาย เดียวกันคือความมั่นคง เข้าใจและเข้าถึงความเป็นมนุษย์ ที่จะรู้ชัดได้ระหว่างมนุษย์ปฏิบัติกับเพื่อน มนุษย์ (ประมวล เพ็งจันทร์, 2562)

การเป็นอิสระคือการไม่มีพันธะ เป็นการอิสระที่สามารถเป็นผู้สังเกตการณ์ได้ ปัจจุบันได้จากการค้นคว้า การอ่าน ยังมีความจริงข้างนอกที่ยังไม่รู้ ซึ่งการรับรู้ความจริงนั้นด้วย การเร่ร่อนนั้น เป็นการปลดพันธะทางกาย เพราะเราจะรู้ว่ากายจะอยู่ได้อีกไม่นาน การเร่ร่อน จะ ยังคงประโยชน์ต่อผู้อื่นอีกแบบหนึ่ง ในสภาวะที่กายพอทำได้ เมื่อใดก็ตามที่เจอความจริงและช่วย ทำให้คนอื่นเจอความจริงด้วย ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์มหาศาล (วิเชียร ไชยบัง, 2561)

ความศรัทธา คือ ความไม่มีวันเสื่อมสลาย เป็นความมุ่งมั่นในสิ่งที่ทำอย่างมั่นคง หากไม่มีความศรัทธาจะทำให้ล้มเลิกต่อการปฏิบัติได้ ความศรัทธายังหมายถึง ความมั่นคงต่อการทำความดี ความศรัทธาในวิชาชีพ การได้ช่วยเหลือผู้อื่น (เพ็ญลักษณ์ ขำเลิศ, 2561)

2. หลักการของรูปแบบฯ

รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล ได้ปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมให้ครอบคลุมกับแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน จากนั้นผู้วิจัยได้นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาตรวจสอบอีกครั้งโดยการสนทนถึงความเหมาะสมของรูปแบบและการนำไปใช้ โดยสรุปจากการอภิปราย ให้ข้อมูลของผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน เป็นสิ่งเดียวกันกับรูปแบบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามลำดับขั้นตอน ที่สมควรนำไปใช้ได้ มี 4 องค์ประกอบ คือ 1) การตั้งหลักและทัศนคติ 2) การเข้าถึงและการนำไปใช้ 3) การปฏิบัติและพัฒนา 4) ความคาดหวังและเป้าหมาย โดยมีการขยายกรอบแนวคิดที่มาขององค์ประกอบที่ 1 การตั้งหลักและทัศนคติ ส่วนของการพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเอง ของอาจารย์พยาบาล โดยนำความศรัทธา การศึกษาความรู้ การปฏิบัติด้วยการภาวนาในรูปแบบต่าง ๆ และแนวคิดความมีเสรีภาพของมนุษย์ในการศึกษาและพัฒนาตนเอง ซึ่งเป็นฐานของแนวคิดมนุษยนิยม

3. การดำเนินการพัฒนารูปแบบฯ

ผู้วิจัยนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ฯ ไปใช้กับอาจารย์พยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครสุพรรณบุรี อุตดิตถ์ สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ด้วยรูปแบบการสะท้อนคิดผ่านกระบวนการสุนทรียสนทนา โดยผู้วิจัยมีบทบาทเป็นกระบวนการผลการวิจัย เป็นดังนี้ 1) การตั้งหลักและทัศนคติมีผลต่อการพัฒนาการตระหนักรู้และจัดการกับพฤติกรรมอย่างมีสติ 2) การจัดการกับพฤติกรรมอย่างมีสติทำให้มีปฏิสัมพันธ์ทางบวกกับผู้อื่น 3) ผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาสติและพฤติกรรมทางบวกที่ต่อเนื่องจะส่งผลซึ่งกันและกันทั้งการปฏิบัติวิชาชีพและการพัฒนา 4) รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ทำให้อาจารย์พยาบาลมีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ยิ่งขึ้นเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาอัตลักษณ์นักศึกษาพยาบาลและการสนับสนุนช่วยเหลือผู้อื่นอภิปรายดังนี้

การตั้งหลักและทัศนคติมีผลต่อการพัฒนาการตระหนักรู้และจัดการกับพฤติกรรมอย่างมีสติอาจารย์พยาบาลเชื่อว่าความเป็นตัวตนของมนุษย์มีพื้นฐานเดิมแต่กำเนิด ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า จิตเดิมแท้ได้แก่ความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ความรู้สึกยินดีที่เห็นผู้อื่นมีสุข โดยอาจารย์ส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีความสัมพันธ์กับการเลี้ยงดู และบางคนเห็นว่าและมีความสัมพันธ์กับการอบรมเลี้ยงดู วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม ความรู้สึกที่เป็นจิตเดิมแท้ ไม่ได้เกิดขึ้นตลอดเวลาบางวันภาวะอารมณ์จะแปรปรวนไปตามสิ่งกระทบที่เช่น ปัญหาจากการทำงานและ

ครอบครวั จะปิดกั้นการตระหนักรู้ สติไม่เท่าทันกับความคิดที่จรเข้ามา ทำให้พฤติกรรมทางลบมีมากกว่าทางบวกเอ็กฮาร์ท โทเล (2557, น. 43) อธิบายสภาวะของจิตเดิมแท้ว่าเป็น ชีวิตที่เป็น ปัจจุบันเสมอ มีการเกิดและดับที่รวดเร็วมากที่ไม่สามารถนับครั้งได้ในหนึ่งวินาที อยู่ลึกลงไป เป็นแก่นที่มองไม่เห็นและไม่สามารถถูกทำลาย สำหรับในความหมายของทุกศาสนาคือความเป็นนิรันดร์ ที่ไม่ต้องอาศัยความเข้าใจแต่สัมผัสได้ด้วยความรู้สึกที่ต้องฝึกฝนสติ พัฒนาการตระหนักรู้จนรู้สึกตัวทั่วพร้อม (whole awakening to whole learner) สร้างพื้นที่การเรียนรู้ใหม่ในสมอง การเยียวยา และการเปลี่ยนแปลงตนเอง (วิจารณ์ พานิช, 2558, น. 98)

การเปิดใจยอมรับความจริง ที่เกิดขึ้นกับตนเองเป็นประตูที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการตระหนักรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตนเอง หากไม่เปิดใจยอมรับถึงความจริงนั้นได้ยากการเปิดใจยอมรับความจริงของอาจารย์พยาบาลมักเป็นผลที่ตามมาจากการเห็นความทุกข์สัมผัสกับความทุกข์นั้นที่ใจและหาวิธีการคลายจากความทุกข์สอดคล้องกับงานเขียนของประเวศ วะสี (2552, น. 11) กล่าวว่า “ธรรมชาติของมนุษย์เมื่อมีความทุกข์หัวใจจะเปิด” ด้วยการแก้ไขที่ปัจจัยภายนอกในเบื้องต้น พบว่า ปัญหานั้นยังคงเกิดซ้ำซ้อนจึงเปลี่ยนมาแก้ไขภายในคือ การเปิดใจของอาจารย์คือการเปิดใจฟัง เริ่มต้นจากการฟังเสียงของคนในครอบครัวยังฟังการบรรยายธรรม ฟังกัลยาณมิตรและเพื่อนร่วมงาน เพื่อเป็นการสะท้อนในสิ่งที่ตนเองคิด ฟังเพื่อแก้ไขความผิด ร่วมตัดสินใจด้วยกันอย่างใช้สติปัญญาและมีการธนาภาพเป็นหลักเพื่อยืนยันตนเองในการเปลี่ยนความคิดเพื่อการเปลี่ยนแปลงเข้าหาสิ่งใหม่ด้วยความพร้อม (Mello, D., A., 2016 อ้างใน ภทธีณี เจริญจินดา (ผู้แปล), 2559, น. 29) ที่จะใคร่ครวญจากการฟังและการศึกษาดูการอ่าน การคิดพิจารณาในการเห็นความจริงที่ไม่แน่นอนและเป็นสิ่งที่ไม่สามารถควบคุมได้ ปัญหาจากการงานและครอบครัว การพิจารณาความตายของคนรอบข้างและประสบการณ์วิชาชีพการพยาบาล เพื่อการปลุกจิตใต้สำนึกให้มีการตื่นรู้ที่เกิดขึ้นจากภายใน

การเปิดใจ รับฟังและใคร่ครวญทำให้อาจารย์เกิดความตระหนักว่า “เราไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งใดได้นอกจากเปลี่ยนแปลงตนเอง” ความศรัทธาในศักยภาพของความเป็นมนุษย์จึงจุดประกายเหมือนแสงหนึ่งห้อยที่อยู่ในท่ามกลางความมืด แม้จะไม่เจิดจ้าแต่เป็นแสงแห่งการเริ่มต้นไปสู่ความศรัทธาต่อวิธีการที่แสวงหาการคลายจากความทุกข์ด้วยการเปลี่ยนแปลงภายในดังองค์ทะไลลามะกล่าวไว้ว่า “เพื่อให้ชีวิตมีความหมายและความสุขเราควรใช้คุณสมบัติพิเศษของมนุษย์ทั้งสติปัญญาและศักยภาพส่วนศรัทธาเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากหลัง” (องค์ทะไลลามะ อ้างใน เพ็ญญา หงส์ทอง (ผู้แปล), 2558, น. 146-147)

วิธีการที่เหมาะสมที่สุดคือ การหยุดความคิดให้ช้าลงด้วยการฝึกสติ พัฒนาการตระหนักรู้ เรียกว่า การภาวนาซึ่งมีด้วยกันหลายวิธี ฐานถ้อยคำ ฐานรูปภาพ ฐานผัสสะ ที่อาจารย์เลือกใช้ เมื่อปฏิบัติอย่างต่อเนื่องวิธีการที่ใช้มักจะผสมผสาน บุรณาการความรู้ที่ได้จากการสะสมมาใช้กับเหตุการณ์ ณ เวลานั้นวิธีการที่ใช้ อาจไม่ใช่วิธีการใดวิธีการหนึ่ง ก็เป็นไปได้ ภาวนาไม่มีรูปแบบคือความหมายเดียวกัน (อาร์เธอร์ ซายองค์, 2556)

การภาวนาของอาจารย์เป็นการทำโดยเป็นอิสระ มีความพอใจโดยไม่ได้อึดอัดถูกข่มใจให้ปฏิบัติ ถ้ารู้สึกข่มใจจะไม่ใช้ธรรมชาติของการภาวนาและไม่ใช้เสรีภาพของมนุษย์ในการเลือกและตัดสินใจ เพื่อการเดินบนเส้นทางปฏิบัติอย่างมั่นคงด้วยอิสรภาพ อันเป็นหลักการเดียวกันกับแนวคิดมนุษยนิยม (humanism) (ดิซันท์ฮันน์, 2548)

การจัดการกับพฤติกรรมอย่างมีสติทำให้มีปฏิสัมพันธ์ทางบวกกับผู้อื่นเป็นการนำสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตนเองคือความคิดที่เหมาะสม ดึงมา ใช้ในการปฏิบัติกับเพื่อนร่วมงาน การปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายในองค์กร ครอบครัว และผู้อื่น โดยผลการปฏิบัติของอาจารย์มีตั้งแต่ระดับของการฝึกใจให้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงานที่มีความขัดแย้งกันในระยะแรก เช่น เมื่อเดินสวนทางกันปกติแล้วจะไม่ทักทาย ไม่สบตาแต่เมื่อมาฝึกะลึกรู้ตัว ต้องก้าวข้ามตัวตนจะเริ่มตั้งแต่แผ่เมตตา มองหน้า สบตาและทักทาย เมื่อฝึกบ่อยครั้ง อาจารย์จะปรับได้โดยไม่ได้อึดอัด กัดดัน หรือบังคับให้ปฏิบัติ แม้ในความคิดยังมีความคิดที่เป็นคติ มีความไม่พอใจ โกรธ แต่อาจารย์รับรู้ว่าจะระดับความรุนแรงที่แสดงออกทางพฤติกรรมลดลงตามระดับความไวของการเท่าทันความรู้สึกและอารมณ์ สภาวะที่เกิดขึ้นเป็นความคิดปฏิทรรศน์ (paradox) หรือการย้อนแย้งที่ดำเนินไปสู่ความสมบูรณ์ได้มากขึ้นในเวลาต่อมาเพราะเป็นการค่อยๆ รวบรวมข้อที่ตรงกันข้ามของใจเข้ามาเป็นหนึ่งเดียวกันได้ (ปาร์กเกอร์ เจ. ปาล์มเมอร์ อ้างใน เพ็ญญา หงส์ทอง และณัฐพัชร์ วิทยุ (ผู้แปล), 2556, น. 130)

1. ผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาสติและพฤติกรรมทางบวกที่ต่อเนื่องจะส่งผลซึ่งกันและกันทั้งการปฏิบัติวิชาชีพและการพัฒนาทั้งสองสิ่งเกิดขึ้นพร้อมกัน ระหว่างการนำไปปฏิบัติและการพัฒนา สิ่งที่เกิดขึ้นในบริบทของเหตุการณ์จะทำให้อาจารย์ได้นำสิ่งที่ได้ฝึกฝนตนเองไว้นำออกมาใช้ในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ผลการปฏิบัติของอาจารย์จะมีความเห็นต่อเหตุการณ์ได้ตามความเป็นจริงมากขึ้น ได้แก่ อาจารย์สอนนักศึกษาให้เห็นความเป็นมนุษย์ในผู้ป่วยที่รับบริการหรือผู้ที่มีสุขภาพดีที่อยู่ในชุมชนตามความเป็นจริง นำพานักศึกษาเข้าถึงผู้ป่วย วัฒนธรรม สังคม และมิติความต้องการทางจิตวิญญาณได้ด้วยด้วยความเข้าใจอย่างแท้จริงเพราะว่าอาจารย์ได้ฝึกจากการมองเห็นปัญหาและความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับตนเองเป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับความจริง

การสะท้อนคิดในตนเองและไตร่ตรองลึกซึ้งตามธรรมชาติของการมีอยู่ (being) เป็นปฏิบัติการจินตนาการทางวัฒนธรรมเกิดการเรียนรู้ซ้ำ แต่ความรู้ “ใหม่” ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายในตน (วิจารณ์ พานิช, 2558, น. 93) ดังผลการประเมินตนเองเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย พบว่า มี 3 องค์ประกอบที่สอดคล้องกับค่านิยมในการวิจัยครั้งนี้ คือ 1) ความเข้าใจในมนุษย์ 2) การเข้าถึงหัวใจความเป็นมนุษย์ 3) การพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเองด้วยการภาวนาให้มีความเข้าใจและเข้าถึงหัวใจความเป็นมนุษย์เพื่อการพัฒนาอัตลักษณ์นักศึกษาพยาบาลและการสนับสนุนช่วยเหลือผู้อื่น

ความเข้าใจในมนุษย์ ประกอบด้วยความเข้าใจในระดับความคิด ซึ่งเป็นผลของระบบประสาทและสมองเช่น และความเข้าใจในระดับของญาณทัศนะ (intuitive knowing) ที่เกิดจากการภาวนา บุคคลที่มีความเข้าใจในมนุษย์ในระดับของความคิด ย่อมเข้าใจหัวใจความเป็นมนุษย์ในระดับของความคิดเช่นกัน ความเข้าใจในระดับความคิดนี้สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ ด้วยการเป็น “ผู้เห็น” เมื่อเริ่มต้นการฝึกฝนตนเอง หากปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เป็นประจำ สม่ำเสมอ ความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติทำให้บุคคลมีทักษะที่จะใช้ศักยภาพดึงความคิดให้เป็นการตระหนักรู้ขึ้นมาในภายหลังได้ (อรรถพร อธิยากมลชัย, 2556, น. 126) เป็นการภาวนาวิธีหนึ่งนำไปสู่การ “เป็น” ผู้ที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ได้ อาจารย์พยาบาลก็เช่นเดียวกัน

ส่วนความเข้าใจความเป็นมนุษย์ในระดับของญาณทัศนะที่เป็นผลจากการภาวนาที่พัฒนามากขึ้นจากระดับความคิด จนกระทั่งสู่การพิจารณาเห็นเหตุและผลของการสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญาที่เข้าไปรู้โดยไม่ผ่านความคิดได้ (สมสิทธิ์ อัสตริณี, 2556, น. 66-75) จะเกิดความรู้ความเข้าใจในความเป็นมนุษย์ ที่มีความเชื่อมโยงอยู่กับ หัวใจความเป็นมนุษย์และการพัฒนาตนเองอย่างเป็นองค์รวม (holistic knowing) เพื่อการ “เป็น” (being) ผู้ที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ (ดิชนัทธันท์ อ่างโน พระประชา ปสนุณธมฺโม, 2548, น. 48-53)

ความเข้าใจในระดับความคิดหรือญาณทัศนะ ต่างนำพาผู้ปฏิบัติไปสู่การเป็นผู้มีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ได้ ด้วยการเปลี่ยนแปลงวิธีการคิดที่เป็นแง่ลบให้เป็นการคิดตามความเป็นจริงด้วยสมองหรือใจ ให้มีพฤติกรรมทางบวกหรือเหมาะสมต่อผู้อื่น ความสุขและความสงบนี้จะเกิดขึ้นและพัฒนาเป็นความเมตตาที่เพิ่มพูนขึ้นไปพร้อมๆ กับความเป็นมนุษย์ (ริคแฮนสัน และริชาร์ดเมนดิอิส, 2561)

ตลอดการดำเนินการนำรูปแบบไปใช้ในการฝึกปฏิบัติตนเองให้มีสติด้วยการภาวนา อุปสรรคหรือสิ่งที่ทำให้เน้นเข้าต่อการปฏิบัติเกิดขึ้นได้ทุกเวลาที่ขาดการระลึกรู้ อุปสรรคที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกที่มากกระทบและทำให้อาจารย์ขาดการปฏิบัติที่ต่อเนื่อง คือภาระหน้าที่ความรับผิดชอบที่เพิ่มมากขึ้นในแต่ละวันทำให้จิตไปคิดเรื่องงาน เรื่องของภารกิจที่ต้องปฏิบัติไม่ได้กลับมาทบทวนไตร่ตรองความคิด ทำให้ความคิวนตรอบมาอยู่ที่การปฏิบัติแบบเดิม คือ ควบคุมอารมณ์ได้ช้าลง มีผลกระทบต่อนตนเองและผู้อื่น ซึ่งเอ็กซ์ฮาร์ท โทลเลได้อธิบายไว้ในเรื่องพลังแห่งจิตปัจจุบันทางสู่การตื่นรู้และเยียวยา (the power of now) ไว้ว่าพฤติกรรมอันเป็นผลจากภาวะของขาดสติ เป็นเหตุความขัดแย้งของความสัมพันธ์ ในระดับจุลภาคจนถึงมหัพภาค (เอ็กซ์ฮาร์ท โทลเล อ้างใน พรพนี ชูจิรวงศ์ (ผู้แปล), 2557, น. 37) และปัจจัยภายในคือขาดความมุ่งมั่นในการปฏิบัติ เรียกว่าความศรัทธาไม่แข็งแรงมากพอที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง มีความพอใจแต่ขาดความพยายามที่ต่อเนื่องทำให้ได้ผลช้า ความมีอัตตา ยึดมั่นในตนเอง และความกลัว

ปกติพฤติกรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงยากเนื่องจากมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคม เงินตรา และอำนาจ ที่ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ แต่มนุษย์รับรู้การสัมผัสทางใจอย่างลึกได้ โดยเฉพาะการได้รับการเยียวยาด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ เป็นความรู้สึกพิเศษที่ยังไม่สามารถบรรจุลงไปในโปรแกรมสมองกลอัจฉริยะ (Artificial Intelligence) ได้ พฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกต่อมนุษย์ด้วยกันเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างคานาติจึงไม่ใช่เรื่องล้าหลัง สัมผัสทางใจอย่างลึกนั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ผ่านความรู้ที่ผสมผสานระหว่างความรู้แบบตรรกศาสตร์กับความรู้แบบสัมผัสอย่างลึกหรือการหยั่งรู้คือการเข้าถึงความจริงโดยไม่ต้องคิดด้วยการขยายกำลังของสติสัมปชัญญะเมื่อสติมีกำลังเข้มแข็งขึ้น การหยั่งรู้จะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ (สม สุจิรา, 2560, น. 125) สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยเรื่อง Mindfulness and explicit and implicit indicators of personality and self- concept changeเป็นการศึกษาหาความสัมพันธ์ของการภาวนาที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงตนเองของผู้ปฏิบัติแบบย้อนหลัง (Ex-post Factor Research) ของเครสเซินทีนีและแคพรูโซ ผลการศึกษา พบว่า การภาวนามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมของบุคคลได้อย่างน่าเชื่อถือ (Crescentini, C., & Capurso, V., 2015) จึงมีเหตุผลเพียงพอที่อาจารย์พยาบาลจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้วยการเจริญสติที่ได้ไปใช้ในประสบการณ์วิชาชีพการพยาบาลและพัฒนาตนเองไปในคราวเดียวกัน

3. รูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ทำให้อาจารย์พยาบาลมีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ยิ่งขึ้นเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาอัตลักษณ์นักศึกษาพยาบาลและการสนับสนุนช่วยเหลือผู้อื่น โดยการนำเอาแนวคิดของตนเองที่ได้จากการฝึกปฏิบัติมาใช้ต่อเนื่อง

ได้แก่ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา เชื่อว่า ความรู้สึกและความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ไม่แตกต่างกัน เช่น ความทุกข์ ความสุข ต้องการความปลอดภัย ความรัก และการได้ครอบครอง เมื่อรู้สึกได้ดังนั้น ย่อมเข้าใจและไม่ละเมิดความรู้สึกนั้น ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นฐานแห่งชีวิตความเป็นอยู่ซึ่งเกี่ยวเนื่องระหว่างกันและกัน ความรู้สึกของอาจารย์จึงเชื่อมโยงถึงการสอนนักศึกษาพยาบาลโดยใช้ประสบการณ์วิชาชีพปลูกฝังนักศึกษาให้เข้าใจในสิ่งเหล่านี้ได้จากภาคทฤษฎีสู่ภาคปฏิบัติ สะท้อนได้จากความคิดของอาจารย์ต่อการสอนนักศึกษาที่เปลี่ยนไป คือ การลดความอัดแน่นของเนื้อหาทฤษฎีมาเป็นการสอนให้นักศึกษาได้คิดและรู้ด้วยตนเอง อาจารย์มีบทบาทของการเป็นผู้อำนวยการความสะดวก กิจกรรมการเรียนการสอนทฤษฎีเน้นให้มีการคิดวิเคราะห์ จากสถานการณ์ การสะท้อนคิด ระหว่างกลุ่มนักศึกษามากขึ้น และให้นักศึกษาได้นำไปใช้เรียนรู้ในการฝึกประสบการณ์ให้การดูแลผู้รับบริการในสถานพยาบาลและชุมชน โดยมีอาจารย์เป็นแบบอย่าง นอกจากการเป็นแบบอย่างยังเป็นผู้ที่สามารถชี้ให้เห็นแบบอย่างที่ดีจากบุคลากรสุขภาพคนอื่นได้เพื่อให้นักศึกษาได้ซึมซับความเป็นมนุษย์ในท่ามกลางสถานการณ์ที่อ่อนไหว จะทำให้นักศึกษาเปิดใจสู่การเรียนรู้จักความเป็นมนุษย์จากผู้อื่นสู่ตนเองได้อย่างลึกซึ้ง

4. การประเมินผลของรูปแบบฯ

องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นหลังการนำรูปแบบไปใช้ พบว่า ความศรัทธาต่อศักยภาพของมนุษย์เป็นผู้ที่เปลี่ยนแปลงได้มาจากภายหลังการเผชิญปัญหาที่ก่อให้เกิดความทุกข์จึงทำให้อาจารย์พยาบาลแสวงหาวิธีปฏิบัติเพื่อจะให้คลายจากความทุกข์นั้น ซึ่งการเกิดมาเป็นมนุษย์ไม่สามารถปฏิเสธต่อสิ่งที่เข้ามากระทบประสาทสัมผัส ทางการได้ยิน ตามองเห็น กายและใจรับรู้ได้ หนทางที่อาจารย์แสวงหาสรุปได้การได้รับคำแนะนำจากคนในครอบครัว กัลยาณมิตร เพื่อนร่วมงาน หัวหน้างาน และจากการฟังธรรมคำสั่งสอนทางศาสนา การอ่านจากหนังสือ ซึ่งทั้งหมดสรุปได้คือการฟัง การคิด และการภาวนาโดยใช้วิธีการที่อาจารย์เลือกมากกว่า 1 วิธี จนสุดท้ายนำไปสู่การไม่มีวิธีที่แน่นอนซึ่งเป็นวิธีที่มีการผสมผสานไปในแต่ละเหตุการณ์เฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ผลที่เกิดขึ้นจากการฝึกสติให้เป็นปัจจุบันขณะควรเกิดจากความศรัทธาอย่างแท้จริงโดยไม่ได้อาศัยหรือการวางเป้าหมายว่าจะต้องเป็นผู้ที่มีสติตลอดเวลาซึ่งเป็นไปได้ยากในระดับปุถุชน เพียงแต่อาจารย์ผู้ปฏิบัติต้องมีความเพียรพยายามอย่างสม่ำเสมอ ด้วยการตามดูตามรู้ความคิดของตนเอง แม้ว่าจะขณะนั้นจะมีสติอยู่หรือขาดสติก็ตาม การระลึกให้ รู้ อยู่กับสภาวะของความคิดนั้นก็สมารถที่จะควบคุมพฤติกรรมได้โดยผู้ปฏิบัติไม่จำเป็นต้องรอผลให้เกิดแบบตั้งเป้าหมายไว้ล่วงหน้า เมื่อมีการปฏิบัติให้กำหนดรู้อยู่ที่ปัจจุบันขณะ อยู่เป็นประจำ ผลของการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นเอง คือการเข้าใจความเป็นมนุษย์มากขึ้นหรือเป็นผู้ที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ที่พร้อมพัฒนาและให้ความช่วยเหลือผู้อื่น สอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง Leader

self-development, Maturation, and Meditation: Element of Transformative Journey ของ ฟริซเซลและแบนเนอร์ (Frizzell, D., & Branner, D.K., 2016) ได้วิเคราะห์ว่าผลของการฝึกสมาธิ ทำให้มีการตระหนักรู้ มีสติสัมปชัญญะที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างมาก (deep change) ทำให้มีภาวะผู้นำที่โลกปัจจุบันมีความต้องการเพื่อฟื้นฟูความเสื่อมถอยของสังคม

ดังนั้น รูปแบบของภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัด สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข จึงได้นำมาพัฒนาด้วยการความต้องการแก้ไขปัญหาที่อาจารย์ประสบจากการทำงานและครอบครัว เป็นสิ่งเกิดขึ้นมาก่อน ซึ่งเดิมศรัทธาเดิมใน ศักยภาพของการเปลี่ยนแปลงตนเองเดิมมีอยู่ก่อนหน้านี้จริงอยู่โดยธรรมชาติในจิตใต้สำนึกของ มนุษย์เพียงแค่มนุษย์จะไม่นำมาใช้ให้มากพอ ที่จะก้าวข้ามจิตที่คุ้นชินกับการทำให้ตนเองอยู่ในที่ ปลอดภัยซึ่งเป็นสัญชาตญาณของการมีชีวิตอยู่ หากมากเกินไป คือการเห็นแก่ตัวอันเป็นเครื่อง ปิดกั้นหัวใจความเป็นมนุษย์ที่ควรจะมีเมตตากรุณาต่อกัน จนกว่าจะประสบกับความทุกข์หรือมี ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วมีผลกระทบต่ोजิตใจ

ระหว่างการค้นพบวิถีทางปฏิบัติ พลังจิตใต้สำนึกของมนุษย์จะถูกดึงมาใช้ เป็นการผสมผสานระหว่างความศรัทธาในตนเองกับความศรัทธาในวิธีการที่จะฝึกเพื่อให้ ตนเองมีสติควบคุมพฤติกรรมสิ่งนี้คือความจริงที่มีอยู่ว่า ทุกคนมีเมล็ดพันธุ์แห่งปัญญาภายใน ตนเองพฤติกรรมทางบวกจะนำพามนุษย์สู่การแก้ไขปัญหาที่ดีกว่าพฤติกรรมทางด้านลบ ดังปรากฏในการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัด สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ในส่วนท้ายของบทที่ 4

5. ปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จของการพัฒนารูปแบบฯ

การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัด สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ในครั้งนี้ เกิดจากการหลอมรวมพลังของความเป็น มนุษย์ (synergies) ของทุกคนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถอ้างอิงได้ครบถ้วน อิสระ ของการเดินทางเพื่อค้นหาความหมายของความเป็นมนุษย์ ความเชื่อมั่น ศรัทธา และการได้รับ โอกาสจากตนเองและผู้อื่นตลอดจนสรรพสิ่งที่มีความเชื่อมโยงกันทั้งหมดทั้งที่เกื้อกูลและเป็น อุปสรรคล้วนแต่เป็นปัจจัยของความสำเร็จในการวิจัย สอดคล้องกับการศึกษาของ ฟิลิปส์ โรเบิร์ต แฮร์ริส (Harris, P.R., 2009) ในงานเขียนชื่อ Toward Human Emergence: A human philosophy for the future ที่ว่าความสำเร็จไม่สามารถเกิดได้ด้วยตัวเองแต่เกิดจากการเป็นส่วนหนึ่งซึ่งกันและ กันในฐานะของความเป็นมนุษย์และความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ

จากการสรุปผลการวิจัยในครั้ง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 อาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก ควรมีการพัฒนาการตระหนักรู้ด้วยการภาวนาเพื่อนำไปสู่การมีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ การมีปฏิสัมพันธ์ทางบวกกับผู้อื่น วิถีชีวิตประจำวัน และการนำมาประยุกต์ใช้ในการสอนเพื่อพัฒนาอัตลักษณ์บัณฑิตพยาบาลให้มีบริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์

1.2 การพัฒนาการตระหนักรู้เป็นสภาวะของการไม่คงที่ซึ่งเป็นปกติของอารมณ์ นอกจากความศรัทธาและความเพียรในฝึกฝน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกัลยาณมิตรจะทำให้เพิ่มพูนการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล

1.3 ผู้บริหารวิทยาลัยพยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข นำการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขไปใช้ในการพัฒนาอาจารย์ ด้วยการ 1) จัดให้มีการจัดการความรู้ด้านการพัฒนาหัวใจความเป็นมนุษย์ในองค์กรมีเวทีในการสนทนาโดยใช้สุนทรียสนทนาให้เป็นวงจรการพัฒนาเต็มรูปแบบในวิทยาลัยแต่ละแห่งและสามารถขยายผลเป็นการกระทำร่วมกันในระดับเครือข่ายภาค 2) เป็นแนวทางในการเสนอนโยบายด้านการพัฒนาอาจารย์พยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข เพื่อให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์บัณฑิตพยาบาล

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาผลของการใช้การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลกับการจัดการเรียนสอนนักศึกษาเพื่อการพัฒนาอัตลักษณ์บัณฑิตพยาบาล

2.2 ควรมีศึกษาผลการใช้การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ไปใช้ในกลุ่มผู้บริหารวิทยาลัยพยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

บรรณานุกรม

- กนกพร หมู่พยัคฆ์, จรินทร์พย์ อุดมพันธุ์รัก, ชลียา กัญพัฒน์พร, ชัญญา แสงจันทร์ และพวงเพชร เกษรสมุทร.(2558). ความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดทางอารมณ์กับพฤติกรรม การปรับตัว ของนักศึกษาพยาบาล. *วารสารพยาบาลศาสตร์*, 33(1), 55-65.
- กรศิริ คตภูธร และชูชาติ ชายทวีป. (2558). การศึกษาหลักจริยศาสตร์ของขงจื้อ. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี*, 3(2), 12-24.
- กลุ่มพัฒนาบุคลากร สถาบันพระบรมราชชนก.(2554). *คู่มือการดำเนินการเพื่อให้เกิดอัตลักษณ์ บัณฑิตสถาบันพระบรมราชชนก*. นนทบุรี: ยุทธินทร์ การพิมพ์.
- กลุ่มรายงานมาตรฐาน กระทรวงสาธารณสุข. (2561). *อัตราป่วยรายใหม่ของโรคความดันโลหิตสูง ต่อประชากร*. สืบค้น 20 มีนาคม 2561, จาก <https://hdcservice.moph.go.th>.
- กอบศักดิ์ ภูตระกูล, สฤณี อาชวานันทกุล, และปกป้อง จันทวิทย์. (2552). *US CRISIS วิกฤต เศรษฐกิจสหรัฐอเมริกา*. กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์.
- กัลยานี เสนาสุ. (2559). *รายงานการวิจัย ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสุขของคนไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- กิติพร เนาว์สุวรรณ, เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, และวิทวัส ดิษยะศริน สัตยารักษ์. (2558). กลวิธีการ พัฒนาอัตลักษณ์ของนักศึกษา วิทยาลัยพยาบาล กระทรวงสาธารณสุข. *วารสาร หาดใหญ่วิชาการ*, 13(2), 117-132.
- จ.กฤษณะมูรติ. (2559). *มิติใหม่ทางการศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ 1. พูดกับนักเรียน*. [On education part1: Talks to students] (ไพบูลย์ ทีปกร ผู้แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- จรายุทธ สุวรรณชนะ. (2556). *ศึกษาการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่แท้จาก มุมมองตะวันออก (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต)*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จารุภา วะสี.(2556). *บนเส้นทางภายในของหมอประเวศ เส้นทางสู่ความสุขของคนทั้งหมด*. วิทยานิพนธ์ (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จิราพล สังข์โพธิ์, สุวรรณ จันทิวาสารกิจ, และเสาวนีย์ อยู่ดีรัมย์. (2560). *ภาวะผู้นำในการบริหาร องค์การยุคดิจิทัล กรณีศึกษา: องค์การดิจิทัลและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับดิจิทัลในเขต กรุงเทพมหานครและปริมณฑล*. สืบค้น 25 มีนาคม 2561, จาก <http://cio.citu.tu.ac.th/cio2017/wp-content/uploads/2017/08/04-2407.pdf>

- จิรียา อินทนา. (2557). *บริการสุขภาพแบบไหน: เข้าใจความเป็นมนุษย์*. ราชบุรี: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ราชบุรี.
- โจว จง ฮว่า. (2535). *สมาธิเต๋า: วิถีรู้แจ้งแห่งธรรมชาติ [The Tao of meditation]* (เหล่าซือ แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ: ธรรมสารการพิมพ์.
- เฉลิมพล พลมุข. (2560). *อนาคตพยาบาลไทย*. สืบค้น 25 มีนาคม 2561, จาก www.matichon.co.th/news/474428.
- ชาญ กรัสนัยบุระ. (2545). *สังคมนิยม*. กรุงเทพฯ: หจก.เอมี เทรดดิง.
- ชาญ กรัสนัยบุระ. (2545). *ประวัติวิวัฒนาการความคิดสังคมนิยมจาก พลาโต ไทมัส มัวร์ พูรี-เออร์ แชงค์ ชิมอง ถึง โรเบิร์ต โอเวน*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- ณัฐพล วุฒิรักขจร. (2559). *Hos Issue ประเทศไทยกับการพัฒนาเป็น MEDICAL HUB OF ASIA*. กรุงเทพฯ: ธนาคารออมสินแห่งประเทศไทย.(มปส.)
- ณัฐพล วุฒิรักขจร. (2560). *Industry Undate ธุรกิจโรงพยาบาลเอกชน*. กรุงเทพฯ: ธนาคารออมสินแห่งประเทศไทย.(มปส.).
- ณัฐวุฒิ แก้วสุทธา, เสรีนา สิริรัตน์, สกกุล ณะมรรคา, และกิตติธัช มงคลศิวัะ. (2553). *ผลของการประเมินตนเองของนิสิตทันตแพทย์ต่อประสิทธิภาพการทำงานชุมชนในคลินิกทันตกรรมชุมชนโดยใช้แบบสะท้อนความคิด*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาทันตกรรมเด็กและทันตกรรมป้องกัน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดุษฎีรัตน์ โกสุมภักศิริ. (2558). *ภาวะผู้นำแบบดุลยภาพภาวะผู้นำสำหรับศตวรรษที่ 21*. สืบค้น 28 มิถุนายน 2561, จาก <http://leader1234.blogspot.com/2015/09/21-scholarly-article-equilibrium.html>
- ดิช นัท ฮันท์. (2548). *ปาฏิหาริย์แห่งการตื่นอยู่เสมอ [The miracle of being awake]* (พระประชา ปสนุนธมฺโม ผู้แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ถาวร สกกุลพาณิชย์. (2554). *ความเป็นธรรมและการเข้าถึงบริการสุขภาพ*. สำนักวิจัยเพื่อพัฒนาหลักประกันสุขภาพไทย. สืบค้น 30 มีนาคม 2561, จาก http://www.hiso.or.th/hiso/picture/reportHealth/ThaiHealth2011/thai2011_11.pdf

- นิลอุบล แก้วอินทร์ และพรปวีณ์ หงส์ประสิทธิ์. (2558). *ความคาดหวังและความเป็นจริงของนักศึกษาพยาบาลต่ออาจารย์พยาบาล ในการขึ้นฝึกภาคปฏิบัติ วิชาปฏิบัติหลักการและเทคนิคการพยาบาล ชั้นปีที่ 2 รุ่น 18 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี อุตรธานี*. สืบค้น 25 พฤษภาคม 2561, จาก http://110.164.51.230/manage/Research_pic/20130123014049.pdf
- เนติมา ตีเอวาร์. (2559). *การสะท้อนตนเองบนเส้นทางครูแพทย์ของผู้วิจัย* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปี อลัน วอลเลซ. (2009). ศาสตร์แห่งการภาวนา [Contemplative science: Where Buddhism and neuroscience converge] (เพชรรัตน์ พงษ์เจริญสุข ผู้แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ: แปลนพริ้นติ้ง.
- บุญศักดิ์ แสงระวี. (2559). *ขงจื๊อกล่าววว่า*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- ประมวล เพ็งจันทร์. (2555). *อินเดีย ความจริง ชีวิต ความงาม*. กรุงเทพฯ: ตาตา พับลิเคชั่น.
- ประมวล เพ็งจันทร์. (2558). *ภาวนาเริ่มต้น ณ กม.0*. กรุงเทพฯ: ตาตา พับลิเคชั่น.
- ประเวศ วะสี. (2561). 2562 รัฐบาลไทยควรทำ 2 เรื่องใหญ่เพื่อลดทุกภาวะของประชาชน. *หมอชาวบ้าน*, 40(469), 10.
- ประเวศ วะสี. (2561). *พุทธพัฒนา ความแตกต่างระหว่างวิถีคิดแบบตะวันตกกับวิถีคิดแบบพุทธ*. *หมอชาวบ้าน*, 39(467), 64-69.
- ประเวศ วะสี. (ผู้บรรยาย). (12 กันยายน 2552). *จิตวิญญาณในสังคมไทย. ในงานสานจิตเรศวรนา; สำนักพิมพ์ข่าวไท. (หน้า 6). กรุงเทพฯ: ศูนย์นิทรรศการและการประชุมไบเทค*.
- ประเวศ วะสี. (2550). *ความเป็นมนุษย์กับการเข้าถึงสิ่งสูงสุด ความจริง ความดีความงาม*. นนทบุรี: สถาบันพัฒนาและรับรองคุณภาพโรงพยาบาล.
- ประเวศ วะสี. (2557). *พลังพลเมืองเข้มแข็ง ปัจจัยชี้ขาดอนาคตของประเทศ*. *วารสารรัฐสภาสาร*, 62(9), 7-11.
- ประสาน ต่างใจ. (2554). *ความรู้ใหม่*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ปราชญ์ เหล่าจือ. (2556). *วิถีแห่งเต๋า*. [TAO 道] (พจนา จันทรสันติ ผู้แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊ก.
- ปริญญา ดันสกุล. (2556). *พบตนในตน*. กรุงเทพฯ: จิตจักรวาล.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2560). *ปรัชญาชีวิตคนหนุ่มมองมนุษยศาสตร์สังคมและการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ปาร์กเกอร์ เจ.ปาล์มเมอร์. (2556).. กล้าที่จะสอน [The courage to teach: Exploring the inner landscape of a teacher's life] (เพ็ญนภา หงษ์ทอง และณัฐพัชร์ วังวิญญู ผู้แปลและเรียบเรียง) กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- ปิยาณี ณ นคร, ดนุลดา จามจุรี, ดรุณี ชูณหะวัตติและมนัส บุญประกอบ. (2559). การศึกษาการจัดแนวทางการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาล. *รามาศิบัติพยาบาลสาร*, 22(2), 206-221.
- พรพิศ ตริบุพชาติสกุล. (2555). *การทำงานกับชีวิตด้านในของบุคลากรทางการแพทย์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระครูปลัดมาตุ วรรณคล. (2553). *การศึกษาวิเคราะห์พุทธจิตวิทยาในพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *สมาธิฐานสู่สุขภาพและปัญญาหยั่งรู้และสมาธิแบบพุทธ*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พุทธธรรม* (ฉบับเดิม). กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- พินิจ ลิ้มสุคนธ์. (2561). ผู้ป่วยล้นโรงพยาบาล. *หมอชาวบ้าน*, 39(468), 34-35.
- พุทธทาส อินทปัญโญ. (2554). *ปฏิจลสมุปบาทจากพระโอบุส*. กรุงเทพฯ: ตาตา พับลิเคชั่น.
- พุทธทาส อินทปัญโญ. (2558). *คู่มือมนุษย์*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- เพียรพร ยุงทอง. (2558). การประยุกต์ใช้กระบวนการสุนทรียสนทนาในการจัดการเรียนการสอนคุณค่าการเป็นพยาบาล. *สวรรณค์ประชารักษ์เวชสาร*, 12(2), 24-35.
- พริตจ็อฟ คราปร้า. (2556). *ข่ายใยแห่งชีวิต: ความเข้าใจใหม่ทางวิทยาศาสตร์ว่าด้วยระบบที่มีชีวิต* [The web of life] (สว่าง พงศ์ศิริพัฒน์ ผู้แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลดคิมทอง.
- พิน ดอกบัว. (2555). *ปวงปรัชญาจีน*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- พิน ดอกบัว. (2555). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ.
- ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา. (2559). *FUTURE (ปัญญาอนาคต)*. กรุงเทพฯ: โอเพ่น โซไซตี้.
- มกราพันธุ์ จุฑะรสก. (2554). *การสร้างเครือข่ายระบบสาธารณสุขในวิชาชีพพยาบาลภายใต้จิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์: ความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาสู่บริการเพื่อชุมชนเข้มแข็ง*. ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.

- มกราพันธ์ จุฑะรสก และอนิษฐา จุฑะรสก. (2559). การสะท้อนคิด : กระบวนการคิดอย่างเป็นระบบเชิงสร้างสรรค์ด้วยตะกร้า 3 ใบ. นนทบุรี: กลุ่มพัฒนาการศึกษา สถาบันพระบรมราชชนก.
- มกราพันธ์ จุฑะรสก. (2553). กระบวนการเรียนรู้จิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ภายใต้ระบบครอบครัวเสมือน. ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.
- มาลีวัล เลิศสาครศิริ. (2557). ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยสิ่งแวดล้อมกับความเครียดขณะฝึกปฏิบัติงานห้องคลอดของนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยเซนหลุยส์. วารสารพยาบาลทหารบก, 15(2), 271-279.
- เมลโล, ดี.เอ. (2559). คนไม่รู้จักตัวเอง [Awareness] (ภัทธินี เจริญจินดา ผู้แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560). กรุงเทพฯ: สำนักงาน เลขาธิการ วุฒิสภา.
- รัตติกกร จงวิศาล. (2559). ภาวะผู้นำ ทฤษฎี การวิจัยและแนวทางสู่การพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ริค แอนสัน และริชาร์ด เมนดิอิส. (2561). สมอแห่งพุทธะ [Buddha's brain: the practical neuroscience of happiness, love and wisdom] (ณิธร สยามวาลา ผู้แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ: สายธุรกิจโรงพิมพ์.
- รุ่งเรือง ลิ้มชูปฏิภาณ. (2549). จิตวิจัยและการพัฒนาชีวิตอันประเสริฐ. กรุงเทพฯ: สยามเพรส แมเนจเม้นท์.
- ลักษณะวัต ปาละรัตน์. (2554). พุทธญาณวิทยา. กรุงเทพฯ: เม็ดทรายพรินติ้ง.
- ลำเจียก กำธร, จิณัฐตา ศุภศรี, และฐาปณี อัครสุวรรณกุล. (2560). การพัฒนาการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมการสะท้อนคิดของนักศึกษาพยาบาลในรายวิชาการปฏิบัติการพยาบาลบุคคลที่มีปัญหาสุขภาพจิต. วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้, 4(1), 15-27.
- ลิลลี่ ศิริพร, มกราพันธ์ จุฑะรสก, ศุภรีใจ เจริญสุข, เพ็ญฟ้า นรพัลลภ, และนิชดา สารถวัลย์แพทย์. (2557). รูปแบบการจัดการศึกษาแบบบูรณาการกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบและจิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ในสังคมพหุวัฒนธรรม สถาบันพระบรมราชชนก. กรุงเทพฯ: สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข.

- วิจารณ์ พานิช. (2558). *เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: เอส.อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์.
- วิทยากร เชียงกุล. (2558). *ทำไมควรอ่านคาร์ล มาร์กซ*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- วิภาพร สิทธิศาสตร์ และสมาภรณ์ เทียนขาว. (2559). คุณภาพบัณฑิตและอัตลักษณ์บัณฑิต
หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พุทธชินราช. *วารสาร
พยาบาลศาสตรมหาวิทยาลัยสยาม*, 18(34), 49-61.
- วิโรจน์ สารรัตนะ. (2557). *ภาวะผู้นำ ทฤษฎีและนันทศาสตร์ร่วมสมัยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ:
ทิพย์วิสุทธิ.
- วีระยุทธ์ ชาติตะกานัญญ. (2558). การวิจัยเชิงปฏิบัติการ. *วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 2(1),
29-49.
- ศิลป์ชัย สุวรรณมณี. (2555). องค์ประกอบสำคัญสู่การเป็นผู้นำแบบยั่งยืน. *วารสารปาริชาติ*,
25(1), 77-85.
- สกุล บุญยทัต. (2561). มนุษย์คือชีวิตเล็กๆ ที่งดงาม. [บทวิจารณ์หนังสือเรื่อง มนุษย์คือชีวิตเล็กๆ
ที่งดงาม ของอี เอฟ ชูมาร์กเกอร์]. *นิตยสารสยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์*. 65(36), 44-45.
- สงศรี กิตติรักษ์ตระกูล. (2554). การพัฒนารูปแบบเครือข่ายจิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์
ของวิทยาลัยสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก. นนทบุรี: สองขาครีเอชั่น.
- สถาบันพระบรมราชชนก. (2558). *คู่มือการใช้หลักสูตรพัฒนาอาจารย์สังกัดสถาบัน
พระบรมราชชนก ในการจัดการศึกษาแบบบูรณาการเพื่อพัฒนาระบบการคิด
อย่างเป็นระบบและจิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม*.
กรุงเทพฯ: แดเน็กซ์ อินเตอร์คอร์ปอเรชั่น.
- สถาบันพระบรมราชชนก. (2555). *การประเมินหลักสูตร พยาบาลศาสตรบัณฑิต พ.ศ. 2545*.
นนทบุรี: สถาบันพระบรมราชชนก สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข.
- สถาบันพระบรมราชชนก. (2560). *รายงานประจำปี 2550*. นนทบุรี: สถาบันพระบรมราชชนก
สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข.
- สถาบันพระบรมราชชนก. (2561). *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาสถาบันพระบรมราชชนก พ.ศ.*
2560-2564. นนทบุรี: สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข.
- สม สุจิรา. (2560). *ไอน์สไตน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สมปอง พะมูลิลลา. (2560). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research)*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- สมสิทธิ์ อัสตรนิต. (2556). *การแสวงหาความรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา*. กรุงเทพฯ: วี พรินติ้ง.

- สมสิริ อรุณทัต. (2559). การวาดเส้นสร้างสรรค์. วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์), 6(1), 119-137.
- สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข. (2560). จำนวนประชากรต่อบุคลากร การแพทย์ 1 คน ปี พ.ศ.2537-2559. สืบค้น 20 มีนาคม 2561, จาก <http://socail.nesdb.go.th/Social/Stat/StatReport/Final.aspx?reportid=662&template=1R2C&yeartype=M&subcatid=18>.
- สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข. (2560). จำนวนและอัตราตายต่อประชากร 100,000 คน จำแนกตามสาเหตุที่สำคัญ ปี พ.ศ.2537-2559. สืบค้น 21 มีนาคม 2561, จาก http://social.nesdb.go.th/SocialStat/StatReport/Final.aspx?reportid_=367&template=1R2C&yeartype=M&subcatid=15.
- สุภาภรณ์ อุดมลักษณ์. (2560). อัตลักษณ์บริการสุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ของบัณฑิต วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนี พะเยา. วารสารการพยาบาลกระทรวงสาธารณสุข, 25(3), 14-26.
- สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ. (2561). ผู้นำธรรมชาติคือเสาหลักของสังคม. หมอชาวบ้าน, 39(468), 4-5.
- สุวิธิดา จรุงเกียรติสกุล. (2558). ปรัชญาและมโนทัศน์สังคมแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: ศูนย์ตำรา และเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2553). วิชาชีวิตแห่งจิตตปัญญา: จากศีล 5 ถึงปรัชญาปารมิตา. กรุงเทพฯ: เอมี เอนเตอร์ไพรส์จำกัด.
- โสภณ เหมธน. (2559). รพ.รัฐขาดแคลนเครื่องมือแพทย์จริงหรือ? สืบค้น 29 มีนาคม 2561, จาก www.manager.co.th/gol/viewnews.aspx?MNewsID=9590000123973
- องค์ทะไลลามะ. (2558). จิตที่ฝึกดีแล้ว การตรึกในความจริง ความรัก และความสุข [The transformed mind: Reflections on truth, love and happiness] (เพ็ญญา หงส์ทอง ผู้แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ: หจก.สามลดา.
- อรรณพ อิริยากมลชัย. (2556). สำเร็จได้จากจิตภายใน. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- อาร์เธอร์ ชายองค์. (2556). กระบวนการภาวนาศึกษา เมื่อความรู้แปรเป็นความรัก [Meditation as contemplative inquiry when knowing becomes love] (พินุทสน ติวานานนท์, ผู้แปล และเรียบเรียง). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

- อุบลรัตน์ โพธิ์พัฒนชัย และศุภีพร เพชรเรียง. (2558). การพัฒนาอัตลักษณ์ของนักศึกษาพยาบาล
วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุราษฎร์ธานี. *วารสารพยาบาลกระทรวงสาธารณสุข*,
25(2), 103-115.
- เช็กคฮาร์ท โทลเล. (2557). พลังแห่งจิตปัจจุบันทางสู่การเยียวยา [The power of now: A guide
to spiritual enlightenment] (พรณี ชูจิรวงศ์ ผู้แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ:
ภาพพิมพ์.
- Acharya, V. (2011). *Neitzsche's Meta Existentialism* (Doctoral Dissertation). Texas:
Texas A & M University.
- Adelman, C. (1993). Kurt Lewin and the origins of action research. *Educational Action
Research*, 1(1), 7-23.
- Aktouf, O., & Holford, W. D. (2009). The implications of humanism for business studies. In
H. Spitzeck, M. Pirson, W. Amann, S. Khan, & E. von Kimakowitz, *Humanism in
Business*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Aleman, J. (2015). *The 10 commandments of humanistic leadership*. Retrieved July 1,
2018, from [http://jordialemany.wordpress.com/2015/01/18/the-10-
commandments-of-humanistic-leadership/](http://jordialemany.wordpress.com/2015/01/18/the-10-commandments-of-humanistic-leadership/)
- Bagay, J.M. (2012). Self-reflection in nursing. *Journal of Professional Nursing*,
28(2), 130-131.
- Barrett, R. (2017). The ego-soul dynamics of leadership development. Retrieved March
21, 2018, from [https://www.valuescentre.com/sites/default/files/uploads/
article_ego_soul_dynamics_of_leadership_development.pdf](https://www.valuescentre.com/sites/default/files/uploads/article_ego_soul_dynamics_of_leadership_development.pdf)
- Bass, B. M., & Bass, R. (2009). *The Bass handbook of leadership: Theory, research,
and managerial applications* (4th ed.). New York: Free Press.
- Bensen, F. (2015). *Authentic leadership and knowledge management*. Retrieved July 1,
2018, from [http://www.scielo.br/pdf/gp/2017nahead/en_0104-530X-gp-0104-
530X898-13.pdf](http://www.scielo.br/pdf/gp/2017nahead/en_0104-530X-gp-0104-530X898-13.pdf)
- Benton, D.A. (2017). *The Leadership mind switch: Rethinking how we lead in the new
world of work*. New York: McGraw-Hill.

- Bland, A.M., DeRobertis, E.M. (2019). *The humanistic perspective in psychology*. Retrieved April 20, 2019 from https://www.researchgate.net/.../315761695_The_Humanistic_Perspective_in_Psychology
- Cambridge Advanced Learners' Dictionary & Thesaurus*. (2017). (4th ed). Cambridge: Cambridge University Press.
- Cheung, Y.K.E., Kao, H.C., & Savvidy, K. (2015). Galaxy rotation curves from string theory. Retrieved April 23, 2018, from <https://www.researchgate.net/publication/1836200>
- Cillirers, W.J. (2018). *Research methods*. Retrieved April 2, 2018 from <https://repository.up.ac.za/bitstream/handle/2263/29266/02chapter3.pdf?sequence=3>
- Coglan, D., & Branick, T. (2005). *Doing action research in your organization*. London: SAGE.
- Copson, A. (2015). *What is humanism?* New Jersey: John Wiley & Sons.
- Crescentini C, & Capurso V. (2015). *Mindfulness meditation and explicit and implicit indicators of personality and self-concept changes*. Retrieved March 18, 2018, from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25688222>
- Cristina, C. (2015). *The importance of self reflection*. Retrieved July 28, 2018, from <https://www.thecenterforhas.com/the-importance-of-self-reflection/>
- Downton, J.V., (1973). *Rebel leadership: Commitment and charisma in the revolutionary process*. New York: Free Press.
- Fisher, E.A. (2009). Administration in social work motivation and leadership in social work management: A Review of theories and related studies. *Administration in social work*. 33, 347-367.
- Fritz, S., & Sorgel, P. (2017). *Recentering leadership around the human person- Introducing a framework for humanistic leadership* (Master's thesis). Sweden: Jonkoping University.

- Frizzell, D., & Branner, D.K. (2016). *Leader self-development, Maturation, and Meditation: Element of Transformative Journey*. Retrieved April 23, 2018, from <https://www.researchgate.net/publication/313411189>
- Gizzi, C.(2016). *Be the change that you wish to see the world*. Retrieved June 29, 2018, from <https://iamfearlessoul.com/change-wish-see-world/>
- Greenleaf, K.R. (2002). *Servant leadership: A journey into the nature of legitimate power And greatness*. New York: Paulist Press.
- Hamill, P. (2013). *Embodies leadership: the somatic approach to develop your leadership*. Philadelphia: Kogan Page Limited.
- Handcock, J. (2018). *Humanistic Leadership*. Retrieved May 2, 2018, from, humanisticleadership.com
- Harris, P.R. (2009). *Toward Human Emergence: A human philosophy for the future*. Massachusetts: HRD press.
- Harrison, C. (2018). *Leadership theory and research*. Retrieved June 29, 2018, from <https://www.springer.com/cda/content/document/cda.../9783319686714- c2.pdf>
- HIS makit. (2018). *8 in 2018: The top transformative technologies to watch this year*. Retrieved February 10, 2018, from <https://cdn.ihs.com/www/pdf/IHS-Markit-2018-Top-Transformative-Technology-Trends.pdf>
- Horn, M., & Pratt, M. (2013). *Leadership capability development and deployment system design and implementation*. Newzeland: Newzeland Government.
- Husserl, E. (1989). *Ideas pertaining to a pure phenomenology and to a phenomenology-philosophy: General introduction to a pure phenomenology*. [Phanomenologische untersuchugen zur constitution] (F. Kersten, Trans.). Netherlands: Kluwer.
- James, A.O., & Ogbonna, I.G. (2013). International Review of Management and Research. *Journal of Management and Research*, 2(2), 355-361.
- Jaspers, Karl. (1997). *Nietzsche: An Introduction to the understanding of his philosophical activity*. Retrieved June 22, 2018, from: <https://www.amazon.com/dp/0801857791>

- Kustar, Y. (2014). Leadership Analysis Using Management Tools: Steve Jobs. *American International Journal of Contemporary Research*, 4(2), 125-130.
- Laura, Z-S. (2010). Know Thyself: The Importance of Humanism in Education. *International Education*, 40(1). Retrieved June 20, 2019, from: <http://trace.tennessee.edu/internationaleducation/vol40/iss1/4>
- Lichtman, G. (2017). Moving the rock: Seven levers we can press to transform education. USA: John Wiley & Sons.
- Long, L.N., & Kelley, T.D. (2010). Review of consciousness and the possibility of conscious robots. *Journal of aerospace computing, information and communication*, 7, 68-84.
- Maak, & Pless. (2009). Responsible Leadership: Pathways to the Future. *Journal of Business Ethics*, 98(1), 3-13
- MacLean, P. (1990). *The Triune brain in evolution: Role in paleocerebral functions*. New York: Plenum.
- Mann, H.S. (2010). *Politics, Human Flourishing, and Bodily Knowing: A Critical Theory of Embodied Care*. A dissertation submitted to the faculty of the University of North Carolina at Chapel Hill in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in the Department of Political Science. Retrieved June 27, 2018, from <https://cdr.lib.unc.edu/indexablecontent/uuid:cdb1f80d-b8ad-4eac-9499d85e8c27462d>
- Manz, C.C., & Neck, C.P. (2004). *Mastering Self-Leadership: Empowering Yourself for Personal Excellence*. NJ: Pearson Prentice-Hall.
- Marques, J., Dhiman, S., King, R. (2013). Spirituality in the work place: Developing an integral model and a comprehensive definition. *The Journal of American Academy of Business, Cambridge*, 7(1), 81-91.
- Martin, D. & Joomis, K. (2007). *Maslow's Hierarchy of Needs*. Retrieved July 1, 2018, from https://www.cengage.com/resource_uploads/downloads_162121.pdf
- McLeod, S. (2018). *Sigmund Freud*. Retrieved June 27, 2018, from <https://www.simplypsychology.org/Sigmund-Freud.html>

- Mele' (2016). Understanding humanistic management. *Humanistic Management Journal*, 1(1), 33-55.
- Miller, P.J. (2006). *Educating for wisdom and compassion*. California: Corwin Press.
- Mital, T. (2005). Pacemaker-A journey through the year. *Indian journal of thoracic and cardiovascular surgery*, 21, 236-249.
- Nathanson, C. (2017). *The Humanistic leadership model (HLM)*. Retrieved May 5, 2018, from <http://drcraignathanson.com/the-humanistic-leadership-model-hlm/>
- Neck, C.P., & Houghton, J.D. (2006). Two decades of self-leadership theory and research Past developments, present trends, and future possibilities. *Journal of Managerial Psychology*, 21(4), 270-295.
- NSH Leadership Academy. (2012). *Leadership framework: Self assessment tool*. Retrieved June 29, 2018, from www.leadershipacademy.nhs.uk/lf
- Osin, E.N., Malyutina, A.N., & Kosheleva, N.V. (2015). Self-transcendence facilitates meaning-making and flow: Evidence from a pilot experimental study. *Psychology in Russia: State of the Art*, 9(2), 80-96.
- Paterson, J., & Zderad, L.C. (2008). *Humanistic care theory*. Retrieved July 1, 2018, from <https://humanisticnursing.weebly.com/the-theory.html>
- Perruci, G. (2002). Leadership for what? A Humanistic approach to leadership development. In *Paper presented at the "Art of management and organization" conference*. London: King's College,
- Peus, & Frey. (2009). *Humanism at work: Crucial organizational cultures and leadership Principles*. Retrieved July 3, 2018, from https://www.researchgate.net/.../288665256_Humanism_at_work_Crucial_organizationa.
- Rowan, J. (2005). *The transpersonal spirituality in psychotherapy and counselling*. New York: Routledge.
- Sartre, J.P. (2007). Existentialism is a Humanism [Sartre biographer Annie Cohen-Solal] (Carol, M., Trans.). London: Yale University press.

- Sheninger, E. (2014). *Pillars of digital leadership*. international center for leadership in education. N.P.: n.p.
- Silverthorn, D.U. (2014). *Human physiology: an integrated approach*. UK: Pearson Education limited.
- Sim, H. P., & Lorenzi, P. (1992). *The new leadership paradigm: Social learning and cognition in organization*. CA: Sage Publication.
- Smith, G., & Yates, P. (2012). *The benefit of self-reflection*. Retrieved March 11, 2018, from <https://www.trainingjournal.com/sites/www.trainingjournal.com/files/images/TJ-11-049.pdf>
- Smith, M. K. (2001). *Peter senge and learning organization*. Retrieved July 2, 2018, from <https://api.ag.purdue.edu/api/depotws/File.ashx?t=f&i=11736>
- Tideman, S. G., Arts, M. C., & Zandee, D.P. (2013). Sustainable leadership towards a workable definition. *The Journal of Corporate Citizenship*, 49, 17-33.
- Tripp, D. (2018). *Action Research: a methodological introduction*. Retrieved July 1, 2018, from http://www.scielo.br/pdf/%0D/ep/v31n3/en_a09v31n3.pdf
- Veugelers, W. (2011). *Education and humanism*. Boston: Sense Publishers.
- Visser, W. (2009). *Sustainability leadership: Linking theory and practice*. Retrieved July 1, 2018, from <https://www.cisl.cam.ac.uk/publications/publication-pdfs/sustainability-leadership-linking-theory-and.pdf>
- Wieringa, R. (2012). *Technical action research*. Retrieved June 13, 2018, from <http://www.caise2012.univ.gda.pl/data/tutorial%20Roel%20Wieringa.pdf>
- Wieringa, R., & Morage, A. (2012). Technical action research as a validation method in information systems design science. Retrieved June 25, 2018, from [file:///C:/Users/GGG/Wieringa_2012_Morali__Technical_-action_research_as_a_validation_method_in_information_systems_design_sciences%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/GGG/Wieringa_2012_Morali__Technical_-action_research_as_a_validation_method_in_information_systems_design_sciences%20(1).pdf)
- Wikipedia. (2019). *Human self-reflection*. Retrieved July 1, 2019, from <https://en.wikipedia.org/wiki/Self-reflection>

- Wilber, K. (2001). *A theory of everything: an integral vision for business, politics, science and spirituality*. Boston: Shambala Publications.
- Wilber, K. (2005). *What is integral spirituality?*. Retrieved February 10, 2018, from <http://shamogoloparvaneh.com/Ken%20Wilber%20-%20Integral%20Spirituality.pdf>
- Wilber, K. (2007). *Integral spirituality*. Colorado: Shambhala publication.
- World Health Organization. (2017). *Strengthening road safety in Thailand*. Retrieved February 12, 2018, from www.searo.who.int/thailand/areas/roadsafety/en/
- Zhang, Q., & Zhao, H.H. (2017). An analytical overview of Kohlberg's theory of moral Development college moral education in Mainland. China. *Open journal of social sciences*, 11, 151-160. DOI: 10.4236/jss.2017.58012 Aug.
- Zuber-Skerritt. (2011). *Action learning and action research,paradigm praxis and programs*. Retrieved June 2, 2018, from <https://chloechattonmadesignmanagement.wordpress.com>

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการให้ข้อมูล พิจารณาความสอดคล้องและรับรองรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

1. อาจารย์ ดร.ประมวล เพ็งจันทร์ นักเขียนอิสระ อดีตอาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2. อาจารย์ ดร.มกราพันธุ์ จูทะรสก พยาบาลวิชาชีพเชี่ยวชาญ อดีตผู้อำนวยการวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่น
3. ครูใหญ่วิเชียร ไชยบัง ผู้อำนวยการโรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา จังหวัดบุรีรัมย์
4. นางเพ็ญลักขณา ขำเลิศ พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ ประจำศูนย์เยี่ยมบ้านเยี่ยมผู้ป่วย โรงพยาบาลภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
5. อาจารย์ประเสริฐ อัดโตหิ ผู้อำนวยการวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดชลบุรี

ภาคผนวก ข ลำดับการให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ

ลำดับการให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้ข้อมูล พิจารณาความสอดคล้องและรับรองรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข เป็นดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1 อาจารย์ ดร.ประมวณ เพ็งจันทร์ นักเขียนอิสระ อดีตอาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2 ครูใหญ่วิเชียร ไชยบัง ผู้อำนวยการโรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา จังหวัดบุรีรัมย์

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 3 อาจารย์ประเสริฐ อัดโตหิ ผู้อำนวยการวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดชลบุรี

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4 นางเพ็ญลักษณ์ ขำเลิศ พยาบาลวิชาชีพชำนาญการประจำศูนย์เยี่ยมบ้านเยี่ยมผู้ป่วย โรงพยาบาลภาษี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 5 ดร.มกรพันธ์ จุฑะรสก พยาบาลวิชาชีพเชี่ยวชาญ อดีตผู้อำนวยการวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ขอนแก่น

ภาคผนวก ค เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น 7 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure)

ส่วนที่ 2 แบบบันทึกการทำแผนปฏิบัติการ ด้านการสอน การปฏิบัติด้านงานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร การปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงาน องค์กรและวิถีชีวิตประจำวัน

ส่วนที่ 3 แบบบันทึกผลการเรียนรู้หลังการปฏิบัติ

ส่วนที่ 4 ขั้นตอนของสุนทรียสนทนา (guide line) และแนวคำถามที่ใช้ในการสนทนา

ส่วนที่ 5 แบบสัมภาษณ์เพื่อประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลโดยเพื่อนร่วมงาน

ส่วนที่ 6 แบบสัมภาษณ์เพื่อประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลโดยผู้บริหาร/หัวหน้างาน/ผู้มอบหมายงาน

ส่วนที่ 7 แบบสัมภาษณ์เพื่อประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลโดยนักศึกษาพยาบาล

ส่วนที่ 1 แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure)

แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ กำหนดยกร่างรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข

แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เรื่อง การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structure interviewing) ประกอบด้วย 10 ข้อคำถาม ดังนี้

1. ผู้ที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ ควรเป็นอย่างไร
2. หัวใจความเป็นมนุษย์ มีความหมายต่อสรรพสิ่งในแง่มนุใดบ้าง
3. ผู้ที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ ต้องมีพื้นฐานในเรื่องใดบ้าง เพราะเหตุใด
4. หัวใจความเป็นมนุษย์ สามารถฝึกฝนได้ในทุกคนหรือไม่ เพราะเหตุใด
5. ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ตามทัศนะของท่าน เป็นอย่างไร
6. การพัฒนาตนเองเพื่อให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์มากขึ้นจากเดิมที่มียากหรือไม่เพราะเหตุใด
7. ท่านมีวิธีการในการพัฒนาตนเอง กี่วิธี อะไรบ้าง การปฏิบัติแต่ละวิธีเป็นอย่างไร
8. อุปสรรคในการพัฒนาตนเองเพื่อให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์ มีอะไรบ้าง เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น
9. อุปสรรคใดบ้างที่ท่านผ่านพ้นได้ และอุปสรรคใดที่ท่านยังต้องพัฒนาเพื่อให้ผ่านพ้นให้ยิ่งขึ้นไป
10. ท่านมีความเห็นต่อรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก อย่างไร

ส่วนที่ 2 แบบบันทึกการทำแผนปฏิบัติการ ด้านการสอน การปฏิบัติด้านงานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร การปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงาน องค์กรและวิถีชีวิตประจำวัน

แบบบันทึกการทำแผนปฏิบัติการ

เรียน อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย

แบบบันทึกการทำแผนปฏิบัติการที่ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้นในครั้งนี้ เป็นการวางแผนการนำเอารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขไปใช้ วัตถุประสงค์เพื่อให้อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัย ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ แบ่งเป็น 5 ส่วนด้วยกันดังนี้

ส่วนที่ 1 ขั้นการเตรียม

ส่วนที่ 2 การปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงาน

ส่วนที่ 3 การปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร

ส่วนที่ 4 การสอน

ส่วนที่ 5 วิถีชีวิตประจำวัน

ด้วยการนำรูปแบบไปใช้เป็นการปฏิบัติด้วยการภาวนาซึ่งอาจารย์อาจมี การปฏิบัติการสังเกต การสะท้อนและการวางแผนใหม่ แต่ละบุคคลแตกต่างกันตามปรากฏการณ์และสิ่งที่ปรากฏขึ้นในใจของตนเอง ซึ่งแผนการปฏิบัติที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจะมีส่วนช่วยให้อาจารย์เห็นแนวทางในการนำไปใช้สำหรับตนเองต่อไป

ขอขอบคุณในความร่วมมือ

นางสาวดวงดาว เทพทองคำ

นิสิตหลักสูตร การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ส่วนที่ 3 แบบบันทึกผลการเรียนรู้หลังการปฏิบัติ

แบบบันทึกผลการเรียนรู้หลังการปฏิบัติ

แบบบันทึกผลการเรียนรู้หลังการปฏิบัติ สำหรับอาจารย์พยาบาลผู้ร่วมวิจัยบันทึกเมื่อการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ไปใช้ ด้านการสอน การปฏิบัติด้านงานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร การปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงาน และวิถีชีวิตประจำวัน

ด้านการสอน

.....

.....

.....

.....

ด้านการปฏิบัติด้านงานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร

.....

.....

.....

.....

ด้านการปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงาน

.....

.....

.....

.....

ด้านวิถีชีวิตประจำวัน

.....

.....

ส่วนที่ 4 ขั้นตอนของสุนทรียสนทนา (guide line) และแนวคำถามที่ใช้ในการสนทนา

ขั้นตอนของสุนทรียสนทนา

(Dialogue guide line)

การศึกษา เรื่อง การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล วิทยาลัยพยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ผู้วิจัยได้นำขั้นตอนของ สุนทรียสนทนา มาใช้ในการประเมินอาจารย์พยาบาลรายบุคคลและรายกลุ่ม (2 วงจร การปฏิบัติ) ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการสร้างความกระจ่างแก่ที่ประชุม เตือนความจำซึ่งกันและกันว่า (สุนทรียสนทนา) คำถามแบบเปิดใจและจริงใจคืออะไร
2. กระบวนการเชิญชวนให้อาจารย์พยาบาลผู้ร่วมสนทนาทุกคนออกจากโลกส่วนตัว และใช้เสรีภาพทางความคิดเพื่อสร้างสรรค์เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
3. เริ่มต้นการประชุมด้วยการที่กระบวนการอาจนำประเด็นหรือเล่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหัวใจความเป็นมนุษย์ประเด็นใดประเด็นหนึ่งสั้นๆ โดยไม่เริ่มจากความต้องการการแก้ไขหรือการปรับปรุงตนเองให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์มากยิ่งขึ้น เนื่องจากจิตวิญญาณของมนุษย์เป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อน มีตัวตน มีความคิดหลายอย่างผสมปนเป การเริ่มต้นด้วยคำว่า “ควรปรับปรุง” จะเป็นสิ่งกันขวางจิตของมนุษย์ด้วย อดีตที่เดิมที่คิดว่า “เราดีอยู่แล้ว”
4. กระบวนการใช้เทคนิคเปิดประเด็นเรื่องราว เหตุการณ์ ที่ทำให้อาจารย์สัมผัสกับความ เป็นมนุษย์ในมิติต่างที่ตามที่ประสบ เพื่อให้คนอื่นในวงสนทนา “มองเห็นและรับฟัง” จากนั้นให้ ธรรมชาติการดำเนินไปของกลุ่มอาจารย์ที่จะมีการสนทนาในประเด็นนั้นๆ ในการดำเนินไป กระบวนการต้องใช้ทักษะอย่างมากในการตั้งคำถามในแต่ละประเด็นและหรือเป็นผู้สังเกตการณ์ แบบเป็นผู้รู้ (สิ่งที่เกิดขึ้นในวงสนทนา) และผู้ถูกรู้ (ความคิดที่ผุดเกิดขึ้น สิ่งที่ได้เรียนรู้ในใจของ กระบวนการ) และคำตอบจะเกิดขึ้นโดยธรรมชาติจากถ้อยคำและบริบทของการสนทนาในกลุ่ม
5. ขณะที่รอฟังคำตอบ จะไม่พูดแทรกแซง เพื่อเอื้อให้ความรู้สึกของผู้เล่าปรากฏออกมา เมื่ออาจารย์ผู้เล่าพูดจบ กระบวนการ อาจถามด้วยคำถามกว้าง เช่น เหตุการณ์อย่างนี้เคยเกิดขึ้นมา ก่อนหรือไม่ หรือ สิ่งที่เกิดขึ้นทำให้คุณรู้สึกอย่างไรบ้าง คำถามเช่นนี้จะไม่เป็นการผูกมัดความเห็น ถูกหรือผิด และไม่คาดหวังคำตอบให้ตรงกับความรู้สึกของกระบวนการ
6. กระบวนการให้หลักในเวลาการสนทนาที่เกิดขึ้น ควรรับฟังเสียงของอาจารย์ผู้พูดอย่าง ตั้งใจ หนึ่งคนพูดหลายคนฟัง กระบวนการจะต้องไม่เป็นจุดศูนย์กลางของการสนทนา หากมีคำถาม

จากอาจารย์ผู้ฟังคนอื่นต่ออาจารย์ผู้พูด ควรเปิดคำถามในจังหวะที่เหมาะสม ไม่ชัก ค้าน และเป็นคำถามที่จริงใจ เพื่อการเรียนรู้และเปิดกว้าง ในการใช้วิจารณ์ญาณ ทีละคำถาม จนจบจึงเริ่มคำถามต่อไป ด้วยการเคารพและความอ่อนโยนซึ่งกันและกัน

7. ในช่วงท้าย กระบวนกร สรุปคุณค่าของกระบวนการว่าไม่มีการตัดสิน หรือดูว่าปัญหาได้รับการแก้ไขหรือไม่ เพราะการแก้ไขเพื่อการพัฒนาตนเองให้มีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ต้องใช้เวลา (ซึ่งอาจต้องติดตามต่อไปในวงจรที่ 2 ของการวิจัย)

ข้อคำถาม การนำไปรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนกไปใช้ รอบแรก

ข้อคำถามต่อไปนี้ ใช้สำหรับกระบวนการ เพื่อการนำไปสู่ประเด็น ของการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก ไปใช้รอบแรก ในวงของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสุนทรียสนทนา ประกอบด้วย 9 ข้อคำถามหลัก ดังนี้

1. ท่านมีประเด็นใด ที่จะกล่าวถึง หัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล หรือไม่ ขอเชิญอาจารย์ทุกท่านร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์
2. ขอให้ท่านขยายความหมายที่ท่านกล่าวในคำว่า.....เพื่อทำความเข้าใจเพิ่มเติม
3. ท่านมีวิธีการฝึกปฏิบัติตนเพื่อให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์อย่างไร
4. เหตุที่ทำให้ท่านฝึกปฏิบัติได้ยากนั้นคืออะไร เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น
5. ท่านนำสิ่งที่ฝึกฝนปฏิบัติเพื่อการเป็นผู้ที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ ไปใช้อย่างไรบ้าง
6. ท่านคิดว่าควรจะฝึกปฏิบัติตนเช่นนี้ เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรปฏิบัติต่อกันหรือไม่ เพราะเหตุใด
7. ท่านรู้สึกอย่างไรเมื่อมีคำกล่าวว่า “ความเป็นมนุษย์ ความเมตตา กรุณา เป็นมายาคติ”
8. อาจารย์ที่มีภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์จะเป็นอย่างไร สามารถแก้กฏต่อสิ่งใดได้บ้าง
9. ขอให้ท่านได้วาดภาพที่เป็นสภาวะของท่านในปัจจุบัน เมื่อเสร็จสิ้นโดยพร้อมเพรียงกัน แล้ว ให้แต่ละท่านอธิบายถึงภาพวาดนั้น

ข้อคำถาม การนำไปรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ ของอาจารย์พยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนกไปใช้ รอบที่สอง

ขอคำถามต่อไปนี้ ใช้สำหรับกระบวนการ เพื่อการนำไปสู่ประเด็น ของการนำรูปแบบภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก ไปใช้รอบที่สอง ใน วงของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสุนทรียสนทนา ประกอบด้วย 6 ข้อคำถามหลัก ดังนี้

1. ขอให้ท่านเล่าถึงประสบการณ์การนำรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล ไปใช้
2. ผลการปฏิบัติในแต่ละด้าน เป็นอย่างไร
3. รูปแบบฯ นี้มีความสอดคล้องต่อการนำไปใช้จริงหรือไม่อย่างไร กรุณาให้ข้อเสนอแนะ
4. ท่านคิดว่า ท่านเปลี่ยนแปลงตนเองหรือไม่ ภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของท่าน ได้เติบโตขึ้นหรือไม่ มากน้อยเพียงใด
5. ท่านคิดว่ารูปแบบฯ นี้มีความเหมาะสมต่อการนำไปพัฒนาคุณลักษณะหรือภาวะผู้นำของอาจารย์พยาบาลหรือไม่เพราะเหตุใด
6. ขอให้ท่านได้วาดภาพที่เป็นสภาวะของท่านในปัจจุบัน เมื่อเสร็จสิ้นโดยพร้อมเพียงกัน แล้วให้แต่ละท่านอธิบายถึงภาพวาดนั้น

ท่านเห็นว่า อาจารย์ (ชื่อ).....มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในทีม
และ การปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร เป็นอย่างไร

การปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร

[illegible]

ส่วนที่ 6 แบบสัมภาษณ์เพื่อประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลโดย
เพื่อนร่วมงาน

ข้อสัมภาษณ์เพื่อประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล
(ชื่อ).....ในครั้งนี้นำหนดเป็นคำถามเปิด (opened end
questions) ตามรายด้านดังคำถามต่อไปนี้

ท่านเห็นว่า อาจารย์ (ชื่อ).....มีการปฏิบัติต่อ เพื่อนร่วมงาน
การปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร การสอน เป็นอย่างไร

ด้านเพื่อนร่วมงาน

.....

.....

.....

.....

.....

ด้านการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร

.....

.....

.....

.....

.....

ด้านการสอน

.....

.....

.....

.....

**ส่วนที่ 7 แบบสัมภาษณ์เพื่อประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาลโดย
นักศึกษาพยาบาล**

ข้อสัมภาษณ์เพื่อประเมินภาวะผู้นำหัวใจความเป็นมนุษย์ของอาจารย์พยาบาล
(ชื่อ).....ในครั้งนี้นำกำหนดเป็นคำถามเปิด (opened end
questions) ตามรายด้านล่างคำถามต่อไปนี้

1. ประสบการณ์ที่ได้รับจากการเรียนกับอาจารย์ (ชื่อ).....เป็นอย่างไร
2. อาจารย์มีวิธีการสอนอย่างไร เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่ อย่างไร
3. คุณลักษณะใดของอาจารย์ที่ส่งเสริมทำให้นักศึกษาเข้าใจความเป็นมนุษย์และ
สามารถให้การพยาบาลผู้ป่วยด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์
4. จากประสบการณ์การเรียนกับอาจารย์ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ นักศึกษาคิดว่าตนเอง
ได้รับการบ่มเพาะให้มีหัวใจความเป็นมนุษย์หรือไม่ เพราะเหตุใด
5. นักศึกษาคิดว่าตนเองเป็นผู้มีหัวใจความเป็นมนุษย์อย่างไร และได้นำไปสู่การบริการ
สุขภาพด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ได้อย่างไรบ้าง
6. ในอนาคตเมื่อสำเร็จการศึกษานักศึกษาคิดว่าจะคงอัตลักษณ์การบริการสุขภาพด้วย
หัวใจความเป็นมนุษย์นี้ได้มากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	ดวงดาว เทพทองคำ
วัน เดือน ปีเกิด	10 สิงหาคม 2515
ที่อยู่ปัจจุบัน	280/23 หมู่ 5 ตำบลท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ 53000
ที่ทำงานปัจจุบัน	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครอุตรดิตถ์ 30/40 ถนนเจริญาภดินทร์ ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ 53000
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน	พยาบาลวิชาชีพชำนาญการพิเศษ(ด้านการสอน)
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2545 พย.ม. (การพยาบาลผู้ใหญ่) มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2538 ปพ.ย. (การพยาบาล) วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครพิษณุโลก

